

**KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**II. DÜNYA SAVAŞI TÜRKİYE’SİNDE İNGİLİZ PROPAGANDA ARACI
OLARAK CEPHE DERGİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
İsmail ŞÜKÜR**

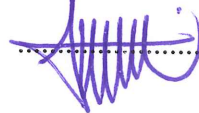
**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Sanem YAMAK ATEŞ**

**Karabük
Haziran 2015**

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

İsmail ŞÜKÜR'e ait "II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde İngiliz Propaganda Aracı Olarak Cephe Dergisi" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Uluslararası İlişkiler YÜKSEK LİSANS programı tezi olarak oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Doç. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ	
Danışman Üye	:Yrd. Doç. Dr. Sanem YAMAK ATEŞ	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞAHİN	

Tez Sınavı Tarihi : 18.06.2015

TEZ DOĞRULUK BEYANI

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

18.06.2015

İsmail ŞÜKÜR

ÖNSÖZ

Türkiye'nin mevcut siyasal, toplumsal ve ekonomik durumunu idrak etmek için özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının her açıdan ele alınarak Türkiye özelinde incelenmesi gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında sınırları belirlenen Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da siyasal ve ekonomik çerçevesi ve uluslararası sistemdeki konumu tayin edilmiştir.

Bu sebeple bu çalışmanın Türkiye'de özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren kökleşen yerleşik Batı söyleminin tahlil edilmesine katkısı olacağını düşünmekteyim. Savaşın seyrine, Türkiye'nin yürüttüğü dış politikaya ve Alman propagandasının kapsamına ilişkin çok değerli çalışmaların yanında, İngiliz propagandasının söylemine ve niteliğine ilişkin yeterince araştırmanın olmayışı eseri değerli kılmaktadır. Galip gücün söylemine propaganda değil de gerçeklik olarak bakılması bu eksikliğin sebebi olabilir. Bu bağlamda özellikle Cephe Dergisi'nin incelenmesi sırasında propaganda teorisi doğrultusunda yapılan analizlerin sonraki çalışmalara katkı sunacağı kanısındayım.

Bu açıdan böyle bir çalışmanın oluşması sürecinde katkısı olanları burada anmayı ödev olarak görüyorum. Öncelikle yüksek lisans eğitimimi uluslararası ilişkiler dalında yapmam hususunda büyük katkıları olan Doç. Dr. Abdullah KARAKAYA, Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞAHİN ve Yrd. Doç. Dr. Sanem YAMAK ATEŞ'e çok teşekkür ediyorum. Onların bana verdiği güven ve destek olmasaydı sanırım bu girişim bir hayal olarak kalacaktı.

Ayrıca Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde görevli değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Umut KEDİKLİ, Yrd. Doç. Dr. Yuliya BILETSKA, Yrd. Doç. Dr. Marziye MEMMEDLİ zihnimi açan değerli bilgileriyle bu çalışmanın filizlenmesinde pay sahibiler.

Özellikle bu eserin şekillenmesinde büyük katkısı olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Sanem YAMAK ATEŞ'e teşekkür borçluyum. Öncelikle kendisi tez danışmanım olarak çalışmanın tanımlanması ve planlanmasında büyük emek vermiştir. Sonrasında eserin gelişimi esnasında tarifsiz katkılarıyla çalışmanın olgunlaşmasını sağlamış, değerli vaktini ve kıymetli bilgisini paylaşarak sonuca giden yolu aydınlatmıştır.

Son olarak eşim Betül'e eğitim ve tez yazım sürecinde gösterdiği sabır ve anlayıştan ötürü minnettarım. Eşimin her açıdan bana verdiği destek ve ortak vaktimizden gösterdiği fedakârlık olmasaydı çalışmayı sonlandırmak mümkün olamazdı.

İsmail ŞÜKÜR

Sakarya-2015

Annem, Babam ve Eşim Betül'e!

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İTHAF.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	ix
TABLolar İSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xii
KARİKATÜRLER LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PROPAGANDANIN KAVRAMSAL, TARİHSEL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1.PROPAGANDA KAVRAMI.....	7
1.1.1.Propagandanın Etimolojisi ve Dönüşümü.....	7
1.1.2.Propagandanın Tanımı.....	7
1.1.3.Propagandanın Amacı.....	14
1.1.4.Propagandanın Hedefi.....	14
1.1.5.Propagandanın Etkinlik Şartları.....	15
1.2.PROPAGANDANIN SINIFLANDIRILMASI.....	17
1.2.1.Kaynağı Ve Yöntemi Bakımından Propaganda.....	17
1.2.1.1.Beyaz Propaganda.....	17
1.2.1.2.Gri Propaganda.....	17
1.2.1.3.Kara Propaganda.....	18
1.2.2.Amacı Bakımından Propaganda.....	18
1.2.2.1.Siyasal Propaganda.....	19
1.2.2.2.Kültür Propagandası.....	19
1.2.2.3.Karşı Propaganda.....	20
1.2.2.4.Din Propagandası (Misyonerlik).....	21
1.2.3.Uygulama Alanı Bakımından Propaganda.....	21
1.2.3.1.İç Kamuoyuna Dönük Propaganda.....	21

1.2.3.2.Dışa Dönük veya Uluslararası Propaganda.....	22
1.3.PROPAGANDADA İLKELER VE TEKNİKLER.....	24
1.3.1.Propaganda İlkeleri.....	24
1.3.1.1.Basitlik İlkesi.....	24
1.3.1.2.Çekicilik İlkesi.....	24
1.3.1.3.Sempati İlkesi.....	24
1.3.1.4.Sentez İlkesi.....	25
1.3.1.5.Sürpriz İlkesi.....	25
1.3.1.6.Tekrar İlkesi.....	25
1.3.1.7.Birlik İlkesi.....	25
1.3.1.8.Zamanlama İlkesi.....	26
1.3.1.9.Abartma ve Çarpıtma İlkesi.....	26
1.3.1.10.Basitleştirme ve Tek Düşman İlkesi.....	26
1.3.1.11.Ahenk İlkesi.....	26
1.3.1.12.İddia ve Suskunluk.....	26
1.3.1.13.Süreklilik İlkesi.....	27
1.3.1.14.Aşılama İlkesi.....	27
1.3.2.Propaganda Teknikleri.....	27
1.3.2.1.Telkin.....	29
1.3.2.2.Düşmanı Şeytanlaştırma (<i>Dehumanisation</i>).....	30
1.3.2.3.Seçici Belgeleme.....	30
1.3.2.4.Ad Takmak.....	30
1.3.2.5.Biraderlik-Grup Gururu (<i>Granfallon</i>).....	30
1.3.2.6.Yansıtma.....	30
1.3.2.7.Korku Salma.....	31
1.3.2.8.Vagona/Kervana Katılma.....	31
1.3.2.9. Analoji ve Metafor.....	31
1.4.PROPAGANDANIN KANALLARI VE ARAÇLARI.....	32
1.4.1.Propaganda Kanalları.....	32
1.4.1.1.Radyo.....	32
1.4.1.2.Televizyon.....	33

1.4.1.3.Kitap, Gazete, Dergi, Broşür, Poster(Basılı Kaynaklar).....	34
1.4.1.4.İnternet, Sosyal Medya.....	35
1.4.2.Propaganda Araçları.....	36
1.4.2.1.Söz.....	36
1.4.2.2.Yazı.....	37
1.4.2.3.Parola, Slogan.....	37
1.4.2.4.Fotoğraf ve Görsel Araçlar.....	37
1.4.2.5.İmge, Simge-Sembol.....	42
1.5.PROPAGANDANIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	45
1.5.1.Modern Propaganda.....	49
1.6.PROPAGANDANIN BİLİMSEL DAYANAKLARI.....	55
1.6.1.Psikolojik ve Sosyolojik Dayanaklar.....	55
1.6.1.1.Güdü-Güdülenme.....	57
1.6.1.2.Tutumlar, Kanaatler.....	58
1.6.1.3.Şema ve Şema Kuramı.....	59
1.6.1.4.Kitle Kavramı ve Kitle Psikolojisi.....	59
1.6.2.Siyasal-İletişimsel Dayanaklar.....	62
1.6.2.1.Kamuoyu, Kamuoyu Oluşturma ve Kitle İletişimi.....	64
1.6.2.2.Kitle İletişimi ve Kitle İletişim Kuramlarının Propaganda İle İlişkisi.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ, PROPAGANDA VE TÜRKİYE

1.1.SAVAŞ VE PROPAGANDA.....	74
1.1.1.Savaş-Propaganda Bağlantısı ve Uluslararası İlişkiler.....	74
1.2.DÜNYA SAVAŞLARINDA PROPAGANDA VE TÜRKİYE.....	76
1.2.1.I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Propaganda Faaliyetleri.....	76
1.2.2.II. Dünya Savaşı'nın Seyri ve Türk Dış Politikası.....	80
1.2.3.Alman Propagandasının Niteliği ve II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Alman Propagandası.....	93
1.2.4.İngiliz Propagandasının Niteliği ve II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de İngiliz Propagandası.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEPHE DERGİSİ

1.1.CEPHE DERGİSİ HAKKINDA.....	105
1.1.1.Cephe Dergisi.....	105
1.1.2.İngiliz Propagandasında Cephe Dergisi'nin Yeri.....	107
1.1.3.Cephe'nin Propaganda Teorisi Açısından Değerlendirilmesi.....	108
1.1.4.Cephe'nin Türkiye'ye Bakışı.....	111
1.1.5.Cephe'nin Rakibi <i>Signal</i> 'in Savaşa Bakışı.....	112
1.2.SAVAŞIN DÖNÜM YILI 1943 VE CEPHE'DE PROPAGANDA.....	114
1.2.1.1943 Yılıının Gelişmeleri Ve Cephe Dergisi.....	114
1.2.2.Müttefikler Güçlüdür, Mihver Çaresizdir.....	135
1.2.3.Türkiye Modern Yüzüyle Demokrat Batının Parçasıdır.....	146
1.2.4.Topyekün Savaşın Asli Unsuru Kadın İngiliz Zaferinin Mimarlarındandır.....	154
1.3.SAVAŞIN SON DÖNEMECİ 1945 VE CEPHE'DE PROPAGANDA.....	158
1.3.1.Cephe, Türk-İngiliz İttifakının İşaretidir.....	159
1.3.2.Mihver Güçleri İnsan Dışı Varlıklardır.....	159
1.3.3.Kesin Zafer Müttefiklerindir.....	162
1.3.4.Müttefikler Kutsallara Saygılıdır.....	168
1.3.5.Türkiye Batılı Müttefiklerin ve BM'nin Parçasıdır.....	169
1.3.6.Naziler Müttefiklerin Değil, İnsanlığın Düşmanıdır.....	171
1.3.7.Propagandanın İleri Boyutu: Alay.....	173
1.3.8.Zafer Sayısı.....	176
1.3.9.Galibiyetin ve Galiplerin Meşrulaştırılması.....	183
1.3.10.İngiltere Her Alanda Öncü Bir Ülkedir.....	192
1.3.11.Türkiye Modern, Gelişmiş ve Demokrat Bir Ülkedir.....	195
1.3.12.Batılı Galipler Yeni Düşmanın İşaretini Veriyor.....	208
1.3.13.Son Cephe Japonya.....	209
1.3.14.Japon Mağlubiyeti Müttefik Gücü Ve Biliminin Başarısıdır.....	215
1.3.15.Esas Galibiyet Medenileştirmedir.....	217

1.3.16.Yeni Düzenin Kontrol Aracı: Birleşmiş Milletler.....	217
1.3.17.Yeni Düşman İlan Ediliyor.....	220
1.4.GALİPLERİN DÜZENİNE DOĞRU (1946 ve 1947) VE CEPHE'DE PROPAGANDA.....	220
1.4.1.İngiliz Propagandası Aslına Dönüyor.....	220
1.4.2.Müttefikler Zayıfı Değil Suçluyu Mağlup Etmişlerdir.....	221
1.4.3.Birleşmiş Milletler Son Umuttur.....	225
1.4.4.SSCB Barışın Önündeki En Büyük Engeldir.....	228
1.4.5.İngiltere “Demokrat” Sömürgecidir.....	235
1.4.6.SSCB, Türkiye Ve Batılı Müttefiklerin Ortak Düşmanıdır.....	236
1.4.7.BM Üyesi Modern Türkiye İngiltere’nin Dostudur.....	240
1.4.8.Cephe’de Ortadoğu Sorunu.....	244
SONUÇ.....	247
KAYNAKÇA.....	252
ÖZET.....	268
ABSTRACT.....	269
ÖZGEÇMİŞ.....	270

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
BBC	: İngiliz Yayıncılık Kurumu
BM	: Birleşmiş Milletler
BOAC	: Britanya Denizaşırı Havayolları Kuruluşu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
MOI	: İngiliz Enformasyon Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
RAF	: Kraliyet Hava Kuvvetleri
SOE	: İngiliz Gizli Servis Birimi
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDP	: Türk Dış Politikası
UNRRA	: Birleşmiş Milletler Kalkındırma ve Barındırma Teşkilatı
vb.	: Ve Benzeri
VOA	: Amerika'nın Sesi Radyosu

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Propaganda Teknikleri.....	28

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1: Saptırıcı Kaynak Modeli.....	11
Şekil 2: Meşrulaştırıcı Kaynak Modeli	12
Şekil 3: Toplumsal-Tarihsel Propaganda Modeli.....	54

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Fotoğraf 1: Karşı Propaganda Fotoğrafı Örneği.....	41
Fotoğraf 2: “Nazi İdealleri” İçin Çarpışan Alman Askeri.....	113
Fotoğraf 3: RAF Pilotu.....	115
Fotoğraf 4: RAF Pilotları.....	116
Fotoğraf 5: Muhtaç Çocuklar.....	118
Fotoğraf 6: Ders alan Âmâ Öğrenciler.....	118
Fotoğraf 7: Müttefiklerin Libya Zaferinin Temsili.....	120
Fotoğraf 8: General Montgomery ve Trablus Galibiyeti.....	121
Fotoğraf 9: İnönü-Churchill Adana Görüşmesinin Yansız Fotoğrafı.....	123
Fotoğraf 10: Cephe’nin Objektifinden Adana Görüşmesi.....	123
Fotoğraf 11: İngilizler Açısından Adana.....	125
Fotoğraf 12: Türk ve İngiliz Pilotlar.....	126
Fotoğraf 13: Türkiye’ye Teslim Edilen Savaş Malzemeleri.....	127
Fotoğraf 14: Türkiye’ye Teslim Edilen Malzemeler.....	127
Fotoğraf 15: I. Dünya Savaşı Bitiminde Kayser, Hollanda’daki Menfasına (Sürgün Yeri) Gitmek Üzere Trene Binmeden Önce.....	129
Fotoğraf 16: Nazi Sembollerinin Aşağılanması.....	131
Fotoğraf 17: Tunus’un Alınmasını Zafer İşareti Yaparak Kutlayan Yerli Halk.....	133
Fotoğraflar 18, 19: Tunus’un Alınışı Öncesinde Müttefiklerin Düzenlediği Hava Saldırılarına <i>Signal</i> ’in Yaklaşımı.....	134
Fotoğraf 20: ABD’nin Petrol Sahaları.....	136
Fotoğraf 21: Helikopter Haberi.....	137
Fotoğraf 22: Alman Şehirlerinin Bombalanması.....	139
Fotoğraf 23: Alman Şehirlerinin Bombalanmasına <i>Signal</i> ’in Bakışı.....	140
Fotoğraflar 24, 25: Kuzey Afrika’daki İngiliz 8. Ordu komutanı Montgomery.....	141
Fotoğraf 26: Downing Street 10 ve Beyaz Saray.....	142
Fotoğraf 27: Teslim Olmuş Mihver Güçleri.....	145
Fotoğraf 28: Libya’da Esir Düşen Mihver Askerleri.....	146
Fotoğraf 29: Kuzey Afrika’da Esir Mihver Askerleri.....	146
Fotoğraf 30: Cephe Kapağında İnönü.....	148

Fotoğraf 31: Cephe Kapağında Sabiha Gökçen.....	148
Fotoğraf 32: Cephe’de BBC Reklamı.....	150
Fotoğraf 33: Kuzey Afrika Cephelerini Ziyaret Eden Türk Heyeti.....	151
Fotoğraf 34: Orgeneral Salih Omurtak Kuzey Afrika Ziyaretinde Britanya Kuzey Afrika Kuvvetleri Komutanı General Alexander İle Buluşuyor.....	152
Fotoğraf 35: Orgeneral Omurtak Eisenhower İle Birlikte.....	152
Fotoğraf 36: Türk Harp Sanayii Direktörü General Sırrı Seyrek’in Pasif Koruma Teşkilatı Ziyareti.....	152
Fotoğraf 37: Falih Rıfkı Atay Başkanlığında Hindistan’ı Ziyaret Eden Basın Heyeti.....	153
Fotoğraf 38: Kadınların İç Cepheye Katkısı.....	154
Fotoğraf 39: Ormancı İskoç Kızlar.....	154
Fotoğraf 40: Sivil Savunmada Kadınlar.....	154
Fotoğraf 41: Britanya Hava Kuvvetlerinin Kadın Ordusu.....	155
Fotoğraf 42: Silah Altındaki Kadınlar.....	155
Fotoğraf 43: Modaya Uygun Giyinmiş Bayanlar.....	156
Fotoğraf 44: İdeal Kadın Ölçüleri.....	156
Fotoğraf 45: Hollanda Güzeli.....	157
Fotoğraf 46: Yeni İsim Tasarımıyla Cephe.....	158
Fotoğraf 47: Çin Askerlerine Yönelik Japon Zulmü.....	161
Fotoğraf 48: Kafes İçinde Japon Kadınlar.....	161
Fotoğraf 49: Unutmamak İçin –Montgomery-.....	164
Fotoğraf 50: Lancaster Uçaklarından Bırakılan Devasa Bombalar.....	165
Fotoğraf 51: Bombardıman Sonucu Bir Alman Şehri.....	165
Fotoğraf 52: Tokalaşan Sovyet ve Anglo-Amerikan Askerleri.....	167
Fotoğraf 53: Mussuloni ve Sevgilisinin Cansız Bedenleri.....	167
Fotoğraf 54: Köln Katedrali Önünde Teslim Olan Alman Askerleri.....	169
Fotoğraf 55: Mihvere Savaş İlanına İlişkin Kararın Mecliste Okunması.....	170
Fotoğraf 56: Yalta Konferansı- Soldan sağa: Churchill, Roosevelt ve Stalin.....	170
Fotoğraf 57: Hitler ve Çocuk Askerler.....	172
Fotoğraf 58: Nazi Çizmesi Altında.....	178
Fotoğraf 59: Almanya Kayıtsız Şartsız Teslim Oluyor.....	180

Fotoğraf 60: Yerel Halka Yaptığı Vahşeti Umursamayan Nazi Askerleri.....	181
Fotoğraf 61: Belsen Kampında Öldürülen Esirler.....	182
Fotoğraf 62: Alman Toplama Kamplarında Can Veren İnsanlar.....	184
Fotoğraf 63: Dehşet Verici Ölüm ve Bu Ölümünden Sorumlu Tutulan Kadın Görevliler.....	185
Fotoğraf 64: İngilizlerin Kontrolüne Geçen Bölgelerde Hayatın Normalleşmesi...185	
Fotoğraf 65: İngiliz Birliklerini İzleyen Almanlar.....	187
Fotoğraf 66: Viyana Halk Mahkemesinde Yargılanan Nazilerden Kronberger.....	188
Fotoğraf 67: Norveçli “Hain” Vidkun Quisling.....	189
Fotoğraflar 68, 69: Nüremberg Mahkemeleri ve Naziler; Goering, Hess, Rippentrop, Keitel.....	190
Fotoğraf 70: Berlin’de Nazi Aleyhtarı Gösteri.....	191
Fotoğraf 71: İşçi Partisi Lideri Ve Yani Başbakan Attlee.....	193
Fotoğraf 72: İngiliz Gemi Endüstrisinin Dönüşümü.....	195
Fotoğraf 73: Mersin-İskenderun Şoseleri ve İskenderun Limanı’nın Açılış Töreni.....	196
Fotoğraf 74: Ulus Gazetesi ve Başyazarı Falih Rıfkı Atay.....	197
Fotoğraf 75: İngiliz Demiryollarını İnceleyen Türk Heyeti.....	198
Fotoğraf 76: San Francisco Konferansına Giden Heyet Cephe’yi İnceliyor.....	199
Fotoğraf 77: İstiklalin Kurtarıcısı Ebedi Şeften Koruyucusu Milli Şefe.....	201
Fotoğraflar 78, 79: Etimesgut Uçak Fabrikasından Görünüm ve THK-2 Akrobasi Uçağı.....	203
Fotoğraf 80: Başbakan Saraçoğlu Ailesiyle.....	204
Fotoğraf 81: Başbakan Karpiç Lokantasında.....	204
Fotoğraf 82: Ankara’nın Dünü, Bugünü.....	205
Fotoğraf 83: Ankara’da Cumhuriyet’in Modern Yapıları.....	205
Fotoğraf 84: Cumhuriyet Bayramı Sayısı.....	206
Fotoğraf 85: Karabük Demir Çelik Tesislerinden Görünüş -1937.....	207
Fotoğraf 86: Kamikaze Saldırılarından Az Hasar Gören Müttefik Gemileri.....	211
Fotoğraf 87: Cephe’nin Objektifinden Japon “Gaddarlığı”.....	213
Fotoğraf 88: Savaş İlahı Hachiman.....	213
Fotoğraf 89: Birleşmiş Milletlerin Teşkilat Yapısı ve İşleyiş Şeması.....	218

Fotoğraf 90: T.C. Dışışleri Bakanı Hasan Saka BM Anayasasını İmza Ediyor.....	219
Fotoğraf 91: Atom Bombasının Mağduru Hiroşimalı Çocuk.....	223
Fotoğraf 92: UNRRA Tarafından Giydirilmiş Çocuk.....	225
Fotoğraf 93: Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısı.....	227
Fotoğraf 94: Yakalanıp Sorgulanan Sovyet “Ajanı”.....	232
Fotoğraf 95: İnönü Cumhurbaşkanı Seçilmesinin Ardından Meclise Hitap Ederken.....	241
Fotoğraf 96: Muavenet Muhribi.....	242
Fotoğraf 97: Gayret Torpidosu.....	242
Fotoğraf 98: Türkiye Cumhuriyetinin 23. Yılı.....	244
Fotoğraf 99: İrgun’un Filistin-Amman Arasında Sabotajla Attığı Köprü.....	245
Fotoğraf 100: İrgun’un King David Oteli Saldırısı.....	245
Fotoğraf 101: Londra’da Filistin Konferansı.....	246

KARİKATÜRLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Karikatür 1: Patlama Sonrası Alman Askeri.....	144
Karikatür 2: Düşmanın Aşağılanması.....	145
Karikatür 3: Japonların Şeytanileştirilmesi.....	160
Karikatür 4: Alman Hatlarını Döven Sovyet Topları –Senfonisi-.....	163
Karikatür 5: Hitler’in Yarım Kalan “Yaşam Alanı” Rüyası.....	173
Karikatür 6: Goebbels Propagandasının Hicvedilmesi.....	174
Karikatür 7: Hitler ve Nazi Komutanları Zehir Alıyor.....	174
Karikatür 8: Hitler İle Tarihe Gönderme Yapılarak Alay Edilmesi.....	175
Karikatür 9: Zafer Sayısı Kapağı.....	176
Karikatür 10: Teslim Olan Nazi Askeri.....	176
Karikatür 11: Savaşın Son Cephesi-Japonya.....	183
Karikatür 12: CHP’nin Altı Okunu Geleceğe Ulaştıran Gençler.....	201
Karikatür 13: Japon Mali Oligarşisinin Japonya Üzerindeki Gücü.....	212
Karikatür 14: Nürnberg Yargılamalarında Naziler.....	222
Karikatür 15: Cephe’nin Beşler Karikatürü.....	239

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı bugünün küresel düzeninin temellerinin atıldığı en kapsamlı, son savaştır. Bu savaş, Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesini takiben, neredeyse çeyrek yüzyıllık aradan sonra, 1939-1945 yılları arasında gerçekleşmiştir. Birinci savaşta olduğu gibi uluslararası sistem kutuplara ayrılarak taraflar birbiriyle çarpışmıştır. Savaşın hemen öncesinde ve özellikle savaşın ilk kısmında Mihverin işgalleriyle küresel denge Almanya, İtalya ve Japonya lehine bozulmuştur. Ancak savaşın ikinci döneminde Mihverin mağlup olması sonucunda yeni güçlerin belirmesiyle (SSCB ve ABD) iki kutuplu yeni bir küresel denge kurulmuştur.

Birinci Savaşın sonunda Osmanlı, İngiltere'nin başını çektiği İtilaf devletleri tarafından Sevr'e zorlanmıştı. Sevr'in ağır şartlarını kabul etmeyen, Atatürk etrafında kümelenen Anadolu hareketi Ankara'da oluşturduğu milli bir meclisle düzenli bir ordu kurmuş, Misak-ı Milli kapsamında öngördüğü sınırlara ulaşmak için İstiklal Mücadelesini başlatmıştı. Sonuçta Sevr'in ardından Türk Kurtuluş Savaşı, siyasi arenada işgalci İtilaf devletlerine, askeri sahada ise batıdan Anadolu'yu işgale başlayan Yunanistan'a karşı başlatılmış ve nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923'te kurulmuştu. Sevr'in Osmanlı topraklarını İtilaf devletlerince taksimini ve Anadolu'nun ortasında küçük bir Türk Devleti'ni öngören şartlarının yanında İstiklal hareketi, oldukça başarılı sayılabilecek Lozan sınırlarına ulaşılmıştı. Yeni Türk devletinin kurucuları ve ideologları, Balkan Savaşlarından itibaren, kısacık aralıklar hesaba katılmazsa, 10 yıldır çarpışan, nüfusu ve ekonomisi perişan olan devletin Lozan ile ulaştığı sınırları, Türk egemenliğinin ve bağımsızlığının korunması için gerekli yeni bir statüko olarak öngörmüştü. Bu değişmezliğin siyasal arenadaki ifadesi ise bir karış toprağın ne istenmesi ne de verilmesiydi.

Ancak Birinci Dünya Savaşı, uluslararası her daim oyuncu olmaya aday Almanya'nın Avrupa'da saf dışı edilmesini öngören *Versay* Anlaşması ile sonuçlanmıştı. Almanya'nın "Yaşam Alanını" -*Lebensraum*- mevcut sınırlarının ötesindeki Alman nüfusunun yaşadığı bölgelerin Almanya ile birleşmesinde gören Hitler'in Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle durum değişmiş, Alman emperyalizminin işgalleri sonucunda yeni bir dünya savaşının fitili ateşlenmişti.

Hitler, 23 Ağustos 1939'da imzalanan Nazi-Sovyet Saldırmazlık Paktının ardından 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal etmiş ve İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilanı ile süreç başlamıştı. Aynı dönemde oluşan ittifaklar kapsamında Kurtuluş Savaşı sonrasında oluşan statükoyu korumaya çalışan Türkiye, İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak Anlaşmasını 19 Ekim 1939'da imzalamıştı. Türkiye'nin hedefi savaş dışı durumunu koruyarak ne toprak kaybetmek, ne toprak kazanmak ve en önemlisi de en az zararlı savaşın sonuna sağ salim ulaşmaktı. Ancak bu durumu jeo-stratejik açıdan eşsiz bir konumda olan Türkiye için sallanan bir ipte düşmemeye çalışan cambazın halinden farksızdı. Zaten Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'yı hedef tahtasına koyan gerçek, ülkenin bu eşsiz konumu ve yüzyılın en popüler ve değerli enerji kaynağı petrolün ve enerji kaynaklarının nakil hatlarının bulunduğu Ortadoğu'ya ve Kafkaslara olan geçiş yolunun üzerinde olmasıydı. Bu sebeple Hitler, Balkanlarda Bulgaristan'a, İtalya da Ege Adalarına kadar sokulunca Türkiye üzerindeki işgal baskısı iyice artmıştı. Ancak Hitler 1939'da doğu sınırını güvence altına aldıktan sonra batıda Fransa'yı ve Balkanları işgal etmiş, 22 Haziran 1941'de başlayan *Barbarossa* Harekâtı ile ideolojik olarak da düşman gördüğü Rusya'ya yönelmişti. Nazilere göre Rusya'nın saf dışı edilmesiyle Kafkaslara ve Ortadoğu'ya inmek bir piyon hareketi kadar kolay olacaktı. Zaten Türk yönetiminin, elitinin ve kamuoyunun kazanılmasına yönelik çalışmalar Nazi iktidarıyla birlikte çoktan başlamıştı.

Bu açıdan Almanya'nın savaş mekanizmalarından birisi de propagandaydı. Bu alana verilen öneme Propaganda Bakanlığının varlığı kanıttır. Alman propagandasının birinci uygulama alanı Almanya iken, ikinci uygulama alanı ise düşman, tarafsız ve işgal altındaki ülkelerdi. Birinci Dünya Savaşı'ndaki müttefikine büyük önem veren Almanya, İngiliz İmparatorluğunun belkemiği olan Mısır ve Ortadoğu güzergâhında olan Türkiye'yi kazanmak için elinden geleni yapmıştı. Ticaret anlaşmaları, eğitim alanında yapılan çalışmalar, Türk öğrencilerin Almanya'ya olumlu yaklaşım kazanmasına yönelik faaliyetler, basın üzerinde kontrol çalışmaları bunların genel hatlarıydı. Bu yayınlardan Almanların denetiminde çıkan *Beyoğlu* ve *İstanbul* dergileri Fransızca dilinde yayın yapıyordu. *Yeni Dünya* Türkçe, *Signal* Fransızca, *Almanca*, İngilizce ve Türkçe basılıyordu. Bunların yanında İstanbul'da günlük yayınlanan Almanca *Türkische Post* vardı. *Cumhuriyet*

ve Fransızca basımı *La Republique* ile *Tasvir'i Efkâr* Alman yanlısı yayın yapmaktaydı.¹

Ayrıca Nazi propagandasının Türkiye’de bir boyutu da antikomünizmdi. Bu açıdan Türkiye’deki propagandasını anti-komünizm üzerine şekillendiren Almanya’nın öncelikle Rusya’yı saf dışı bırakmak istemesi mantıklıydı. Bu bağlamda Nazi-Sovyet savaşı sırasında Türkiye’deki Pan-Türkist akımlara geniş destek sağlandı ve kamuoyuna Bolşevik korkusu körüklendi.²

Hitler liderliğinde Almanya, Türkiye’nin Naziler yanında savaşa dâhil olması için elinden gelen propaganda çalışmasını düşsün başladığı 1943 yılına kadar sürdürdü. Müttefikler ise görünürde Üçlü İttifak gereği Türkiye’nin savaşa dâhil olmasını isteseler de Türk bağımsızlığının Mihver ile kendileri arasında tampon olmasından memnun kaldılar. Bu açıdan İngilizler, kuvvetli olan Alman propagandasına karşı sönük kalan Müttefik tezlerini anlatan propaganda araçlarının eksikliğinden yakınıyorlardı. İngiliz Büyükelçisi Hugessen ise propaganda çalışmaları sırasında yanlış bir hareketle Mihvere yaklaşacak olmaksızın Türkiye’nin diplomasiyle ikna edilmesinden yanaydı. Ancak o da Müttefik galibiyetlerinin başlamasıyla fikrini değiştirmişti.³

Bahsi geçen Alman dergileri ve Alman yanlısı gazeteler Hitler’in tezlerini ve Almanya ile olacak ortaklığın faydalarını Türklere anlatırken, İngilizler böyle bir imkândan yoksundu. Türkiye sıcak savaşın içinde olmasa da Türk topraklarında propaganda savaşı büyük bir hacimle yaşanıyordu. Ancak İngiliz yayınları Alman yayınlarının yanında eksik kalıyordu. İngilizler; *London Times*, *London News*, *Sphere* gibi yayınları Türkiye’ye vaktinde ulaştıramıyorlardı. Mısır’da basılan *Parade* ve *Images* ile İstanbul’da basılan *Realite* ise Alman yayını *Signal* ile kıyaslanacak kalitede değildi. İngiliz büyükelçisi Hugessen Alman yayın üstünlüğünü dengeleyecek, içeriği çeşitli, Türkçe bir yayının gerekliliğini anlamıştı. Sonuç olarak İngiliz propagandasının sözcüsü Cephe, içeriği ve yaklaşımıyla daha

---

¹ Johannes Glasneck, *Türkiye’de Faşist Alman Propagandası*, Çev. : O. Gelen, Onur Yayınları, Ankara, Tarih Belirtilmemiş, s. 19-25.

² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mithat Atabay, *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005

³ Süleyman Seydi, *1939-1945 Zor Yıllar*, Asil Yayın, İstanbul, 2006, s. 181-265

çok Alman *Signal* dergisinin karşı propagandası olarak Türkiye’de dağıtılmaya başlandı.⁴ Böylece İngiliz kara propagandasının icracısı *SOE*’nin⁵ Türkiye’deki etkin yapılanmasının yanında, Türk halkıyla temasın sağlanmasında İngiliz Enformasyon Bakanlığı etkin bir propaganda aracına kavuşulmuş oldu.

Bu noktada Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’ndaki dış politikası ve Türkiye’de Almanların ve İngilizlerin yürüttüğü propaganda faaliyetlerine ve diplomatik girişimlerine yönelik çalışmalara literatürde rastlamak mümkündür. Nazi propagandasının içeriği ve kapsamına ilişkin Johannes Glasneck’in *Türkiye’de Faşist Alman Propagandası* adlı çalışması oldukça kapsamlı ve nitelikli bir eserdir. Bunun yanında Fatih Keskin’in 2. *Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Alman Propagandası: Türkische Post* adlı yüksek lisans çalışması ve Yasemin Doğaner’in *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Nazi Propagandası* (Emniyet Genel Müdürlüğü Raporlarına Göre) adlı makalesi bu listeye dâhil edilebilir. İngiliz propagandası ile Alman propagandasını özellikle kara propaganda ve istihbarat savaşı noktasında beraber inceleyen Süleyman Seydi’nin *1939-1945 Zor Yıllar* adlı eseri arşiv belgelerini esas alan çok değerli bir çalışmadır. Bunların yanında Türk dış politikası incelemelerinde Müttefiklerin ve Mihverin söylemlerinin izlerine rastlanabilir. Ancak bu söylemlerin kamuoyuna ulaştırıldığı araçlara ilişkin çalışmalar özellikle İngiliz propagandası özelinde henüz yeterli değildir. Bu açıdan *Cephe Dergisi* İngiliz propagandasının Türk halkıyla buluşmasında dikkate değer bir kaynaktır. Bu çalışmada *Cephe Dergisi* üzerinden Türkiye’deki İngiliz propagandası ayrıntılı olarak nitel yöntemle analiz edilecektir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümler, çalışma evreni olan üçüncü bölüme kavramsal, tarihsel ve teorik altyapı sağlamak üzere oluşturulmuştur. Bu doğrultuda bir propaganda dergisinin incelemesini bilimsel bir temele oturtmak amacıyla iki noktanın açıklığa kavuşması gerekmektedir. Birincisi propaganda kavramının genel hatlarıyla fotoğrafının çekilmesi, ikincisi ise bu propaganda dergisinin yayınlandığı dönemin açıklığa kavuşturulması.

---

⁴ a.g.e., 2006, s. 180-230.

⁵ *SOE* özellikle Türkiye’nin Alman işgaline uğraması durumun yapılacak faaliyetlere ilişkin Türkiye’de etkin bir yapılanması vardı. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Süleyman Seydi, *1939-1945 Zor Yıllar*, Asil Yayın, İstanbul, 2006

Öncelikle propaganda nedir sorusuna verilecek cevapla bu kavramın haritasını çıkarmak zor olabilirdi. Çalışmanın inceleme alanı olan Cephe Dergisi'ne ilişkin hipotezleri destekleyebilecek ipuçlarına erişmek için bu soruyu açmak gerekmekteydi. Bu aşamada analiz çerçevesini dallandırarak içeriğe daha hâkim olunacağı anlaşıldı. Belli ki propaganda kavramı tek başına bir tanımlamayla veya tek boyutta sürdürülen bir izlekle anlaşılabileceği değildi. Kavramı süzüle geldiği bağlamdan koparmak incelemenin sığlaşmasına sebep olacağı fark edildi. Bu sebeple propagandanın ne olduğuna yönelik soruyu cevaplamak için bu kavramı üç analiz düzeyinde ele almak uygun görüldü; kavram, tarih, teori. Tabii ki bu analiz düzeyindeki belli başlıklar öylesine gridir ki illaki o başlıkta değerlendirilmesi zorunlu değildir. Ve ayrıca propaganda incelemeleri öylesine genişleyebilir ki anlam bütünlüğü, her başlığı içeriğe dâhil etme gayretine yenik düşüp dağılma tehdidiyle her an karşı karşıyadır. Bu sebeple seçici davranarak içerik oluşturuldu. Bu kapsamda sırasıyla propaganda kavramının tanımlarına, çeşitlerine, ilke ve tekniklerine, kanallarına, araçlarına çalışmada yer verildi. Bundan başka kavramın tarihsel gelişimi ve evrimi genel hatlarıyla incelendi. Son olarak propagandanın dönüşümünde ve gelişmesinde katkısı olan psikolojik, sosyolojik, siyasal ve iletişimsel kavram ve kuramlara ve bunların propaganda ile ilişkisine yer verildi. Bu süreçte Cephe Dergisi'nde yer alan propaganda içeriğine bağlı olarak belli kavramsal, tarihsel ve teorik alt başlıklar daraltıldı veya genişletildi. Örneğin propaganda araçları kısmında görsele (fotoğrafa, resme) derinlemesine bakmaya çalışıldı.

İkinci bölümde ise propagandanın savaş ve uluslararası ilişkiler düzleminde kullanımına yer verildi. Bu kapsamda Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında savaşan güçler tarafından yürütülen propaganda faaliyetleri Türkiye özelinde genel hatlarıyla incelendi. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın seyri ve bu süreçte Türk dış politikasının değişimi aktararak çalışmanın tarihsel sahnesi canlandırıldı. Bu noktada özellikle Nazi Almanyası'nın Türkiye'de yürüttüğü propaganda faaliyetleri önemliydi. Almanyası'nın propaganda faaliyetlerinin niteliği ve savaşın gelişmesine göre değişen boyutları açığa kavuşturulmaya çalışıldı. Savaş sırasındaki Alman yayınlarının İngiliz propagandasına üstünlüğü Cephe'nin varlığının gerekçesini ortaya serme konusunda anahtardı. Bu durumda cevabı aranan soru şuydu: İngiliz

propaganda mekanizması müttefik galibiyetlerinin başladığı bir ortamda neden Cephe'yi yayınlamaya ihtiyaç duymuştu?

Üçüncü ve son bölüm ise Cephe dergisinin incelenmesine ayrılmıştır. Birinci ve ikinci bölümler çalışmanın kavramsal ve tarihsel çerçevesini çizmek, bu bölümün teorik altyapısını oluşturmak ve çalışmanın birikimlilik özelliğini kuvvetlendirmek amacıyla içeriğe dâhil edilmişti. Son bölüm ise çalışmanın amacına hizmet etmesi için ilk iki bölümün de yardımıyla oluşturuldu. Derginin incelenmesi öncesinde ve sırasında sorulacak sorulara doyurucu cevaplar alabilmek için böyle bir içerik planının gerekliliği anlaşılmıştı. Daha kapsamlı bir ifadeyle; derginin incelenmesi sırasında ortaya atılacak hipotezlere sunulacak kanıtların ortaya konulması için, birinci kısımda propagandaya ilişkin teorik bilgi ile metodolojik, ikinci kısımdaki savaşın seyrine ilişkin tarihsel ayrıntılarla sebep-sonuç ilişkisi kurmak çok önemliydi. Bu kapsamda derginin incelenmesinde öncelikle zamandizimsel bir akış yeğlenmiştir. İzleğin takibi bu akış içerisinde belli aralıklarla sağlanmıştır. Betimleyici yöntemle derginin içeriği ele alınmış ve gerek propaganda teorisi, gerekse savaşın seyri ile bağlantı kurulmaya çalışılarak Cephe'nin propaganda dili analiz edilmeye çalışılmıştır.

Son olarak dergide cevabı aranacak sorular genel hatlarıyla şunlardır: Öncelikle derginin yayınlanma gerekçeleri nelerdir? Savaşın yerkürede seyrine ilişkin söz konusu İngiliz yayınının yaklaşımı nasıldır? Derginin Türkiye ile İngiltere başta olmak üzere Müttefikler arası ilişkilere bakışı nasıl değerlendirilebilir? Derginin bizzat Türkiye'ye yönelik geliştirdiği söylem nasıldır? Mihverin savaş gerekçesine ve uluslararası topluma yansıttığı söyleme yönelik Cephe'nin geliştirdiği karşı söylem nedir? Cephe Dergisi Müttefik tezlerini haklı çıkarmak için hangi propaganda yöntemlerine başvurmuştur? Savaşın seyrine ve yıllara göre Cephe'nin içeriğinde tekrarlanan, değişime uğrayan veya eklenen propaganda söylemleri nelerdir?

Çalışma boyunca, yukarda cevabı aranan sorular çerçevesinde, II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de İngiliz propagandasının bir ürünü olan Cephe Dergisi analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PROPAGANDANIN KAVRAMSAL, TARİHSEL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1.PROPAGANDA KAVRAMI

1.1.1.Propagandanın Etimolojisi ve Dönüşümü

Propagandayı tanımlamadan önce kavramın türediği kökeni tespit etmek gerekmektedir. Öncelikle söylemek gerekir ki bu sözcük Latince kökenlidir ve *propagare* fiilinden türemiştir. *Propagare*; bir bitkiyi aşıla yeniden yeşertmek, bir ailenin ya da neslin üremeyeyle devamını sağlamak gibi anlamlara sahiptir.⁶ Sözcüğün köken anlamının yanında kullanım alanlarına bağlı olarak yüklendiği anlam da değişime uğramıştır. İlk anlam çağrışımı dini bağlamda olmuştur. Katolik kilisesinin kavramı ilk olarak kullanması bu çağrışımın sebebidir. Ardından askeri ve son olarak da politik anlamda kullanılmasıyla modern halini almıştır.⁷

1.1.2.Propagandanın Tanımı

İlk olarak, Türk Dil Kurumu Sözlüğü propagandayı; “bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca” olarak tanımlamaktadır.⁸

Birçok kaynakta propaganda kavramına ilişkin çok çeşitli tanımlamalara rastlamak mümkündür. En genel tanımıyla propaganda, bir kimsenin, yapının veya bir grubun, başka bir kimse, yapı veya grup üzerinde bir takım düşüncelerin oluşmasını ya da davranışların tezahür etmesini amaçlayan her türlü faaliyetidir. Ayrıca “Propaganda, yalnız bir kimsenin inandırılmak istenen şeye inandırılması veyahut o kimsede bir idrak husule getirilmesinden ibaret olmayıp muhatapta hiddet; asabiyet, korku, nefret uyandırmaktır.”⁹ “Propaganda bir fikrin, önyargılarımızı etkileyen imajlar, sloganlar ve sembollerin becerikli bir şekilde kullanılması yoluyla iletilmesidir ki böylece o çağrıyı dinleyen, o fikri ‘kendi isteğiyle’ kendi fikri gibi

⁶ Oxford University Press, *Oxford Latin Dictionary*, London, 1968, s. 1489-1490.

⁷ Erwin W. Fellows, “Propaganda: History of A word”, *American Speech*, Vol. 34, No. 3 (Oct., 1959), pp. 182-189, s. 188.

⁸ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54a98d22b5bb04.97900378, (20 Kasım 2014)

⁹ Remzi Balkanlı, *Mukayeseli Basın ve Propaganda*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1962, s. 641.

benimsesin.”¹⁰ Bernays, 1928 basımlı “Propaganda” adlı kitabında modern propagandayı; “kamunun bir girişime, bir fikre veya bir gruba yönelik yaklaşımını etkilemek için olaylar yaratılarak veya şekillendirilerek yürütülen sürekli, tutarlı çaba”¹¹ olarak tanımlar. Domenach, Hitler tipi propaganda kavramını izah ederken şu tanımlamayı yapmaktadır:

Propaganda bundan böyle taktik bir ilerlemeye bağlı değildir artık, kendi başına bir taktik, kendine özgü yasaları bulunan, tıpkı diploması ve ordu gibi kullanılan, özel bir sanat olmuştur. Kendi öz gücü açısından ele alınınca, gerçek bir “psikolojik topçuluk”tur. Vurucu değeri bulunan her şey kullanılır bu sanatta, söz ereğine ulaştıktan sonra, düşüncenin hiçbir önemi yoktur.¹²

Lasswell, propagandayı, “anamlı simgelerin manipülasyonu aracılığıyla kolektif tutumların yönetimi” olarak kabaca tanımlamaktadır.¹³

Taylor, propagandayı kısa bir ifadeyle şöyle tanımlar: “Esasen propaganda, insanları istenen bir şekilde düşünmeye veya hareket etmeye ikna etmek amacıyla fikirlerin iletişiminden başka bir şey değildir.”¹⁴

Qualter’a göre; propagandanın, bir bireyin veya grubun başka bireylerin veya grupların tutumlarını belirleyip biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için, haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireylerin veya grupların belirli bir durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun tepkiler şeklinde olacağını umarak giriştikleri bilinçli bir faaliyet olarak tanımlanması mümkündür. Propagandacı bu tür bir girişimde bulunan tek bir birey olabileceği gibi, bir grup da olabilir.¹⁵

Bu tanımın en baskın tarafı propagandanın bilinçli bir girişim olduğunu belirtmesidir. Yalnız bu bilinçlilik, önceden tasarlanmış bir amaca veya çalışma sonunda sergilenmesi umulan bir davranışa yönelik ise anlamlıdır. Yazarın aynı çalışmasında ifade ettiği üzere zaten propagandayı diğer iletişim biçimlerinden ayıran en önemli tarafı da budur.

Benzer bir tanım da Jowett ve O’Donnell yapmaktadır: “Propaganda, algıları şekillendirmek, bilişi manipüle etmek ve propagandacının arzuladığı amaca ulaşmasına yardım edecek bir cevabın alınmasını sağlayan davranışları yönlendirmek

¹⁰ Anthony Pratkanis ve Elliot Aronson, *Propaganda Çağı*, Çev. : N. Haliloğlu, Paradigma, İstanbul, 2008, s. 13.

¹¹ Edward L. Bernays, *Propaganda*, Horace Liveright, New York, 1928, s. 25.

¹² Jean- Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, Çev. : T. Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, 1995, s. 41.

¹³ Harold D. Lasswell, “The Theory Of Political Propaganda”, *The American Political Science Review*, Vol. 21, No. 3 (Aug., 1927), pp. 627-631, s. 627.

¹⁴ Philip M. Taylor, *Munitions of The Mind*, Manchester University Press, Manchester, 2003, s. 6.

¹⁵ Terence H. Qualter, “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, Çev. : Ü. Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35 Sayı: 1, 1980, s. 279.

için yapılan planlanmış, sistematik girişimlerdir.”¹⁶ Bu tanımla Jowett ve O'Donnell propagandanın birçok özelliğine atıfta bulunmaktalar. Kendileri de tanımlarını yaptıktan sonra ilerleyen sayfalarda bu özellikleri ayrıntılı bir şekilde izah etmekte. Tanımda geçen “planlanmış” ifadesi, propaganda çalışmalarının rastgele düzenlenmediğini belirtmektedir. Belli seçenekler arasından seçilen bir içerik ve maksatlı davranışın önceden planlandığını göstermektedir. “Sistematik” ifadesi, planlı kavramını tamamlamaktadır. Metodolojik kurguya sahip bir tasarı başarıyı da beraberinde getirmez mi? Jowett ve Donnell bu tanımlamayı açmak için propagandaya dönük hükümet organizasyonlarını örnek olarak göstermektedir. Bunlar yalnızca savaş sırasında değil, tüm yaşamı kapsayan oluşumlardır. Politik propaganda alanında seçim dönemi kampanyaları ve reklam alanında ürün tanıtım çalışmaları örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca propagandanın kendisi bir “girişimdir”. Hedef kitlede algısal, davranışsal bilişsel veya bunların toplamından oluşan bir durumu yaratmak üzere gerçekleştirilen doğrudan, iletişimsel eylemlerdir. Bu özellikler daha çok propagandanın yapısına ilişkindir. Bir de tanımda propagandanın hedefine yönelik ifadeler mevcuttur. Bunlardan ilki, “algılamaları şekillendirmedir.” Algıları şekillendirme, dil(söz) ve imajlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Öyle ki sloganlar, semboller, posterler ve mimari savaş sırasında bu şekillendirmeyi daha da güçlü kılmak için geliş(tiril)miştir. İnsanların algıları, içinde bulunduğu toplumun dil ve kültür yapıları ile insanların geçmiş deneyimlerine göre şekillenir. Bu sebeple propagandacı, algıyı şekillendirmek isterken kullanacağı sözcüklere, sözcüklerin dizinine ve anlamına, sembollere ve sembol ile istendik mesaj arasındaki iletişime dikkat etmelidir. “Bilişi manipüle etme” bir diğer özelliktir. Kişi, aklına duyduğu güvene bağlı olarak bilişini şekillendirir. Davranış (tutum) bir düşünce ya da olaya karşı geliştirilen ve algıya dayanan bilişsel ya da duygusal tepkilerdir. Bir inanışın ya da tutumun şekillenmesine bağlı olarak algı da aynı istikamette değişiklik gösterir. Propagandanın bir diğer amacı ise belirli bir davranışın sergilenmesini sağlamaktır. Özellikle savaş dönemlerinde karşı tarafın askerlerini cepheden çekmeye yönelik uçaklardan atılan broşürler bunlara örnek

---

¹⁶ Garth S. Jowett ve Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion*, Sage Publications, California, 2012, s. 7.

olarak verilebilir. Son olarak propagandacı, arzuladığı hedefe ulaşmasına yardım edecek istendik bir cevabın karşı tarafta oluşmasını hedefler.¹⁷

Kamuoyunu etkilemek için gerçek, yarı gerçek ya da yalan bilgiler sunarak, simgeler aracılığıyla bireylerin veya grupların inançlarını, tutumlarını ya da eylemlerini etkileme yönünde yapılan sistemli gayretlerin tümü de propaganda kapsamındadır.¹⁸

Diğer taraftan Ellul'a göre propaganda, teknolojik toplum bağlamında ele alınmalıdır. Propaganda teknolojinin yarattığı sorunları çözmede, uyumsuzlukları giderme ve bireyi teknolojik dünyaya entegre etmede rol oynar. Bu yolla toplumun da entegrasyonu sağlanmış olur. Zaten propagandanın gerçek boyutlarını betimlemek, onu medeniyet denkleminde ele almakla mümkün olur. Nicel tanımlamaları, toplumsal gruplar üzerinden yapmak yerine toplumun genelini ele almak propaganda açısından daha makuldür.¹⁹

Propagandayı ele alırken önemli bir kavramdan bahsetmek yerinde olur. Propagandanın bir diğer boyutu olan *dezenformasyon* -yanlış bilgilendirme-, özellikle iletişim araçları vasıtasıyla gerek ulusal, gerekse uluslar arası ortamda sıklıkla kullanılmaktadır. Genellikle örtük hazırlanıp ortama sunulan *dezenformasyon*, bu özelliği sebebiyle kara propaganda ile ilişkilendirilir.²⁰ *Dezenformasyon*, gerçeklik konusunda başkalarını aldatma amacıyla eksik, yanlış ya da yanıltıcı bilgilerin yayılmasıdır. Yukarıdaki kara propaganda ilişkilendirmesine rağmen kaynağın bilindiği, açık *dezenformasyon* örnekleri de yaşanmaktadır. Kaynağın bilinmediği durumlarda ise gizli *dezenformasyon* söz konusudur.²¹

Dezenformasyonun iletişim sürecine ilişkin iki farklı model söz konusudur. Bunlardan ilki “Saptırıcı Kaynak Modelidir.” Diğeri ise “Meşrulaştırıcı Kaynak Modelidir.”

---

¹⁷ a.g.e., s. 7-16.

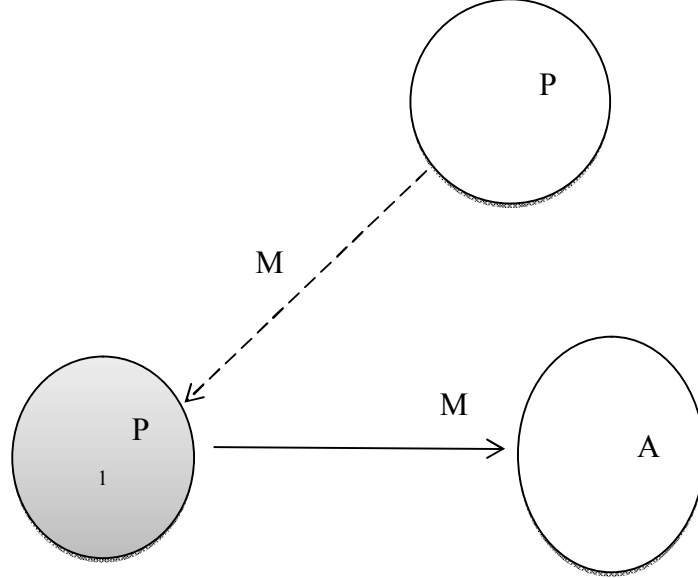
¹⁸ Arsev Bektaş, *Siyasal Propaganda*, Bağlam Yayınları, Ankara, 2002, s. 31

¹⁹ Jacques Ellul, *Propaganda: The Formation of Man's Attitudes*, Vintage Books, New York, 1973, s. XVI-XVII.

²⁰ G. S. Jowett ve V. O'Donnell, 2012, s. 23-24.

²¹ <http://www.assassinationscience.com/disinformation.html>, (12 Aralık 2014)

Şekil-1: Saptırıcı Kaynak Modeli

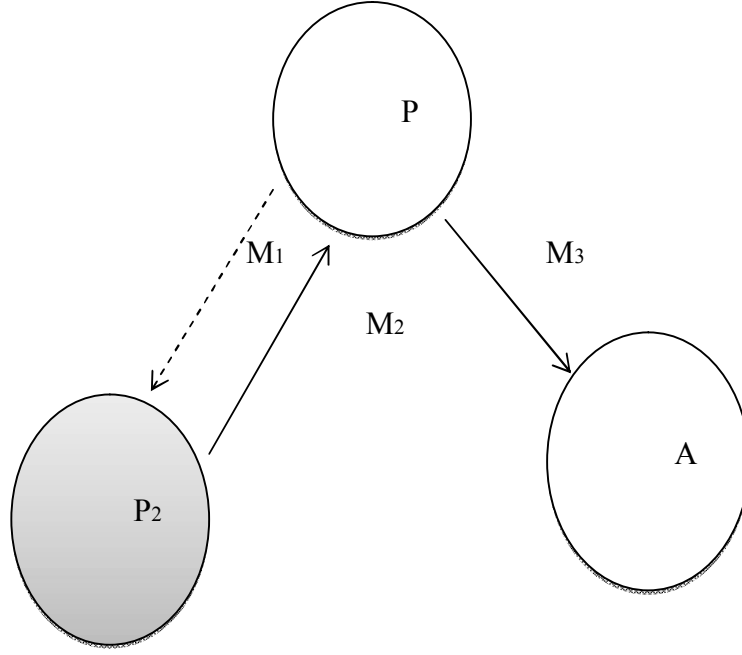

Kaynak: Garth S. Jowett ve Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion*, Sage Publications, California, 2012, s. 25

Bu modelde “P” harfi ile gösterilen birinci kaynak propagandacıdır. “P₁” ile gösterilen ise “P”nin oluşturduğu saptırıcı kaynaktır. İletişim sürecinde “P₁” aracılığıyla “P”nin alıcıya (A) mesajı (M) göndermesiyle, iletinin esas kaynağı olan “P” gizlenmiş olur. Böylece alıcı maruz kaldığı bilgiyi esas kaynak olan “P” ile ilişkilendirmez.²²

²² G. S. Jowett ve V. O'Donnell, 2012, s. 26

Şekil-2: Meşrulaştırıcı Kaynak Modeli

Kaynak: Garth S. Jowett ve Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion*, Sage Publications, California, 2012, s. 26

İkinci Modelde propaganda kaynağı (P), özgün iletiyi (M₁), kendisine meşruluk kazandıracak kaynak (P₂) içine gizlice yerleştirir. Sonrasında bu ileti, P₂ tarafından yorumlanarak M₂ olarak propagandacıya geri dönecektir. Propagandacıya meşrulaştırıcı kaynak tarafından biçimlendirilerek gönderilen ileti, bu sefer alıcıya (A), M₃ olarak gönderilecektir. Görüldüğü üzere her iki modelde de amaçlanan, propagandacı ile propagandanın kaynağını birbirinden ayırarak iletiyi meşrulaştırmaktır.²³

Propagandanın oluşturulmasında içeriğin tanımlanması bir başka husustur. İçerik, nitelik açısından hedefe göre değişiklik arz eder. Birey ile topluma aktarılan içerik aynı olmayabilir. Bu açıdan rasyonel olan veya rasyonel olmayan olmak üzere iki farklı içerik tanımlaması -propaganda- vardır. Rasyonel olmayan içerik topluma özgü korku, nefret, koruma, saldırganlık güdülerine seslendiği için etki alanı geniştir. Rasyonel olmayan propaganda “ırksal karakteristiklere”, “tarihsel geleneklere” ve

²³ a.g.e., s. 26.

belirli bir dönemde, belirli bir ulusa has “kültürel özelliklere”, “mitlere” referans göndererek yapılır. Kitleler, uygarlığın gelişimine ve krizlerine mit aracılığıyla entegre olur. Mitler, “tarihsel, dinsel... vb., elemanları da bünyesinde taşır (çalışma mit'i, mutluluk mit'i, ulus mit'i, kahramanlık mit'i, üstün ırk mit'i...).”²⁴ Bu kolektif mitlerin kullanılması daha çok totaliter propagandayı²⁵ başarılı kılabilir.

Propaganda kavramın betimlenmesinde tanım çeşitliliğinin sebebi nedir? Kimi düşünürler propagandayı toplumun sosyal, kültürel ve teknolojik uyumu konusunda gerekli görürken, kimileri de tam tersini düşünür. Bu görüşe göre propaganda, insanların kendi deneyimleri sonucunda yapmayacağı bir edimi veya sahip olmayacağı bir düşünceyi kişiye dikte etmektedir. Bu sebeple propaganda tanımlamalarında yaklaşım çeşitliliğinden doğan farklılıklar vardır. Buna ek olarak her bir dönemin veya siyasal sistemin incelenmesindeki analiz sonuçlarının çeşitliliği tanımlama çeşitliliğine de mahal vermektedir. Modern dönemle birlikte genel olarak siyasal sistemler baskıcı ve demokratik olmak üzere iki başlıkta sınıflandırılabilir. Baskıcı sistemler önce totaliter propaganda ile kitleyi tek tipleştirmeye çalışır. Kitlede temel erek her türlü birliktir. Susturamadığı grupları, sonradan güçle bastırarak, siyasal sistemin dışına çıkarır. Demokratik sistemler ise toplumu örümcek ağı gibi saran “demokratik kurumlar” vasıtasıyla kendi söyleminin sesini açar, aykırı söylemlerin sesini kısar. Bu demokratik kurumlar örümcek ağı gibi birbirine bağlıdır ve birinin varlığı, diğerinin varlığına dayanır. Totaliter sistemlerde gücün kitleye yaptığı şeyi, demokratik sistemlerde yaşamın içine kodlanmış propaganda yapar. Chomsky, bu durumu şöyle özetler; “totaliter devlette cop neyse demokraside de propaganda odur.”²⁶ Zaten her iki siyasal sistem arasında keskin ayrımlar yoktur. Birisi kendini meşrulaştırmak için ötekinin yöntemlerine başvururken, öteki de aynı durumda benzer şeyi yapar. Toplum genelde onay aracı olarak kullanılır. Bu durumda iki farklı sistemde uygulanan propaganda çalışmalarının analizlerinde tanım çeşitliliğinin olması doğaldır.

---

²⁴ Metin İnceoğlu, *Güdüleme Yöntemleri*, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları, Ankara, 1985, s. 70.

²⁵ Toplumu her açıdan(siyaset, eğitim, kültür, dil, ...) tek tipleştirmeyi ve bu tek tipleşmeden doğan enerjiyi kendi çıkarına kullanmayı hedefleyen propaganda türüdür. Çok sesliliğin ve farklı düşüncelerin törpülenerek bir potada eritilmesi amaçlanır ve temel düzenleyici devlettir.

²⁶ Noam Chomsky, *Medya Denetimi*, Çev.:E. Baki, Everest Yayınlar, İstanbul, 2013, s. 7.

1.1.3.Propagandanın Amacı

Propagandanın öncelikli amacı iletişimden haz duymanızı ve iletinin savıyla aynı çizgide düşünmenizi sağlamaktır.²⁷ Yukarıda aktarılan tanımlardan hareketle, propagandanın nihai amacı, hedefte davranış değişikliği sağlamaktır. Gözlenebilen davranışlara ek olarak gözlenemeyen algıların, hislerin veya kanaatlerin de istendik yönde değiştirilme amacı bu gruba dâhildir. Tabii bu amaçların gerçekleşmesi hedefin niteliğine, propagandacının etkinliğine ve mevcut şartların durumuna bağlıdır. Propagandacı bu sayılanlardan bağımsız değildir. Tek başına şartları değiştiremez, o şartlara bağlı olarak inançları, zorlamadan, ikna yoluyla değiştirebilir.²⁸

1.1.4.Propagandanın Hedefi

Propaganda çerçevesinde yürütülen açıktan ya da gizli faaliyetlerin özelde hedefi birey iken, genel manada toplumdur. Propagandanın amacı ise bireyi ve dolayısıyla toplumu belli bir fikir etrafında toplamak ve bu surette toplumda oluşan intibadan kuvvet alarak belirlenen hedefi gerçekleştirmektir. Propagandacının belirlediği hedef toplumun kendisine yönelik olabileceği gibi, toplumda meydana gelebilecek bir hedefin sonucunda propagandacıya sağlayacağı bir faydaya da yönelik olabilir.

İlk aşamada propagandacının hedefine uygun bir topluluk, toplum içerisinde hazır olabilir. Yani toplumu oluşturan alt gruplar olarak tanımlanabilecek topluluklar, belli değer yargıları açısından homojenlik arz edebilir ve propaganda faaliyetine açıktır. İşte propagandacının amacı topluluğa kolaylıkla benimsettiği bir görüşü farklı değer yargılarına sahip bireylerin bir araya geldiği toplumun en üst yapısını oluşturan halk kitlesine de benimsetmektir. Bu noktada propagandacının dikkat etmesi gereken nokta yaydığı fikrin toplumun tamamına hâkim olan görüşlere ters düşmemesidir. Şöyle ki bireylerin sahip olduğu fikirleri temel olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Birincisi bireyin düşünce yapısını oluşturan, kökleşmiş, değişime karşı dirençli olan fikirlerdir. İkincisi ise anlık ya da dönemsel evrelerde

²⁷ A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 75.

²⁸ Daniel Lerner, “Effective Propaganda: Conditions and Evaluation”, *Propaganda in War and Crisis*, Ed.: Daniel Lerner, Gregory W. Stewart, New York, 1951, ss. 344-354, s. 346.

değişmeye açık fikirlerdir.²⁹ Bu fikir gruplarından birincisine ters düşen bir propaganda faaliyetinin başarısı neredeyse imkânsızdır denilebilir. Bu sebeple uygulanması düşünülen propaganda faaliyetinin eğer geniş kitlelere tesiri düşünüüyorsa, o kitlenin benimsediği köklü fikirler üzerine inşa edilmelidir. Bu, propagandanın aşılama kuralıyla da ilişkilidir. Hülâsa, birey sosyal bir varlık olduğuna göre; sosyal çevresinden edindiği, asli sosyal kanaatine aykırı bir propagandanın kendisinde tesiri neredeyse mümkün değildir.³⁰

1.1.5.Propagandanın Etkinlik Şartları

Yürütülen propaganda faaliyetinin işlevselliği bazı şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu noktada öncelikle hedef kitlenin dikkati sağlanmış ve güveni kazanılmış olması gerekmektedir. Sonrasında ise kitlenin sahip olduğu değer yargıları, inanışları, bekleyişleri, umutları göz önünde tutulmalı ve kitlenin bu özellikleriyle birlikte içinde bulunduğu ortam dikkate alınarak hareket edilmelidir.³¹ Öyle ki bir propaganda faaliyetinin birinci şartı kitlenin dikkatini çekmek olduğu kolaylıkla söylenebilir. Zira sizi fark etmemiş bir kitlenin hazır bir hedef olduğu söylenemez. Kitlenin dikkatini çekmiş olmak yeterli değildir. Aynı zamanda hedefte oluşturduğunuz güven, gönderilen mesajı değerli kılacaktır. Bu iki birbirine ilintili şartların tamamlanmasının ardından, hesaba katılması gereken bir diğer nokta ise kitlenin tanımlanması olacaktır. Bu tanımlama, kitlenin sahip olduğu mevcut özelliklerin hepsini içermektedir. Bu özellikleri tam olarak bilmeyen bir propagandacı, seçeceği iletişim dili, aracı, yöntemi bakımından hataya düşebilir. Ayrıca kitlenin içinde bulunduğu ortamın, çevrenin hesaba katılması gerekmektedir. Buradaki ölçü zaman ve mekânâ göre de değişebilecektir.

Bu şartların olduğu bir ortamda yürütülen propaganda kısa sürede sonuç vermeyecektir. Amaçlanan sonuç, belli merhalelerin, değişen zaman dilimlerine bağlı olarak aşılmasıyla vücuda gelecektir. Bir fikrin ortaya atılmasından sonraki aşama, bu fikrin yayılmasıdır. Sonrasında olgunlaşma evresi gelir. Bunu süreci nihayetlendiren basamak ise billurlaşma evresidir.³²

²⁹ R. Balkanlı, 1962, s. 598.

³⁰ J.A.C. Brown, *Beyin Yıkama*, Çev.: B. Tanç, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 49.

³¹ D. Lerner, 1951, s. 346-347.

³² Vahap Okay, *Modern Propaganda*, Okay Yayınevi, İstanbul, 1957, s. 40-43.

Tüm bunlara rağmen işlenen propaganda çağın ve akan zamanın karşısında anlamsızlaşabilir. Propagandanın başarısı, sosyal eğilimlere, çağın akış yönüne de bağlıdır. Sosyal eğilimlerin frekansı sıklaştırılabilir, seyreltilebilir ancak ortadan kaldırılması öngörülemez. Nitekim Nazilerin Almanya’da hem iktidar, hem de muktedir olup Alman halkını böylesine bir maceraya sürükleyebilmeleri biraz da çağın akışı ve Alman toplumunun sosyal eğilimleriyle ilgilidir. Aksi bir duruma ise şu örnek çok uygundur. 1895 yılında ABD’de “İçki Aleyhtarları Birliği” kurulmuş, ardından yürütülen propaganda çalışmaları sonucunda içkinin aleyhinde birçok yasal kazanım elde edilmiştir. Fakat 1933 yılına gelindiğinde ise ortada artık ne içkiyi yasaklayan bir kanun maddesi ne de kitlesel olarak içkiyi dışlayan bir oluşum vardır. Modernliğin sonucu gelişen sosyal eğilimle çatışan içki karşıtlığı, kullandığı onca propaganda silahına rağmen çağın akışına ve toplumun eğilimine yenik düşmüştür.³³

Propagandacı sonuç almak için süreçte bazı önlemleri almak durumundadır. Öncelikle amacın gizlenmesi bu kavramın temel özelliğidir. Kimliğin gizlenmesi ise bir diğer özelliktir. Önceki kısımlarda bahsi geçen saptırıcı ve meşrulaştırıcı iletişim modelleri kimliğin gizlenmesine örnek olarak verilebilir. Bilgi akışının kontrolü, kamuoyunun yönlendirilmesi ve davranışların manipüle edilmesi amacın ve kaynağın saklı tutulması ile daha kolay olacaktır.³⁴

Toplumun alt katmanları olan küçük gruplar, yayılmak istenen bir düşüncenin test edilmesi anlamında laboratuvar niteliğindedir. Ancak, aynı düşüncenin toplumsal çevrede kabul görmesi kolay değildir. Toplumun içinde bulunduğu siyasal süreç, alternatifsizlik ve karşı propagandanın bastırılması ki bu daha çok totaliter sistemlerde alenen uygulanmaktadır, toplumsal emilimi kolaylaştırmaktadır. Karşı propagandanın varlığı, sınırsız etki tezini de aşındırmaktadır.³⁵

Pratkanis ve Aronson, etki stratejilerini dört basamakta ele almaktadır. Bu basamakların bahsi geçenlerle benzer yanları mevcuttur. Ortamı tasarlamak ve mesaj için müsait bir alan açma olarak tanımladıkları birinci aşamayı “ön ikna” olarak adlandırmaktadırlar. İkinci olarak “kaynağın güvenilirliğini” önemli bir strateji olarak görmekteler. Üçüncüsü “hedefin dikkatini” düşündürülmek istenen konuya

³³ J.A.C. Brown, 2012, s. 66-67.

³⁴ G. S. Jowett ve V. O’Donnell, 2012, s. 44-49.

³⁵ Ertuğrul Özkök, “Propaganda ve İletişim”, *İletişim*, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu, Yayın No: 2, 1981/1, 135-162, s. 150-152.

çekmek ve hatta hedefin kendi kendini ikna etmesini sağlamaktır. Sonuncusu hedefin hislerini kontrol etmektir. Hislerin kontrolü de o hislerle nasıl baş edileceğinin gösterilmesiyle mümkün olur.³⁶

1.2.PROPAGANDANIN SINIFLANDIRILMASI

Propagandanın sınıflandırılması kapsamın niteliğine göre farklılık gösterebilir. Belirlenen kapsam yöntem, amaç veya uygulama alanı olabilir. Bu kapsam alanlarını daha da çoğaltmak mümkündür.

1.2.1.Kaynağı Ve Yöntemi Bakımından Propaganda

Propagandanın sınıflandırılmasında öncelikle kaynak esas alınabilir. Kaynağın bilinirliği ve ayrıca bu kaynaktan yayılan mesajın doğruluk derecesi, sınıflandırmanın ayırt edici tarafıdır. Bu açıdan propaganda üç ana başlıkta sınıflandırılabilir; beyaz, siyah ve gri.

1.2.1.1. Beyaz Propaganda

Bilinen kanallar aracılığıyla yapılan propaganda türüdür. Açık ve basit oluşu sebebiyle kolayca anlaşılabilir. Açık propaganda olarak da tanımlanabilir. Bu propaganda türü yayımcısı güç, hükümet tarafından resmen tanınır.³⁷ Bu nedenle beyaz propagandanın hem uygulama alanı, hem de hedef ve etki boyutunda bazı sınırlılıkları olabilir. Karşı tarafın açıkları ve hataları tekrar tekrar işlenerek kitlede algının oluşması sabırla beklenir. Resmîyet, sunulan içerikte zorunlu titizlik ve hassasiyeti de beraberinde getirir. Söylem resmi olduğu ve kaynağı belli olduğu için, muhtemel hatanın doğrulanması ve özür de aynı kaynağın görevi olacaktır.

1.2.1.2. Gri Propaganda

Beyaz ve kara propaganda arası bir nitelik arz eder.³⁸ Gerçek ve yalan karıştırılarak sunulur ve böylece tereddüt yaşanması hedeflenir.³⁹ Kaynağın belirsiz olduğu ve bu sebeple doğruluğu kanıtlanamayan propaganda türüdür. “Rivayetler”, bu propaganda türünde sıklıkla kullanılır. Kusurlu bir şeyi mükemmel veya

---

³⁶ A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 59.

³⁷ Martin J. Manning, *Historical Dictionary of American Propaganda*, Greenwood Press, Connecticut, 2004, s. 319.

³⁸ Nicholas J. Cull, David Culbert ve David Welch, *Propaganda And Mass Perusasion*, ABC CLIO, California, 2003, s. 151.

³⁹ Osman Özsoy, *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, Alfa, İstanbul, 1998, s. 21.

mükemmel bir şeyi kusurlu olarak nitelemek başlıca yöntemlerdendir. Zihinleri bulanıklaştırmak hedeftir.⁴⁰ Başlıca özelliklerinden birisi de açık vermemesidir. İnsanlar farkında olmadan yayılan bilginin veyahut algının hem alıcısı hem de yayıcısı olabilirler. Bu sebeple gri propagandanın doğal sınırları beyaz propagandaya nazaran daha da genişleyebilir.

1.2.1.3. Kara Propaganda

Kara propagandada esas olan kaynağın gizliliğidir. Ancak bazen ise durum tam tersi olabilir. Kara propagandanın oluşumunda kaynak kişilerin sayısı sınırlıdır. Yani çok az kişi yapılan şeyden ve amaçtan haberdardır. Ayrıca yapılan propaganda uygulayıcıların bazılarınca benimsenmeyebilir ya da bilinmeyebilir. Bu kişilerin karşı duruşları veya bilmeyerek gösterecekleri bir edim, nihai ereği sakatlayabilir. Bu sebeple propaganda her an reddedilebilir bir konumda olmalıdır. Bu sebeptendir ki doğru istihbarat ve bu istihbaratın doğru değerlendirilmesi kara propagandanın başarısında belirleyicidir. Dedikodu ve söylenti yayma bu propagandanın tipik yöntemlerindendir. Bunlar daha sonra ortaya atılacak teze ön ikna sağlarlar.⁴¹ Söylenti ve dedikodunun yayılması kolay, ancak kontrolü zordur. Amacı ise karşı tarafta moral çöküntüsü ve kafa karışıklığı yaşatmaktır. Ayrıca şaka, alaycı sözler, nükteler, yıkıcı sloganlar, broşürler kara propagandada sıklıkla kullanılır.⁴² Çıkara hizmet eden her şeyin kullanılması doğaldır. Kullanılan içeriğin doğruluğu veya etik oluşu önemli değildir. Kaynağın manipüle edilebilirliği başarının artışıyla doğru orantılıdır. Kaynağın açığa çıkması tesiri düşürür.

1.2.2.Amacı Bakımından Propaganda

Diğer sınıflandırma başlıklarında olduğu gibi burada da sayısız propaganda çeşidini ele almak mümkündür. İnceleme konusuyla ilişkili olanlar ve yaygın kullanılanlar özetlenecektir.

---

⁴⁰ Nevzat Tarhan, *Psikolojik Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 38.

⁴¹ A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 66

⁴² Howard Becker, “The Nature and Consequences of Black Propaganda”, *American Sociological Review*, Vol. 14, No. 2 (Apr., 1949), pp. 221-235.

1.2.2.1. Siyasal Propaganda

Ellul, propagandayı sınıflandırırken iki temel ayrım yapar; siyasal ve toplumsal. Siyasal propaganda, bir partinin, baskı grubunun ya da kurumun toplumun davranışlarını değiştirmek için kullandığı tekniklerdir.⁴³ Daha güncel bir yaklaşımla siyasal propaganda, toplumun yönetime aday olanlar tarafından razı edilmesi olarak nitelendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında siyasal propagandanın doğuşu Fransız İhtilali'nin akabinde olmuştur. Bu dönemde “ilk propaganda söylevleri, ilk propaganda görevlileri (ordudaki komiserlerin görevi buydu) devrim komitelerinden, devrim kulüplerinden, devrim meclislerinden başladı.”⁴⁴ Günümüz demokrasilerinde ise gerek ulusal gerekse yerel seçimlerde yürütülen ikna faaliyetleri politik propaganda kapsamında sınıflandırılmaktadır. Buradaki kapsam demokratik yollardan iktidarın ele geçirilmesidir. Siyasal propaganda üst başlığında, politik propagandanın yanında bir de ideolojik propagandadan bahsetmek mümkündür. İdeolojik yapıların düzeni değiştirmeye yönelik taraftar toplama çalışması olarak adlandırmak mümkündür.

1.2.2.2. Kültür Propagandası

Bireyin içinde yaşadığı topluma veya kültüre kazandırılması doğal yollara ek olarak eğitim yoluyla da gerçekleşir. Özellikle kültürel paydaşlık kazanılması ve bu yolla ulusal birliğin sağlanması konusu, imparatorluk bakiyesi toplumların modern devletler kurması sürecinde temel problemleri olmuştur. Bu sıkıntıyı aşmada kullanılan en kullanışlı ve yaygın yol ise eğitimidir. Bu durumda akla şu soru gelmektedir: Eğitim ve propaganda arasındaki ilişki nedir? Ya da eğitim faaliyeti bir propaganda mıdır? Taylor bu soruya şöyle cevap vermektedir: “Propaganda insanlara neyi düşünmesi gerektiğini söylerken, eğitim ise nasıl düşüneceğini öğretir.”⁴⁵ Ancak özellikle totaliter sistemlerin, eğitimi açık bir şekilde toplumu sistemin ideolojisine ve kültürüne göre şekillendirmek üzere kullandığı herkesçe bilinmektedir. Demokrasiler ise bu işlemi toplumun geneline örtük bir şekilde tüm ekonomik, iletişimsel araçları kullanarak yapmaktadır. Bilginin, zenginliğin getirdiği otorite, söylemin de haklı çıkması sonucunu doğurmaktadır. Bireyin bilinçaltı, tüm

---

⁴³ J. Ellul, 1973, s. 62.

⁴⁴ J. M. Domenach, 1995, s. 26.

⁴⁵ P. M. Taylor, 2003, s. 14.

egemen kaynaklardan gelen hâkim söylem ile dolmaktadır. Birey, seçtiği, yaşadığı, düşündüğü şeyin en makbul olduğu halüsinasyonunu ara vermeksizin görmektedir.

Uluslararası boyutta ise kültür propagandası diğer propaganda türlerine nazaran fazla rahatsız edici görülmez. Uzun vadeli çıktıları olması umulan bu propaganda türü daha çok bir dostluk ilişkisi olarak algılanmaktadır.⁴⁶ Ancak ekonomik ve siyasi açıdan baskın olan tarafın kültür propagandasının söz konusu ülkede uzun erimde olumsuz sonuçlar yaratması muhtemeldir.

İngilizler bu faaliyeti kültürel diplomasi veya kültürel ilişkiler olarak tanımlar. Film, dergi, radyo ve televizyon programları, sanat sergilerinin yayılmasının yanında, dil öğrenimi ve öğrenci değişimi gibi eğitim konularını da kapsar. Belli bir zaman sonunda hedef ülkedeki toplumun kaynak ülkeye yönelik olumlu hisler beslemesini hedefler. Örneğin *British Council* bu kapsamda değerlendirilmelidir. Günümüzde ise özellikle Amerikan kaynaklı oluşturulan küresel markalar, değerler ve semboller üzerinden toplumların küresel sisteme birbirine benzeşerek entegre olması beklenmektedir.⁴⁷

Bu açıdan kültürel içerikli birçok kısım barındırdığından *Cephe Dergisi*'nin de sadece siyasi ve askeri açıdan ele alınması yetersiz olacaktır.

1.2.2.3. Karşı Propaganda

Yürütülen bir propaganda çalışmasına karşı uygulamaya konulan propagandayı ifade eder. Karşıtın izleklerini bulmak, zayıf noktalarına saldırmak, güçlü durumda olan düşman propagandasına hiçbir zaman karşıdan saldırmamak, karşıtın propagandasını olaylarla çelişkin duruma düşürmek gibi temel ilkelere sahiptir.⁴⁸ *Cephe Dergisi* de Türkiye'deki yoğun Alman propagandasına karşı geliştirilen bir projedir.

---

⁴⁶ O. Özsoy, 1998, s. 332.

⁴⁷ N. J. Cull, D. Culbert ve D. Welch, 2003, s. 101.

⁴⁸ J. M. Domenach, 1995, s. 80-84.

1.2.2.4.Din Propagandası (Misyonerlik)

Bu kavram Türkiye’de misyonerlik olarak bilinir. Propagandanın politik bir nitelik kazanmasıyla özellikle Hristiyanlık dininin yayılmasına ilişkin çalışmalar bu adla anılmaya başlanmıştır.⁴⁹

1.2.3.Uygulama Alanı Bakımından Propaganda

Tanımlamadaki bulanıklıktan dolayı propagandayı farklı açılardan kategorize etmek anlamlandırmayı kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple propaganda uygulama alanı bakımından ulusal veya uluslararası ölçekte de ele alınabilir. Günümüz küresel sisteminde ikisi arasındaki ayrım giderek daralsa da özellikle büyük güçler, hem kendi iç kamuoylarına hem de çıkarlarını gözettileri bölgelerde ya da ülkelerde uluslararası propaganda faaliyetleri yapmaktadırlar. Nitekim Cephe Dergisi, İngiltere’nin tarafsız bir ülkede dağıtmak üzere neşrettiği bir dergi olarak ulus ötesi propaganda kapsamında ele alınmaktadır.

1.2.3.1.İç Kamuoyuna Dönük Propaganda

Propagandayı çeşitli açılardan kavramsallaştırırken bir de ulusal boyutta ele almak gereklidir. Bu başlıktaki bağlam ise; topyekûn savaş, mobilizasyon ve propagandadır. Bu kavramların birbiriyle ve her birisinin özellikle propagandayla ilişkisi, dünya savaşlarının problematiğini çözmede anahtardır. Bu noktada Raymond Aron’un topyekûn savaş kavramına ilişkin şu tespiti başlığın daha da billurlaşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Modern manasıyla propaganda, çağımızda büyük bir ihtiyaç halini almıştı. Zira bugün vatandaş ile asker aynı şahıs olmuş; halk ise, liderlerine niçin askere alındığının sebeplerini sormaya başlamıştır. Barışın bozulmasından tamamen düşmanın sorumlu olduğunu ispatlamak, bir hükümet görevidir artık. Yurtiçi propaganda, sadece silahlı kuvvetlerin moralini yükseltmek değil; aynı zamanda bütün bir milletin endişelerini gidermek zorundadır.⁵⁰

Hanedanların yerini ulus devletlerin alması sürecin başlangıcı sayılabilir. Ulus devletlerin kurulması, vatandaş orduların oluşturulmasına ve bu vatandaş ordular arasında total yıkıma sebep olan topyekûn savaşların cereyan etmesine yol açmıştır. Ludendorff’un kuramsallaştırdığı üzere topyekûn savaş, ulusun bütün güç

⁴⁹ Ahmet Ayhan, *Propaganda Nedir?*, Literatürk, İstanbul, 2007, s. 80.

⁵⁰ J.A.C. Brown, 2012, s. 81.

unsurlarının katılımıyla tüm ülkeyi kapsayan bir mücadelenin adıdır.⁵¹ Ulus devletin vatandaşını, özellikle zorunlu askerliğin olmadığı ülkelerde, savaş konusunda ikna ve mobilize etmesi hayati önem taşımıştır. Bu noktada gerek birinci, gerekse ikinci savaşta yapılan şey, propaganda teknikleriyle ulusun ikna edilmesi ve topyekûn savaşa hazırlanmasıdır.

Savaşın topluma pazarlanmasının yanında ulusal propagandanın iç politik alana ilişkin boyutu da hesaba katılmalıdır. Politik alanın genişlemesiyle, kitlesel seçmenlerin etkilenmesi önem kazanmıştır. Bu sebeple modern kitlesel propaganda daha önce olmadığı kadar değerlidir.⁵² Bu da partiler ve liderler arası mücadele olarak düşünülebilir.

1.2.3.2.Dışa Dönük veya Uluslararası Propaganda

Uluslararası propaganda yine hükümetlerin diplomatları veya propagandacıları aracılığıyla yürüttüğü türdür. Bilinçli bir girişim olan bu türde amaç, hedef ülkenin halklarının tutum ve davranışlarını etkilemektir. Ancak bir uluslararası etkileme girişiminin propaganda olması için belirli özelliklere sahip olması gerekir. Öncelikle bu faaliyetleri gerçekleştiren bir iletişimcinin veya propagandacının olması elzemdir. Yazı, söz veya davranışlarla yansıtılan simge veya sembollerin kullanılması ve bunların yansıtılmasını sağlayan iletişim araçlarının bulunması gerekir. Bu içeriğin belli bir hedefe yöneltilmesi bir diğer gerekliliktir. Bu hedefleri ve propagandanın mahiyeti dört başlıkta gruplandırılabilir. Propagandacının kendi halkına yönelik çalışması bilinçlendiricidir. Dost ülkenin halkına yönelik çalışmalar sürdürücüdür. Tarafsız devletlerin halklarına yönelik olan kazandırıcıdır. Propaganda yapan devletin veya düşman ülkenin halkına yönelik propaganda ise zayıflatıcıdır.⁵³

Uluslararası propaganda konusunda günümüzün en tipik örneği A.B.D.’nin tüm küreye yönelik sergilediği eylemlerdir. Gerek kitlesel medya aracılığıyla, gerekse siyasi erki, ordusu, sineması ve şirketleri aracılığıyla geliştirdiği retorik uluslararası gündemi, siyaseti, ekonomiyi etkilemekte, ulus devletlerin iç

---

⁵¹ Ali Bilgin Varlık, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, 2013, 1 (2): 114 – 129, s. 125.

⁵² David R. Willcox, *Propaganda, The Press and Conflict*, Taylor & Francis e-Library, 2005, s. 12.

⁵³ Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Yayın No.: 420, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s. 137.

dinamiklerini aşındırmaktadır. Peki, A.B.D.’nin bu küresel hegemonyası ne zaman ve ne şekilde başlamıştır? Bu sürecin başlangıcı İkinci Dünya Savaşı’nın sonudur. A.B.D. küreye hâkim olma hevesini İngiltere ve Fransa’dan miras almıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası sistem yeniden şekillenmiştir. Yerküre iki ayrı bloğa ayrılmıştır: A.B.D. öncülüğünde “demokrat Batı” ve komünizmle idare olunan Sovyet Rusya ve ona eklemlenen Doğu Bloğu ülkeleri. Truman döneminin çevreleme politikasının mimarı olan George F. Kennan’ın Foreign Affairs’de X imzasıyla kaleme aldığı makale, bu dönemin⁵⁴ stratejisini şekillendirmiştir. Kennan’a göre Sovyet ideolojisinin politik yayılmasına karşı sürdürülecek uzun soluklu mücadelenin temeli askeri olmaktan ziyade ekonomik(Marshall yardımları) ve psikolojiktir. Psikolojik boyutu ise açık propaganda ve gizli operasyonlar oluşturmaktadır.⁵⁵ Açık propagandaya ilişkin en tipik örnek olarak Amerika’nın Sesi Radyosudur(VOI).

İçe dönük propagandada olduğu gibi bu noktada da birinci gereklilik propaganda faaliyetinin planlayıcılarına ilişkin niteliklerdir. Ütopik fikirlerle eylemlerine yön veren politikacılarının yürüttüğü propaganda çalışmalarının evrileceği faz bir çeşit misyonerliktir. Hedef kitlenin gösterdiği direnç propagandacının daha da radikalleşmesine sebep olur. Bu durum da ereğin gerçekleştirilmesine mahal verilmez. Rasyonel politikacıların yürüttüğü propaganda çalışmalarının ise bundan daha başarılı olması muhtemeldir. Rasyonel zihinlerin yürüteceği propaganda çalışmaları, mevcut şartların hesaba katılarak ileriye dönük, gerçekleşebilir hedeflerin saptanmasıyla şekillenir. Dışa dönük bu propaganda faaliyetlerinin niteliği, verilmek istenen fikrin doğruluğunu savunur olmaktan ziyade, gelişen olayların ve haberlerin propagandacının gelecek projeksiyonu çerçevesinde süzgeçten geçirilmesine, sadeleştirilmesine, eklemlenmesine, yoğrulmasına, yorumlanmasına ve böylece kitlenin geleceğe ilişkin bekleyiş ve umutlarının manipüle edilmesine dayanır.⁵⁶

⁵⁴ Bu dönem, SSCB’nin dağılmasına kadar devam eden, *Soğuk Savaş* diye tanımlanan dönemdir. Farklı başkanlar döneminde farklı strateji belgeleri uygulamaya konulsa da çevreleme politikası (containment), A.B.D.’nin SSCB’ye yönelik politikasının genel çerçevesini çizmiştir denilebilir.

⁵⁵ <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan>, (24 Kasım 2014)

⁵⁶ Hans Spier, “Psychological Warfare Reconsidered”, *Propaganda in War and Crisis*, Ed.: Daniel Lerner, Gregory W. Stewart, New York, 1951, 463-492, s. 481-482.

1.3.PROPAGANDADA İLKELER VE TEKNİKLER

Bilindiği üzere “Cephe Dergisi” müttefik bir devletin tarafsız bir devlet sınırları içinde ve savaş sırasında dağıttığı bir propaganda dergisiydi. Bu durumda bağlı kalınan ilkeler ve kullanılan teknikler de sınırlı olacaktır. Peki, burada ilke ve teknik ayrımına neden gidildi? Çoğu kaynakta bunlar iç içe geçmişken, burada ayrı ele alındı. İlkeler istisnaları olmakla birlikte genel geçer kurallar iken ve birkaç propaganda çalışmasını kapsayabilecekken, teknikler sadece bir veya birkaç propaganda çalışmasına ilişkin eylemin bizzat kendisidir. İlkeler izlenecek yola ilişkin genel prensipleri belirlerken, teknikler bu prensiplere bağlı olarak yürütülen eylemlerdir.

1.3.1.Propaganda İlkeleri

Propaganda içeriğinin ve çalışmalarının oluşturulmasında belirli ilkelerden söz etmek mümkündür.⁵⁷

1.3.1.1.Basitlik İlkesi

Toplumun geneline hitap eden cümlelerin, sembollerin, imgelerin herkes tarafından anlaşılır olması etkiyi artırmaz mı? Richard Petty ve John Cacioppo’nun tespit ettiği üzere birey iletiyi anlamlandırırken çok az çaba sarf ettiği “tali” yolu çoğunlukla kullanır. Tali yolun kullanılması basitlik ilkesinin uygulanmasıyla kolaylaşır ve ileti kolayca karşı tarafta ve daha çok insanda karşılığını bulur.

1.3.1.2.Çekicilik İlkesi

Propaganda içeriğinin çekici olması daha fazla kişinin dikkatini cezbetmede oldukça işe yarar.

1.3.1.3.Sempatî İlkesi

Bu ilkeye göre propaganda yapılacak alanda hâkim olan düşünce iklimine uygun hareket etmek, toplumun genel eğiliminin aksine söylem geliştirmemek

---

⁵⁷ Bu ilkelerin oluşturulmasında başlıca yararlanılan kaynaklar şunlardır:

R. Balkanlı, 1962.

Leonard W. Doob, “Goebbels’in Propaganda İlkeleri”, Çev. :Ü. Oskay, *Ankara Üniversitesi*

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 23 Sayı: 3 Yayın Tarihi: 1968, ss. 337-366.

M. İncoğlu, 1985.

esastır. Toplumun hassasiyetine ters düşülmediği oranda rasyonel hareket edilebilir. İçerik, kitlenin sempatisi kazanılarak ilgi çekici kılınabilir.

1.3.1.4.Sentez İlkesi

Propaganda sürecinde sunum tekniği olarak sentez, analizden önce gelir. Savunulan düşüncenin tezi belirli cümlelerle özetlenmesi gerekebilir.

1.3.1.5.Sürpriz İlkesi

Varılmak istenen hedef önceden belirlendiği için kitlenin belli bir yola kendiliğinden sevk edilmesinde ustaca hazırlanmış hileler önemli rol oynar. Kamuoyunun şaşıracağı bir gelişmeye yönelik sergileyeceği tavır veya yapacağı eylem, propagandacının varmak istediği hedefe ulaşmada aşması gereken bir merhaleyi oluşturur.

1.3.1.6.Tekrar İlkesi

Tekrar, özellikle totaliter propagandanın temel yöntemlerindendir. Goebbels'in bu teknikle ilgili sözleri propagandanın tekrara verdiği önemi özetler niteliktedir:

Yönetilenler genelde tahmin ettiğimizden çok daha ilkeldir. Bu yüzden propaganda özünde basit ve tekrarcı olmalı. Uzun vadede sadece sorunları en basite indirgeyebilen ve onları, entelektüellerin itirazlarına rağmen bu basit şekilde sonsuza dek tekrar etme cesaretine sahip olan kişi, kamuoyunu etkileme işinde sonuç alabilir.⁵⁸

Yine Goebbels'e göre tekrarın da uygulanmasına ilişkin belirli esaslar vardır. Ancak tekrarın da optimum noktası (doyma) vardır. Bir fikir kitleye benimsetilene kadar tekrar edilmesi gerekirken, benimsendikten sonra da sönmemesi veya kitleyi sıkıması için tekrarın azalarak pekiştirici mahiyette olması gerekir. Hatta tekrar bırakılabilir.⁵⁹ Optimum –en uygun değer- kavramıyla kastedilen budur. Tekrarın bırakılmaması durumunda kitle, aynı içeriğe ve fikre aşırı maruz kaldığında bezginlik belirebilir. Böylece kitleye benimsetilen görüş aşınmaya başlar ve varılan noktanın gerisine düşülmüş olur.⁶⁰

1.3.1.7.Birlik İlkesi

Propaganda önceden planlanmış sistematik bir davranışın veya fikrin hedefte belirmesiye başarılı olmak için tüm propaganda faaliyetlerinin bir merkezden idare

⁵⁸ A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 211.

⁵⁹ L. W. Doob, 1968, s. 357.

⁶⁰ R. Balkanlı, 1962, s. 604.

edilmesi gerekmez mi? Tabii ki gerekir. Tek merkezden idare eşgüdümü sağlar.⁶¹ Böylece zamanın akışı ve zeminin durumuna göre planlamada revizyona gidilmesi ve değişikliklerin bütün uzuvlara eşzamanlı ulaşması sağlanır.

1.3.1.8.Zamanlama İlkesi

Harekete geçilecek zaman, sahada gelişen zamana paralel olmalıdır. En uygun zamanın tespit edilmesi ve o anda eyleme geçilmesi veya haberin o anda yayılması, hem iletinin algılanmasını kolaylaştırır, hem de etki değerini artırır. Kitlenin yaşadığı zamanda muhatap olduğu propaganda içeriği onun için anlamlı olmalıdır.⁶²

1.3.1.9.Abartma ve Çarpıtma İlkesi

Propaganda içeriğinin kaynak ile birebir paralelliği genelde söz konusu olmaz. İçerik, amaca göre abartılabilir veya çarpıtılabilir. İçeriğin şişirilmesi kitlenin merakını çekebilir. Kurgu oluşturularak ham bilgi üzerinden dikkatin yönü başka tarafa çekilebilir.

1.3.1.10.Basitleştirme ve Tek Düşman İlkesi

İlkelerin, fikirlerin, hedeflerin sade bir şekilde ifadesi, hem kaynak hem de hedef için anlaşılabilirliği kolaylaştırır. Buna ek olarak belli bir süreçte yürütülen belli faaliyetler bütünüünün bir hedefe odaklanması hem planlamaya, hem sürece, hem de sonuca olumlu yansır.

1.3.1.11.Ahenk İlkesi

Belirli bir hedef farklı içeriklerde işlenebilir. Farklı içeriklerde aynı temanın uyum içinde aktarılması tekrardan kaynaklanan bıkkınlığı da önlemiş olur. Cümleler, ifadeler, semboller, görseller değişir veya çeşitlenir ancak bunların taşıdığı, yansıttığı fikir aynıdır.

1.3.1.12.İddia ve Suskunluk

Kaynak, kendi tezini savunurken iddialı ve cüretkâr davranırken, haksız olduğu konularda sesiz kalmayı tercih eder. Karşı tarafın her suçlamasına cevap vermektense, çok ses getiren bir suçlamayı, sahneyi kurgulayarak cevaplandırmayı

---

⁶¹ L. W. Doob, 1968, s. 341.

⁶² M. İncoğlu, 1985, s. 78.

yeğler. Böylece devamlı kendini savunur durumda olup şüphe uyandırmaktansa, gerektiği yerde ve haksızlık karşısında “cevap verildi” algısı oluşturulur.

1.3.1.13.Süreklilik İlkesi

Bireyler arası iletişimde devamlılık ilişkinin ömrünü doğrudan etkiler. Propaganda da belirli özelliklere sahip iletişim formlarından meydana geldiğinden süreklilik gereklidir.

1.3.1.1.14.Aşılama İlkesi

Yayılmak istenen bir fikrin, toplumda evvelce var olan bir kabule, inanışa, değere aşılmasıdır. Böylece fikrin nüfuzu kolaylaşır.

1.3.2.Propaganda Teknikleri

Tekniklere ilişkin ağırlıklı olarak Conserva'nın “Propaganda Teknikleri” adlı çalışmasından faydalanılarak bir tablo oluşturuldu. Conserva, yedi ana başlıkta bu teknikleri özetlemeye çalışmıştır. Tekniklerin bazıları sözlü, bazıları yazılı propagandaya hastır. Bazıları güncelliğini yitirmişken, bazıları literatüre yeni girmiştir. Toplam seksen dokuz teknikten öne çıkanlar aşağıdaki tabloda özetlenebilir.

Tablo-1: Propaganda Teknikleri

Grup Adı	Kullanılan Teknikler
A)Hatalı Mantık Teknikleri	1)Sadeleştirme 2)Eşzamanlılık (Arzulanan ya da arzulanmayan bir durum ile ortamdaki olumlu veya olumsuz bir durumu ilişkilendirmek.) 3)Post hoc (A ile B arasında bir ilişki varsa ve A, B’den önce geliyorsa, geriye dönük olarak B’nin nedeni A’dır -Ondan sonraysa onun yüzündendir) 4)Genelleme (Tüm A’lara B’nin özelliğini atfetmek -Türkler misafirperverdir) 5)Kaynağı ayıplama (Bir fikri, onun çıkış noktasını kötüleyerek değersizleştirmek) 6)Önermeyi hatalı dönüştürme (Türkler misafirperver ise; tüm misafirperver insanlar Türk’tür) 7)Bir doğruyu ya da yanlış bütüne mal etme 8)Black white fallacy (Ya bizimlesin ya karşımızdasın) 9)Kumarbaz yanılgısı (İddiayı kazanmak için bahsi artırma)
B)Sapırma Teknikleri	1)Belirsiz (çok anlamlı) kelimeler kullanma (İyi, özgürlük, demokrasi ve doğru gibi müphem kelimeler kullanarak somut bir durumu ifade etme ve insanların bu kavramalara ilişkin algılarını kullanarak kandırma) 2)Ad hominem (Kişinin fikri yerine şahsına kötü kelimelerle saldırma) 3)Kanıtlanmamış bir şeyi doğru farz etmek (Allah bizimledir) 4)Name calling (Lakap takmak) 5)Hiciv (İnsanların kusurlarına ve aptallıklarına nükte ile saldırma) 6)Hazırcevap 7)Günah keçisi seçme (Savaşı müttefikler kazanınca her şeyin sorumlusu Naziler oldu - Evet onlar çok şeyin sorumlusu ama her şeyin değil)
C)Duygulara Hitap Eden Teknikler	1)Geleneklere başvurma (Atalarımız böyle yapmıştı) 2)Duygulara başvurma (İnsanların acıma, pişmanlık, hırs, korku durumlarını istismar etme) 3)Kişileştirme (İnsan dışı varlıklara insan özelliği addetme) 4)Sıcak ve soğuk ifadeler kullanma (Sıcak kelime hisleri uyandırırken, soğuk kelimeler söndürür) 5>Euphemism (Örtmece, güzel adlandırma -ölmek yerine hayatını kaybetmek) 6)Geleceği iyimser resmetmek(Umut dağıtmak)
D)Yanlışlık Ve Hile İçeren Teknikler	1)Alıntıyı eksiltme (Anlamı kuvvetlendirmek veya zayıflatmak için alıntıda seçici davranma) 2)Etki için sayılar kullanmak 3)Muhatabı suçlayıcı sorular sorma 4)Sonuçları abartma 5)Double speak- Çift düşün (Bir durumu anlamsız kılmak için saçma kelimelerin kullanılması, kelimelerin yerinin değiştirilmesi ya da çelişen ifadelerin kullanılmasıdır-savaş barıştır) 6)Sayıları çarpıtma 7)Büyük yalan (Doğrulanmayan, kaynağı gösterilmeyen iddia) 8)Vurgunun seçimi (Bir haberin aktarılmasında yaşlıların %65’i evsiz de denilebilir veya %35’i ev sahibi de denilebilir) 9)Dokundurma (Tembelsin demek istemiyorum ama çok çalışmalısın) 10)Kart derme (İnandırıcı bir sonuca ulaşmak için işe yarayan olgu, belge veya soruları belli bir dizinde ortaya dökme, sunma)

E) Davranışsal Eğitime Yönelik Teknikler	1) Otoriteye başvurma 2) Tekrar 3) Slogan 4) Bandwagon (Herkes yapıyor düşüncesiyle eyleme geçme) 5) Plain folk (Halktan olma -insanlar kendilerine benzeyen liderlere ve ortamlara kolay ısınır) 6) Transfer (Bir kişinin ya da durumun olumlu veya olumsuz özelliklerini, övmek ya da kötülemek için ikincisiyle ilişkilendirme) 7) Tanıklık (Popüler kişiyi destek amacıyla işin içine katma) 8) Önyargıları kullanma (Topluma ait, dini, ekonomik, kültürel ve sosyal tabulardan veya eleştirilemez kurumlardan yararlanma –bayramda şeker yenir) 9) Egoya seslenme (Erkekseniz orduya katılabilirsiniz) 10) Kimliği vurgulama (Bir doktor olarak diyorum ki...) 11) Merakı canlı tutma
F) Tarza İlişkin Teknikler	1) Hedefi şoka sokma (Savaşı kaybedersek İngiliz ulusu yok olacak) 2) Av tüfeği Yaklaşımı (Fikri destekleyen her argümanı hedefe gönderip ilgi duyulanlar üzerine çalışma) 3) Bir noktaya yoğunlaşma (En güçlü gerekçenin üzerinde durma) 4) Mesajı bir atasözü etrafında şekillendirme
G) Akıl ve Sağduyu Teknikleri	1) Sokrates Metodu (Soru-cevap tekniğini kullanma) 2) Metafor ve benzetme kullanma 3) Kelimeleri özenle seçme

Kaynak: Henry T. Conserva, *Propaganda Techniques*, 1st Books, 2003, s. 1-75;
http://en.wikipedia.org/wiki/Propaganda_techniques, (1 Ocak 2015)

Bu tekniklerin bazılarını ve başka birkaç tekniğe ilişkin ayrıca başlıklar açmak faydalı olacaktır.

1.3.2.1. Telkin

Telkin; “bilinç dışı bir sürecin aracılığıyla, kişinin ruhsal veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesi”dir.⁶³ Telkin esasında toplumun doğasında var olan bir olgudur. Birey, yaşamı boyunca çevresinden ya da bir otoriteden aldığı telkinle edimlerde bulunur. Telkin, açık olabileceği gibi, örtük de olabilir. Propaganda açısından telkin oldukça kullanışlı ve yaygın bir tekniktir. “Propagandacının telkin yolunu kullanmakla insanlarda en güçlü güdülerden biri olan sürüleşme (*Gregaziusness*) güdüsünden kendisine yarar sağlayacağını anlaması, propaganda teknikleri açısından bir dönüm noktası olmuştur.”⁶⁴ “Telkin otoriteye

⁶³

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54ac688152a7c0.41418267, (1 Ocak 2015)

⁶⁴ M. İncoğlu, 1985, s. 79.

sığınma ihtiyacını doğurur. Bu otorite dini, siyasi, ilmi, mesleki olabilir. Böylece birey kitleye sığınarak dışlanmaktan kurtulur.”⁶⁵

1.3.2.2.Düşmanı Şeytanileştirme (*Dehumanisation*)

Karşı tarafı insanlık dışı özelliklerle anlatarak, resmederek şeytanileştirmektir. Kullanım açısından oldukça eskidir.

1.3.2.3. Seçici Belgeleme

İçeriği yansıtırken propagandacının işine gelen belgeleri veya bilgileri kullanmasıdır.

1.3.2.4.Ad Takmak

Bir olayın önemini hafifletmek veya abartmak ya da bir kişinin itibarını zedelemek veya onu yüceltmek için çapıcı bir sıfat veya slogan kullanılır. Amaç bu tanımlama ile kişi ya da olay arasında bağ kurmaktır. O kişi ya da olay hedefin aklına geldiğinde, hedefin algısının takılan bu klişeleşmiş yaftaya göre şekillenmesi beklenir.⁶⁶ Ayrıca bu kalıplaşan ifade, uzun cümlelerle o olayın veya kişinin hatırlanma zahmetini ortadan kaldıracığından, propagandanın yayılması kolaylaşacaktır.

1.3.2.5.Biraderlik-Grup Gururu (*Granfallon*)

Farklı grupların kıyaslanmasında farklar ön plana çıkarılırken, bir grubun üyeleri arasındaki benzerliklerin parlatıldığı tekniktir. Kişiye “bizim gibiler böyle yapar” algısı kazandırmak esastır. Karşı grubun aşağılayıcı takma adlarla tanımlanması doğaldır. Kişi kendi grubundan saygı duymak için hem kendi grubunun söylemini, sembollerini içselleştirir, hem de dışarda ait olduğu grubu pervasızca savunur.⁶⁷

1.3.2.6. Yansıtma

Bu teknikte yapılan şey, kendi kusurlarını düşmana yüklemektir. Hitler sıkça kullandığı bu tekniği şu cümleyle özetler: “Hepimiz benliğimizde bir Yahudi

---

⁶⁵ Fatma Geçikli, “Geçmişten Günümüze Propaganda Kavramı”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, Sayı: 9, Yıl:1999, ss. 265-276, s. 269.

⁶⁶ L. W. Doob, 1968, s. 357.

⁶⁷ A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 251.

taşıyoruz, ama gözle görülür düşmanla savaşmak, görünmeyen cinle savaşmaktan daha kolaydır.”⁶⁸

1.3.2.7.Korku Salma

Bu teknik, propaganda tarihiyle neredeyse eşdeğerdir. Korku insan için bir tehdittir. İnsan korkunun yarattığı tehdidi bertaraf edinceye kadar başka bir şeyi düşünmeden alıkonur. Salınan korkunun yanında aynı zamanda bundan kurtulmanın yolu da gösterilir. Ancak bu yolun, hedef için uygulanabilir ve tehdidi ortadan kaldırabilir nitelikte olması elzemdir. Ardından hedef inanarak bu yolu tutar ve korkudan kurtulursa propagandacının baştan planladığı davranışı icra etmiş olacaktır.⁶⁹

1.3.2.8.Vagona/Kervana Katılma

Özellikle politik propaganda alanında kullanımı yaygındır. Herkesin liderin yanında olduğu ve onu desteklediği yanılsaması kitle iletişim araçları kullanılarak hedefe aktarılır.⁷⁰

1.3.2.9. Analoji ve Metafor

Analoji; iki farklı şey arasındaki benzerlik veya benzerliklerden hareket edilerek birincisi için dile getirilenlerin diğeri için de söz konusu olduğunu ileri sürmektir.⁷¹ Benzer bir terim olan metafor; “dilnin sembolik amaçlı kullanımına bağlı olarak bir kavram veya durumu başka bir kavramla, bir durumla ifade etme biçiminde tanımlanabilir.”⁷² Propaganda mevzuunda bu söz sanatı tekniklerine sıklıkla başvurulmasının sebebi nedir? “...analoji veya metafor bazı karşılaştırmalara ışık tutup başkalarını gizleyerek ve potansiyel olarak belirsiz malumatı/enformasyonu anlamlı kılmak için bir tema veya yapı sağlayarak ön-iknayı gerçekleştirir.”⁷³ Örneğin “Toprak Namustur” söylemi bireyin zihninde iki farklı kavram arasındaki bir bağlantı kurarak, ikisini özdeşleştirmeye çalışmaktadır.

---

⁶⁸ J. M. Domenach, 1995, s. 60.

⁶⁹ A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 243-247.

⁷⁰ a.g.e, s. 175.

⁷¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Analoji>

⁷² İ. Seçkin Aydın ve Ahmet Pehlivan, “Türkçe Öğretmeni Adaylarının “Öğretmen” ve “Öğrenci” Kavramlarına İlişkin Kullandıkları Metaforlar”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/3 Summer 2010, ss. 818-842, s. 818.

⁷³ A. Pratkanis ve E. Aronson, s. 103.

Kişinin ikinci soyut kavrama karşı oluşturduğu şemayı birincisine de benzetim yoluyla oluşturması hedeflenir.

1.4.PROPAGANDANIN KANALLARI VE ARAÇLARI

Propaganda içeriğini hedefe ulaştıran unsurlar kanal, bu unsurlarla mesajı anlatan içerikler ise araçtır. Örneğin bir fotoğraf hem televizyon, hem internet, hem de cep telefonu kanalıyla taşınabilir. Kanal değişse de araç aynıdır. Bu kısımda ise daha hassas olmak adına böyle bir ayrıma gidildi. Zaten gerek çalışmanın diğer bölümlerinde, gerekse başka kaynaklarda bunlar birbirinin yerine kullanılmaktadırlar.

1.4.1.Propaganda Kanalları

1.4.1.1.Radyo

Radyo, propaganda kanalları arasında ayrı bir yere sahiptir. Radyonun propaganda sahasında sıklıkla kullanılması, bu kanalın etkililiğine bağlanabilir. Öyle ki Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet'e göre radyo, iletişim kanalı olarak bazı üstünlükleri sahiptir. Radyonun, dinleyiciye “törensel durumlara gıyaben katılma olanağı” verdiğini ve “dinleyicinin radyoya karşı kişisel bir yakınlık duygusu” kazandığını ve bunun akabinde “yüz-yüze temasa yakın” bir durumun oluştuğunu belirtmişlerdir.⁷⁴

Radyo, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda propaganda kanalı ve aracı olarak öylesine yaygın kullanılmıştır ki bu savaş, “Radyo Savaşları” olarak da adlandırılmaktadır.⁷⁵ Savaş sırasında ilgili tarafların yoğun kullanımı bir tarafa savaşın başlangıcı, radyonun da içinde yer aldığı bir psikolojik harp ve propaganda faaliyetine dayanır. Kuruoğlu'nun Jeanneney'den aktardığına göre olay şöyle gerçekleşir:

Almanya, Polonya'ya saldırmak için bir komplo hazırlar. Almanya'nın istihbarattan sorumlu iki askeri, Polonya üniforması giyer ve Almanya'nın Polonya sınırındaki Gleitwitz kasabasındaki radyoyu basarak, Reich'e kin ve nefret kusan bir bildiri okurlar. Bildiri Berlin'de de yayınlanır. Berlin'de propaganda bakanı Goebbels, aceleyle

⁷⁴ Joseph T. Klapper, “Değişik Haberleşme Araçlarının Karşılaştırmalı Etkileri”, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Çev. ve Ed.: Ü. Oskay, İstanbul, Der Yayınları, Yayın No:94, 2010, 189-210, s. 204.

⁷⁵ Jeanneney, *Medya Tarihi*, 1998. / Huriye Kuruoğlu, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Nobel Yayınları, Ankara, 2006, s. 5.

‘Kontrolde çıkan bazı Polonyalıların sözünü ettiğimiz baskını gerçekleştirdiklerini’ bildirir. Ertesi sabah şafakla birlikte, Hitler’in birlikleri Polonya’ya girer.⁷⁶

Hitler ve onun propaganda bakanı Goebbels, radyoyu gerek savaş öncesinde gerekse savaş sırasında kitleleri yönlendirmek için ustaca kullandılar. Çünkü radyo o dönemde okuma yazma bilmeyen ve az eğitim görmüş kitlelere süratle ve etkili bir biçimde ulaşmanın en rasyonel yollarından biriydi.⁷⁷ Öyle ki Almanya, savaşın başladığı 1939 yılında 53 farklı dilde yayın yapıyordu.⁷⁸ 1945 baharında İngiliz yayın kuruluşu BBC, 45 farklı dilde radyo yayını yaparak Nazilere yaklaştı.⁷⁹

Soğuk Savaş döneminde bloklar arası siyasal mücadeleler radyo propagandasını da doruk noktasına ulaştırdı. Komünizmin çöküşüyle birlikte bu alanda bir daralma olmaya başlamıştır. Uluslararası propaganda aracı olarak radyonun kullanımı, çalışma sistemi bakımından farklılaşmıştır. Devletlerin finanse ettiği resmi, siyasi ve dini kurumlar, radyolar kurmakta ve hedef ülkedeki kitlelere siyasi veya dini mesajlarını bu kanallar aracılığıyla ulaştırmaktadırlar. Bu kapsamda bahsi geçen yapıları finanse eden 80’den fazla ülke olduğu ifade edilmektedir.⁸⁰

1.4.1.2. Televizyon

Bir diğer önemli propaganda kanalı ise televizyondur. Radyonun popülerliğinin düşmesinden sonra yaygınlaşmaya başlayan televizyonun da kendisini diğer kanallardan ayıran bazı özellikleri vardır. Postman, “basılı söz epistemolojisi” ile “televizyon epistemolojisi” kıyaslamasında şu sonuca varır: Televizyonun oluşturduğu epistemoloji, ciddilikten, açıklıktan uzaktır ve bu sebeple anlamsızlığı egemen kılan bir yapıya sahiptir.⁸¹ Propaganda açısından anlamsızlığın yarattığı manipüle edilebilirlik oldukça caziptir. Televizyon ile propagandanın ilişkisi bu noktada başlamaktadır. Sesin, görüntünün, resmin ve diğer görsel içeriklerin bir arada sunulabildiği bir kanal olarak televizyon, günümüzde oldukça kullanışlı bir kitle iletişim aracıdır. Bu sebeple televizyonun etkisi de bu bir aradalıktan gelir. Canlı görsel imgelerle, sesin buluşmasından doğan yansıma, çekiciliği artırır.

---

⁷⁶ a.g.e., 2006, s. 13.

⁷⁷ Sezer Akarcalı, 2. *Dünya Savaşı’nda İletişim ve Propaganda*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 32.

⁷⁸ H. Kuruoğlu, 2006, s. 14.

⁷⁹ a.g.e., s. 34.

⁸⁰ A. Bektaş, 2002, s. 110.

⁸¹ Neil Postman, *Televizyon: Öldüren Eğlence*, Çev. : O. Akınbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 37-40.

Televizyon düşünceye hükmetmeye çalışan bir denetim aracıdır. Bu kanal vasıtasıyla insanlara beğeniler kazandırılır, korkular, idealler aşılanır.⁸² Televizyon, adeta insanlara, onların çevresinden ya da uzak diyarlardan portreler sunarak, bireyin bilinçaltına makbul olmak için “yapılacaklar listesi” tahakküm etmektedir. Birey, bu örnek portre ile kendini kıyasladığında eksik olan tarafı kapatmak için yine televizyon aracılığıyla güdülenen davranışı sergilemektedir. Bu kimi zaman kendi siyasal algısına hitap eden politik bir davranış iken, kimi zamanda bir makyaj malzemesi veya bir zayıflama ürünü olabilmektedir. İnsan yaşamının içinde bir faktör olarak televizyon, gündelik yaşamın da bir ölçüde şekillendirmektedir. İnsanlar gün akışına göre yapacaklarını televizyonun yayın akışına göre planlayabilmektedirler. Böylece birey yurttaşlık faaliyetlerinden uzaklaşarak apolitik olabiliyor.⁸³

Psikolojik savaş uzmanı Michael K. Deaver televizyonun kamuoyunun şekillenmesindeki rolünü şöyle açıklıyor: “Askeri strateji bundan böyle televizyon güvencesine göre düşünülmelidir, kamuoyu sizinleyse, hiçbir şey size karşı direnemez; kamuoyu sizinle değilse, hiç gücünüz yok demektir.”⁸⁴ Bu sözler, Amerikan kamuoyunun televizyon aracılığıyla nasıl yönlendirildiğini kanıtlaması bakımından oldukça çarpıcıdır.

1.4.1.3.Kitap, Gazete, Dergi, Broşür, Poster (Basılı Kaynaklar)

Bu kanalların yaygınlaşması matbaanın icadı ve okur-yazarlığın yaygınlaşmasıyla doğrudan ilişkilidir. İkinci dünya savaşının ardından televizyonun yükselişe geçmesiyle ikinci plana düşseler de önemlerini halen korumaktadırlar. Yazının ve görselin bir arada kullanılmasına olanak verirler. Radyonun veya televizyonun aksine verdiği içerik fiziksel olarak korunduğu sürece hem birçok kişinin kullanımına açıktır, hem yayımlandığı dönemin aynasıdır, hem de belgesel niteliğindedirler. Savaş sırasında kullanılan posterler, uçaklardan atılan broşürler, maksatlı basılan dergiler ve gazeteler ikna çabalarının kanıtıdır. Bunun yanında

---

⁸² John Tirman, *Dünyayı Sömüren Amerika*, Çev. : F. Doruker, Altın Kitaplar, İstanbul, 2007, s. 194.

⁸³ a.g.e. s. 35.

⁸⁴ Ignacio Ramonet, “*Devlet Yalanları*”, Çev. : O. Kunal, <http://www.kozmopolit.com/Druck/eylul03/iramonetr.html>, Eylül 2003, (20.11.2014)

basılı kaynakların üstünlükleri şöyle sıralanabilir: “Okuyucu metnin görünümünü kontrol eder, gösterimin tekrarı mümkündür ve çoğu defa tekrarlanır, konu daha tam ve daha iyi işlenebilir, her konuda uzmanlaştırılmış bir sunuma elverişlidir.”⁸⁵

1.4.1.4.İnternet, Sosyal Medya

2000’li yıllardan sonra internet her türlü sosyal faaliyetin dolaylı mecrası olma yolunda hızla ilerliyor. Alışveriş, arkadaşlık, iletişim, resmi işlemler, bilgi paylaşımı ve temini ve benzeri birçok faaliyet internet ve ona paralel genişleyen sosyal medya kanallarıyla gerçekleşiyor. İnsanlar geleneksel iletişim yöntemlerinin zaman ve maliyet açısından verdiği külfeti, bulundukları yerden diğer insanlarla ve kurumlarla dolaylı iletişime geçerek telafi etmeyi tercih ediyorlar. 2014 verilerine göre Türkiye’de 53,8 milyon internet kullanıcısı bulunmaktadır.⁸⁶ Manuel Castells, yirminci yüzyılın son döneminden itibaren gelişen bu olguyu “İnternet Galaksisi” olarak tanımlamaktadır.⁸⁷ Castells’in teknolojik paradigma olarak betimlediği yeni süreç, toplumsal ilişkilerin yapısında köklü değişimler oluşturarak “ağ toplumunu” meydana getirmektedir.⁸⁸

Bilgiye ulaşmada ve yaymada internetin ve sosyal medyanın yaygınlaşması, propaganda yapımcılarının da bu alanda boy göstermesine sebep olmaktadır. Maliyetinin düşüklüğü, fiziki alanın sınırsızlığı, daha büyük kitlelere ulaşma imkânı, kullanım kolaylığı, hızı, anında etkisinin ölçülebilmesi, muhalif gruplar açısından siyasi otoritelerce denetlenmesinin kısıtlılığı gibi sebepler sosyal medyanın propaganda kanalı olarak kullanılmasını cazip kılmaktadır.⁸⁹

Diğer taraftan psikolog Prof. Peter Kruse, son dönemde yaşanan kitlesel hareketlerin (Arap Baharı) oluşmasında etkinliği belirgin olan internete ve sosyal medyaya ilişkin şu tespitte bulunuyor:

İnternetin etkisiyle saldırganlık azalıyor. Normal koşullarda, sokağa çıkmadan önce, derin bir duygusallık içine girmemiz gerekiyor. Ancak bu derinliğe artık gerek yok. Bu

⁸⁵ J. T. Klapper, 2010, s. 201-202

⁸⁶ http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028

⁸⁷ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev. :H. Özel, a. Sönmez, Z. Mercan, İ. Yılmaz, E. Rızvanoğlu, M. A. Sarı, Ş. P. Güzel, M. Özcan, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 718.

⁸⁸ Yakup Köseoğlu ve Hamza Al, “Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 3, Yıl/Year: 2013, 103-125, s. 109; Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, Çev. :N. Uslu, H. Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2011, s. 181.

⁸⁹ a.g.m., s. 116-120.

duygusallığın artık sadece mevcut sistemi korumak isteyen muhafazakâr kesimden geldiği kanısındayım. Devrim için harekete geçenler bu yüzden saldırganlıktan daha uzak.⁹⁰

Bu ifadeler dikkate alınacak olursa sosyal medya kanalıyla propagandaya maruz kalan kitleler, şiddet eylemlerine bulaşmadan tekrar evlerine döneceklerdir. Gerçi aynı kitleler gerçekte var olmayan bir sosyal medya yalanıyla, propagandasıyla sokağa da dökülmüş olabilirler. Kruse'un sözü o dönemde moda olan Bahar söylemini meşrulaştırmak için bir kapı aralıyor olabilir. İnterneti kullanan kitlenin sağduyu sahibi, eğitilmiş olması veya maruz kaldığı içerikle eşzamanlı bir şekilde duygusal patlamayı yaşıyor olması onu şiddetten uzak tutuyor olabilir. Ancak gerçek olan şu soruya verilecek olan cevabın kendisidir: internet ve bu mecrada cereyan eden sosyal medya, gerçekten demokratik alanı genişletmiş midir, yoksa belli odaklara daha örtük, gizemli ve kontrol edilebilir bir propaganda ortamı sağlamış mıdır?

1.4.2.Propaganda Araçları

1.4.2.1.Söz

Bir propaganda aracı olarak söz, propagandanın ilk formudur. Hiçbir kitle iletişim kanalı ve aracı yokken söz, bir nüfuz aracı olarak ezelden beri vardı. Bugün ise diğer kitle iletişim kanalları sözün erişim ve etki alanını genişletmektedir. Sözün önemi propagandacının hitabet yeteneğiyle paraleldir. Karşısındaki bireyi veya kitleyi konuşma becerisiyle etkileyebilen bir politikacının başarılı olması muhtemeldir. Hedef, birey ya da kitle olduğundan etkili sözün büyü, bireyin ve kitlenin nazarında her daim bakidir. Öyle ki Hitler, sözün önemini fazlasıyla biliyordu. “Bir oyuncudan el-kol hareketlerini ve hitabet yöntemlerini geliştirmek için ders almış, 1928 yılı gibi erken bir tarihte, Parti üyelerinin kamu önünde konuşma eğitimi alması için bir okul açtırmıştır.”⁹¹ Günümüzde ise etkin politika yürütmek ve kitleleri ikna edebilmek için siyasetçiler, sözün ve beden dilinin önemini farkındalar. İmaj çalışmaları, hem görsel bakımdan hem de iletişim dili açısından önemli görülmekte. Kıyafet seçiminden, konuşma metinlerinin içeriğine ve

---

⁹⁰ <http://www.dw.de/sosyal-medyan%C4%B1n-arap-bahar%C4%B1ndaki-rol%C3%BC/a-15175703>, (2 Aralık 2014)

⁹¹ Toby Clark, *Sanat ve Propaganda*, Çev. : E. Hoşsucu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 59

aktarımına ilişkin tasarımlar, siyasal iletişimin önemli bir boyutu olarak filizlenmekte.

1.4.2.2.Yazı

Burada araca ilişkin kilit nokta insanların olaylara, nesnelere bakış açısından doğan farklılıklardır. Bu açıdan olayları, nesneleri betimleme, düşünceyi şekillendirmede etken midir? Örneğin savaş tanımlaması yerine kullanılan “düşük şiddetli çatışma” tasviri kişinin zihninde yarattığı imaj nesnel tanımlamadan farklı mıdır? Söylem bombardımanına alternatif olmaksızın maruz kalanlar için cevap muhtemelen evettir. “Soğuk Savaş”, “Yeni Dünya Düzeni” gibi tanımlamalar, egemen söylem tarafından yaygınlaştırılıyor ve tartışmanın içeriğini ve boyutlarını da belirleyebiliyor. İnsan zihninin karmaşıklığı aynı olayın tanımlanmasında ve anlatılmasında kullanılacak farklılıkları da beraberinde getirir. Bu durum alan propagandacıya hareket alanı kazandırır.⁹² Dolayısıyla propagandacının kullanacağı kelime, tanım ya da kavram benimsetilmek istenen bakış açısının kilit taşlarıdır. Aynı olayı ele alan karşı propagandacı tamamıyla aksi yönde bir algı doğuracak farklı bir kilit taşı tercih edebilir.

1.4.2.3.Parola, Slogan

Parola, içinde bulunulan dönemin ülküsünü çağrıştıran “büyüleyici”, “kısa”, “anlaşılır” ve “devindirici” bir kavramdır.⁹³ Hedefin söze dökülmüş yalın şeklidir. Bir hedefe ulaşmada bir dizi faaliyetlere girişen propagandacının tüm amacını ifadeye döken kelime veya kelime gruplarıdır. Anlaşılır ve devindirici olması, kitlenin genelinde etkin olmasını sağlayabilir. İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefiklerin savaşma nedenini özetleyen “Demokrasi” ve “Hürriyet” söylemi propagandanın bir parola veya slogana dökülmüş halidir.

1.4.2.4.Fotoğraf ve Görsel Araçlar

1826 yılında Nicéphore Niepce tarafından ilkel hali bulunan fotoğrafın icadı, Louis Daguerre tarafından geliştirilen *dagerotip* yöntemiyle 1839 yılında dünyaya duyurulmuştur. Ardından her icadın geçtiği benzer gelişim evrelerinden geçerek modern halini almıştır. Toplumun tüm kesimlerine hitap eden fotoğraf, bir taraftan

⁹² A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 84-90.

⁹³ J. M. Domenach, 1995, s. 32.

belgeleyenin becerisine göre dış gerçekliğin birebir yeniden üretilmesine imkân tanırken, diğer taraftan başka bir kişinin politik önceliklerine ve arzularına göre toplumsallığın sahte bir nesnellik bağlamında aktarılmasını sağlayabiliyor.⁹⁴ Zaten ilk başlarda fotoğraf resme göre oldukça nesnel değerlendirilmiştir. Resmin oluşumunda sanatçının kendisinden kaynaklanan öznel, objektifin araya girmesiyle ortadan kalkmıştır. Zaten böylece fotoğrafın bu nesnel boyutu kendisine hiçbir resim ürününde olmayan inandırıcılık gücü vermiştir.⁹⁵ Ki propaganda, bu inandırıcılığı kullanmasını iyi bilmıştır ve bilmektedir.

Çalışma konusu açısından fotoğrafı ilgilendiren nokta fotoğrafın propaganda ile ilişkisidir. Cephe Dergisi'ne bakıldığında dikkati çeken ilk şey, yoğun bir şekilde kullanılan fotoğraf veya görsel araçlardır. Fotoğrafi böylesine propagandanın içine, daha doğru bir ifadeyle kalbine yerleştiren etmen neydi, nedir? Bu sorunun cevabı alana önemli katkılar sunan Jean Baudrillard'ın şu cümlelerinde oldukça açıktır: “Fotoğrafın şaşırtıcı gücü, yazının gücünün çok ötesindedir. Bir metin ender olarak, fotografik nesnenin: gölge, ışık, ya da malzemenin aynı andalığı, aynı somutluğu ve aynı büyüleyiciliğini gösterir.”⁹⁶ Sontag’a göre; “bir akışı değil de kesin bir zaman dilimini yansıtıyor olmalarından dolayı fotoğrafların hareketli görüntülerden daha fazla akılda kalması mümkündür.”⁹⁷

En masum şekliyle fotoğraf, rastgele seçilen bir anın ve bu anda görüş açısında bulunan nesnelerin bir objektif aracılığıyla dondurulmasıdır. Donmayla yansıyan görüntü artık çekenin kontrolünden çıkmış ve öznenin kullanımına verilmiştir. Fotoğraf artık özneye şöyle der: “Burası, yüzey. Şimdi, onun ötesinde ne olduğunu, görüntüsü bu şekildeyse gerçeğinin neye benzemesi gerektiğini düşünün –daha doğrusu, hissedin, sezmeye gayret edin.”⁹⁸

---

⁹⁴ Gisèle Freund, *Fotoğraf ve Toplum*, Çev. : Ş. Demirkol, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 7-122.

⁹⁵ Andre Bazin, “Fotoğraf Görüntüsünün Varlıkbilimi”, *Fotoğraf Neyi Anlatır*, Der. : C. Aydemir, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2013, 35-42, s. 37-38.

⁹⁶ Jean Baudrillard, “Yokoluş Sanatı”, *Fotoğraf Neyi Anlatır*, Der. : C. Aydemir, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2013, 99-103, s. 99.

⁹⁷ Susan Sontag, *Fotoğraf Üzerine*, Çev. :O. Akınbay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 21.

⁹⁸ a.g.e., s. 28.

Fotoğrafi çekenin öznel kaygıları bir tarafa, bağımsız bir kişinin farklı saiklerle çektiği belli fotoğrafların yorumlayanın amacına göre nasıl manipüle edilebileceği konusunda Freund'un paylaşımı oldukça didaktiktir:

Savaş öncesinde, Paris Borsası'nda, tahvillerin alım satımı açık havada, kemer altlarında yapılıyordu. Bir gün, burada alım satım yapan bir borsacının fotoğraflarını çektim. Kiminde gülümsüyor, kiminde sıkıntılı bir ifade takınıyor, yuvarlak hatlı yüzünü siliyor, el kol hareketleriyle insanları çağırıyordu. Bu fotoğrafları Avrupa'da yayımlanan birçok resimli dergiye gönderdim ve yorumsuz bir başlık seçtim: "Paris Borsası'ndan Görünümler". Kısa bir süre sonra Belçika'da yayımlanan bir gazetenin kupürleri elime geçti ve fotoğraflarımın konudan bütünüyle farklı bir manşetin altında yayımlandığını gördüm: "Paris Borsası yükselişe geçti, hisseler inanılmaz fiyatlara çıktı". Dâhiyane alt başlıklar eşliğinde sunulan masum fotoğraflarım, bir finans olayına dönüşüyordu. Birkaç gün sonra, aynı fotoğrafları, bir Alman gazetesinde bu defa şu başlığın altında görünce şaşkınlığım iyice arttı: "Paris Borsası'nda Panik. Servetler eriyip gidiyor, binlerce kişi yıkıma uğradı." Yakaladığım görüntüler, satıcının umutsuzluğunu ve varını yoğunluğunu yitiren borsacının şaşkınlığını çok iyi sergiliyordu. Her iki yayın organının da, kendi politik eğilimleri doğrultusunda aynı fotoğraflara, birbirinden tamamen zıt anlamlar yüklediği apaçık ortadaydı. Görüntünün nesnel olduğu düşüncesi, sadece göz aldatmacasıdır. Fotoğrafa eşlik eden yazılar, görüntünün anlamını bütünüyle değiştirebilir.⁹⁹

Nesnel bir kayıt olarak bilinen fotoğrafın, özellikle anlatımında kullanılan metinlerle bireyin isteği doğrultusunda öznel bir araca dönüştürülmesi, yapay sahnelerin fotoğraflanması, seçici belgeleme ve sansür yoluyla kitle algısının örtük kontrolü¹⁰⁰ fotoğrafın propaganda kavramı ile ilişkisinin genel hatlarıdır.

Görüntünün araçsallaştırılması, propagandanın fotoğrafa genel yaklaşımıdır. İktidar, hegemonyasını sürdürmede fotoğrafı, propagandanın emrine sunmuştur. İnsanlar kendi deneyimleriyle "görme" yerine, gerçekliğin tahrif edilmesiyle oluşan yapay görüntüye, yani sahnenin önceden kurulan örüntüsüne inandırılmaya zorlanıyorlar. Yaygın, bu durumu "algıda gerçeğin bozulumu" olarak tanımlıyor ve ekliyor:

Görülecektir ki; bütün bu kavramların¹⁰¹ ve olguların iktidar ideolojisindeki kullanımı, algıda gerçeğin bozulumuna, tarihin çarpıtılmasına hizmet etmektedir ve aldatılmış ve yaşadığı dünyaya yabancılaştırılmış topluluklar yaratmak düzenin bekası için gereklidir.¹⁰²

Ancak fotoğraf aslında hem gerçekliğe, hem de illüzyona hizmet etmektedir. Öyle ki fotoğraf, hem toplumun sorunlarına dikkat çeken bir görev görürken, diğer

⁹⁹ G. Freund, 2008, s. 143.

¹⁰⁰ a.g.e. s. 141-153.

¹⁰¹ Kavramları görüntü, nesnellik, öznellik, gerçek, gerçeklik, estetik gerçeklik, bellek, algı, bellek yitimi, şeyleşme, nesne-özne kopukluğu, imaj, propaganda, imge, yabancılaşma, kitsch, kitle kültürü, popüler kültür, özdeşleşme, katarsis, oryantalizm, küreselleşme, kültür endüstrisi, hipergerçeklik, simulakr, simülasyon olarak sıralıyor.

¹⁰² Murat Yaygın, *Fotoğraf İdeolojisi*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 16.

tarafından bu sorunlara bağımsızlık kazanılmasına da hizmet ediyor. Kitle iletişim araçlarını elinde tutan otorite, bireyi gerçeklikten fotoğraf ve propaganda ile alıkoymak, diğer taraftan soyutlanmış bireyi gerçekliğin sahte temsiliyle yalnız bırakıyor. Böylece birey görüntüyü ve söylemi deneyimlediğini düşünerek, biriken duygu yoğunluğunu yine kontrollü bir şekilde etrafa yayılmadan bırakıyor. Bu süreçte görüntü (fotoğraf) söylemi desteklerken, söylem de görüntüyü tamamlıyor.

Tarihsel bağlamda savaş fotoğraflarının propaganda amaçlı üretimi ilk defa 1855-1856 Kırım Savaşı'nda gerçekleşmiştir. İngiliz Kraliyeti tarafından cepheye gönderilen Roger Fenton, savaşı belgelemek yerine, şirin gösteren fotoğraflar çekmiştir. Bu anlamda kendisi modern çağın popüler kavramıyla “*embedded gazetecidir*” ve yaptığı şey düpedüz propagandadır.¹⁰³

Propaganda fotoğrafı bundan sonra devamlı kullanılmaya başlanmıştır. Otoritenin propaganda silahına dönüşen fotoğraf, zaman içinde ötekini yaratmış ve yine aynı silah kendisine(propaganda fotoğrafına) karşı propaganda olarak dönmüştür. Hitler'in totaliter rejimine, söylemlerine, kullandığı sembollere yine propaganda yöntemiyle savaş açan kişi John Heartfield'dır. Fotomontaj tekniğini kullanan Heartfield, Hitler'in oluşturmaya çalıştığı imgeyi bozmaktadır.¹⁰⁴ Heartfield, Hitler'in “‘Milyonlar Arkamda’” sözüne gönderme yaparak milyonların kimler olduğunu sorgulamaktadır. Politik açmazları körükleyen propagandanın yeni yöntemlerle afişe edilebileceğini bilmektedir.¹⁰⁵

---

¹⁰³ a.g.e., s. 61-62.

¹⁰⁴ Serkan Dora, *Büyüyen Fotoğraf Küçülen Sosyoloji*, Babil Yayınları, İstanbul, 2003, s. 139-

140.

¹⁰⁵ M. Yaygın, 2010, s. 67-68.

Fotoğraf 1: Karşı Propaganda Fotoğrafı Örneği

Kaynak: <http://www.arsivfotoritim.com/yazi/ali-ihsan-okten-bir-siyasal-propaganda-araci-olarak-fotoğraf-2/> (19 Kasım 2014)

Ayrıca fotoğrafın gerçeğe yakınlığı durumu otoritenin işine gelmez. Bu sebeple eğer otorite, bu gerçekliği kontrol ve manipüle edemezse, meşruiyetinin temeli sarsılabilir. Propagandanın neredeyse edilgen yalancı şahidi olan fotoğraf, savaşta ve barışta bu amaçla kullanılmaktadır.

Propaganda fotoğrafında işlenen konulardan birisi de insan yüzüdür. “İnsan yüzü evrensel bir dile sahiptir.”¹⁰⁶ Yüzün görsel aktarımına yansıyan ifadelerin etki düzeyi, hedef yine insan olduğundan oldukça yüksektir. Propaganda fotoğraflarında insan yüzünün sıkça kullanılması bu açıdan anlamlıdır. İmaj çalışması kapsamında çekilen portre fotoğrafları, seçmenle kurulacak iletişimin ayarlanması bakımından anlamlıdır.

Portre fotoğraflarının olağan sayılan retorikinde, kameraya bakmak bir ağırbaşlılık, samimiyet ve içindeki özü açığa çıkarma eğilimi işaretidir. Bunun için, fotoğrafın tam

¹⁰⁶ Mertel Oral, “Fotoğraf ve Toplumsal Değişme”, *Fotoğraf Neyi Anlatır*, Der. : C. Aydemir, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2013, 81-96, s. 92.

cepheden çekilmesi törensel amaçlı(nikâh, mezuniyet, vb.) resimlerde doğru görünürken, seçimlerde aday olan siyasetçilerin reklamı amacıyla bilboardlarda kullanılan fotoğraflarda aynı derecede uygun düşmeyecektir. (Siyasetçiler açısından, üç çeyreklik bakış daha münasip sayılır –bu, yüz yüze gelmekten ziyade dikkati ayarlayan bir bakıştır ve onu kendisine bakan kişiyle, yani şimdiki zamanla bir ilişki kurmak yerine, daha soylu bir duruşla ilgisini geleceğe yönelten bir bakıştır.)¹⁰⁷

1.4.2.5.İmge, Simge-Sembol

Propaganda denildiğinde alana ilgi duyanların ilk aklına gelen kavramların başında imge ve simge gelir demek abartılı olmayacaktır. İmgeler ve simgeler dolaylı anlatım araçları olduğundan her zaman propagandayla ilişkilidirler. Bu noktada bu kavramların tanımlarının yapılması propaganda ile arasındaki ilişkinin tarif edilmesinde gerekli olacaktır. “İmge kavramı, önceden bilinen bir objenin veya kavramın, o obje veya kavram olmadan zihinsel bir organizasyon sonucu, algılanmış olan ve akılda kalan görsel boyutunu teşkil etmektedir.”¹⁰⁸ İmgeler iki başlıkla gruplandırılabilir. “Durağan imgeler çizimler, resimler ve fotoğraflardır. Durağan imgelerde içerik, renk, ışık ve uzamsal düzenlemeler önemlidir. Hareketli imgeler ise televizyon ve sinemada sunulan imgelerdir...”¹⁰⁹

Bireyin propaganda imgesinden edindiği anlam, çevresel koşullardan bağımsız değildir. Bu sebeple her bireyin imgeye yüklediği anlam farklı olabilir ve ayrıca propagandacının maksadına da ters düşebilir.¹¹⁰ “Burada temelde yatan sebep imgenin taşıdığı anlamın ve sembolik değerinin zihinsel karşılığının, çok güçlü veya çok zayıf olması ile görsel bulgulara ulaşmasıdır.”¹¹¹

Simge nedir? Simgeyi propaganda konusunda önemli kılan etmen nedir? Neden insanlar simge kullanmaya ihtiyaç duyarlar? Simgenin etki amacıyla kullanılmasını sorgulayan bu cümlelere kısaca şöyle cevap verilebilir. Simge, insan ya da kitleye sayfalarca bilginin anlatacağı ya da hatırlatacağı içeriği bir tek bakışla hissettiren bir görsel iletişim aracıdır. Daha somut ve geniş bir tanımlama yapılacak olursa; “Simgeler soyut düşünce veya kavramları, dinleri ve ideolojileri betimleyen

¹⁰⁷ S. Sontag, İstanbul, 2008, s. 46.

¹⁰⁸ Süleyman Yıldız, “Made in Germany’ İmgesi” *Bellek, Mekan, İmge*, Multilingual, İstanbul, 2006, ss. 112-130, s. 112.

¹⁰⁹ Alev F. Parsa, “Göstergenin Gücü / Gücün Göstergesi: İmge Reklam Bildirilerinde Göstergebilimsel Yaklaşımla Durağan İmgeleri Çözümlmek”, http://akademik.maltepe.edu.tr/~osmanurper/rek.img.anlz/4ALEV_F_PARSA.pdf, (20 Aralık 2014)

¹¹⁰ T. Clark, 2011, s. 18.

¹¹¹ S. Yıldız, 2006, s. 112.

uzlaşmaya dayalı nesneler, giysiler, kişiler, biçimler, çizimler veya renklerdir.’’¹¹² Bu tanımlamada geçen din boyutu özellikle kilisenin simgesel denetimine örnek olarak verilebilir. Öyle ki kilise, Batı’da güçlü olduğu dönemlerde, dinsel ayinler esnasında, bugünün medyası üzerindeki merkezi denetimden daha fazla simgesel içerik üzerinde merkezi denetim uygulamıştır.¹¹³

Propaganda amaçlı kullanılan simgelerin kolay çizilebilir olması, kolay akılda kalması ve estetik olması önemlidir.¹¹⁴ Bu tanımlamaya kolaylıkla uyan ve bu çalışmanın ilgilendiği dönemin yaygın simgesi gamalı haçtır. Bu simge, öylesine hafızalara kazınmıştır ki bugün bile insanların zihninde Nazilerle hemen özdeşleşebilir. Oysa gamalı haçın Nazilerle ancak şiirsel bir bağı vardır ve aslında tarih öncesi dönemlerden kalma bir güneş simgesidir.¹¹⁵

Propagandanın etki alanı, diplomasi, savaş gibi diğer siyasal araçlarınkinden biraz daha farklıdır. Bu siyasal araçların sağlıklı yürütülmesine katkı sağlayabileceği gibi daha önemlisi öncelikle insanların zihinlerine yönelik etki etmeyi hedefler. Propaganda kullandığı sembollerle algıyı başka bir açıdan kendine çekerek değiştirmeyi ve böylece insanların inanç, bekleyiş ve umutlarını kontrol etmeyi amaçlar.¹¹⁶ Propaganda faaliyetinin etkin olmaya çalıştığı esas alan burasıdır.

Harol D. Lasswell’e göre siyasal iktidarın dayanağı, fiziksel gücün yanında aynı zamanda simge manipülasyonudur.¹¹⁷ Lasswell bu tanımlamayı yaptığı sırada İkinci Dünya savaşında kitleler özellikle faşist yönetimlerce simge ve sembollerle yönlendiriliyor ve ayrıca siyasal devrimci akımlar propaganda faaliyetleriyle nüfuz alanlarını genişletmeye çalışıyordu. Ayrıca bireye yönelik propagandada semboller benliğin yapısına göre seçilmelidir. Lasswell’e göre bunlar; ‘‘akılcı, öğüt verici, uygun olan –egoya yönelik-, hoş a giden –ide yönelik-, ahlaki –süper egoya yönelik-’’ olmalıdır.¹¹⁸

¹¹² A. Ayhan, 2007, s. 182-183.

¹¹³ İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, *Öteki Kuram*, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2010, s. 41.

¹¹⁴ A. Ayhan, 2007, s. 186-187.

¹¹⁵ J. M. Domenach, 1995, s. 56.

¹¹⁶ D. Lerner, 1951, s. 346.

¹¹⁷ Kurt Lang, ‘‘İletişim Araştırmaları: Kökenleri ve Gelişmesi’’, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev.: E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 2005, 27-41, s. 32.

¹¹⁸ Şölen Kipöz, ‘‘Propagandanın Tanımı’’, *Düşünceler*, Özel Sayı I, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, Yıl: 9, 1995, ss.1-16, s. 3.

Simge, propaganda açısından bir manipölasyon aracı olduğuna göre, *antropi*¹¹⁹ oluşumu simge kullanımı aracıyla yapılır. “Siyasal simgelere çift anlam yüklenerek, simgelerin ifade ettiklerinin karıştırılması amaçlanır. Böylece simgeler anlamsızlaşarak, herkesin kendine göre yorumlaması sağlanır.”¹²⁰

Bir kitle ya da ulus için çok değerli olan bir sembole karşı mücadeleye girişmek veya bu sembolü zayıflatmaya yönelik bir propaganda faaliyeti icra etmek propaganda teorisi açısından hatalı olacaktır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD, Japonya’ya karşı sürdürdüğü askeri mücadele sırasında yürüttüğü psikolojik harpte bu hususa dikkat etmesi buna örnek olarak verilebilir. ABD, bu dönemde Japon ordusu ve ulusu için son derece kutsal olan imparatorun durumunu ve yürütülen propaganda faaliyeti içerisinde nasıl ele alınacağı konusunu etraflıca tartışmıştır.¹²¹ İmparator algısına ilişkin gerçeği birinci elden anlatan şu cümleler bir Japon askerinin günlüğünde yazmaktadır:

İmparatora hizmette elimizden geleni yapmalıyız; bunun için kendimizi ve ailemizi seve seve feda etmeliyiz. O zaman insanın ruhu bu dünyada bulamayacağı bir yüceliğe erişecektir. Bu aşağılık ve geçici ömrümüzden vaz geçebilirsek ölümsüzlüğe kavuşacağız ve Ölmüş Yiğit Ruhlar Kardeşlik Topluluğuna gireceğiz. Ruhumuz ve bedenimiz sadece bize ait değildir; ruhumuz ve bedenimiz, dünyayı kuran, şeyleri diledikleri gibi düzenlemek ve kullanmak hakkına sahip olan tanrıların malıdır. Biz, İmparatorun lütfu ile yaşamaktayız. Bu inancı içlerinde yaşatan insanlar için, bu dünyanın bir anlamı, hayatın bir amacı vardır.¹²²

Bu inanca sahip bir topluluğa karşı onun kutsalı üzerinden saldırıya geçmenin riski bu cümlelere bakıldığında daha anlaşılır hale gelmektedir. Tabii ki her bir Japon’un o dönemde böyle hissetmesi beklenmemelidir. Ancak toplumun genelinde böyle bir meyil olması, hedef kitleyi psikolojik olarak çözmeyi amaçlayan erkin göz ardı etmemesi gereken bir gerçektir. Gerçek şudur ki her dönem ve toplumda böylesine manevi bir sembolün ya da inanın var olması kuvvetle muhtemeldir. Keza toplumu yoğurarak birbirine kenetleyen işte bu semboller ve inanışlardır. Bu durumda propagandacının faaliyetlerini inşa sürecinde bu tip sembol ve inanışları doğrudan hedef alması başarının önünde bir set oluşturabilir.

¹¹⁹ Antropi, İletişimde kaynak ile hedef arasındaki anlam kaybının derecesidir. Kaynak: S. Akarcalı, 2003, s. 24.

¹²⁰ a.g.e., s. 24.

¹²¹ Alexander H. Leighton ve Moris E. Opler, “Japonya’ya Karşı Psikolojik Savaşta Psikiyatri ve Uygulamalı Antropoloji”, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Çev., Ed.: Ü. Oskay, İstanbul, Der Yayınları, Yayın No:94, 2010, 281-303, s. 289-298.

¹²² a.g.m., s. 294.

1.5.PROPAGANDANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hiçbir konu ya da kavram yoktur ki tarihsel gelişiminden soyutlanarak anlaşılabilirsin. Bu genelleme propaganda için de geçerlidir. Bu kavramın günümüzdeki adıyla kullanılmaya başlanması fazla uzak bir tarih değil. Bu durumda bu başlıkta cevaplanması gereken soru propagandanın tarihsel süreçte genel olarak hangi kavramlarla ya da olaylarla ilintili olduğudur.

İnsanoğlunun topluluklar halinde yaşamaya başlaması, liderlik ve yönetim olgusunu beraberinde getirmiştir. Bu durumda, bu mevkie aday olanların rakibini saf dışı etmesi ve aynı anda hitap ettiği kitleyi ikna etmesi gerekmektedir. Kavramsal açıdan başlangıç bu kadar eski olmasa da varlık açısından başlangıç noktası bu kadar geriye götürülebilir. Tarihin akışında propagandayı sadece razı etmeye dayalı iletişim süreciyle ilişkilendirmek de doğru değildir. Mısır kralları, firavunlar, hanedan prestijinin ve meşruiyetinin temellendirilmesinde piramitler ve sfenksler gibi devasa yapıların önemini ilk fark edenler arasındadırlar.¹²³

Maya yazıları ve abideleri o zamanki krala iltimas geçmek için genelde önemli tarihler, kralların hayat süreleri, astronomik çevrimler ve gerçek olayların üzerinde oynama yapar- mesela o zamanki kralın doğum tarihiyle geçmişteki güçlü bir karalın doğum tarihinin aynı olduğunu göstererek eski liderin ruhunun yenisinde yaşadığını iddia etmek veya bir kralı güçlü göstermek ve yığınlara korku salmak için öldürülmüş düşmanlar yahut ele geçirilmiş esirleri abartılı bir şekilde anlatmak gibi.¹²⁴

Antik Yunan’da eşit olan vatandaşlar, mahkemeler dâhil, haklarını savunmak için konuşma ve ikna becerisine hâkim olmaları gerekiyordu. Bu becerinin topluma kazandırılmasında Sofistler, gezici öğretmen olarak pay sahibiydi. Sofistler, gerçeğin keşfedilmesinde ikna becerisinin yeterli olduğunu düşünüyorlardı.¹²⁵

Aristoteles, Sofistlerin iknaya bakış açısıyla hocası Eflatun’un fikirlerini – Eflatun, lafazanlığın, “kelime oyunlarını”nın hakikatin anlaşılmasını zorladığını düşünmektedir- “Retorik” isimli çalışmasında kaynaştırdı. Bu ilk ikna teorisi olarak kabul edilebilir.¹²⁶ Aristoteles’e göre retorik, iletişim sanatıdır.¹²⁷ Güvenilir konuşmacı, mantıksal doğruluk çerçevesinde, yalın bir şekilde aktarımını

---

¹²³ P.M. Taylor, 2003, s. 24.

¹²⁴ A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 13.

¹²⁵ a.g.e., s. 15.

¹²⁶ a.g.e., s. 15.

¹²⁷ Aristotle, *On Rhetoric*, İngilizce’ye Çev. : G. A. Kennedy, Oxford University Press, New York, 2007, s. X.

gerçekleştirirse inandırıcı olacaktır. Aristoteles, mantıksal doğruluğu olmayan sözlerle karşdakini kandırmaya dayanan demagojiye karşı retorığı yüceltmıştır. Retorik, özgür bireyler arasında kullanılan bir iletişim yöntemi, demagoji, hükmeden diktatörlüklerle ezilmiş kitlelerin tek yönlü kandırmacaya dayalı münasebetidir.¹²⁸

Helenistik Dönemin mimarı İskender'in propaganda mahiyetinde faaliyetleri ise başlı başına bir çalışma konusudur. Pers ve Makedon kültürünü yakınlaştırmaya yönelik girişimleri- kendisinin ve komutanlarının Pers soyluları ile evlilikleri- oldukça önemlidir. İskenderiye'deki darphanede Zeus'un gerçek oğlu Heracles'in (Herkül) imajının yerine kendi resmini paralara bastırmıştır. Heykellerinin yapılmasını sağlamış, imajı binalarda, çanaklarda işlenmiştir. Böylece toplumsal ölçekte kabul gören bir imparator olmuştur.¹²⁹ Bu propaganda faaliyetleri günümüzde de İskender'in çağdaşları tarafından kullanılmaktadır. Bir kült olarak etkisinin değişik toplumlarda halen daha devam etmesi kendisinin başarısını kanıtlamaktadır. Benzer örnekleri başka dönemlerde ve devletlerde de görmek mümkündür.

I.ve II. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun her bölgesinde para ve madalyalar dağıtan, anıtsal heykeller yaptıran imparatorlar politik sembol ve törenleri oldukça yoğun şekilde kullanmıştır. Roma'daki mimari mekânlar zaferi, itaati ve birliği kutlayan görkemli törenler ile yağma ve savaş esirlerini sergilemek için tasarlanmıştır.¹³⁰

Para ve madalyalardaki imparator görselleri, heykellerin sunduğu estetik, bireyin kaynaklarını ve ufkunu aşan devasa mekânlar ve bu mekânlar karşısında kişinin ezikliği ve çaresizliği yalnız bir şeyi ön plana çıkarmaktadır. İmparatorun ve onun boyunduruğundaki gücün üstünlüğü ve tekliği.

Roma döneminde Sezar (M.Ö. 131), hükümet kararlarına, merasimlere, zaferlere ve diğer toplumsal olaylara dair haberleri içeren *Acta Diurna*, günlük haber, adı altında bir resmi gazete çıkarmıştır.¹³¹ Bu faaliyet, kamuya sağlanan bilginin temini ve yönetimi açısından dönemine göre değerlendirildiğinde ustaca bir propaganda faaliyetidir. Kamu eliyle yürütülen bu hizmet, yönetici erkin menfaatine

¹²⁸ Ünsal Oskay, “Giriş” Jean- Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, Çev. : T. Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, 1995, s. 5.

¹²⁹ P. M. Taylor, 2003, s. 33.

¹³⁰ T. Clark, 2011, s. 14.

¹³¹ V. Okay, 1957, s. 13.

hizmet edeceğinden propagandanın en temel özelliklerinden seçici belgelemeyi ve sansürü içermesi muhtemeldir.

Buna ek olarak propaganda insanları ya da kitlenin hareketlerini kontrol etme amacı güden bir eylem olarak düşünülürse, Roma döneminde propaganda emareleri taşıyan farklı durumlar da yaşanmıştır. Roma’da toprak mülkiyeti uygulamaları sonucu oluşan *plebler* önemli bir nüfusa ulaşmıştı. M.Ö. 104 yılında Roma’da 900.000 *pleb* yaşamaktaydı. Devletin beslediği bu grup, yılda yaklaşık 135 günü gladyatör dövüşlerini izleyerek geçiriyordu.¹³² Görüldüğü üzere Roma erki kendi iktisadi sistemi sonucu oluşan ve topraklarını *patricilerin* eline kaptıran bu kitleyi, yine kendi erkine karşı girişebileceği bir ayaklanmadan uzak tutmak için uyutma taktiğini, bir nevi propaganda yöntemini kullanıyordu. Karnı doyan ve eğlenen *plebler* bu hizmeti Roma’nın kendilerine lütfu olarak görüyorlardı.

Kavramın aynı adla, bir ikna tekniği olarak kullanılmaya başlanması çokta uzak bir tarih değildir. 1843 New York basımlı “A Dictionary of Science, Literature and Art” isimli eserde propaganda maddesine ilişkin tanımlama şudur:

1622’de Roma’da XV. Gregory tarafından Hristiyan inancını dünya çapında yaygınlaştırmak için kurulan bir örgüte ya da *De Propaganda Fide*¹³³ olarak adlandırılan cemaate verilen isim. Bu kuruluş papaya bağlı özel ajan ve kardinallerin bulunduğu bir komitedir ve papanın başkanlığında her hafta toplanır. Görevleri, yeryüzünün her tarafındaki misyonerlerin denetimi ve desteklenmesi, yeni din değiştirenlerin korunması, yabancı dillerde dini çalışmaların yayınlanması ve benzeridir. Köken olarak bu ünlü kuruluştan adını alan propaganda modern siyaset dilinde, çoğu yönetimlerin dehşet ve nefretle karşıladıkları ilke ve düşünceleri yaymak için kurulmuş gizli örgütleri ifade etmekte kullanılmaktadır.¹³⁴

Propaganda, bizatihi kavramın adıyla ilk kez yukarıda aktarılan faaliyet kapsamında kullanılmıştır. XVII. Yüzyılda vahiy temelli bir inancı yayma konusunda kavramsallaştırılmıştır. Avrupa’da Katolik Kilise’nin etkin olduğu Aydınlanma öncesi dönemde bir fikir yayma anlamında propagandanın varlığından zaten söz edilemezdi. Brown’un belirttiği gibi *Katolik Propaganda Birliği* (De Propaganda Fide), zaten kilisenin bakışının dışında başka yorumların -Protestanlık- ve inancın yayılması için yeni toprakların farkına varıldığı bir süreçte oluşturuldu.¹³⁵

¹³² Murat Özyüksel, *Feodalite ve Osmanlı Toplumu*, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 16-18.

¹³³ Latince olan bu kavram, inanç propagandası manasına gelmektedir.

¹³⁴ W.T. Brande, *A Dictionary of Science, Literature and Art*, Harper&Brothers, New York, 1843, s. 997.

¹³⁵ J.A.C. Brown, 2012, s. 13.

Kilisenin propaganda kavramını kendi doktrinini yaymak üzere kurumsal bir ad ile kullanması sonucunda kavrama ilişkin algı, ülkelere göre farklılaşmıştır. Güney (Katolik) ülkelerde kavram olumlu çağrışımlar kazanırken, kuzey (Protestan) ülkelerde propaganda kavramı bozguncu, yıkıcı nitelik kazanmıştır. Nitekim bir kuzeyli olarak W.T. Brande'nin aktarımının son kısmında yaptığı tanımlamalardan bunu anlamak oldukça kolaydır. Buna ek olarak kavramın kilise tarafından kullanımı iki önemli sonucu doğurmuştur. Birincisi kamuoyunun kontrolüne yönelik diğer propagandacılara örnek olmuştur ve kamuoyunun günümüzdeki haliyle kontrolünü kolaylaştırmıştır. Bunu yanında önceleri her hangi bir doktrini yaymak için kurulan örgütleri ifade eden kavram, zamanla her hangi bir doktrini yaymak için kullanılan teknikleri ifade etmekte kullanılır olmuştur.¹³⁶

Batıda reform hareketlerinin başlamasına büyük katkısı olan matbaanın icadı, propaganda açısından da büyük öneme haizdir. 15. Yüzyılda Gutenberg, hareketli tipografyayı (movable type) kullandığı, çığır açan baskı tekniğiyle farklı içeriklerin hızlı bir şekilde basılabilmesinin önünü açmıştır.¹³⁷ Modern zamanlar için bu gelişmenin dönüm noktası olduğu söylenebilir. Matbaa, düşüncenin yayılışını hızlandırırken, reform ise kilisenin nüfuzunu kırmış ve özgür düşüncenin gelişmesini sağlamıştır. Okur-yazar oranının artmasıyla birlikte bu iki gelişmenin etkileri birbirini tetiklemiştir.¹³⁸ Kitlelere yönelik her faaliyet açısından çok önemli olan bu gelişmeler, propagandanın etki alanını, ulaştığı kitleyi genişletmiştir. Otoriteler, kilise, kilise karşıtı kurumlar, hanedanlar, devletler bundan sonra kendi tarihsel tahayyülü çerçevesinde haklılıklarını inşa ve ilan etmek için, yazı ve sembollerin kullanıldığı basılı materyalin bolluğundan faydalandılar.

Matbaanın icadı ile reform hareketleri birbirinden ayrı düşünülemez. Skolastik düşüncenin uhdesinde olan bilgi yayımı, bundan sonraki süreçte toplumun farklı kesimlerine de nasip olmuştur.

---

¹³⁶ T. H. Qualter, 1980, s. 256.

¹³⁷ Michael H. Hart, *The 100 A Ranking Of The Most Influential Persons In History*, Carol Publishing Group, New York, 1993, s. 42.

¹³⁸ J.A.C. Brown, 2012, s. 12-17.

1.5.1.Modern Propaganda

Propaganda, 1789 Fransız İhtilali'nin akabinde daha da önem kazanan bir kavram haline gelmiştir. Kralların ve hanedanların ücretli askerlerinden oluşan savunma ve savaş gücü, bu tarihten sonra ulusların tüm bireylerini kapsayacak şekilde yavaş yavaş genişlemiştir. İnsanlar, propaganda üslubunun teknik diliyle; haksız saldırılara ve ölüme karşı özgürlüğün yoluna, savaşa çağırılıyorlardı. Bu durumda ulusun ekonomik, politik ve psikolojik tüm araçları propaganda teknikleri kullanılarak seferber ediliyordu.¹³⁹

Ulus devletlerin belirmeye başlaması ve genel oy ilkesinin yaygınlaşması, ulaşım araçlarının –tren- mesafeleri kısaltması, sanayi toplumuyla birlikte kentlerin kalabalıklaşması ve bu kalabalıkların sosyal bilincinin oluşması (ancak eleştirel düşüncenin sığlaşması) ve gereksinimlerin değişmesi ve özellikle kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması XIX. Yüzyılda propagandanın gelişmesine zemin hazırlayan etmenler olarak sıralanabilir. Özellikle propagandanın özünün (kitle) iletişim(i) ile doğrudan ilişkili olması ayrıca önemlidir. Peki, XX. Yüzyılla birlikte propagandanın yaygınlaşmasının nedenleri nelerdir? Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması tek başına propagandayı yaygınlaştırması beklenmemelidir. Allport'un da belirttiği üzere kitle toplumuyla birlikte bireyin ikna yöntemlerine karşı direnci zayıflamıştır. Bu psikolojik hazır olma durumudur. İletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması buna olumlu katkı sunmuştur. Kitle toplumunun oluşması ise sosyal altyapıyı hazırlamıştır. Bir diğer önemli değişim ise bahsi geçen Fransız İhtilali ve sonrasında propagandanın kullanım alanı olmuştur.

19. yy. başına dek propaganda, bir propagandacı tarafından edilgen kişiler üzerinde uygulanırken, 1789 Fransız Devrimi ile birlikte bu etkileyen/etkilenen ilişkisinde ortaya çıkan değişme sonucunda, propaganda "propagandacının amacı" ile etkilenmek istenen kişinin "gereksinimi" arasındaki çakışmanın bir sonucu olmaya başlamıştır.¹⁴⁰

Birinci Dünya Savaşı parçalı ve düzensiz propagandayı doğururken, Sovyet Devrimi propagandaya süreklilik niteliği kazandırmıştır.¹⁴¹ Ellul, ayrıca psikolojik,

¹³⁹ Maurice Megret, *Psikolojik Savaş*, Çev. : S. Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972, s. 22-25.

¹⁴⁰ M. İnceoğlu, 1985, s. 65.

¹⁴¹ Ertuğrul Özkök, *Kitlelerin Çözülüşü*, Tan Kitap, Ankara, 1985, s. 237.

hatta psikanalitik tekniklerin insan ruhuna dair sunduğu mutlak bilginin propagandanın bu dönemde gelişimine sunduğu katkıya dikkat çeker.¹⁴²

Modern şekliyle propagandanın uygulanması ve başarıya ulaşması Bolşevizmin Rusya’da Lenin önderliğinde yönetime uzanmasıyla gerçekleşmiştir. Ezilen kitlelere Troçki radyodan seslenmiştir. Proletarya, köylüler, askerler propaganda ile harekete geçirilmiştir. Politik komiserler ve gezici ekipler ülkenin her yanında dolaşarak kitlelerin ruhuna türlü kanallar (gazete, sinema, tiyatro...) aracılığıyla devrim ruhunu aşılamışlardır.¹⁴³

Dönemin A.B.D. Başkanı Woodrow Wilson, her ne kadar “zafersiz barış” mottosuyla göreve gelse de kısa zaman içinde propaganda çalışmalarıyla Amerikan halkını savaşa razı edecekti. Bunun gerçekleşmesi için “Creel Komitesi”¹⁴⁴ adında bir yapı oluşturulacak ve halkla ilişkiler, propaganda ve gazetecilik alanında guru olarak anılan Edward Bernays ve Walter Lippmann gibi kişiler bu yapıda yer alacaktı. Bu bilim adamlarından oluşturulan komitede görev almaları bilimsel açıdan propaganda tarihinde bir ilk olarak değerlendirilebilir. Komisyonun görevi Amerikan halkında Almanlara karşı olumsuz bir kanaat geliştirmek ve ülkenin savaşa girmesine kamuoyunu hazırlamaktı.¹⁴⁵ Yani Amerikan halkına savaşı pazarlamaktı. Bu amaçla komite, “100 milyondan fazla poster ve broşür dağıttı; 6000 haber bülteni ile savaşa ilgili enformasyonu kontrol etti; her hafta komitenin hazırladığı 20,000’den fazla materyal Amerikan gazetelerinde (haber ve köşe yazısı) olarak yer aldı.”¹⁴⁶ Başarılı da oldular. Ancak gerçekleşen şey, dönemin başkanı Wilson’un da vaatleri düşünüldüğünde tam bir mizahtı. Buna ek olarak Jefferson’un Amerikan demokratik teorisi insanların kandırılması yerine aydınlanmasına dayanmasına rağmen, Birinci Dünya Savaşı sırasında “Creel Komitesi” deneyiminden feyz alan Bernays gibiler propagandanın demokratik yönetim için bir araç olduğunu ileri sürdüler.¹⁴⁷ Ordunun askerlerini disipline edip şekle soktuğu gibi, elit zümrenin de “kamu zihniyetinin her

¹⁴² Jacques Ellul, *Teknoloji Toplumu*, Çev. : M. Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul, 2003, s. 380.

¹⁴³ J. M. Domenach, 1995, s. 36-37.

¹⁴⁴ Komitenin başındaki George Creel, ilk basımı 1920 olan “How We Advertised America?” adlı kitabında Amerikan halkının ikna sürecini anlatmıştı. Komitenin esas adı Birleşik Devletler Halkı Bilgilendirme Komitesidir. (CPI) Kaynak: A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 370.

¹⁴⁵ Noam Chomsky, *Ana-akım Medyayı Ana-akım Medya Yapan Nedir?* Çev. : T. Doğan, <http://bgst.org/dusunce-gundem/ana-akim-medyayi-ana-akim-medya-yapan-nedir-z-medya-enstitusunda-yapilan-konusma>, (20 Kasım 2014)

¹⁴⁶ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, 2010, s. 55.

¹⁴⁷ a.g.e., s. 56

parçasını” kontrol etmesi ve yönetmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Lippmann, bu durumu “demokrasi sanatı” olarak tanımlıyordu.¹⁴⁸

Tüm bu gelişmelerin sonucunda propaganda kavramı, özellikle Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra olumsuz algılanmıştır. Bolşevik Devriminden sonra Rusya’da ve 1933 yılından sonra Nazizm ile birlikte Almanya’da rejimlerin ideolojik aracı haline gelmiştir.

Ayrıca Nazilerin propaganda kavramını bir yalan söyleme aracı olarak kullanmaları, kavrama karşı olumsuz bir algının yerleşmesine neden oldu. Bu sebeple propaganda kavramının yarattığı olumsuz algıyı perdelemeye yönelik halkla ilişkiler kavramı geliştirildi. Zaman zaman ikisi birbirinin yerine kullanılsa da genel anlamda aralarında belirgin farklar mevcuttur. Halkla ilişkilerin yapısı demokratik olarak tanımlanırken, propaganda ise dogmatiktir. En belirgin ortak yönleri, her ikisinin de kitle iletişim araçlarını ve benzer teknikleri kullanarak insanlara ulaşmasıdır.¹⁴⁹

İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD’de popülerleşen kitle iletişim araştırmalarını, devlet organları ve *Rockefeller Foundation* gibi oluşumlar desteklemekteydi. Amerikan halkının Nazi Almanya’sına bilmesi ve savaş propagandası amacıyla yürütülen birçok çalışma, A.B.D. halkı ve ordu üzerinde gerçekleştirildi. Yapılan şey, tam anlamıyla rıza mühendisliğiydi ve salınan korku, Amerikan tarzı demokrasinin tehlikede olduğuydu. Bu propagandayı ve psikolojik savaşı sürdürmek için 1942’de “Office of War Information(OWI)”(Savaş Ofisi) kuruldu ve bu yapı sonradan CIA’ya dönüşecektir.¹⁵⁰

Kitlelerin son intiharı olarak değerlendirilebilecek İkinci Dünya Savaşı’nın ve ardından girilen Soğuk Savaşı’n da hitama ermesiyle, demokrasilerin algıya işlenen sahte galibiyeti, kitlelerin topyekûn mobilizasyonuna yönelik ikna faaliyetlerinin sonlandığı hissiyatını yayabilir. Ancak, demokrasinin kendisi bizzat ikna varlığına koşullanmıştır. Maurice Megret’in deyimiyle: “Demokraside, propaganda çemberi

---

¹⁴⁸ Noam Chomsky ve David Barsamian, *Propaganda ve Toplumsal Zihin*, Çev. : Z. Atam, İthaki Yayınları, İstanbul, 2014, s. 219.

¹⁴⁹ A. Ayhan, 2007, s. 99-112.

¹⁵⁰ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, 2010, s. 64-65.

hiçbir zaman kapanmaz.”¹⁵¹ Dünya Savaşları döneminde ikna görevi devlet eliyle yürütülürken, bu, zamanla devlet kontrolünde kitle iletişim hegemonyasına- mass medyaya- bırakılmıştır. Totaliter sistemlerde kamuoyu yukarıdan aşağıya doğru dikte edilirken, demokratik sistemlerde aşağıdan yukarıya doğru akan görüşlerin toplumu şekillendirdiği iddia edilir. Bu tam anlamıyla bir yanılsamadır. Demokratik sistemlerde toplum, istenilen fikre özellikle medya aracılığıyla yavaş yavaş ısındırılır.

Modern propagandanın nasıl işlediğine ilişkin oldukça başarılı tezler mevcuttur. Bilindiği üzere bireyin *kognitif* -bilişsel- yetisi mesajı anlamlandırmada veya cevaplandırmada işletilen bir mekanizmadır. Birey mesajı anlamlandırırken mevcut şemalarını veya önyargılarını işe koşar, bazen de dikkatlice düşünerek tepkide bulunur. Richard Petty ve John Cacioppo bireyin ikna sürecinde iki farklı yöntemi kullanarak iletiyi anlamlandırdığını savunurlar; “tali ve merkezi.” Tali yöntemde alıcı, mesajı anlamlandırmada çok az çaba harcar ve zihnini fazla yormadan bir karara varır. Mesajın cazibesi, etraftaki insanların düşünceleri, fikri benimsemenin yaratacağı bireysel haz veya acı, tali yöntemin işletilmesinde etkindir. Merkezi yöntemde ise kişi, mesajın aktif eleştiricisidir. Sorgulama yoluyla iletinin tersine sorular ve alternatif tezler üretebilir. Tali yolu kullanan bireyler “kognitif cimrilerdir.” “Modern propaganda iknaya giden tali yolun kullanılmasını teşvik edip kognitif cimrinin sınırlı bilgi değerlendirme yetisinden istifade eder.”¹⁵² Keza çağın karmaşık meseleleri, konu hakkında hiçbir fikri olmayan insanı tali yolu kullanmaya sevk etmektedir.

Modern toplumlarda propagandanın işleyişine ilişkin Jowett ve O'Donnell'in toplumsal-tarihsel bağlamda geliştirdikleri model, oldukça çağdaştır. Model, propagandacı iletişimin bir süreç olarak toplumsal sistemde nasıl işlediğini, geliştiğini tasvir etmektedir. Bu açıdan oldukça faydalıdır. Propaganda süreci modeli toplumsal-tarihsel bağlamı, hükümet, ekonomi, olaylar, ideoloji ve toplumsal mitlerden oluşan kültürel çerçeveyi içerir. Tüm bu ortamın içinde kurum, propagandacılar, medya yöntemleri, toplumsal ilişkiler ağı ve kamu bulunur. Propaganda süreci, propagandacılar, çeşitli medya ve bir toplumsal ilişkiler ağını

---

¹⁵¹ M. Megret, 1972, s. 47.

¹⁵² A. Pratkanis ve E. Aronson, 2008, s. 40-45.

içeren şebeke içinde bir mesaj akımı şeklini alır. Bu mesaj, bir kurum ile ortaya çıkar ve toplumdan ve toplum içindeki alıcıdan muhtemel bir geri bildirim olasılığıyla nihayete erer. Mesajın akışı, kendisi toplumsal-tarihsel bağlam içine yerleştirilmiş kültürel çerçevede oluşur. Propagandanın kurumdan topluma ulaşmasını sağlayan birçok kanal vardır. Kültürel çerçevenin bileşenlerini, kurum, medya ve kamu hem bu kanallar tarafından beslenir, hem de bu kanallar kültürel çerçeveyi ve elemanlarını, kurumu, medyayı ve kamuyu besler. Bu süreçte propaganda herhangi bir yerde kültüre etkisi mümkünken kültürün de propagandaya etkisi mümkündür.¹⁵³

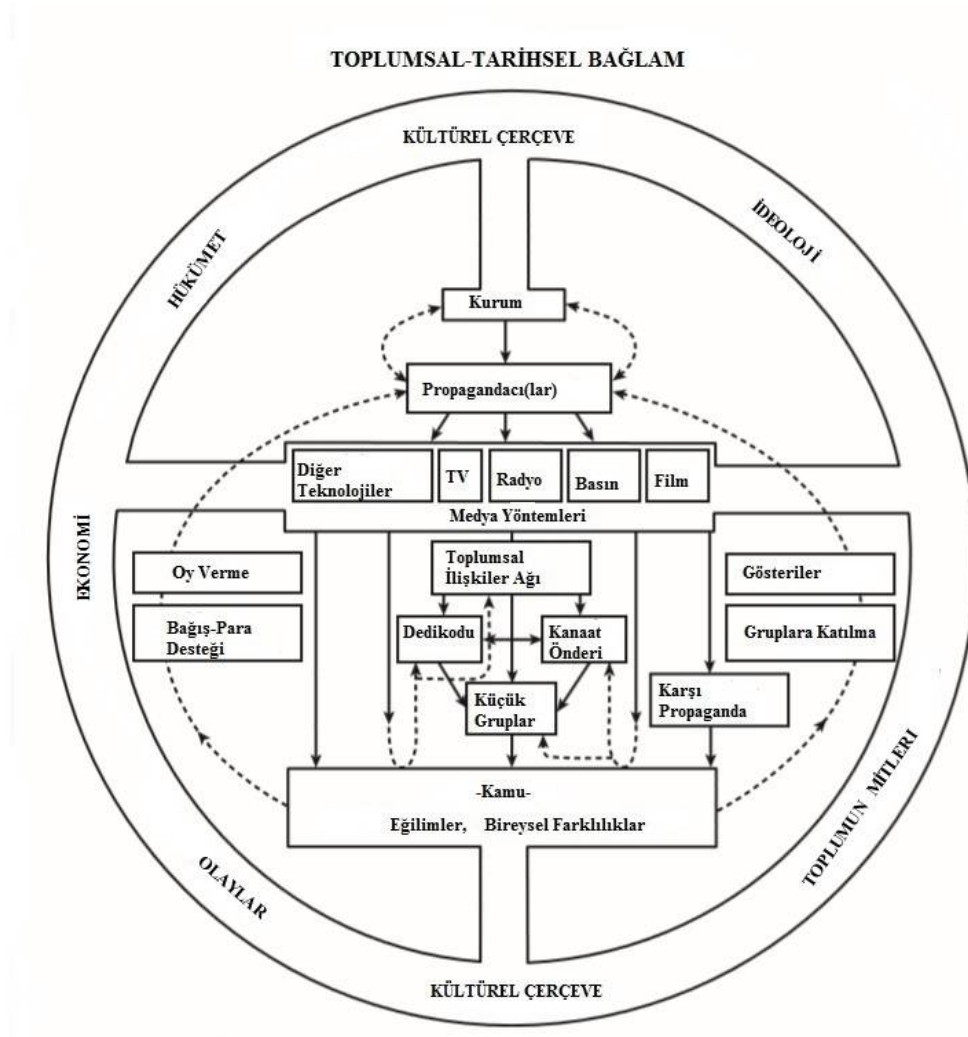
Bu modeldeki bazı elemanlar kısaca şöyle betimlenebilir. Propaganda, toplumsal bazda şekillendiğinden toplumsal-tarihsel bağlam, propagandacıya ihtiyacı olan güdüyü ve mirası verir. Bu, öteden beri aktarıla gelen bir iletişim tarzıdır. Propagandanın işleyişi, onu toplumsal-kültürel bağlamın nasıl işlettiğine bağlıdır. Toplumsal-kültürel bağlamın devamlılık gösteren genleri, güncel propagandada vücuda gelir. Her bir toplumsal-kültürel bağlam, toplumdan topluma değiştiğinden, propagandanın niteliğinde, işleminde ve modellenmesinde de farklılıklar olması bundandır. Modelde kültürün elemanları, propaganda sürecini etkileyen bir çerçeve olarak görülmektedir. Kültürel çerçeve kanallar aracılığıyla mesajların alınıp verilmesini sağlayan bir altyapıdır. Kurum, örgütsel ve finansal gücüyle propagandanın oluşmasını sağlayan yapılardan birisidir. Propagandacılar, bir kurum adına medya aracılığıyla mesajın yayılmasını kolaylaştıran kişilerdir. Propagandacılar, mesajların ulaştırılmasında uygun medya yöntemlerini seçerler. Toplumsal ilişkiler ağının bileşenleri ise şunlardır: içinde bulunduğu sosyal gruptaki konumu nedeniyle kanaat önderleri¹⁵⁴, propagandacılar, kanaat önderlerini veya her ikisini de barındıran küçük gruplar ve bilerek ya da bilmeyerek yayılan dedikodu. Toplum ise propagandacının hedefindeki tüm kitleyi veya bu toplum içindeki mesaja cevap vermesi muhtemel belirli bir grubu tarif eder. Genel olarak propagandacının mesajlarına cevap verme eğilimleri olarak oy verme, bağış yapma, ürün alma, gruplara katılma, gösterilere katılma, dilekçeler, mektuplar, telefonlar aracılığıyla yetkililere baskı uygulamak olarak sıralanabilir.¹⁵⁵

¹⁵³ G. S. Jowett ve V. O'Donnell, 2012, s. 359-360.

¹⁵⁴ Kanaat önderleri yaklaşımı Lazarsfeld'in "sınırlı etki" yaklaşımına dayanır.

¹⁵⁵ a.g.e. s. 361-365.

Şekil-3: Toplumsal-Tarihsel Propaganda Modeli

Şekil 3: Propagandanın Süreç Modeli

Kaynak: Garth S. Jowett ve Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion*, Sage Publications, California, 2012, s. 361

Bunlara son dönemde sosyal medya aracılığıyla verilen uyarılara yine aynı kanalla bireylerin verdiği cevaplar da eklenebilir. Bu açıdan internet tüm kürede ulusal ve uluslararası platformda yeni bir propaganda algısı oluşturacak gibi gözüküyor. İnternet ve sosyal medya yerelliğe de nefes alma imkânı tanıyor. O da propaganda tekniklerini kullanarak karşı propaganda yapıyor, kendisini inşa ediyor. Egemen olanın güç ve sansür araçları yukarıdan bastırса da, uluslararası sistemin kaotik yapısı yerele, yerel çatışma odaklarına hareket alanı açıyor. Egemen gücün

mesajına yerel anında dönüt verebiliyor. İnternet, egemenin küreselleşmesini bir yandan kolaylaştırırken, öteki taraftan yerelin cevabına da alan açıyor. Kitle iletişiminin ağırlıklı tek taraflı yapısından farklı olarak egemen güçler ile yerel güçler arasında yeni bir çift yönlü iletişim formu, propaganda ve güç savaşı yaşanıyor.

Bu tespitlerin benzerini çeyrek asır öncesinden ortaya koyan teoriler mevcuttur. Edelstein, 1997 basımlı çalışmasında propagandanın tanımlamasında iki farklı kavram kullanıyor; eski ve yeni. Eski propagandayı küçük bir azınlığın, belli bir algıyı, büyük bir kitleye dayatması olarak tanımlarken, yeni propagandayı yeni medyanın katılımcı özelliğiyle ilişkilendiriyor. Yeni medyanın global olarak katılımcılar arası etkileşime izin vermesini propagandanın tanımlamasında değişiklik sebebi olarak görüyor. Özellikle yeni medyanın elitlerin fikirlerini yayan bir yapıdan kurtularak etnik azınlıkların, marjinal grupların kendini ifade imkanı bulduğu bir mecra olduğunu belirtiyor. Yeni propagandanın daha eşitlikçi, katılımcı olduğunu belirtiyor. Liderlerine bağımlı olan kitle kültürüne özgü eski propaganda ortamından ziyade, popüler kültüre endeksli yeni propagandanın bireylere iletişimi başlatma fırsatı verdiğini belirtiyor. Popüler kültürde bireyin hareket alanını kısıtlayan propagandayı eski olarak tanımlarken, katılımı sağlayanı ise yeni olarak betimliyor. Edelstein'a göre eski propaganda totaliter, homojen, tarihsel, tek yönlü(yukarıdan aşağıya), sınırlı erişime açık iken, yeni propaganda demokrat, heterojen, çağdaş, etkileşimli(çift yönlü), açık, erişimlidir. Ayrıca düşünür, Chomsky ve Herman'ın demokratik toplumlarda rıza imalatı modellemesini, popüler kültürün özelliğine ters olarak, yukarıdan aşağıya olduğundan eleştirmektedir.¹⁵⁶

1.6.PROPAGANDANIN BİLİMSEL DAYANAKLARI

1.6.1.Psikolojik ve Sosyolojik Dayanaklar

Propaganda bir bilim dalı değildir, ancak diğer bilim dallarından beslenen bir tekniktir. Hedefi insan ve toplum olduğu için özellikle psikoloji ve sosyoloji ile yakın teması söz konusudur.¹⁵⁷ Bu bilim dallarının yardımıyla toplumun veya bireyin sosyolojik ve psikolojik analizine göre şekillendirilen propagandanın başarısı daha muhtemel değil midir? Bu yargıyı kuvvetlendirmek açısından şu cümle oldukça

¹⁵⁶ Alex Edelstein, *Total Propaganda*, Lawrence Erlbaum Associates, , New Jersey, 1997, s. 1-20.

¹⁵⁷ J. Ellul, 1973, s. 4-5.

anlamlıdır. Bir toplumda işe yarayan bir propaganda çalışması, başka bir çevrede aynı sonucu vermeyebilir. Zaten modern propagandayı modern yapan şey onun bu bilim dallarıyla kurduğu yakın temastır.

Propaganda, hem planlama hem de süreç aşamasında birey ve toplum odaklı bir çalışmadır. Bireyin algıları, davranışları ve düşünceleri üzerine eğildiğinden propaganda çalışmaları psikoloji biliminin sunduğu içerikten faydalanır. Bireyin toplumun bir parçası olması propagandanın bir diğer bilim dalı olan sosyoloji ile de dirsek temasında olmasını gerektirir.¹⁵⁸ Nihayetinde propagandanın arzuladığı sonuçlar birey bazında kalıp bir grubun ve toplumun geneline yayılmazsa başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

Kişinin karakteri eylemin verdiği psikolojik bir tatmin duygusunu arzular. Propaganda da bu ilkeye bel bağlamak durumundadır. Kişi yaşadığı sosyal çevreye uyumunu sağlayacak bir takım önyargıları ve edimleri yine aynı çevreden verilen uyarılar kanalıyla kazanır. Bu alan propagandanın kullanımına açıktır.

Başka bir deyimle kişinin sosyal karakteri ve kişiliği, dış zorlanmaların içe aktararak benimsenmesini sağlar; böylece kişinin enerjisi, belli bir sosyo-ekonomik, ve sosyo-kültürel sistem içinde istenen yöne yansıtılmış olur. Bu şekilde kişiyi, kişilerden oluşan grupları ve bütün bir toplumu belli bir yöne yöneltmek mümkündür.¹⁵⁹

Ayrıca psikolojinin ilgi alanı insan davranışları olduğundan, propaganda kavramı ile psikoloji doğrudan ilintilidir. Kitle psikolojisi, kitle iletişimi düzeyinde propagandayı ele alan çalışmaların yanında, analiz düzeyi veya baskın tarafı bireysel psikoloji olan görüşler de vardır. Örneğin Bernays, propagandaya ilişkin uzun izahatlar verirken Freud'un fikirlerine gönderme yapmayı ihmal etmez. Bilinci şekillendiren ve davranışa dökülen bazı durumların bilinçaltında bastırılan şeyler olduğunu kabul eder. Freud'un yeğeni olan Bernays, propagandanın başarısını da propagandacının bireyi yönlendiren bu güdülerini bilmesine bağlar.¹⁶⁰

Lippmann, gerçekliğin insanın kavrayabileceğinden çok karmaşık ve geniş olduğunu düşünür. İnsanların zihnindeki resim ile dış dünyadaki resim otomatik olarak örtüşmez. Bu yüzden insanlar subjektif, önyargılı ve gerçek çevrenin bir bakıma sahte temsili olan sözde bir gerçekliği-çevreyi (*pseudo environment*)

¹⁵⁸ R. Balkanlı, 1962, s. 641.

¹⁵⁹ İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, *Propagandanın Sosyo-Psikolojik Temelleri*, Filiz Matbaası, Ankara, 1987, s. XIV.

¹⁶⁰ Edward L. Bernays, *Propaganda*, Horace Liveright, New York, 1928, s. 52.

zihinlerinde oluştururlar. Herkes aynı ortamda yaşar ama bu bireyin kendine özgü olan sözde çevresi-gerçekliği onu farklı düşünmeye teşvik eder. Görüşünden, zihninden uzak olan dış çevredeki gerçekliği, kendi iç zihninde yarattığı sözde çevreye göre algılar. Zaten zihninde oluşturduğu bu sahte çevre kendi düşüncesinin ürünü değildir. Zihninde oluşturduğu imajları ve sembolleri deneyimleyemediği ortamdan aldığı olaylarla –gerçeklerle- ilişkilendirir. Özellikle kendi sosyal grubunun ona doğal aktarımı olan “*stereotype*”leri -yakın veya uzak çevresi ve diğer toplumlar ile ilgili kalıplaşmış fikirler, klişeler- dış gerçekliği özümserken sıklıkla kullanır. Zaten bu gerçekliğe hâkim olanlar kendi çıkarlarına hizmet ettirmek için toplum zihninde yine hayali, uygun bir sözde gerçeklik yaratırlar. Böylece kamuoyu, bu hayali, dolaylı ve sembolik, kalıplaşmış gerçeklik temsilleri tarafından yapılandırılır. Propagandayı da bu tespitlerden yola çıkarak betimler. Başarılı bir propaganda için sansürü gerekli görür. Zaten bireyin sözde gerçekliğinin oluşmasında kendisi etken olduğu gibi, sansür dâhil doğal kısıtlılıklar da etkendir. İşte bireyin dışında gelişen, ilk elden tecrübe edemeyeceği bu olaylar ile birey veya halk arasında bir bariyer olursa propagandanın başarısı muhtemeldir.¹⁶¹ Lippmann, yine demokrasiler için bir gerçeklik olan “rızanın imalatı”¹⁶² kavramını kullanarak günümüzde de tartışmalı olan tespitler yapmıştır. Lippmann’a göre demokrasiyle birlikte ortadan kalktığı düşünölen bu kavram aksine teknik boyutta geleneksel usulden farklı olarak gelişmektedir. Modern iletişim rıza üretimini yaygınlaştırmaktadır.¹⁶³ Elit zümrenin demokrasilerde yönetim için önemini vurgulayan Lippmann, kalanları -kitleleri- “şaşkın sürü” olarak tanımlar ve demokrasinin işletilmesinde şaşkın sürüyü “katılımcı” olmaktan ziyade “izleyici” olarak görür.¹⁶⁴

1.6.1.1.Güdü-Güdülenme

Bu noktada öncelikle güdü kavramını tanımlamak gerekecektir. TDK Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü güdüyü şöyle tanımlamaktadır: “Genel anlamda gerek bilinçli, gerek bilinçsiz olarak davranımı doğuran, devamını sağlayan ve ona yön

¹⁶¹ Walter Lippmann, *Public Opinion*, Transaction Publishers, New Jersey, 1998, s. 3-45.

¹⁶² Manufacture of Consent: Chomsky ve Herman bu kavramı geliştirerek medya, küresel şirketler ve hükümetler bağlamında analiz edeceklerdir.

¹⁶³ W. Lippmann, 1998, s. 248-249.

¹⁶⁴ Noam Chomsky, *Medya Denetimi*, Çev.: E. Baki, Everest Yayınlar, İstanbul, 2013, s. 3-6.

veren herhangi bir içtepi, itki ve tavrı.”¹⁶⁵ GÜDÜYÜ harekete geçiren etmenlerin kaynağı bireyin kendisi veya çevresidir ve süreç güdülenmeyle nihayete erer. GÜDÜLENME ise: “Bireyin eylem yönünü, gücünü ve öncelik sırasını belirleyen iç veya dış bir uyarıcının etkisiyle harekete geçmesidir.”¹⁶⁶ Davranışçı metodolojiyi rehber olarak alan propagandacılar bireyin ve toplumun güdülerini bilmenin öneminin farkındaydılar.

1.6.1.2. Tutumlar, Kanaatler

Tutum kavramına ilişkin Gordon W. Allport şu tanımlamayı yapmaktadır. Tutum: “Bireyin bütün objelere karşı göstereceği tepkiler ve durumlar üzerinde direktifte bulunan veya dinamik bir nüfuz icra eden ve deney bilgilerle organize olan ussal ve sinirsel bir hazır durma halidir.”¹⁶⁷ Bireyin küçüklüğünde eylemlerini ve söylemlerini onaylattığı erk, ebeveynidir. Yetişkinliğinde ise bu rolü, bireyin içinde bulunduğu sosyal grubu ya da daha geniş haliyle toplumu, çevresi alır. Tutumlarını kanaatlerini şekillendiren çevresinden dış dünyaya ilişkin edindiği şemalar, kalıp yargılar ve önyargılardır. Bu ön kabullerin çizdiği çerçeve bireyin aynı zamanda olayı ya da düşünceyi yorumlamada kullandığı kıstaslar bütünüdür. Çerçevenin özgünlüğü birey için bahis konusu değildir. “Lippmann’ın ifadesiyle ‘düşünce tasarrufu’ ve Allport’un ifadesiyle ‘en az çaba prensibi’ kişinin çevresinden gelen bilgileri hemen alma eğilimine neden olur.”¹⁶⁸ Bu çevre ya da toplum da bireyin kanaatlerinin oluşmasına, gelişmesine ve değişmesine neden olacağından, propagandanın etkinlik sağlayabilmesi bu oluşum, değişim ve gelişimlerden istifade etmesine bağlıdır. Davranışların değişimine rağmen bazı durumlarda kanaatlerin değişmediği de görülebilir. Birey, içinde bulunduğu durum ya da topluluğa paralel olarak davranış sergilese de kanaatinin sabit kalması muhtemeldir.¹⁶⁹ Şartlar değiştiğinde bireyin davranışı ve kanaati tekrar aynı yönde tecelli edebilir.

¹⁶⁵ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54233c14021c99.11450879, (24 Eylül 2014)

¹⁶⁶ M. İnceoğlu, 1985, s. 2.

¹⁶⁷ Eugene L. Hartley, Ruth E. Hartley ve Clyde Hartley, “Tutumlar ve Kanaatler”, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Çev., Ed.: Ü. Oskay, İstanbul, Der Yayınları, Yayın No:94, 2010, 3-55, s. 11.

¹⁶⁸ Nil Gürel, “Kişilik Psikolojisi, Önyargının Psikolojisi Ve Kamuoyu: Gordon Allport Ve Walter Lippmann’ın Görüşleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme” *Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, 2(2) DOI: 10.1501/sbeder_0000000036, 101-134, s. 130.

¹⁶⁹ J.A.C. Brown, 2012, s. 69.

1.6.1.3.Şema ve Şema Kuramı

Şema, bilişsel psikolojinin kapsamında değerlendirilebilir. Şema, bireyin bilgiyi işlemesine ve örgütlemesine yardımcı olan bilişsel bir yapıdır.¹⁷⁰ Bu kapsamda kişi, propagandaya maruz kaldığında, kendisine yansıtılan bilgiyi ya kendisinde var olan başka bir şemaya dâhil edebilir veyahut bu bilgi için yeni bir şemayı zihninde yapılandırabilir. Üçüncü bir olasılık ise, bireyin bu enformasyona negatif bakarak her hangi bir şemaya kaydetmeden dışlamasıdır. Bu durumda propaganda çalışmasının bireyde etkili olabilmesi için, propagandacı, kişinin ya da toplumun yaygın olarak oluşturduğu bilişsel şemalara vakıf olmalıdır.

1.6.1.4.Kitle Kavramı ve Kitle Psikolojisi

Kitle bireylerden ortak bir çıkar etrafında birleşmesiyle oluşan insan topluluğudur. Ortak çıkar, ortak amaç ve davranış sonucunu da doğurur. Ancak kitle içindeki bireyler arası tanınırlık sınırlıdır. Kitlelerin örgütlenme düzeyleri düşüktür ve sürekliliği zayıftır. Lideri ve kimliği yoktur.¹⁷¹

Kavramsal üretim, çağın gelişim ve değişimine paralel olarak gerçekleşir. Hülasa her bir kavram kendi oluşum çağındaki toplumsal reaksiyonların ürünüdür. Kitle kavramı da bu genellemenin istisnası olmayacaktır. O da kendi oluşum döneminin, özellikle XIX. Yüzyılın ikinci yarısında XX. Yüzyılın ortalarına kadar gerçekleşen bilimsel, toplumsal, ekonomik ve siyasal değişim ve gelişmelerin sonucudur. Sander'in, kitle toplumuna geçişe ilişkin yaptığı tespitler bu durumu özetler niteliktedir:

Endüstri devriminin doğrudan sonucu olarak, işçilerin fabrikalarda toplanması ve fabrikaların da kentsel alanlara yığılmasıyla, giderek, kentsel alanlar kırsal yerleşme alanlarını yutmaya başladı. Bu gelişme, tıp bilimindeki yeniliklerle ortaya çıkan nüfus artışı ve bu nüfusu doyurmak için gıda maddesi bulma yönündeki çabalarla birleştiğinde, 20. Yüzyılın değişmez özelliği “kitle toplumu” tarihteki yerini aldı.¹⁷²

Kitle toplumuna geçişle birlikte toplumların siyasal, ekonomik ve kültürel yapılarının şekillenmesine ilişkin değişim ve dönüşümler de başlamıştır. Toplumların siyasal örgütlenmesinde ve mobilizasyonunda bireyin daha edilgen, kitlenin ise daha etken olduğu yeni bir döneme girilmiştir. Birey, hareketlerini kendi fikirleri ve

¹⁷⁰ Şermin Tekinalp ve Ruhdan Uzun, *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*, Beta, İstanbul, 2013, s. 81-82.

¹⁷¹ S. Akarcalı, 2003, s. 33-34.

¹⁷² Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitapevi, Ankara, 2013a, s. 215.

önceliklerinden ziyade, dâhil olduğu toplumsal gruba ya da kitleye göre şekillendirmeye başlamıştır. Bu noktada bireyin eylemlerinin yönlendiren düşünsel yapısının yanında, kitlenin de benzer bir ruh haline haiz olduğuna ilişkin fikirler üretilmiştir. Kısacası kitle psikolojisi kavramı, kitle toplumuna geçişle birlikte siyasal iletişimin ve örgütlenmenin ilgi alanı olmuştur.

Kitle psikolojisinin ilgi alanı neresidir? Kendisi başlı başına girift bir alan olan psikolojinin odak noktası birey iken, çalışma alanı açısından bunun bir de kitlesel boyutu ele alınmalıdır. Baştaki sorunun cevabı kitle kelimesinin kendisinde bulunsa da bireysel psikoloji ile kitle psikolojisi arasındaki ilişki, geçişler, sınırlar; ilgili alandaki çalışmalara bakıldığında, muğlak sayılabilir. Bireysel psikoloji bireyin önem atfettiği yakın çevresi ve tanıdığı kişilerin etkisindeyken, kitle psikolojisi, kitleye müdahil olan bireyin uzağında ve tanımadığı fakat bağlılık hissi duyduğu insanlardan oluşan kalabalıkların etkisindedir.¹⁷³

XX. Yüzyıla doğru bazı düşünürler kitle psikolojisine ilişkin eserler yazmışlardır. Bunlardan Fournial, Sergi, Rossi, Stratico ve Le Bon gibi yazarlara göre kitlelerin kendine has kolektif bir hafızası vardır ve bu hafıza, bireysel hafızadan daha zayıftır.¹⁷⁴ Burada Le Bon ve Freud'un kitle kavramına ilişkin görüşlerini yansıtılacaktır. Sonrasında ise kitle ile propaganda arasındaki ilişki, bu görüşler de dikkate alınarak sorgulanacaktır.

Le Bon, Kitleler Psikolojisi¹⁷⁵ adlı eserinde içine girilen dönemi “Kitleler Çağı” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamayı meşrulaştırırken kullandığı şu cümle önemlidir: “Milletlerin kaderleri artık yöneticilerin (*princes*) konseyinde değil, kitlelerin ruhunda (*heart*) hazırlanmaktadır.”¹⁷⁶ Bu tanımlama kitlelerin edilgen yapısını ele vermektedir. Kitlelerin ruhunda hazırlanan kaderin tayini, herhalde kitlenin bilinçli bir edimi olmasa gerek.

Le Bon, kitleyi, rastgele bireylerin oluşturduğu kalabalıklar olarak tanımlar. Bireyin bilinçli varlığı kitle içinde silinir. Bir araya gelen fertlerin hisleri bir tarafa

¹⁷³ Sigmund Freud, *Kitle Psikolojisi*, Çev. : K. Şipal, Cem Yayınevi, 2012, s. 8.

¹⁷⁴ R. Balkanlı, 1962, s. 591-592.

¹⁷⁵ Fransızca olan ilk baskısının tarihi 1895'tir. Eserin yazıldığı döneme bakıldığında Fransız İhtilali üzerinden nerdeyse bir asır geçtiği ve Avrupa'da Aydınlanma ve Sanayi Devrimi sonrasında çeşitli kitlesel olayların cereyan etmeye devam ettiği dönemdir.

¹⁷⁶ Gustave Le Bon, *The Crowd A Study of The Popular Mind*, Dover Publications, New York, 2002, s. X.

yönelir/yöneltir. Geçici olan bu durumu Le Bon, “kalabalıkların zihinsel birliği kanunu” olarak tanımlamaktadır. Bu durumdaki kitlenin en büyük özelliği kolektif ruha haiz olmaya namzet olmalarıdır. Bu ruh hali bireyin ferdi durumundan farklıdır. Bireyin tek başına yap(a)mayacağı eylemleri, kitlenin edilgen bir nesnesi olduğunda gerçekleştirmesi daha muhtemeldir. Bunun sebebi bireysel eylemden farklı olarak kitlenin ediminin mesuliyetsiz olmasıdır. Bireyin otokontrolü kitlede muğlaktır. Entelektüel birikimleri bir tarafa bırakıldığında bireylerin, siyasi, dini görüşleri ve sevgi, nefret gibi duyguları homojenlik arz eder. Bireyin karakteristiğini oluşturan ve çoğunlukla bilinçaltı tarafından idare edilen bu görüşler ve hisler, kitlenin ruhunda vücuda gelmeye daha elverişlidir. Telkinle su yüzüne çıkan bu hisler, kitlenin coşkunluğuyla da birleşince çarpan etkisiyle yayılır. Zaten kitle ortamı içgüdüsel davranmaya daha müsaittir. Kitlenin zekâsı münferit insanın zekâsından aşağıdadır, ancak bahsi geçen hislerin yoğunluğu ise bireyin üzerindedir. Kitlenin muhakeme ve kıyas yeteneği düşük olduğundan, kitleye hitap, duygular üzerinedir. Kitleyi yönlendirenler, iddia, telkin ve yayma araçlarıyla kitleye hükmederler. Bu hükümleranın da sınırları olacaktır. Bireyde olduğu gibi, kitlenin de sabit ve değişime açık fikirleri vardır. Sabit fikirler, o kitlenin içinden çıktığı medeniyetin asli izlerini taşıırken, değişime açık fikirler, daha çok dönemsel ve gündeme göre şekillenen fikirlerdir.¹⁷⁷

Freud, Le Bon’un kitleye ilişkin tasvirlerinde Fransız devriminin karakteristik özelliklerini gördüğünü belirtmekten kaçınmaz. Le Bon’un yaklaşımının genel hatlarını kabul etmekle birlikte kitlesel psikolojinin oluşumuna ilişkin bireysel psikanalitiği çıkış noktası alan bir yaklaşım sunar. Freud, kitle içinde bireyin geçirdiği ruhsal değişimi telkinden ziyade sevgiye (*libido*) bağlar. Bireyler arasında bağlılığı sağlayan libido, kitlenin şekillenmesinde de rol oynar. Ancak bu temelde bir bağlanım, kitlede bireysel çıkarın geri plana itilmesini sağlar. Sevgi bencilliği törpüleyerek diğerkâmlığa dönüşümü başlatır. Kitleyi oluşturan bireylerin bir objeye karşı beslediği sevgi, bireylerin kitle içinde özdeşleşmesini de sağlar. Bireysel özelliklerin kitlede silinip gitmesi, bireyin kendi ben idealinden el çekişi, bu ideali verip yerine liderde somutlaşmış kitle idealini almasıdır.¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ a.g.e., s. 1-98.

¹⁷⁸ S. Freud, 2012, s. 31-95.

Özellikle totaliter propaganda üslubu, kitle psikolojisinin bu hoyrat yapısından oldukça haz duyar. Kitledeki bireylerin eşit ve özdeş oluşu lideri öne çıkarır; böylece kitlenin içindeki birey, liderde taptığı öz idealine hayranlığıyla avunur. Böyle olunca da eksiklikler ve sivrilikler telkinle doldurulmaya ve törpülenmeye dünden hazırdır. Her türlü düşüncenin ve eylemin birliği kendisini kitlenin birliğine ve aynı yönde telkinine borçludur.

Kitle psikolojisinin bilimsel olarak propagandaya dayanak sunduğu tipik dönemler dünya savaşlarıdır. Bu savaşlar sırasında kullanılan propagandanın ana fikri, bireye “gruba dâhil olma” hissini aşılama ve grup dışı kalmanın tehlikeli olduğu kanaatini kazandırmaktır.¹⁷⁹ Birey, ilerde kazanılması muhtemel zaferde ve paylaşımda yer edinmek ve kendi kitlesinden soyutlanmamak için, içerde ve güvende olma güdüsünü, şartlara göre daha çok güçlü ve kalabalık olandan yana kullanacaktır.

1.6.2.Siyasal-İletişimsel Dayanaklar

Bir iletişim tekniği olarak adlandırılabilen propaganda, aynı zamanda bir kitle iletişim yöntemidir de. Bu iletişimin hedefi, birey olabileceği gibi, farklı özelliklere sahip bireylerden oluşan toplulukların bir araya getirdiği kitleler de olabilir. Buna ek olarak kitle iletişiminde kaynağı bireyden farklı olmak üzere kurumsal bir yapı olarak görülebilir.¹⁸⁰ Bireylerarası iletişimde kişinin üstlendiği rolü kitle iletişiminde bu kurumsal yapılar üstlenir.

Kişinin karşısındaki kişiye neyi, nasıl, ne zaman, ne gibi bir kanalla ileteceğini düşünmesi gibi, gazete ya da radyo istasyonu [televizyon kanalı, web haber sitesi] da dünyanın her yanından gelen haberleri, enformasyonu, yorumları, bilgileri toplar, tasnif eder, karşılaştırır, değerlendirir, seçimler, yeniden işler ve yayınlar.¹⁸¹

Oskay’ın tabiriyle bu şekilde oluşturularak kitleye sunulan dünya “ürüne dönüştürülmüş” bir nevi sanal dünyadır. Propaganda mefhumu iletişimin bu suni boyutuyla öylesine uyumludur ki zaten propagandacının da istediği tam manasıyla budur. Kitleye belli araçlar kullanılarak verilecek olan bilgiler genellikle eksik, yanlış, çarpıtılmış ya da yanlıdır. Zaten propagandacının da maksadı, kendi önüne gelen bu haberi işleyip kendine çıkar sağlayacak bir ürün olarak topluma sunmaktır.

¹⁷⁹ J.A.C. Brown, 2012, s. 73.

¹⁸⁰ Ünsal Oskay, *İletişimin ABC’si*, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s. 46.

¹⁸¹ a.g.e., s. 47.

Tabii ki kitle iletişiminde bireylerarası iletişimde olduğu gibi kaynağın hedefi etkililiktir. Kitle iletişim araçları kullanılarak bireylere ya da kitlelere sunulan içeriğin karşı tarafa istenilen yönde ve manada etki gösterip göstermediği konusu kitle iletişim araştırmalarının ilgisini çeken bir konudur. Kitleye sunulan bilginin içeriği ve niteliği gereği, toplum içindeki bireylerin her birisinin bu içeriği aynı ölçüde, yönde algıladığı ve özümsemiği söylenemez. Lazarsfeld, bu durumu “iki aşamalı akış” ve “kanaat önderleri” kavramlarıyla izaha çalışmıştır. İki aşamalı akış teorisine göre toplumsal gruplarda yer alan kanaat önderleri sunulan haberleri toplumun üyesi olan bireylere kendi süzgeçlerinden geçirerek aktarırlar.¹⁸² Lazarsfeld’in kuramsal yaklaşımı pozitivist-deneycidir. Kökleri ise dış gerçekliğin gözlemle bilinebileceği felsefesine dayanır. Aydınlanma çağıyla yükselişe geçer. Pozitivizmin ampirik deneyle toplumun tanımlanabileceği ve bu tanım üzerinden yeni şekillere sokulabileceği ilkesine dayanır. Sonuçta yapılmak istenen nicel gözlemle toplumdan alınan verilerin devletlere, şirketlere temini ve tüm bu sürecin meşrulaştırılmasına yönelik bilimsel algının benimsenmesiydi. Bir anlamda kitle iletişimine ilişkin sınırlı etki savını öne süren bu yaklaşımla kitle iletişiminin etkisi kamufle ediliyor ve sorumluluk topluma aktarılıyordu. Bu sonuçlar araştırmaları finanse eden iş çevrelerinin işine geliyordu.¹⁸³ Bu yaklaşıma karşılık ortaya atılan çok aşamalı akış sistemine göre ise sunulan içerik, bireyler tarafından özümsemiğinden sonra kendi yorumlarıyla sosyal grup içerisinde birçok kez aktarılır ve böylece ilk sunulan içerik değişime uğramaktadır. Bu durumda kitle iletişiminde bireylerarası iletişimin rolü önem kazanmaktadır.¹⁸⁴

Bu başlıkla ilişkili olarak kısaca üzerinde durulması gereken bir başka kavram ise siyasal iletişimdir. Kavram; “siyasal aktörlerin belli ideolojik amaçlarını, politikalarını belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerini kullanmaları”¹⁸⁵ olarak tanımlanmaktadır. Tanımlama, propaganda ile benzer yönlerin ağırlığına işaret etmektedir. Ancak özellikle totaliter propaganda, üslup ve yöntem bakımından siyasal iletişimden farklılaşmaktadır. Aziz de eserinde

¹⁸² Ünsal Oskay, *Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul, 2010, s. XVIII.

¹⁸³ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, 2010, s. 106-107.

¹⁸⁴ Ş. Tekinalp ve R. Uzun, 2013, s. 93.

¹⁸⁵ Aysel Aziz, *Siyasal İletişim*, Nobel yayınları, Ankara, 2014, s. 3.

propaganda sürecinde olan şeyin bir iletişimden ziyade iletim olduğunu ve bu sebeple propagandanın siyasal iletişimden ayrıldığını vurgular.¹⁸⁶ Fakat günümüz kitle iletişim dünyasında bireyin düşüncelerinin ve tercihlerinin her taraftan gelen uyarılar neticesinde kendi öz iradesiyle mi şekillendiği konusu propaganda araştırmalarının temel sorularındandır. Kitle iletişim araçlarını siyasal iletişim çerçevesinde kullanan politik propaganda yapımcılar, bu çerçevede gerçekten siyasal iletişim mi yoksa propaganda mı yapmaktadırlar?

1.6.2.1.Kamuoyu, Kamuoyu Oluşturma ve Kitle İletişimi

“Kamuoyu, belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hâkim olan kanaattir.”¹⁸⁷ Kamuoyunun oluşumu kanaatlerin oluşumuyla da yakından ilgilidir. Kanaatlerin şekillenmesinde de belli başlı etmenler rol oynar. Öncelikle kişinin psikolojik durumu kanaatin şekillenmesinde etkindir. Kişinin sahip olduğu ideolojik yapı ve bu ideolojik yapıyı şekillendiren bilinç düzeyinde ve bilinçaltında yer alan bilgi, düşünce ve algılar kişinin kanaatinin oluşmasında psikolojik süreçleri yürütür. Sonrasında sosyal çevresi ve kendi sosyal çevresinde düşüncesine değer verdiği insanların etkisi önemlidir. Üçüncüsü ise kitle iletişim araçlarıdır.¹⁸⁸ Ancak birey içinde bulunduğu sosyal yapıya göre medyanın yansıttığı içeriği farklılaştırarak özümser. İzleyici gruplarının sosyal çeşitliliği, medya mesajlarının anlamlandırma çeşitliliğini belirleyen bir unsurdur.¹⁸⁹

Kamuoyunun şekillenmesinde siyasal sistemlerin yapısı belirgin rol oynar. “Siyasal sistem, yönetici-yönetilen ilişkisini, etkileşmesini düzenleyerek kamuoyunun oluşumunu, yapısını ve niteliğini de belirler.”¹⁹⁰ Örneğin totaliter sistemler ile demokratik sistemlerde kamuoyunun şekillenmesinde teorik farklılıklar mevcuttur. Daha dar bir ifadeyle propaganda yöntemlerinin niteliği, siyasal sistemin niteliğine göre kamuoyunun oluşmasında/oluşturulmasında farklılaşmaktadır. Çoğulcu demokrat sistemlerde propaganda, yapısal farklılıkların bütünleşmesi,

¹⁸⁶ a.g.e., s. 16.

¹⁸⁷ Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 161.

¹⁸⁸ a.g.e., s. 162-164.

¹⁸⁹ Thomas Meyer, *Medya Demokrasisi*, Çev. : A. Fethi, Köprü Kitapları, İstanbul, 2014, s. 23.

¹⁹⁰ Bihterin Dinçkol, “Yönetilenlerin “Öz” Yönetimi – Kamuoyu”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:5 Sayı:10 Güz 2006/2 s.49-66, s. 57.

uzlaşması veya bu farklılıklara yönelik rızanın medya, siyaset eliyle üretilmesiyle gerçekleşir.¹⁹¹ Totaliter sistemlerde ise kamuoyunun şekillenmesinde işe koşulan yöntemler, tekçi(monist) ve merkeziyetçidir. Sınırlar arası bilgi ve insan akışına kapalıdır. Özel yaşam ve kamusal alan her türlü müdahaleye açıktır. Tek seslilik merkeziyetçi bir resmi ideolojinin borazanlığını yapmaktadır.¹⁹²

Kamuoyunun oluşmasında doğal ve yapay yollar kullanılır. Propaganda ise kamuoyunun oluşmasını sağlayan yapay bir yoldur.¹⁹³ Demokratik sistemlerde kamuoyunun istendik yönde oluşturulması siyasal iletişim açısından önemlidir. Bu sebeple özellikle politik propaganda, kamuoyu oluşturmada yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde yürütülen propaganda çalışmaları kamuoyunun kısa dönem içinde belli bir yöne meyletmesine yönelik imaj faaliyetleridir. Domenach politik propagandanın gelişimine ilişkin şu tespitte bulunur:

...kamuoyunu etkilemek ve yönetmek için örgütlenmiş bir kurum olarak, politik propaganda, ancak yirminci yüzyılda, kendisine aynı zamanda hem eylem alanını (çağdaş kitleyi), hem de eylem yollarını (yeni haber alma ve iletişim tekniklerini) sağlayan bir evrim sonunda belirir.¹⁹⁴

Kitle iletişiminin gelişim sürecinde dönüm noktaları vardır. Teknolojinin aracılanmasından önceki dönemlerde kitle iletişimi, yapay araçlar olmadan hâkim elitin kitlelere hükmetmesine dayanıyordu. Teknolojinin aracılanması ile birlikte yeni bir döneme girildi. Dünyanın farklı yerlerindeki kitlelere ulaşmayı sağlayan teknolojik iletişim araçlarının sahipleri, onları denetleyen ve sınırlayıp düzenleyenler, hükümetler, kapitalist sermaye güçleri ve onların hizmetindeki profesyoneller kitlelere yön veren yeni güçler oldular.¹⁹⁵ Bu noktada kitle iletişiminin teknoloji ile aracılanması propagandanın yaygınlaşmasına özellikle zemin sağladı. Basılı materyaller, radyo ve televizyon, günümüzde de internet ile oluşan geniş ağ, düşüncenin, zamanın, emeğin üretilip pazarlandığı mekânlara dönüştüler. Geleneksel dönemde bireyden bireye süzülerek aktarılan bilginin, yerkürenin herhangi bir

---

191 Ahsen Armağan, “Siyasal Bir İletişim Türü Olarak Propaganda” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, 1999, 417-426, s. 417.

¹⁹² B. Dinçkol, 2006, s. 57-59.

¹⁹³ A. Bektaş, 2002, s. 19.

¹⁹⁴ J. M. Domenach, 1995, s. 19.

¹⁹⁵ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, 2010, s. 29-34.

noktasında ve toplumların her düzeyinde kitlesel olarak üretilmesi yaygınlaştı.¹⁹⁶ Tüm bu alanda üretilen değerlerin ya da değersizliklerin satın alınması da reklam ve propaganda tekniklerinin etkin kullanımına endekslendi.

Thompson'a göre kitle iletişimi veya diğer bir adıyla kitle iletiminin¹⁹⁷ bazı karakteristik özellikleri vardır. Birincisi kitle iletişimi “simgesel malların kurumsallaşmış üretim ve yayımıdır.” İkincisi kitle iletişimi, bu “simgesel malların üretimi ve alımlaması arasındaki temel bir kopuşu kurumsallaştırmaktadır.” Sonrasında kitle iletişimi, “simgesel biçimlerin zaman ve mekân olarak elde edilebilirliğini genişletmektedir.” Son olarak kitle iletişiminin dördüncü karakteristiği, “simgesel biçimlerin kamusal dolaşımını içermesidir.”¹⁹⁸

1.6.2.2.Kitle İletişimi ve Kitle İletişim Kuramlarının Propaganda İle İlişkisi

İletişimin kitlesel yönünün yaygınlaşmasıyla birlikte, bu alana ilişkin bilimsel birikim de oluşmaya başlamıştır. Özellikle XX. Yüzyılın başından itibaren, kitle iletişimin doğasını izaha yönelik çalışmalar yapılmıştır. O dönemin çalışmaları, kitleyi edilgen olarak görmekte ve kitle iletişimini çoğunlukla tek yönlü bir süreç olarak sunmaktadırlar. Günümüzde ise kitle iletişimi, iletişim araçlarının geri bildirim ve kitle içinde bireyler arası etkileşime imkân veren yapısıyla o dönemden çok daha karmaşık bir hal almıştır.¹⁹⁹

Bu noktada propaganda faaliyetlerine ilişkin paradigmaları oluşturan, destekleyen veya analiz eden çalışmalar nelerdir? Bu soruyu cevaplamak için geçen yüzyılın başında yaşanan küresel olaylara ve bu olaylar neticesinde oluşan gelişmelere göz atmak gerekmektedir. Bahsi geçen dönem, kitle kavramının özellikle

¹⁹⁶ George Gerbner, “Kitle İletişim Araçları ve İletişim Kuramı”, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 2005, 75-100, s. 77.

¹⁹⁷ Thompson, bu kavramı hedefin daha çok alıcı, pasif durumuna dikkat çekmek için kullanmıştır. Böyle bir tanımlama yapmakla, kendi tabiriyle alımlayıcıların kitle iletişimi sürecinde geri bildirim, seçme, tüketim, yayma kapasitesini göz ardı etmiyor. Aksine çalışmasının yayım tarihi itibarıyla bakıldığında -1990- fiber optik altyapının(internet) alımlayıcıların konumunu güçlendirebileceğine dem vuruyor.

¹⁹⁸ John B. Thompson, “Kitle İletişiminin Bazı Özellikleri”, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 2005, 210-220, s. 212-215.

¹⁹⁹ Kitle iletiminden kasıt; televizyon, radyo gibi kitle iletişim araçlarının geri bildirim(iletişimde çift yönlülük) imkân vermemesi ya da çok kısıtlı olmasıdır. Diğer taraftan sosyal medya kavramı ile kitle iletişiminin tek yönlü boyuttan, bireyin de rol alabileceği asimetrik bir boyuta evrilmesi baş döndürücüdür. Tabii ki iletinin ve kaynağın da manipüle edilebilme olasılığı yine akla yansıyan şeyin gerçek değil, ürün olabileceğini getirmektedir.

iletişim biliminin gündeminden dūřmedięi, devletler eliyle kamusal aklın yönlendirildiği, savaşlar ve siyasi devrimlerle dolu bulanık bir dönemdir. Kamusal aklın kontrolü, kitle iletişimi ile birebir ilişkili olduğundan, o dönemde bilim insanlarının özellikle A.B.D. gibi ülkelerin desteğiyle kitle iletişimi, kitle iletişiminin yapısı ve etkisi gibi konularda çalıştığı görülmektedir. Kitle iletişimine ilişkin kuramsal araştırmalar, yönetim ve kontrol düsturuyla gelişmeye başladı. Kitle iletişim araştırmaları, Dünya Savaşları dönemlerinde savaşın kitlede benimsenmesi ve buna ek olarak bu savaşlar sırasında ve sonrasında pazar ekonomisine işlevsel bilginin teminine yönelik konularla ilgilendi.²⁰⁰

Bu açıdan kitle iletişiminin doğasını anlamada başlangıç noktası bu alana ilişkin kuramsal çalışmalardır. ‘‘Kuram, birbiriyle içsel olarak tutarlı ilişkisel ifadeler tarafından birbirine bağlanan bir dizi kavramsal yapıdır.’’²⁰¹ Kitle iletişiminde geliştirilen kuramlar iki temel başlıkta toplanmaktadır; ana akım ve eleştirel kuramlar. Ana akım kuramlar, iletişim alanında mevcut düzeni meşrulaştırmayı ve idame ettirmeyi hedeflerken, eleştirel kuramlar tam da bu çerçevede oluşan *status quo* ’ya şüpheci yaklaşır ve mevcut düzeni işa etmeye çalışır. Hükümetler, medya organları ve reklam şirketleri toplumu ampirik düzeyde ele alarak ikna etmeye ve yönlendirmeye çalışırlar. Gereksinimlerin, hislerin, algıların kitlesel   ekte nicel değerine bağlı olarak üretilen iletinin etkisine dem vururlar ve böylece kendi çıkarlarına yönelik bir gelişmeyi veya değişimi hedeflerler. Burada kendilerine yardımcı olan ana akım iletişim kuramlarıdır.²⁰² Eleştirel kuramlar ise egemen yaklaşımların yapılandırđı düzeni     lemeye çalışmaktadır.

Eleştirel kuramın beslendiği kaynak Marksist söylemdir ancak her bir alt kuramın paradigması bu kaynaktan farklılık arz edebilmektedir. Bu kuramlar, hükümetler, ulusal ve uluslararası şirketler ve bu yapıların kontrolündeki kitle iletişim araçları, dini ve kültürel yapılar, eğitim kurumları arasındaki ilişkiyi farklı açılardan izaha çalışırlar. Eleştirel çerçeveden bu tahlilin niteliği bakış açısına göre değişmektedir. Yaylagül’ n Gurevitch’den aktardığına göre bu kapsamda

²⁰⁰ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, 2010, s. 61.

²⁰¹ Steven H. Chaffe ve Charles R. Berger, ‘‘İletişim Bilimci Ne Yapar’’, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve  ev. : E. Mutlu,  topya, İstanbul, 2005, 42-74, s. 44.

²⁰² Levent Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, s. 28-38.

yapısalcılık, kültürel çalışmalar ve ekonomi-politik olmak üzere üç temel paradigma mücadele halindedir.²⁰³

Eleştirel kuramların propagandaya kitle iletişim çerçevesinden yaklaşımının ne olabileceğine geçmeden önce, egemen yaklaşımların propaganda ile ilişkili olan bazı kuram ve modelleri ele alınacaktır. Kitle iletişim kuramları açısından bakıldığında propaganda mefhumu ile ilişkilendirilenler başlangıçta ana akım iletişim kuramlarıdır. Bizatihi propagandanın kendisi bir kitle iletişim modeli olarak değerlendirilebilir. Propagandanın önemini önceleyen bu çalışmalar genellikle Davranışçı Kuramdan beslenmektedirler. Keza psikoloji odaklı davranışçı (uyaran-tepki) kuram, A.B.D.’nin ve Avrupa’nın 1920’lerdeki egemen iletişim yaklaşımıdır. Amaç, öteden beri kontrolü gündemden düşmeyen kitleleri, propaganda ve benzeri faaliyetlerle siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan biçimlendirmektir.²⁰⁴

Bir iletişim modeli olan propaganda, aynı zamanda “uyarıcı-tepki”, “sihirli mermi” ve “hipodermik iğne” adıyla da tanımlanabilir. Tanımlamalardan anlaşılacağı üzere kaynağın etkisi yüceltilirken, hedefin direnci önemsizdir. Kitle edilgendir ve siyasal elitlerin yönlendirmelerine karşı duyarlıdır. Bu açıdan davranışçı kuramın iletişim alanına tezahürüdür. Bu tanımlamaların belirlediği dönem faşizmin yükseldiği ve Bolşevik İhtilali gibi kitlesel olayların yaşandığı XX. Yüzyılın ilk yarısıdır. Bu modelin geliştirilmesine katkı sunan Chicago Okulu temsilcilerinden Lasswell’e göre kitle, maruz kaldığı propagandayı ifşa edecek eleştirel bir düşünme yetisinden mahrum olduğu için siyasal seçkinler tarafından kolaylıkla kontrol edilebilirler.²⁰⁵ Lasswell, kitle iletişimi alanında ilk çalışma olan 1927 tarihli “Dünya Savaşı’nda Propaganda” adlı eserinde, fikir kontrolünü devletin yürüttüğünü ve propaganda aracılığıyla “sosyal dayanışma” oluşturduğunu ileri sürdü. Lasswell, bu tespitiyle, propagandayı, sosyal dayanışma oluşturmada gerekli görmüştür.²⁰⁶ Bu açıdan Bernays’ten çok farklı düşünmez.

Edilgen kitle yaklaşımından sonraki süreçte hedefin de dikkate alındığı çalışmalar yapılmıştır. Lazarsfeld ve arkadaşlarının “iki aşamalı akış” tezi buna önemli bir örnektir. Bu kavrama göre toplumun içindeki sosyal grupları yönlendiren

²⁰³ a.g.e., s. 92.

²⁰⁴ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, 2010, s. 56.

²⁰⁵ L. Yaylagül, 2013, s. 54-55.

²⁰⁶ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, 2010, s. 57.

kanaat önderleri, iletiyi kendi süzgeçlerinden geçirerek grubun diğer üyelerine aktarırlar. Daha sonra geliştirilen aktif izleyici tezine göre bireyler, ortama sunulan uyaranlara kendi gereksinimlerine göre cevap vermektedirler.²⁰⁷

Çizgisel yaklaşım kapsamında ele alınan Lasswell'in 1948 yılında geliştirdiği “Kim, neyi, hangi kanaldan, kime, hangi etkiyle söyler” modeli propaganda teorisine katkı veren önemli bir çalışmadır.²⁰⁸

Buna ek olarak Shannon ve Weaver'ın 1947 yılında geliştirdikleri “Enformasyon Modeli” yine ana akım iletişim kuramlarının içerisinde ve tek yönlü, çizgisel bir iletişim sürecini ifade eder. Yine bu modelin iletişim sürecine ilişkin teknik ve anlamsal sorunların yanında ilgilendiği etkinlik sorunları, modelin, iletişimi bir yönlendirme ve propaganda olarak gördüğünü ima eder.²⁰⁹

Tabii ki bu kuramların ortaya attıkları iletişim modellerine bakıldığında kitle ve etki kavramlarının ön plana çıktığı gözlemlenebilir. Bunun sebebi genelde bu kuramların, savaşlar, devrimler ve kitlesel olaylarla geçen XX. Yüzyılın ilk yarısında ortaya atılmış olmasıdır. Aynı dönemde hükümetler ise bu olaylar yaşanırken kendi toplumlarını kontrol altında tutabilmek için bu bilimsel çalışmaların sonuçlarına ihtiyaç duymuşlardır. Ezcümle, talep arzın oluşmasını sağlamıştır.

Egemen yaklaşımların akabinde propaganda kuramına ilişkin analizleri dikkate değer olan diğer grup ise eleştirel yaklaşımlardır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, eleştirel yaklaşımların yaşam kaynağı Marksist teoridir. Ancak Marksist teorinin sistemin yapısına ilişkin kadim finans-kapital eleştirisine ek olarak geliştirilen farklı eleştirel analizler mevcuttur. Örneğin “Frankfurt Okulu” ve temsilcileri kitle iletişim araçlarını kültürel ve ideolojik aygıtlar olarak görmektedirler. Onlara göre sermaye kendi çıkarını kitleye gerçek olarak sunmaktadır. Çünkü kitle medyası onların kontrolündedir ve popüler olan kadim olanı bu aygıtlar aracılığıyla ortadan kaldırmaktadır. Yaylagül'ün aktardığına göre, okulun temsilcilerinden T. Adorno ve M. Horkheimer, pozitivist karakterli, değerden yoksun olan “Aydınlanma Projesini” eleştirdikleri “Aydınlanmanın Diyalektiği” adlı eserlerinde, kitle kültürünü pejoratif

---

²⁰⁷ a.g.e., s. 109.

²⁰⁸ Ş. Tekinalp ve R. Uzun, 2013, s. 66.

²⁰⁹ Ş. Tekinalp ve R. Uzun, 2013 s. 68-69.

bir kapsamda ele alırlar. Swingewood’a göre, Frankfurt Okulu’nun kitle toplumu kuramı iki tema üzerinde şekillenir:

(1)Yoğun ekonomik ve teknolojik gelişme karşısında geleneksel toplumsallaşma kurumlarının zayıflaması ve (2) insanın emek ve etkinliği sonucu ortaya çıkan nesnelerin insan kontrolünün dışında gözüken bağımsız, özerk güçlere dönüştüğü kültürün artan somutlaştırması. Böylece, kitle toplumunun parçalanmış insanı ‘anlaşılmaz bir zorunluluk’ tarafından yönetilmektedir.²¹⁰

Adorno’ya göre kültür endüstrisinde ürünler, kitleler tarafından tüketilmek üzere üretilirler. Kitleyi tümleştiklemeyi hedefleyen yapay endüstri, estetiğin incelik ve derinliğini görmezden gelir. Kitle özne olmaktan çıkıp endüstrinin kar çarpanı olan nesneye dönüşür.²¹¹ Sonuçta tüm kültürlerin tek bir kültür içerisinde eritilip unutulduğu durum, şeyleşme yaşanır.²¹²

Kültür endüstrisinin tümcül etkisi (...) yani doğanın teknik olarak giderek tahakküm altına alınmasının, kitlesel aldatma haline geldiği ve bilinci ketleme aracına dönüştüğü bir aydınlanma-karşıtlığıdır. Bilinçli olarak kendileri için karar alan ve yargıda bulunan özerk, bağımsız bireylerin gelişmesini engeller kültür endüstrisi.²¹³

Kültür endüstrisi, tüketicilerin gereksinimlerine göre üretim yapmaz. Kendi üretiminin tüketilmesine yönelik tüketicide çarpık bir algı oluşturur. Böylece ekonomi, kültürü araçsallaştırarak kitle kültürü üretiminin devamını sağlar ve bu kültürün ürünleri kitlesel olduğundan özgünlükten uzaktır.²¹⁴ Kitlenin üretime göre tüketime güdülenmesi propaganda, reklamcılık ve halkla ilişkilerinde içinde olduğu kapsamlı bir çabanın sonucudur. Bu kavramların oluşmasına ve geliştirilmesine ilişkin şu tespitler oldukça anlamlıdır.

İncelenmesi gereken asıl alanlar araçsal akıl denilen ve özel olarak modern sanayi toplumunun gelişmesi sürecinde gözlemledikleri totaliter tahakküm biçimleriydi. Araçsal akıl, dünyaya ve kuşkusuz başka insanlara, onları nasıl sömürebileceğimiz temelinde bakmakta, olgu ile değeri birbirinden ayırmakta ve değerleri, bilgi ve yaşam açısından önemsiz bir role indirmektedir. Bu düşünce tarzı sanayi toplumunun tipik bir özelliğidir ve (eleştirel kuramcılara göre) tahakküm yapılarıyla doğrudan bağıntılıdır.²¹⁵

Propaganda kavramı da toplum hayatına tahakküm eden totaliter karakterli bir araçsal akıl ürünüdür.

²¹⁰ Alan Swingewood, *Kitle Kültürü Efsanesi*, Çev. :A. Kansu, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, s. 32.

²¹¹ Theodor W. Adorno, “Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünmek”, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 2005, 240-249, s. 240-243.

²¹² M. Yaygın, 2010, s. 54.

²¹³ T. W. Adorno, 2005, s. 249.

²¹⁴ Erhan Atiker, *Modernizm ve Kitle Toplumu*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 52.

²¹⁵ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. : O. Akınbay ve D. Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, s. 180.

Adorno, 1930'ların faşizmi ile 1945 sonrası genişleyen kitle toplumu arasında da benzerlikler görmektedir. Her ikisi de faşist ideolojinin ürünü olan kitle iletişim araçlarını kullanmaktadırlar.²¹⁶ Kitle iletişim araçlarından yayılan içerik, estetik kaygısından uzak, gerçeği örten, zihni unutmaya zorlayan, tüketim odaklı, standartları önceleyen yapıdadır.

Max Horkheimer'a göre "kitle kültürüne karşı savaşım, ancak onun toplumsal adaletsizliğin devamıyla bağlantısının gösterilmesinden oluşabilir."²¹⁷ Öncesinde de belirtildiği üzere eleştirel yaklaşımların temel ereği zaten bu bağlantıyı ifşa etmektir. Bu durumda ana akım kuramların bu yapıyı inşa sürecinde önem atfettiği propaganda kavramı, eleştirel kuramların ifşa sürecinde de ortaya bir "zanlı" olarak çıkmaktadır.

Frankfurt okulunun bir diğer önemli temsilcisi ise J. Habermas'tır. Habermas, iktidar ile üretim ilişkilerinin arasındaki etkileşimin amaçlarını şöyle izah etmektedir:

1)Gücünü genişletmeye çalışırken kendisini meşrulaştırmak ve idame ettirmek; 2) ekonomik, ırksal veya cinsel olarak tanımlanan belli grupları, onların hayatlarını etkileyen karar alma süreçlerinden sistematik olarak dışlamak; 3) bilim ve teknolojinin, profesyoneller ve uzmanlar aracılığıyla siyasal sorunları 'çözebileceği' şeklindeki siyasal ve ahlaki yanılsamayı özendirmek; 4) mevcut mülkiyet, servet ve iktidar kalıpları için uygun olmayan(bunlarla uyuşmayan) geniş bir siyaset tercih ve seçenekleri alanıyla ilgili siyasal tartışma, katılım ve seferberliği kısıtlamak.²¹⁸

Yukarıda da ima edildiği üzere, Habermas'a göre endüstriyel kapitalizmin hâkim üretim tarzına dönüşmesi sonucu kurumsallaşmış medya ve siyaset, kamusal alanı daraltmış ve hatta yok etmiş ve böylece insanların bu ortamlara etkin katılımı ve katkısı sıfırlanmıştır.²¹⁹ Habermas, kamusal alanın tekrar canlandırılmasını, sivil toplumun ve yerel unsurların kamusal alana katılımının sağlanmasını, bu çıkmazın aşılmasında gerekli görmektedir.²²⁰

Antonio Gramsci ise burjuvazi ile kitleler arasındaki ilişkinin tanımlanmasında hegemonya kavramını kullanmıştır. Hegemonya, elit zümrenin güce ya da rızaya dayalı yöntemler kullanarak toplumun geri kalanına veya diğer uluslara

²¹⁶ E. Çiğdem Artan, "Fotoğrafın Sanatsal Değerinin Ötesinde Kullanım Alanları Üzerine Bir Tartışma: Bilgi mi, Propaganda mı?", *Cogito*, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 52, 2007, 88-100, s. 99.

²¹⁷ Fred Inglis, "Frankfurt Okulu", *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 2005, 221-232, s. 222.

²¹⁸ John Forester, "Habermas'ın İletişim Toplumu Kuramı", *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 2005, 285-287, s. 286.

²¹⁹ L. Yaylagül, s. 108.

²²⁰ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev. :H. Özel, a. Sönmez, Z. Mercan, İ. Yılmaz, E. Rızvanoğlu, M. A. Sarı, Ş. P. Güzel, M. Özcan, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 155 .

tahakkümüdür. Burada hegemonya geleneksel yorum kapsamında askeri olabileceği gibi ekonomik, ideolojik ya da kültürel de olabilir.²²¹ Elit azınlığın çoğunluk üzerindeki bu tahakkümünü; elitlerin, devlete, ona bağlı kurumlara ve kitle iletişim araçlarına sahip olmasına bağlar.²²²

Althusser ise devletin ideolojik aygıtları kavramını geliştirmiştir. Dini kurumlar, eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları ve medya, bu ideolojik aygıtlardır ve insanlara nasıl düşünmesi ve davranması gerektiğini öğretir. İdeolojiyi ise, insanın dışında bu yapılar tarafından üretilen bir kavram olarak görür. İdeolojinin işlevi toplumsal üretim ilişkilerini yeniden üretmektir.²²³ Devletin ideolojik aygıtları ise, propaganda faaliyetleri ve teknikleriyle topluma sunduklarının toplamından oluşmaktadır.²²⁴

Dikkat edilecek olursa görüşlerin hemen hemen hepsinde medya vurgusu ön plana çıkmaktadır. Medya ile propaganda, reklam, algı yönetimi gibi kavramlar birbiriyle ilişkilidir. XX. Yüzyılın başından itibaren hükümetler kanalıyla yürütülen propaganda faaliyetleri, günümüz toplumlarında ve uluslararası hükümetlerin, şirketlerin yönlendirdiği yerel ve küresel medya araçları vasıtasıyla sürdürülen bir hal almıştır. Bu noktada propagandanın işleyişine ilişkin Herman ve Chomsky'nin geliştirdiği “Propaganda Modeli” oldukça can alıcıdır. Ana akım Amerikan medyasının analizine dayandırdıkları propaganda modelinin temel savına göre medya, kendisini kontrol eden güçlü toplumsal grupların (şirketlerin, reklam verenlerin, hükümetlerin) çıkarlarına hizmet eder ve bu yapıların çıkarına propaganda yaparlar. Ayrıca bu kontrol mekanizmalarının tam olarak denetleyici olmamaları, belli oranda muhalif sesin ana akım medyada az da olsa yer almasına imkân verir. Böylece bir taraftan sistem, dengesi bozulmazdan ilerlerken, öteki taraftan da kendisinin *monolitik* olmadığını ispatlamış olur. Kontrol mekanizmalarının güçlenmesinin sebebi ise ana akım medya organlarını elinde bulunduran şirketlerin sayısındaki düşüş ve tekelleşmedir. Küreselleşme sonucunda şirketlerin ürünlerini yerküreye yayma istekleri medya birleşmeleri ve satın

²²¹ Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, Çev. :N. Uslu, H. Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2011, s. 102.

²²² L. Yaylagül, s. 109.

²²³ Stuart Hall, “Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Post Yapısalcı Tartışmalar”, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 2005, 359-384, s. 370.

²²⁴ L. Yaylagül, 2013, s. 115-117.

almalarıyla birleşince kamu yayıncılığı zayıflamıştır. Şirketlerin ve bunların ulus içinde ve ötesinde karlılık teminatları hükümetler ile medya organları arasında çıkar odaklı bir bağ oluşmuştur. Böylece haberciliğin ifşa boyutu kaybolurken, medyayı Roma'nın sirk oyunlarına benzeyen, halkı siyasetten soğutan eğlence programları sarmıştır.²²⁵ Bu küreselleşmenin medya ayağını oluşturmaktadır.

Gerçekte kapitalist bir toplum, çoğunluğun demoralize ve depolitize edildiği koşullarda en iyi biçimde işler; yani toplum, gerçekleştirilmesi mümkün olan daha iyi bir dünyanın oluşması için gerekli toplumsal değişim umudundan vazgeçtiği, bu nedenle kamusal yaşamı göz ardı ettiği ve toplumsal piramidin en üstünde yer alan tüm bu kararları terk ettiği noktada faal hale gelir.²²⁶

Ana akım medyanın da gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde bahsi geçen diğer güç odaklarıyla gerçekleştirmeye çalıştığı şey bireyi pasifize ederek etkinlik alanından soyutlamaktır.

Bu genel çerçeveden sonra Propaganda Modelinin nasıl çalıştığına bakmakta fayda vardır. Herman ve Chomsky'ye göre modelin temel bileşenleri veya haber süzgeçleri beş başlıkta toplanır. Bunlar:

(1)Hâkim kitle medyası firmalarının büyüklüğü, tekelleşmiş mülkiyeti, sahibinin serveti ve kar yönelimi, (2)kitle medyasının temel gelir kaynağı olarak reklamcılık, (3)medyanın, hükümet, iş dünyası ve bu temel kaynakların ve gücün faillerinin finanse ettiği ve onayladığı "uzmanlar"ın sağladığı bilgilere dayanması, (4)medyayı disiplin altına alan bir araç olarak "tepki üretimi" ve (5)ulusal bir din ve denetim mekanizması olarak "anti-komünizm"dir.²²⁷

Bu beş filtre tarafından işlenen ham haberlerin bazıları işlenerek yayımlanırken, bazıları çok düşük frekansta ilgi görür. Önceden de belirtildiği üzere bu düşük ilgi, sistemin demokratikliğini kanıtlama belgesidir. Kar amacı güden firmaların verdiği reklamlar medyayı ayakta tutarken, hükümet ve denetleyici organlar da baskı mekanizmalarını (lisans, sansür) kullanarak medyayı bir nevi otokontrole tabi tutmuş olurlar. Bütün tarafların karşılıklı çıkarları medya üzerinden kitleye yansır. "Kitle medyası, ekonomik zorunluluk ve karşılıklı çıkarlar yüzünden

²²⁵ Edward S. Herman ve Noam Chomsky, *Rızanın İmalatı*, Çev.: E. Abadoğlu, Bgst Yayınları, İstanbul, 2012, s. 15-55.

²²⁶ Robert W. McChesney, "Küresel İletişimin Politik Ekonomisi", *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı*, Ed.: Robert W. McChesney, Ellen Meiksins Wood ve John Bellamy Foster, Çev.: N. S. Çingir, E. Baltacı, Ö. Yalçın, Epos Yayınları, Ankara, 2003, 7-38, s. 25-26.

²²⁷ E. S. Herman ve N. Chomsky, 2012, s. 72.

güçlü enformasyon kaynaklarıyla²²⁸ *sembiyotik* [tamamlayıcı] bir ilişkiye girmek zorundadır.”²²⁹

Beşinci filtre SSCB’nin dağılmasıyla işlerliğini kaybetmiş olabilir. Ancak filtre başkalaşım geçirerek varlığını siyasal boyuttan ekonomik boyuta kaydırmıştır. “Piyasa kurumlarına ait küresel gücün kontrolündeki bir dünya, piyasa dışı seçenekleri ütöpik gösterir ve bize içinde sınırsız bir gücün ideolojisi bulunan bir paket sunar.”²³⁰

Chomsky, sonraki bir çalışmasında propaganda modelinin çalışmasına ilişkin daha geniş bir çerçeve çizmiştir. Sistemin kendine göre ortamı hazırlaması, sistemin varlığıyla eş zamanlı gerçekleşir. Süreç çocukluktan başlayarak eğitim kademelerindeki her aşamada her an gerçekleşen bir eleme usulüyle cereyan eder. Elemanın ön kriteri disipline olmak ve pasif davranmaktır. Böyle yapanlar hiyerarşide bir üst kademeye erişirler.²³¹ Hülasa bu sistemde makbul olan kusurları yüze vurmak yerine, örtmek değil midir? Birey tüm formatlı ve eklemellenmiş haliyle sisteme, hayalbazına²³² ihanet edebilir mi? Yalanları, işinden, kariyerinden ve belki de hayatından olma pahasına ilan edebilir mi?

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ, PROPAGANDA VE TÜRKİYE

1.1.SAVAŞ VE PROPAGANDA

1.1.1.Savaş-Propaganda Bağlantısı ve Uluslararası İlişkiler

İdealizmin cephesinden bakıldığında savaş, arzu edilmeyen bir durumdur. Sebebi ise örtük uluslararası politik ilişkilerin yürütülmesi ve uluslararası kurumsal mekanizmaların işletilememesidir. Geleneksel görüş tarihsel gerçeklikten uzak bulduğu bu tespiti bizzat tarih boyunca süre gelen savaş olgusuyla çürütmeye çalışır.

²²⁸ Hükümet ve ordu organları bunlardan en önemlileri sayılabilir.

²²⁹ a.g.e., s. 88.

²³⁰ Edward S. Herman, “Propaganda Modeline Dönüş”, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı*, Ed.: Robert W. McChesney, Ellen Meiksins Wood ve John Bellamy Foster,; Çev. : N. S. Çingir, E. Baltacı, Ö. Yalçın, Epos Yayınları, Ankara, 2003, 223-229, s. 236.

²³¹ Noam Chomsky, “Propaganda ve Kamusal Aklın Kontrolü”, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı*, Ed.: Robert W. McChesney, Ellen Meiksins Wood ve John Bellamy Foster,; Çev. : N. S. Çingir, E. Baltacı, Ö. Yalçın, Epos Yayınları, Ankara, 2003, 209-222, s. 218.

²³² “Karagöz ve Hacivat” oyununda karakterleri perde arkasından oynatan kişidir.

Savaş, politik açmazdan ziyade, başka yollarla siyasi ilişkinin devamı niteliğinde, tam anlamıyla politik bir araçtır.²³³

Sun Tzu, harp konusunda üstün başarıyı, savaşmak ve fethetmek olarak değil, düşmanın direncini savaşmadan kırmak olarak nitelendiriyor.²³⁴ En kadim tespitlerin arasında sayılabilecek bu söz, savaş sırasında yürütülen psikolojik harbin ve propagandanın önemine işaret ediyor.

Clausewitz'e göre bireyler arasında nedensiz husumet tabii olmasa da modern savaşlar, nadiren halklar arasında nefret olmaksızın cereyan eder. Öyle ki savaşın kendisi bizzat bu husumeti doğurabilir.²³⁵ Bu tespiti eklenmesi gereken bu husumetin oluşturulmasında birincil öneme sahip olan propagandanın işlevidir. Kitle iletişimindeki olanaklardan ustalıkla faydalanmasını bilen büyük, ulus devletler, özellikle dünya savaşlarında uluslar arasında nefret tesis etmeyi es geçmemişlerdir. Savaş döneminde icra edilen propaganda faaliyetlerini esas alınacak olursa, XX. yüzyılın ilk yarısında hem iç kamuoyuna, hem de dışa dönük yoğun propaganda çalışmalarının olduğu görülür. Bu noktada dönemin hakim savaş teorileriyle propaganda faaliyetleri arasında pozitif bir korelasyon olduğu söylenebilir. Gerçekleşen iki dünya savaşı farklı savaş tarzlarının sırasıyla zirvesi ve başlangıcı olmuşlardır. Lind ve arkadaşlarının tanımlamasına göre endüstri savaşlarının tepe noktası olan Birinci Dünya Savaşı ve hemen arkasından cereyan eden ve manevra savaşlarının ilk örneği olan İkinci Dünya Savaşı bu dönemde yaşanmıştır. Diğer adı topyekûn savaş olan endüstri savaşlarında maksimum ateş gücünün maksimum savaşan neferle yürütülmesi elzem iken, manevra savaşlarında zamanın görece önem kazanmasıyla düşmanın hayati noktasını ele geçirerek onu saf dışı bırakmak esastır.²³⁶ Topyekûn savaştan manevra savaşlarına doğru süren dönüşümle birlikte değişmeyen şey, savaşın meşrulaştırılması, desteklenmesi ve sürdürülmesi bağlamında içerdeki kamuoyunun ikna edilmesi ve diğer hedef ülkelere ve halklara yönelik imaj çalışmasının yapılmasıdır.

²³³ Carl Von Clausewitz, *On war*, Translated by Michael Howard and Peter Paret, Abridged with an Introduction and Notes by Betarice Heuser, Oxford University Press, New York, 2007, s. 28.

²³⁴ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, Çev. : T. Ayteş, Sis Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 138.

²³⁵ C. V. Clausewitz, 2007, s. 86.

²³⁶ William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton ve Gary I. Wilso, "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation," *Marine Corps Gazette*, Ekim 1989, 22-26, s. 23.

Uluslararası ilişkiler disiplini açısından propagandayı hangi konumda değerlendirmek gerekir? Sönmezoğlu dış politika araçlarına ilişkin üç temel sınıflandırma yapar; siyasal, ekonomik ve kültürel. Diplomasi ve propaganda ise siyasal etki araçları kapsamında değerlendirilmektedir.²³⁷ Bilindiği üzere dış politikada kullanılan araçların başında diplomasi gelir. Diplomaside muhataplar hükümetler ve resmi temsilcilerken, propaganda da muhatap halktır. Ayrıca diplomasi karşılıklı çıkar ilişkilerinin korunmasına yönelik bir müzakere yöntemi iken, propagandada kaynak çıkarlarını tek taraflı gözetir. Bu sebeple hedef ülke tarafından propaganda faaliyetleri hoş karşılanmaz.²³⁸

XX. yüzyılın ilk yarısında propaganda mefhumunun öncesiyle kıyaslanamayacak ölçüde, gerek barış dönemlerinde, gerekse savaş dönemlerinde sıklıkla kullanılan bir iç ve dış politik araç olduğunu söylemek abartılı bir tespit olmaz. Tabii buradaki propaganda faaliyetlerinin günümüz siyaset biliminde yaygın kullanılan seçmeni ikna etmeye yönelik çalışmalardan ayrı değerlendirilmesi faydalı olacaktır. Bahsi geçen yıllarda, muhtelif ülkelerde, savaşın meşrulaştırılmasına, halkın motive ve mobilize edilmesine yönelik propaganda faaliyetleri yürütülmüştür. Bunun yanında savaşın tarafı olanlar, düşman tarafın direncini kırmaya yönelik, ayrıştırıcı, kaygılandırıcı, müttefik ülkeyi daha da kendisine bağlamaya yönelik pekiştirici, tarafsız ülkeyi kendi yanına çekmeye yönelik ısındırıcı propaganda faaliyetlerini çeşitli iletişim araçlarını²³⁹ kullanarak icra etmişlerdir.

1.2.DÜNYA SAVAŞLARINDA PROPAGANDA VE TÜRKİYE

1.2.1.I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Propaganda Faaliyetleri

Savaşın öncesinde İngiltere, Fransa gibi ülkelerin propaganda faaliyetlerini yürütecek kurumları bulunuyordu. Fransızlar *Alliance Française*²⁴⁰, İngilizler ise *Royal Colonial Institute* (Sömürge Enstitüsü) adında kuruluşlarla çalışmalarını yürütüyordu. Bu kurumların ülkelerinin dillerini ve kültürlerini yaymanın yanında

²³⁷ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2012, s. 439-464.

²³⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s. 380.

²³⁹ Burada bahsi geçen iletişim araçları süreli yayınlardan sinema filmlerine, karikatürlere kadar çeşitlilik göstermektedir.

²⁴⁰ Dünya genelinde Fransız dilinin öğretilmesini ve kültürünün tanıtılmasını amaçlayan kuruluştur. Kaynak: <http://www.alliancefr.org/en/who-are-we>, (22 Nisan 2015)

siyasal ve ekonomik çıkarlarına ilişkin sorumlulukları da vardı.²⁴¹ Sonrasında gerek Fransa, gerek İngiltere bu kurumları çeşitlendirecek ve savaş propagandasına ilişkin daha nitelikli birimler kuracaktır.

Savaş sırasında çağdaşlarına göre erken yapılandırılan Alman propagandası hem bilinçli, hem de oldukça sistemliydi. Propagandanın yayıldığı kanallar, Dışişlerindeki matbuat bürosu, dış ülkelerdeki elçilikler, resmi Alman telgraf ajansları, yabancı ülkelerdeki Alman bankaları ve ticarethanelerdi. Alman ırkının yenilmezliği ve üstünlüğü temasıyla işlenen içerikler, bilim adamları ve gazeteciler vasıtasıyla bütün dünyadaki Alman sömürgelerine yayılıyordu. Savaş sırasında Alman propagandasının temel hedefi ABD'yi savaş dışı tutmaktı. Almanya kendi topraklarını savunmak için savaşırken ABD için esas tehdit Japonlar olduğu propagandası işleniyordu.²⁴²

İngiltere, savaşın patlak verdiği sıralarda özellikle ABD'ye yönelik sistemli Alman propagandasından rahatsız olmuştur. Konu Ağustos sonunda kabine toplantısında gündeme gelmiş, Lyold George Alman propagandasının çürütülmesinin ve kamuoyunu etkilemenin önemi üzerinde durmuştu. Yapılan toplantılar neticesinde, C.F.G. Masterman başkanlığında Wellington House adıyla anılan savaş propaganda bürosu Eylül ayının başında kurulmuştu. Yapılanma öylesine gizliydi ki oluşumun varlığından kabine üyeleri bile haberdar değildi.²⁴³

Sonradan Enformasyon Dairesi tarafından organize edilen propaganda, 1918'de Lord Baverock'un başında bulunduğu Enformasyon Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. Süreç içinde isim değişiklikleri olsa da İngiliz propagandası *Wellington House* adıyla anılmıştır.²⁴⁴

Savaşın sonunda *Wellington House* dağıtılmasına ve kayıtlar yok edilmesine rağmen, Enformasyon Bakanlığı kütüphanesinde unutilan belgede *Wellington House*

---

²⁴¹ O. Özsoy, 1998, s. 57.

²⁴² a.g.e., s. 58.

²⁴³ M. L. Sanders 'Wellington House And British Propaganda During The First World War'', *The Historical Journal*, Vol. 18, No. 1 (Mar., 1975), pp. 119-146, s. 119.

²⁴⁴ Servet Avşar, *Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası*, Kim Yayınları, Ankara, 2004, s. 37

Yayınları listesine ulaşılmıştır. Listede çok sayıda anti-Alman yayınına ek olarak 37 adet Türklerle ilgili kitapçık ve broşürün ismi vardır.²⁴⁵

Birinci Dünya Savaşı sırasında düşman cephelerine propaganda broşürü atılması da oldukça sık kullanılan bir yöntemdi. İngilizler Osmanlı'nın cihat ilan etmesinden sorumlu tuttıkları İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni hedef alıyorlardı. Osmanlı askerlerine uçaklardan atılan beyannamelerin temel teması Alman ittifakının sonlandırılması, İttihatçıların iktidarına son verilmesi ve İngiliz-Türk dostluğu üzerineydi.²⁴⁶

Uçaklar ve balonlar aracılığıyla Türk siperlerine bırakılan propaganda broşürleri taktik propagandanın bir örneğiydi. Taktik propaganda da kısa vadeli hedefler gerçekleştirilmesi amaçlanır. Bu sebeple bu broşürlerin amacı düşman askerini kuşkuya düşürerek savunma ve taarruz gücünü kırmaktı.²⁴⁷

Bir İngiliz propaganda beyannamesinde şöyle deniyordu: “Eğer din ve vatan için savaşıyorsa kumandanlar kendileri çimentolu ve sağlam zeminliklerde saklanırken niçin siz askerleri öne sürüyorlar?”²⁴⁸

Gizli örgütlenen İngiliz propagandasının üretimi oldukça geniştir. Haziran 1915 kayıtlarına göre Wellington House'un 17 farklı dilde yazılmış 2,5 milyon kitap ve broşürü propagandanın hizmetindeydi. İngiliz propagandasının hedefindeki ülkeler arasındaki ABD ön sıralardaydı. Amaç, Almanlara ve Türklere karşı bu ülke halkının, yöneticilerinin ve kurumlarının kazanılmasıydı. ABD'de dağıtımdan sorumlu olan Sir Gilbert Parker'dı. Propaganda malzemelerinin dağıtımı son derece gizliydi. Parker'ın adres defterinde 1917'de 170.000 ABD'linin bilgisi vardı.²⁴⁹

İngiliz propaganda içeriklerinin teması oldukça geniştir. Batı'daki Osmanlı ve Türk prototipini insanlık dışı göstermek için çeşitli yollara ve tanımlamalara başvurulmuştur.

Türkler, egemenliklerindeki toprakları mahveden hükümdarlardı. Diğer bütün dinlerden, özellikle Hristiyanlıktan nefret eden zalim Müslümanlardı. Her zaman Hristiyanları

---

²⁴⁵ a.g.e., s. 42-43.

²⁴⁶ Servet Avşar, “Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Propaganda Beyannamelerinde İttihat ve Terakki Partisi aleyhtarlığı Ve Alman Düşmanlığı”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2003, ss. 93-110

²⁴⁷ S. Avşar, 2004, s. 53.

²⁴⁸ a.g.e., s. 106.

²⁴⁹ Justin Mc Carthy, “I. Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası ve Bryce Raporu”, *Osmanlıdan Günümüze Ermeni Sorunu*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001, ss. 21-39, s. 23.

tehdit etmişlerdi ve şimdi de Ermenilere ve diğer Hristiyanlara karşı insanlığa sığmayacak toplu katliamlar, tecavüzler yapmayı planlıyorlardı. Almanlar, şeytanın ta kendisi olan Türklerin yandaşıydı. Osmanlı İmparatorluğu tebaası, hatta Müslümanlar dahi kurtuluş için İngilizleri bekliyordu.²⁵⁰

Amerikalılar için güvenilir birisi olan Viscount Bryce İngiliz propagandası için seçilen başka bir isimdi. Bryce’a göre Türkler yıkmaktan başka bir şey bilmeyen soygunculardı. İngiliz Propaganda Ofisi için çalışan Arnold J. Toynbee’nin gerçek yazarı olduğu *The Treatment of Armenians* adlı kitap Amerikalılarca güvenilirliği tescil edildiğinden Bryce’ın kaleminden çıkmış gibi gösterildi. Kişisel bir çalışma gibi gösterilen kitap, aslında İngiliz propaganda mekanizmasının bir ürünüydü.²⁵¹

Savaş sırasında İngilizlerin Almanlara ve Osmanlılara karşı uyguladığı kara propaganda çok etkili olmuştu. Özellikle James Viscount Bryce’in Almanlara yönelik *Belçika’da Alman Vahşeti* adlı raporunun kaynağı uydurmacaydı ve rapor gerçek dışı şiddet hikâyeleri içeriyordu. Bryce’ın Osmanlı Ermenileri için yazdığı rapor da benzer özellikteydi. Sadece Ermeni ve Hristiyan ölümlerinden bahseden benzer kitaplar ve raporlar Müslüman veya Türk kayıplarından bahsetmiyordu. Kişilerin güvenliği bahane edilerek iddiaların kaynağı belirtilmiyordu. Bay “A”, “bölgede yaşayan bir yabancı”, “yabancı bir gezgin” ifadeleriyle gizlenen iddiaların kaynakları esasında Amerikalı misyonerler ve Ermenilerdi. Rapordaki 150 olayın 59’unda misyonerler, 52’sinde Ermeniler ya da Ermeni gazetelerindeki alıntılar, 7’sinde ise Osmanlı Devleti’ne karşı isyan çıkaran *Ermeni Taşnak Partisi* esas kaynaktı.²⁵²

İlginç olan savaş sonrasında Almanlara yönelik raporlar unutulmuşken ve propaganda ürünü olduğu kabul edilmişken, Türkleri hedef alan kara propaganda ürünü yayınlar “kusursuz nitelikte güvenilir kaynak” olarak basılmaya devam etmiştir.²⁵³

İngilizlerin Osmanlı’ya yönelik yürüttüğü kara propagandaya karşılık Osmanlı da propaganda beyannameleri hazırlayarak karşılık vermiştir. Osmanlı propaganda beyannamelerinde İtilaf devletlerinin dünyaya hâkim olmak ve bütün milletleri esaret altına alarak İslam’ı ve Müslümanları yok etmek istedikleri belirtilmekteydi.

---

²⁵⁰ a.g.m., s. 28.

²⁵¹ a.g.m., s. 30.

²⁵² a.g.m., s. 33.

²⁵³ S. Avşar, 2004, s. 42-48.

Osmanlı Devleti yedi cephede savaşmaktaydı ve tek İslam devleti ve hilafet makamı yok edilmek istenmekteydi.²⁵⁴

1.2.2.II. Dünya Savaşı'nın Seyri ve Türk Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşı'nın seyri, hem Türkiye'nin dış politikasını, hem de Türkiye üzerindeki propaganda faaliyetlerinin dozajını ve niteliğini doğrudan etkilemiştir. 1939 yılında Almanya'nın Çekoslovakya'yı²⁵⁵, İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi, Türkiye'yi değişen statüko karşısında önlem almaya itmiştir. Hitler'in Çekoslovakya'yı ilhak etmesi akabinde Türk Dışişleri'nin endişesi 4 Mayıs 1939 tarihli genelgeye yansımıştır. Türk hükümeti, Hitler'in ırk yaklaşımının hayat alanı yaklaşımına dönüşmesinin sonucunda genişlemenin sınırlarını sorgulamaya başlamıştır.²⁵⁶

Türkiye'nin yaşanan gelişmeler karşısında izlediği politikanın ana teması savaşın dışında kalmak üzerinedir. Bu kapsamda değişen güç dengelerine ayak uydurma ve dâhil olma amacıyla çeşitli temaslar yapmıştır. Ağustos 1939'da SSCB ile Almanya arasında Saldırmazlık Paktı imzalanmasından sonra Türkiye Dışişleri Bakanı Saraçoğlu Moskova'yı ziyaret etmiştir. Türkiye, 1925 tarihli Türk-Sovyet anlaşmasını yenileyerek İngiltere ve Fransa ile yapacağı muhtemel anlaşma ile güvenlik zincirini tamamlamayı planlamıştır.²⁵⁷ Ancak SSCB, Türk Boğazlarının ortak savunulmasına dair bir anlaşma ve Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin Boğazlardan geçişini kısıtlamaya yönelik Türkiye'den garanti istemiştir.²⁵⁸ SSCB ile Türkiye arasında bir ortaklık anlaşmasına varılamamış olması sonucunda Türkiye önceden askeri ittifaklar yönünde deklarasyonlar imzaladığı İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak Anlaşmasını Ekim 1939'da imzalamıştır. Böylece Türkiye, Alman-Sovyet Saldırmazlık anlaşması karşısında İngiltere ve Fransa ile birlikte Batılı müttefikler safında yer alarak kendini güvence altına almaya çalışmıştır. Üçlü ittifaka

²⁵⁴ Sadık Sarıman, "I. Dünya Savaşı'nda Türk Cephelerinde Psikolojik Harp", <http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=292353>, (23 Nisan 2015)

²⁵⁵ Çekoslovakya'nın Almanya tarafından işgali hayat sahasının *-Lebensraum-* ilk adıımıdır. Kaynak: Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye" Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, 1958, ss. 139-179, s. 142.

²⁵⁶ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012a, s. 242.

²⁵⁷ Hughe Knatchbull-Hugessen, *Diplomat In Peace And War*, John Murray, London, 1949, s. 165.

²⁵⁸ F. Armaoğlu, 1958, s. 139-179.

göre savaş, Akdeniz'e inerse ve Türkiye bir Avrupa ülkesinin saldırısına maruz kalırsa, İngiltere ve Fransa Türkiye'ye yardım edecektir.²⁵⁹

Anlaşma metni içeriğine Akdeniz'de bir tehlike durumuna ilişkin şartın yer alması aslında İtalya'nın Türkiye'ye karşı yaklaşımından kaynaklanmıştır. Gerek Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, gerekse savaşın başında Türkiye'nin kuşku duyduğu ülke İtalya olmuştur. Habeşistan'ın İtalya tarafından işgal edilmesiyle Faşist yönetimin Süveyş'i tehdit etmesi İngiltere ile Türkiye'yi yaklaştıran bir başka unsur olmuştur. Zaten 1930'lu yıllarla birlikte Akdeniz'de yükselen İtalyan tehdidine karşı Türkiye ve İngiltere arasında *de facto* bir ittifak belirmeye başlamıştır.²⁶⁰ İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi ve Oniki Adalara askeri tahkimat yapması bu kaygıyı had safhaya çıkarmıştır. Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Von Papen'e, gerek İsmet İnönü, gerekse Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu bu konudaki kaygılarını iletmiştir. Türkiye'nin kaybedilmesinin faturasının farkında olan Papen, bu gelişmelere müteakip Oniki Ada'dan Türk kara suları içinde olan iki tanesinin Türkiye'ye verilmesi teklifinde bile bulunmuş ancak dikkate alınmamıştır.²⁶¹ Almanya'nın Balkanlara sarktığı ve Kuzey Afrika'da ilerlediği dönemde ise İtalya endişesinin yerini Almanya tarafından işgal edilme kaygısı almıştır.

Sovyetlerle yaptığı pakt (23 Ağustos 1939) ile doğu sınırını güvence altına alan Almanya, 1 Eylül'de Polonya'ya saldırmıştır. İki gün sonra İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etmişler ve böylece II. Dünya Savaşı resmen başlamıştır.²⁶² Nazi-Sovyet Paktının sonucunda Polonya'nın iki ülke arasında paylaşılması sonrasında Baltık ülkeleri de işgalden paylarına düşeni almaya başlamışlardır. Bu dönemde Müttefikler her iki ülkeye ve özellikle de Almanya'ya enerji sağlayan Bakü petrollerini bombalamayı bile düşünmüştür.²⁶³ Armaoğlu'na göre Türkiye bu plana muhalefet etmemekle beraber resmi izin de vermemiştir.²⁶⁴ Bu yoruma göre Türkiye bu konuda bir *fait accompli* durumuna razıydı. Aydemir, bu gerçekleşmemiş plan ile Birinci Dünya Savaşı'nda Alman gemilerinin Karadeniz'de Rus limanlarını

²⁵⁹ J. Glasneck, Tarih Belirtilmemiş, s. 113.

²⁶⁰ Nicholas Tamkin, *Britain, Turkey and The Soviet Union 1940-45*, Palgrave Macmillan, New York, 2009, s. 6.

²⁶¹ F. Armaoğlu, 1958, s. 140-143.

²⁶² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013b, s. 124.

²⁶³ Fransa, ancak bir hava bombardımanı ile bunun mümkün olacağını öngörmüştür.

²⁶⁴ F. Armaoğlu, 1958, s. 149.

bombalaması arasında paralellik kurmuştur. Birincisinde Alman marifetiyle habersiz bir şekilde savaşa giren Türkler, bu seferde İngiliz-Fransız planlarıyla SSCB'nin karşısında savaşa girmiş olacaktır.²⁶⁵

1940 Nisanında Danimarka ve Norveç'in Almanya tarafından işgalinden sonra Belçika ve Hollanda'ya yönelik işgal hareketi yine Almanlarca başlatılmıştır.²⁶⁶ Böylece Fransız-Alman savaşı başlamış ardından İtalya'da savaşa katılmıştır. İtalya'nın savaşa dâhil olması Üçlü Anlaşmanın işletilmesi demekti çünkü savaş Akdeniz'e taşınmıştı. Türkiye'nin savaşa girmesinin talep edildiği sırada Fransa Almanya'ya teslim olmuş ve barış görüşmelerine başlamıştı. Bu durumu gerekçe gösteren Türkiye, söz verilen silahların teslim edilememiş olması sebebiyle Mihvere karşı koyacak durumda olmadığını ve savaş katılmaması gerektiği tezini savundu.²⁶⁷ İngiltere ve Fransa başlangıçta Türkiye'nin harbe girmesi konusunda talepte bulunsa da sonrasında fazla ısrarcı olmamışlardır. Neticede Türkiye Alman orduları karşısında yeterli donanımına sahip değildi. Ayrıca Türkiye'nin savaşa girmesi Alman ordularının yönünü Balkanlara ve Ortadoğu'ya çevirebilirdi.²⁶⁸

Fransa'nın teslim olmasından sonra Hitler'in ajandasında bekleyen konulardan birisi de doğu seferiydi. İngiliz adalarına yönelik işgalin başarısız olmasıyla gündeme İran ve Süveyş enerji kaynakları ve yollarıyla Britanya'nın bağlantısını kesmek gelmişti. Bunu gerçekleştirmek için masada iki farklı yol belirmişti. Birincisi Kuzey Afrika güzergâhından Doğu Akdeniz'e ilerleyerek Mısır'a ulaşmaktı. İkincisi ise Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye ve oradan da güneye inmekti. Türkiye'nin rızasını kazanmak Sovyetlerin güç dengesinde sağlam bir ayak olması sebebiyle şimdilik zordu. Hitler'e göre Sovyetlerin varlığı Boğazların kendisine haram kılınmasına yetiyordu. Bu sebeple öncelikle Sovyetlerin saf dışı bırakılması lazımdı. Sonrasında Türkiye zaten isteyerek savaşa dâhil olacaktı. Bu sebeple doğu seferinde birinci seçenek olan Kuzey Afrika seferi uygulamaya koyuldu ve Türkiye savaşın kıyısından dönmüş oldu.²⁶⁹

²⁶⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 159.

²⁶⁶ O. Sander, 2013b, s. 128-130.

²⁶⁷ a.g.e., s. 149.

²⁶⁸ F. Armaoğlu, 1958, s. 151.

²⁶⁹ Zehra Önder, *II. Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Çev.: L. Uslu, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 133.

Hitler'in doğuyu güvence altına almak maksadıyla gerçekleştirdiği Nazi-Sovyet Paktı uzun ömürlü olmamıştı. Batıda ngrlen ilerlemeler nihai noktasına gelince *Wehrmacht*'in²⁷⁰ yn doğuya dönmüştü. SSCB Dışışleri Bakanı Molotov Berlin'i ziyaretini sırasında niyetlerini Hitler'e açık etmişti: Almanya'nın Romanya'ya yaptığı gibi kendilerinin de Bulgaristan'a güvence vermek istediklerini belirtmiş, Türk Boğazlarının kendilerinin güvenliği açısından hayati öneminin dikkate alınmasını istemiştir. Hitler, Mussolini'ye bu konuyu danışması gerektiğini Molotov'a hatırlatmış, fakat Molotov ısrarcı olmuştur. Molotov, kâğıt üzerinde değil, fiili bir garanti istiyordu. SSCB'nin amacı mihvere katılmadan önce Boğazlar, Kafkasya ve Bak petroleri konusunda çıkarlarını garanti altına almaktı. Ancak bu çıkarlar Almanya'nın planlarıyla çakışıyordu. Bu gelişmeler zerine Hitler, Molotov'un Berlin'den ayrılmasından sonra *Barbarosa* Harekâtının²⁷¹ hazırlık emrini vermiştir.²⁷²

Hitler SSCB'ye saldırmadan önce güney kanadını sağlama alması gerekiyordu. Balkan işgallerine Romanya ile başlayan Almanya, Mart 1941'de Bulgaristan'ı işgal etmiştir. Bu gelişme neticesinde SSCB-Türkiye ilişkilerinde yumuşama yaşanmaya başlamıştır. Ancak Türkiye'nin Almanya tarafından saldırıya uğrama kaygısı had safhaya yükselmiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu tehlikeyi tanımlamak için Polonya sendromu tabiri bu dönem için idealdir.²⁷³ O sırada Hitler İnönü'ye gönderdiği mektupta Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını hedeflemediklerini belirtmiştir. İnönü de 12 Mart'ta cevaben Türkiye'nin mevcut pozisyonunu koruma arzusunu ve tarafsızlığını vurgulamıştır. Sonrasında Almanlar, 1941 Nisan ayında Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgal etmiştir. Bu gelişmelerin Türk-Sovyet yakınlaşmasına yol açacağını düşünen Almanlar, Türkiye ile saldırmazlık paktı imzalamanın olasılığını yoklamaya başlamıştır. Tarafsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumayı hedefleyen Türkiye de saldırmazlık paktının zeminini sağlamaya çalışmıştır. Görüşmeler sonucunda 18 Haziran 1941'de Almanya ve Türkiye arasında saldırmazlık paktı imza edilmiştir. Böylece Almanya, Sovyet hücumu öncesinde güney koridorunu güvenceye almıştır. Türkiye toprak

²⁷⁰ Alman silahlı kuvvetlerinin genel adıdır.

²⁷¹ Nazi Almanya'sının SSCB'yi işgal planının kod adıdır.

²⁷² Selim Deringil, "The Preservation of Turkey's Neutrality during the Second World War: 1940", *Middle Eastern Studies*, Vol. 18, No. 1 (Jan., 1982), pp. 30-52, s. 33.

²⁷³ O. Sander, 2013b, s. 151.

bütünlüğünü korumanın yanında, ülkesinin her iki taraf (Almanya-İngiltere) lehine kullanılmayacağını garanti etmiştir. Ayrıca diğer devletlerle imza ettiği önceki anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini saklı tutmuştur.²⁷⁴ Sovyetlere saldırması ve ABD'nin İngiltere'nin yanında savaşa girmesi sonrasında Almanya, Türkiye'yi kendi yanında çekmek için tekrar yoğun çaba harcayacaktır.²⁷⁵

Türkiye'nin hem Üçlü İttifak'a üye olması, hem de Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalaması dış politikası açısından karmaşık ve sürdürülebilmesi zor gözükmekteydi. Ancak Türk tarafı Hugessen'e anlaşma, mevcut sözleşmeleri saklı tuttuğundan Üçlü İttifak'ın öncelikli olduğunu belirtiyordu.²⁷⁶

22 Haziran 1941'de başlayan *Barbarosa* Harekâtı ile Almanya Rusya'ya saldırmış ve 1942 sonuna kadar başarılar elde ederek Rusya'nın kalbine kadar yaklaşmıştır. Bu dönemle birlikte Türkiye'de Alman yanlısı hava gerek hükümet, gerekse basın çevrelerinde güçlenmiştir. Faik Ahmet Barutçu'ya göre İnönü ve Dışişleri Bakanı Saraçoğlu Nazi-Sovyet savaşını oldukça sevinçli karşılamışlardır. Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak da aynı fikirleri taşımaktadır. Emekli General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet savaşı Rusların kazanmasının tehlikesine ve Bolşevik tehdidine dikkat çekerken, Almanlar kazanırsa Rus tahakkümü altında ezilen uluslar bağımsız olacaktır diyordu. Cumhuriyet yazarı Yunus Nadi Türk-Alman dostluğuna vurgu yapıyordu. Alman taraftarlığının karşısında geliştirilen söylemlerde mevcuttu. Örneğin Zekeriya Sertel, Avrupa ve Asya'da olası Nazi tahakkümüne işaret ediyordu. Savaş sırasında Almanlar, Rusların Türkiye üzerindeki toprak taleplerini ifşa edince ortam daha da gerilmişti. Akşam gazetesinden Necmettin Sadak Sovyet emperyalizmini eleştirirken, Vakıf gazetesinden Asım Us Sovyetleri açıklama yapmaya çağırıyordu.²⁷⁷

Ancak Türk yöneticiler her ne kadar Sovyetlerin anlık yenilgileri karşısında seviniyor gözükseler de savaşın nihai olarak Almanların zaferiyle sonuçlanacağını beklemiyorlardı. Kesin Alman zaferinin Türkiye'yi de tahakküm altına alacağını biliyorlardı. Her iki gücün de hırpalanması sonucunda gelecek barış ortamında

²⁷⁴ Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye 1939-1945", Baskın Oran (Ed) *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 439-445.

²⁷⁵ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 66.

²⁷⁶ H. K. Hugessen, 1949, s. 170.

²⁷⁷ Cemil Koçak, 2012a, s. 600-602.

Türkiye ayakta kalabilirdi.²⁷⁸ Buna ek olarak İngiliz-Sovyet işbirliği Türkiye üzerinde yine baskı unsuruydu. Sovyetlere yardım ulaştırmanın yolu ancak Boğazlardı. Fakat İngilizler ve Sovyetler başka bir alternatifi hayata geçirmişlerdi. İran'ı işgal ederek Sovyetlerin Basra Körfezi ile bağlantısını sağlamışlardı. Böylece Türkiye doğudan ve güneyden Müttefiklerce, batıdan da Mihver tarafından çembere alınmıştı.

Ayrıca Türkiye'nin Sovyet-İngiliz işbirliğinden çekinerek Alman tarafına kayması da Müttefikler için ayrı bir sorundu. Keza İngiltere ile Rusya arasında yapılan Moskova temalarında (Aralık 1941) Stalin Türkiye'ye, On İki Ada'nın, Bulgaristan'ın ve Kuzey Suriye'nin belli kısımlarının verilmesini önermişti. Bu gelişme Türk tarafına iletilmiş, Türkiye Stalin'in Boğazlar konusunda pazarlığa başladığını çoktan anlamıştı.²⁷⁹ Almanlar, Türkiye'nin kaygılarını değerlendirerek, İngilizler ve Sovyetler arasında gizli anlaşmalar yapıldığından bahsetmeye başlamışlardı. İngiltere bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için Türk bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tanıdıklarını ve Türk sınırlarına saygı duyduklarını Hugessen'in teklifiyle açıklamışlardı.²⁸⁰

1941 yılı sona ererken ABD de savaşa girmişti. Kuzey Afrika çıkarmasından başka Avrupa'da ikinci cephenin nerede açılacağı taraflar arasında tartışılan konulardan birisiydi. Doğu cephesinde ise Alman ilerlemesi durmuştu. Naziler Moskova'nın 150-200 kilometre gerisine çekilmişlerdi. Böylece *Wehrmacht* efsanesi çökmüştü. Sovyet karşı saldırısı 1942 boyunca sürdü ve bu sebeple Almanlar askeri güçlerinin büyük kısmını (190 tümen -5,5 milyon asker-) burada tutuyordu. Sonuçta Kuzey Afrika Cephesi'nde General Erwin Rommel komutasında sınırlı askeri güç vardı. Doğu cephesi İngilizleri rahatlatıyordu. Keza Kuzey Afrika, savaş bitmeden, erken bir tarih olan Mayıs 1943'te Müttefiklerin eline geçti.²⁸¹

Aynı dönemde ikinci cephenin nerede açılacağına yönelik iki farklı tez vardı. Nazilerin bölgeden çıkarılmasıyla Kızıl Ordunun Balkanlara hâkim olmasının önü açılacaktı. İngiltere bu olasılığı ortadan kaldırmak için Türkiye'nin savaşa dâhil olmasını ve cephenin Balkanlarda açılmasını istiyordu. Ancak Türkiye hiçbir tarafın

---

²⁷⁸ a.g.e., s. 613.

²⁷⁹ O. Sander, 2013b, s. 153.

²⁸⁰ C. Koçak, 2012a, s. 698.

²⁸¹ Türkkaya Ataöv, 2. *Dünya Savaşı*, İleri Yayınları, İstanbul, 2008, s. 109-120.

kesin zaferini istemiyor, ordularıyla ayakta duran tarafların yapacağı ateşkese ve barışı umuyordu.²⁸²

İkinci cephenin açılmasına yönelik 1941, 1942 ve 1943'teki İngiliz-Amerikan mutabakatlarına rağmen uygulama ertelenmişti. Almanya'nın çabucak yenilmesi istenmiyordu. Almanların ve Sovyetlerin çatışarak güçlerini eritmesi beklendi. 1943 Kazablanka'da cephenin açılma tarihi nihai olarak 1944'e ertelendi.²⁸³

Normandiya çıkarmasından²⁸⁴ dört gün sonra Sovyet karşı saldırısı başlamıştı. Bu katkı Müttefiklerin çıkarma sırasındaki olası başarısızlıklarını ve hatta püskürtölmelerini önleyecekti. Savaşın ikinci dönemiyle birlikte Müttefikler arası konferanslar sıklıkla yapılmıştır. Bunlardan Kazablanka, ve İkinci Kahire konferansları Türkiye açısından önemliydi. Bunların haricinde Adana Görüşmeleri ise Türkiye ile İngiltere aracılığıyla Müttefiklerin direkt teması açısından ayrıca önemliydi.

Türkiye'nin savaşa Müttefikler safında girmesi kararı Kazablanka'da alınmıştı. Adana'da (30 Ocak - 1 Şubat) İsmet İnönü ile Churchill bir araya gelmiş, Türkiye'nin savaşa katılması konusu gündemin ana maddesi olmuştu. Churchill, Balkanlarda açılacak cepheye Türkiye'nin katkısını talep etmiş, İnönü, ordunun malzeme eksikliğine ve SSCB'nin Türkiye üzerinde yarattığı kaygıya dikkat çekmişti. Churchill savaş sonrasında kurulacak Birleşmiş Milletler sistemiyle Rusya'nın olası aşırı hareketlerinin önleneceğini belirtirken, Saraçoğlu 1939'daki Rusya seyahatinin deneyimiyle fiili garantinin şart olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁵ Adana'da kesin sonuca varamayan taraflar Türkiye'nin silahlandırılması konusunda fikir birliğine vararak toplantıdan ayrılmışlardır.

Buna ek olarak Müttefiklerin her fırsatta yenilediği kayıtsız şartsız teslim kararı da Türkiye'nin politik öngörülerine tersti. Türkiye, SSCB'nin yayılmasına denge unsuru olacak tek gücün Orta Avrupa'da kuvvetli bir Almanya olduğuna inanıyordu. İngiltere ve ABD arasında, Türkiye'nin Sovyet nüfuzuna bırakılması konusunda bir kararın alınma ihtimali Türkiye'yi kaygılandırıyordu. Bu sebeple Adana

²⁸² Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012b, s. 144.

²⁸³ T. Ataöv, 2008, s. 120-123.

²⁸⁴ Çıkarma, 6 Haziran 1944'te başlamıştır.

²⁸⁵ Ş. S. Aydemir, 2013, s. 254-262.

görüşmelerinde Türkiye'nin merak ettiği konuların bu kaygılar çerçevesinde şekillendiği açıktır. Türk tarafı Adana'da, Balkanlar'da Sovyet yayılmasına karşı İngiltere'nin aldığı önlemleri ve Türk ordusunun modernizasyonu konusunda ilgilenmişti.²⁸⁶

Adana görüşmelerinden sonra İngilizlerin Türkiye'deki hava alanlarının kullanımı, Türkiye'nin savaşa girmesi, yeni hava alanlarının inşası konusunda oldukça istekliydi. İngiltere Romanya'daki petrol tesislerini Türk hava alanlarını kullanarak bombalamak istiyor, Türkiye'nin savaşa girmesi için yapılması öngörülen tesislerin inşası ve savaş malzemelerinin teslimi konusunda ısrar ediyordu. Türkiye hava alanlarının kullanılarak Romen petrolünün bombalanmasını, Türkiye'nin savaşa girmesi demek olduğunu belirterek reddediyordu. Öngörülen tesislerin inşasının tamamlanması ve savaş malzemelerinin teslimi, Türkiye'nin savaşa girmesini gerektirecek diğer bir konuydu.²⁸⁷

Türkiye açısından önem arz eden bir diğer zirve ise İkinci Kahire Konferansıydı. İkinci Kahire Konferansı'nda (1-6 Aralık 1943) ise İnönü, Churchill ve Roosevelt bir araya gelmişlerdi. Konferansın ana gündem maddelerinden birisi Türkiye'nin savaşa katılmasıydı. Nitekim Roosevelt ve Churchill Türkiye'nin savaşa hemen katılması için Tahran Konferansı'nda (28 Kasım – 1 Aralık 1943) mutabakata varmıştı. İnönü, modern bir savaşın sürdürülmesinde Türk ordusunun teçhizat eksikliği konusunda Roosevelt'i ikna etmişti. Türkiye, savaşa katılma şartını ancak kendisine saldırılmasına bağlamıştı. Türkiye'nin talep ettiği askeri yardımların öngörülen süreden önce teslim edilemeyeceği de ayrı bir gerekçeydi. Taraflar için şimdilik Türkiye'nin prensipte savaşa katılmayı kabul etmesi yeterliydi.²⁸⁸ Bu dönemde Sovyetler ise Türkiye'nin baskı altına alınarak savaşa dâhil edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Molotov, Türkiye eğer savaşa katılmazsa Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ilişkin herhangi bir güvence vermeyeceklerini ifade ediyordu. Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'na göre Sovyetlerin amacı Türkiye'yi dışlayarak zayıf düşürmekti.²⁸⁹ Bir diğer korku ise Almanya'ya savaş açılmasının sonrasında bu

---

²⁸⁶ C. Koçak, 2012b, s. 147-148.

²⁸⁷ a.g.e., s. 161-165.

²⁸⁸ Ş. S. Aydemir, 2013, s. 254-272.

²⁸⁹ C. Koçak, 2012b, s. 174.

ülkenin işgaline uğramak ve ardından Rusların Türkiye'yi kurtarma bahanesiyle özellikle İstanbul ve Boğazlara yerleşmesiydi.²⁹⁰

Kahire Konferansı sırasında Türkiye Müttefiklere savaş malzemelerine ilişkin oldukça kapsamlı yeni bir liste vermiştir. Bu malzemelerin dökümü Aralık Listesi olarak adlandırılmaktadır. O dönemde savaşa Müttefikler tarafında girdiği takdirde Türkiye, büyük şehirlerinin, önemli tesislerinin Almanlar tarafından bombalanmasından çekinmektedir. Müttefiklerin amacı ise, Avrupa'da ikinci cephe açılmadan, Almanlara yönelik Doğu Akdeniz'den bir tehdit unsuru oluşturmaktır. Böylece Almanya kuvvetlerinin bir kısmını Balkanlara kaydırarak ve Batı Avrupa'daki çıkarma bölgesi rahatlayacaktır. Bu maksatla yapılacak işbirliğini, yardımları, askeri malzemenin miktarını, sevkiyatını görüşmek üzere (özetle Aralık Listesini) Türkiye'ye Hava Mareşali Sir John Linnell başkanlığında bir heyet geldi ve görüşmeler 1 Ocak 1944'te başladı. İngilizlerin hedeflerinin arasında ön planda olan Türk hava meydanlarını İngiliz uçaklarına açmaktı. Türkiye ise Adana Listelerinin tümünde diretti. Görüşmeler tıkanınca heyet 3 Şubat 1944'te Ankara'dan ayrıldı. 1 Nisan'dan itibaren de ABD Türkiye'ye savaş malzemesi sevkiyatını kesmiştir.²⁹¹

Kahire'de Churchill'in öngörüsüne göre 15 Şubat 1944'e kadar Türkiye ülkesini savaşa hazır duruma getirecek ve Müttefik kuvvetler ülkeye giriş yapacaktı. Türkiye askeri donanım açısından yeterli seviyeye ulaşmadıkça bu kararı uygulamayacağını karşı tarafa iletmişti. Zaten Türkiye'nin hedefi uygulanması zaman alan planları devreye sokmaktı. Öngörüler gerçekleşmeyince İngiliz ve Amerikan yetkililer Türkiye ile ilişkileri soğutmuştu.

Bir taraftan SSCB ve Müttefiklerin Türkiye'yi savaşa sokma çabaları, diğer taraftan SSCB'nin galipler tarafında yer alarak Balkanlara ve Avrupa'ya hâkim olması ve Türkiye üzerinde olası talepleri, Türk yöneticileri düşündürüyordu. Bu aşamada Türkiye'yi kaygılandıran esas konu savaşa girmek değil, savaşın bitiminde

---

²⁹⁰ Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye 1939-1945", Baskın Oran (Ed) *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 459-460.

²⁹¹ İlhan Tekelin ve Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, I. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 511-519.

uluslararası düzenin alacağı yeni şekil ve Türkiye'nin bulunduğu kritik coğrafyanın geleceğiydi.

Churchill'in bastırmasına rağmen ikinci cephe Balkanlarda açılmamıştır. Bunun birinci sebebi Ege'nin Almanlardan arındırılamaması, diğer sebebi ise ABD'nin cephenin Fransa'da açılması konusunda ısrar etmesiydi.²⁹²

Fransa'da ikinci cephenin açılması kesinleştikçe Ruslar, Türkiye'nin savaş girmesi konusunda gönülsüz olmaya başlamışlardı. Bunun en önemli sebebi Balkanlarda kendilerinden başka bir güç görmek istememeleriydi.²⁹³

1944 yılı itibariyle Almanya'nın giderek gerilemeye başlamasıyla Türk dış politikası da yeniden şekillendirildi. Bu kapsamda Türkiye dört önemli adım attı. Savaşın en çetrefilli dönemlerinde bile Almanya'ya sürdürdüğü krom ihracatını durdurdu, Mihver gemilerine Türk Boğazlarını kapattı, Alman yanlısı olmakla eleştirilen Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'nu azletti, Almanya ile gerek siyasi gerekse iktisadi ilişkilerini sonlandırdı.²⁹⁴

23 Ocak 1945'te Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti. Böylece Türkiye savaşın galibi demokrasiler yanında BM'nin kurucu üyesi olmaya hak kazanmıştı.

Savaşın sonuna doğru yapılan önemli konferansların bir diğeri de Yalta'dır. (4-11 Şubat 1945). Askeri başarılar sonucunda Almanya'nın gerilemesi toplantıda siyasi konuların yer almasına neden olmuştu. Türkiye açısından Yalta'nın yeri ayrıca önemliydi. Sovyetlerin Boğazlara ilişkin taleplerinin dikkate alınması ve SSCB lehine değişiklikler yapılması kararlaştırıldı. Dışişleri bakanlarına havale edilen durumdan Türkiye'nin de haberdar edilmesine karar verilmişti.²⁹⁵

Yalta'nın ardından SSCB ile Türkiye arasında nota alışverişi olmuştur. 19 Mart 1945'te SSCB, 1925 tarihli Türk-Rus Saldırmazlık Paktını feshetmiş ve ardından karşılıklı notalar iki ülke arasında gerginliği tırmandırmıştır. Rusya 7 Haziran 1945

---

²⁹² F. Armaoğlu, 1958, s. 168.

²⁹³ a.g.e., s. 171.

²⁹⁴ Edward Weisband, 2. *Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, Çev. : M. A. Kayabal, Milliyet Yayınları, 1974, s. 321.

²⁹⁵ Fahir Armaoğlu, *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 490.

tarihli notasında Boğazlarda üs ve Ardahan, Kars illerinin kendilerine terk edilmesini açıklıkla dile getirmiştir.²⁹⁶

Bunun yanında Temmuz 1945'te yapılan Postdam Konferansı'nın ana konusu Almanya'nın durumuydu. Churchill konferans öncesinde SSCB'nin kontrol ettiği alanı Müttefiklerden ayıran durumu anlatmak için “demir perde” kavramını Mayıs ayında kullanmıştı. Müttefikler arasında güven bunalımı ortadaydı. Yine de Almanya'nın geleceğine ilişkin detayları örtük bazı kararlar alındı. Nazizm'in ortadan kaldırılması için eğitim ve yönetim alanında demokrasinin tesis edilmesine karar verildi. Bu kapsamda yerel özerkliğe dayalı federe bir sistemin tüm Almanya'da kurulmasına karar verildi.²⁹⁷

Bu gelişmelerin yanında SSCB, Boğazlarda Türkiye'den üs talebini taraflara Postdam'da iletmıştır. Talep hem İngiltere, hem de ABD tarafından kabul edilemez bulunduğundan tarafların Türkiye ile bu konuyu birebir görüşmesine karar verilmiştir.²⁹⁸ Her ne kadar SSCB açısından bu durum, Boğazlarda üs elde etmesinin önünü açacak Türkiye ile birebir görüşmelere imkân verse de süreç SSCB'nin istediği gibi gitmeyecektir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında gerek mihver, gerekse müttefik ülkelerin savaşın seyrine göre Türkiye'nin savaşa girip girmemesi yönünde izlediği politikalar değişiklik gösterebilir olsa da Türkiye'nin savaşa girmeme konusundaki ilkesel yaklaşımı sabit kalmıştır denilebilir. Diğer taraftan Türkiye üzerinde yoğunlaşan Mihver ve Müttefik baskısı açısından savaş iki döneme ayrılabilir. Birinci dönem SSCB karşısında Alman ilerlemesinin yaşandığı süreçtir. Stalingrad'da Alman duraklamasına kadar Hitler, Dış İşleri Bakanı Rippentrop ve Almanya'nın Ankara büyükelçisi Von Papen²⁹⁹ aracılığıyla Türkiye'nin SSCB'ye karşı savaşa girmesi hususunda büyük baskı yapmıştır.³⁰⁰ Aynı dönemde Almanlar, Balkanlarda Türk sınırlarına kadar dayanmışlar ve bu sebeple Alman propagandasının etki gücü

---

²⁹⁶ O. Sander, 2013b, s. 253.

²⁹⁷ a.g.e., 214-215.

²⁹⁸ F. Armaoğlu, 2012, s. 506.

²⁹⁹ Almanya'nın eski Şansölyelerinden Papen'in savaşın başında Türkiye'ye elçi olarak gönderilmesi Almanya'nın Türkiye'ye verdiği önemi gösterir. Kaynak: F. Armaoğlu, 1958, s. 143.

³⁰⁰ Günay Göksu Özdoğan, “II. Dünya Savaşı Yıllarındaki Türk-Alman İlişkilerinde İç ve Dış Politika Aracı Olarak Pan-Türkizm” *Türk Dış Politikasının Analizi*, Ed.: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 130-147, s. 132.

artmıştır. İkinci dönem ise Müttefik üstünlüğünün başladığı evredir. Özellikle 1943'ten itibaren Alman yenilgilerinin başlamasıyla birlikte baskının dozajını artıran taraf İngiltere, ABD ve SSCB'dir.³⁰¹

Almanya, Türkiye ve Müttefikler arasında savaşın seyrine göre değişen önemli bir konu da ticaretti. Almanya öteden beri Türkiye'nin önemli ticaret ortaklarından birisiydi. Ayrıca Müttefikler ile de ticaret anlaşmaları vardı. 8 Ocak 1940 tarihli Türkiye, İngiltere ve Fransa arasındaki ticaret anlaşmasına göre Türkiye, 1940 ve 1941 yılındaki krom üretiminin tamamını bu ülkelere satma ve 8 Ocak 1942 yılında bu anlaşmayı bir yıl uzatma yükümlülüğü altına giriyordu. Ancak 19 Haziran 1941 Türk-Alman Saldırmazlık Paketi'nin ardından bu ülke ile Türkiye arasında ticaret anlaşması yapma olasılığı doğmuştu. Keza Türkiye, Almanya'dan alacağı savaş malzemelerine ihtiyacı vardı. Alman ticaret anlaşmalarının mimarı sayılan Karl Clodius'un Ankara'ya gelmesinden sonra 9 Ekim 1941'de Türk-Alman ticaret anlaşması yapıldı. Ardından 31 Aralık 1942'de Türk-Alman Kredi Anlaşması imzalandı. Anlaşma 1943 yılının Ağustos ayına kadar 100.000.000 Alman Markı değerinde askeri malzemenin Türkiye'ye sevkini öngörüyordu. Bunun karşılığında da aynı oranda krom Almanya tarafına verilecekti.³⁰² Söz konusu anlaşmalarla Almanya ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi ilişkilerin kesildiği 1945 yılına kadar artarak devam etti. Öyle ki, Almanya'ya 1944 yılında yapılan ihracat, toplam ihracatın %78,2'sine denk gelmişti.³⁰³

Yine Almanların üstün olduğu ve Türkleri sıkıştırdığı dönemde, Türk Basın Heyeti'nin doğu cephesini ziyareti gerçekleşmiştir. Sivas milletvekili ve Akşam gazetesi yazarı Necmettin Sadak, Çorum milletvekili ve Vakit gazetesi yazarı Asım Us, Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi, Türk Sözü (Adana) gazetesinden Nevzat Güven ve Matbuat Umum Müdürlüğü'nden Selim Sarper heyette bulunuyordu. Heyet, Almanya'ya da uğramış ve Goebbels tarafından kabul edilmişti.³⁰⁴ Heyette bulunan Sadak, Cephe Dergisi'nin 1947 yılında yayınlanan ikinci sayısında Boğazların durumuna ilişkin bir makale yazacak ve Sovyetlerin tezlerinin yanlış taraflarını ispata çalışacaktır.

---

³⁰¹ O. Sander, 2013b, s. 148.

³⁰² C. Koçak, 2012b, s. 631-643.

³⁰³ E. Weisband, 1974, s. 106.

³⁰⁴ C. Koçak, 2012a, s. 647.

Bir başka doğu cephesi gezisi de 15 Ekim 1941 ile 5 Kasım 1941 tarihleri arasında olmuştur. İstanbul Yıldız Harp Akademisi komutanı Ali Fuat Erden ve Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerinde pantürkist yazılar yazan emekli General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet İnönü'nün de onayıyla doğu cephesini ziyaret etmişler ve Hitler tarafından da kabul edilmişlerdir.³⁰⁵

Türk basını da bu dönemde denge politikası gereği ikiye bölünmüştür. CHP'nin ve dolayısıyla hükümetin resmi yayın organı sayılan *Ulus* gazetesi yazı işleri müdürlerinden Ahmet Şükrü Esmer batı yanlısı yazılar yazarken, Falih Rıfkı Atay faşist yanlısı yazılar yazmaktadır. *Cumhuriyet*, *Tasvir-i Efkâr* Türk Dışişleri Bakanlığı raporunda “Alman dostu” olarak tanımlanmıştır. *Tan* ise Mihver karşıtı bir yayın politikası izlemiştir.³⁰⁶

Son olarak savaşın bitmesinin ardından yenik devletlerle ayrı ayrı Paris Barış Anlaşmaları yapılmıştır. 29 Temmuz - 15 Ekim 1946 arasında yapılan Paris Konferansı'nda Doğu ve Batı blokları arasındaki ayrım ilk defa netleşmeye başlamıştır. Anlaşmalar; İtalya, Finlandiya, Romanya, Macaristan ve Bulgaristan ile 10 Şubat 1947'de imzalanmıştır. Ortada bir Alman devleti olmadığı için bu ülkeyle herhangi bir anlaşma imzalanamadı. Japonya ile ABD 1951'de, SSCB 1956'da anlaşma imzalayacaktır.³⁰⁷ Cephe savaşın galiplerini yüceltmek ve galibiyeti meşrulaştırmak maksadıyla söz konusu anlaşma metinlerini 1947 sayılarında yayınlacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya yeni bir uluslararası düzene geçmeye başlamıştır. Her ne kadar savaşın başında İngiltere büyük bir güç olarak görüle de savaşın ikinci evresinde ve sonunda büyük güçlerin gerisine düşmüştür. Bu tespitin en önemli kanıtı ABD'nin savaşa girdikten sonra uygulamaya koyduğu Ödünç Verme ve Kiralama Sistemi ve üretim kapasitesiyle gelen savaşma gücüydü. Zaten söz konusu olan büyük güçler ABD ve SSCB savaşı bitiren taraflardı. XIX. Yüzyıldan sonra Avrupa Uyumuna sahne olan uluslararası siyaset, 1890'dan sonra İttifak ve İtilaf Devletleri arasında iki kutupluluğa evrilmişti. İki savaş arası dönemde demokrasiler, faşist idareler ve komünist devletler arasında beliren üç

---

³⁰⁵ a.g.e, s. 675.

³⁰⁶ J. Glasneck, Tarih Belirtilmemiş, s. 25.

³⁰⁷ O. Sander, 2013b, s. 231.

kutupluluk, güçlerden birinin son savaşta bastırılmasıyla tekrar iki kutupluluğa dönmüştü.³⁰⁸ Bu tarihten sonra iki büyük güç arasındaki güç mücadelesi ve denge kurma yarışı uluslararası siyaseti belirleyecek ana unsurlardı.

1.2.3.Alman Propagandasının Niteliği ve II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Alman Propagandası

Hitler dönemiyle birlikte Almanya’da iktidara gelen Nasyonal Sosyalistlerin siyaset üslubunu anlamak için Goebbels’in söylemlerine bakmak gerekmektedir. Dr. Goebbels 6 Eylül 1934 tarihinde Nuremberg kongresinde şöyle demiştir:

Siyasi propaganda yani devlete ait şeylerin halk kütlelerine, derinliğine, yerleştirilerek bu kütlelerin kendilerini devlete tamamiyle bağlı hissetmelerini temin edecek san’at sadece iktidarı ele geçirmek için kullanılacak bir vasıta olarak kalmaz. İktidar ele geçirildikten sonra bunun geliştirilmesi ve derinleştirilmesi için bir vasıta haline getirilmesi lazımdır.³⁰⁹

Goebbels Hitler’in propagandadan sorumlu bakanıydı. Hitler’in propaganda yaklaşımı doğrudan-polemikçi iken, Goebbels eğlence odaklı propaganda yaklaşımına sahipti. Bu çerçevede eğlence-propaganda merkezli film, müzik ve kısa haberler üretimini sağladı.³¹⁰

Hitler’in bizzatı kendisi de propagandanın önemini farkındaydı ve adeta kişiliği ve hitabetiyle bir propaganda ikonuydu. Üçüncü Reich’in hedeflenen başarıyı yakalaması noktasında gerek içerde, gerekse dışarda yürütülen propaganda faaliyetleri için tüm imkânlar seferber edilmişti. “Hitler, ayıca propaganda ve neşriyat için ayrı ve müstakil bir teşkilat meydana getirmiştir. Bunun nezareti altında yirmiye yakın gündelik gazete ve elliye yakın haftalık mecmua vardı.”³¹¹

Hiç şüphesiz beşeri, siyasi, kültürel ve benzeri birçok manada milletini ve ülkesini dünyanın geri kalanından farklı ve üstün bir yerde konumlandıran bu rejimin erkini sağlamlaştırmada kullandığı propaganda faaliyetlerine fikri kaynak oluşturan bir birikim mevcuttur. Propaganda tekniklerinin geliştirilmesi ve uygulanması açısından Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve ABD’nin yürüttüğü kampanyalar, Hitler Almanya’sına ilham vermiş ve iktidarlara boyunca başarıyla

---

³⁰⁸ a.g.e, s. 202.

³⁰⁹ R. Balkanlı, s. 593-594.

³¹⁰ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, 2010, s. 58.

³¹¹ R. Balkanlı, 1962, s. 596.

uygulamışlardır.³¹² İktidar anlayışı ise totaliter karaktere sahiptir. Vilfredo Pareto, Mosca'nın “yönetici sınıf” kavramını dönüştürerek elit kavramını geliştirmiştir. Elit sınıf toplumun yetenek açısından en üst tabakasıdır ve ülke, ancak bu zümre tarafından yönetilebilir. Bu zümrenin milyonları mobilize etmede kullandığı yolun etik olup olmaması önemli değildir. Önemli olan bu işi becerip beceremeyeceğidir.³¹³ Bu, bilimsel anlamda Darwin'in “en zinde olanın sağ kalışı” teorisinin sosyal bilimlere yansımasıdır. Zaten Pareto'ya göre kitleleri dizginleyebilecek güce faşizm sahiptir.³¹⁴ Bu kaynaklardan beslenen Hitler, kitlede duygu yoğunluğunu artırıp hisleri mukayesenin önüne geçirmeyi başarmıştır. Hitlerin şahsı ile nasyonal-sosyalist parti bir bütündür. Her ikisi de sözde üstün Alman ırkının refahı için mücadele etmektedir. Alman toplumuna sunulan bu algı, gamalı haça, sloganlara, simgelere, Hitlerin resimlerine, şarkılara koşullandırılmaktadır. Böylece farklı kanallardan, değişen oran ve zamanda sunulan bu ikinci dereceden koşullandırmalar, kitlede oluşturulan hislerin sönmesini ertelemektedir. Esas amaç kitleyi topyekûn koşullandırmaktır. Nazi propagandasının karakteristiği budur.

Nazilerin yarattığı mit, Ari ırkın ve kültürün, *palingenetic*³¹⁵ olarak adlandırılan bir süreç sonucunda ruhsal olarak yenilenip yeniden dirileceğidir. Bu mitin gerçekleşmesi; yani gelecekle yeniden bağlantı kurulabilmesi, ancak toplu bir yok oluş sonucunda mümkündür.³¹⁶ Nazi propagandasının ulusal ve uluslararası düsturu bu temel üzerine oturmaktadır.

Bu gerçeklikten hareketle Alman yöneticiler ve askerler önceki savaşta Almanya'nın başarısızlığını propagandanın etkin kullanılamamasına bağlamıştır. Alman Genelkurmay Başkanı Ludendorff, Birinci Savaşa ilişkin görüşlerini açıklarken şu ifadelerle yer vermiştir: “Alman orduları, geride kendilerini

---

³¹² Lynette Finch, “Psikolojik Propaganda: Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Fikirlerin Fikirlerle Savaşı”, Çev. : R. Gün, *Avrasya Dosyası: İstihbarat Özel*, Yaz 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 80-99, ss. 81-82

³¹³ Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 127.

³¹⁴ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, 2010, s. 49.

³¹⁵ Yeniden doğuş, “rejenerasyon” anlamına gelmektedir. Kaynak: Roger Griffin, “Staging the Nation's Rebirth: The Politics and Aesthetics of Performance in the Context of Fascist Studies”, <http://www.libraryofsocialscience.com/ideologies/docs/staging-the-nations-rebirth/index.html>, (15 Mart 2015)

³¹⁶ T. Clark, 2011, s. 58.

destekleyen bir propaganda kuvvetinden mahrum idi. Ordular harp alanında muzaffer bir durumda iken psikolojik harp mücadelesinde düşmanlara mağlup olmuştu.”³¹⁷

Hegel’in Alman toplumuna ilişkin eleştirisi ise Nazi propagandasının başarısına ilişkin toplumsal gerçekliği vurgulamaktadır: “Alman toplumunun en büyük meziyeti, siyasal hayatın öznesi olmayı istemeyip, nesnesi olmakla yetinmesidir.”³¹⁸ Burada Hegel, ulus devleti kurmada geciken Almanları eleştirirken, bir yandan da totaliter propagandadan neden bu kadar etkilendiklerine ilişkin ipuçları veriyor. Kitleleri yönlendirmede öznenen çok kitleye bağlı nesneye ihtiyaç duyan total propaganda, bu durumda kök salmada zorlanmaz. Birbirinin gölgesinde duran nesnelerden oluşan kitle, öznel olan bireyin mukayese gücünden daha geride olduğu düşünülmektedir. Bu fikrin bilimsel paradigmasını kuranlar ise Le Bon ve Freud gibi bilim adamlarıydı.

Türkiye’de Alman propagandasının temel niteliği öteden beri anti-komünizmdi. Birinci Dünya Savaşında iki ülkenin müttefik olması hatırlatılarak dostluk kavramı ön plana çıkarılıyordu.³¹⁹ 1943 yılına kadar olan dönemde Naziler “Bolşevizm’e karşı yaptığı başarılı mücadele” söylemiyle propaganda yaparken, bu tarihten sonra yenilgilerin başlamasıyla “komünizm tehlikesi halen devam ediyor” söylemini tercih etmiştir.³²⁰ Her iki durumda da Türkiye açısından Almanların işine yarayan bir söylem söz konusudur.

Nazilerin anti-komünizm propagandasının altında yatan sebep Küçük Asya’ya yönelik tertipledikleri planlardı. İngiliz İmparatorluğu’nu zayıflatmanın yolu Orta Doğu’ya nüfuz etmektir. Bu yolun üzerinde ise Anadolu bulunuyordu. 1935’te Dr. Kurt Köhler, Dr. Oluf Krükman ve Dr. Wilhelm Eliers “Nüfuz Mıntıkalari Politikası-Kültür Politikası” adında bir rapor hazırlamışlar ve Köhler, Türkiye’yi de ilgilendiren “Umumi Düşünceler” başlığında söz konusu bölgelere nüfuz etmenin yolunun Anadolu’dan geçtiğini vurgulamıştı.³²¹ Bu tespitler göz önüne alındığında Nazi emelleriyle çatışan en yakın kuvvet hemen kuzeydeki Ruslardı. Bu sebeple

---

³¹⁷ Ludendorff, Tarih Belirtilmemiş, *Harp Hatıralarım*. / Selahattin Ertürk, *İkinci Dünya Savaşında Yer altında Savaş*, Berikan, Ankara, 2004, s. 7.

³¹⁸ Ü. Oskay, 1995, s. 7.

³¹⁹ J. Glasneck, Tarih Belirtilmemiş, s. 13-15.

³²⁰ S. Seydi, 2006, s. 242.

³²¹ a.g.e., s. 19.

Türkiye'deki geleneksel Nazi propagandası Batılı Müttefikleri saf dışı etme çabasının yanında SSCB eksenli şekillenecekti.

Bu çerçevede icra edilen Alman propagandası uzun ve kısa vadeli olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir. Uzun vadeli propagandanın içeriği daha çok Türk toplumunun Almanlara yönelik algısını şekillendirme üzerineydi. Bu kapsamda Türk öğrenciler Almanya'da eğitime yönlendiriliyordu. Bunun yanında Türk eğitim sistemine Almanların yerleştirilmesi diğer bir yöntemdi. Bu kapsamda Türkiye'deki Alman okullarında görevlilerin Nazi olmasına dikkat ediliyordu. İstanbul'daki okullarda görevli 20 Alman öğretmenin 18'i Nazi Partisi üyesiydi. Bu öğretmenler ve üniversitelerde çalışan Alman hocalar birer Nazi propagandacısıydı. Öğretmenler tarafından öğrencilere geziler ve partiler düzenleniyordu. Bu kapsamda düzenlenen faaliyetlerde alttan alta İngilizler ve Ruslar, Türklerin ebedi düşmanı olarak tasvir ediliyordu. Basın üzerinde de etkili olmaya yönelik girişimler vardı. Ankara'daki Alman Basın Ataşesi Dr. Schmidt-Dumont beraberinde bir grup Türk gazeteciyle ta 1935'te Almanya'ya gezi düzenlemiş ve grup Hitler tarafından da kabul edilmişti. Cumhuriyet yazarı Yunus Nadi'nin Alman karşıtı yazıları Propaganda Bakanlığı Basın Departmanı ve Savunma Departmanlarının çabaları sonucunda savaş yıllarında Alman taraftarlığına dönmüştü.³²²

Kısa vadeli propaganda ise güncel gelişmelerden istifade edilerek yürütülüyordu. Alman-Sovyet savaşı başladıktan sonra Türkiye'deki Alman propagandası iki taktik üzerine faaliyet yürütülmüştü. Birincisi Sovyet dış politikasına karşı Türkiye'de güvensizlik yaratmak, diğeri de Türkiye'de Türkçü grupları ateşlemek ve Türk Dışişlerini de Pan-Türkçü bir çizgiye çekmekti.³²³ Sovyet dış politikasına yönelik güvensizlik yaratma noktasında Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki emelleri araç olarak kullanılıyordu.³²⁴

Osmanlı'nın kurtarılması reçetelerinden İslamcılık ve Osmanlıcılık düşüncesine alternatif olarak gelişen Türkçülük akımı İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de yeniden canlanmıştır. Sovyetlere karşı saldırıya geçen Almanlar,

---

³²² a.g.e., s. 18-26.

³²³ Günay Göksu Özdoğan, *Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 150.

³²⁴ F. Armaoğlu, 1958, s. 163.

Türkiye'deki ve SSCB toprakları içindeki Turancı eğilimleri ateşleyerek SSCB'yi kısa zamanda savaş dışı bırakmayı amaçlamıştır.

Almanların emellerine aracı olacak unsurlar Türkiye'de mevcuttu. Türkiye'de savaş dönemindeki Turancı hareketin sivrilene düşünürü Zeki Velidi Togan'dı. Togan'ın İstanbul Üniversitesi'nden öğrencisi Reha Oğuz Türkkan önemli Türkçü fikir adamlarındandı. Togan, kültür ve dil ortaklığı yaklaşımını savunurken, Türkkan'ın Nazizm'e yaklaşan ırk üstünlüğü tezi yayınladığı *Bozkurt* dergisine yansiyordu. Nihal Atsız ise ırkçılık konusunda Türkkan'ı aşmakla birlikte tam bir anti-komünistti.³²⁵ Türkkan ise *Bozkurt* dergisinden sonra *Gökbörü* dergisinde ırkçı ve Pantürkçü yayın hayatını sürdürmüştü. Bir diğer Türkçü Dr. Rıza Nur, Tanrıdağ dergisini çıkararak akıma canlılık katmıştı. Rıza Nur'un izinden devam eden Nihal Atsız bir diğer Türkçü yayın Orhun'u akıma kazandırmıştı.³²⁶ 1930'lı yıllardan başlayarak savaşın ilk evresinin sona erdiği (Alman gerilmesinin başladığı) döneme kadar Türkiye'de Türkçü, Turancı sayısız yayın yapılmıştır. Türkçü akımların altın çağı olarak nitelenebilecek bu döneme ilişkin bu özet giriş niteliğinde bile değildir.

Atabay'ın belirttiği üzere, “İkinci Dünya Savaşı sırasında Pantürkçülük, Rusya'daki Türklerle Anadolu Türklerinin bir federasyon oluşturması için dil, ırk ve tarih konularına ağırlık vererek, Turan devletinin savaşla kurulabileceği temeline oturtulmuştur.”³²⁷ Pantürkçüler gerekçelerini bu temele oturturken, Almanya SSCB'ye saldırmasından sebep Pantürkçü akımı palazlandırarak Türkiye'yi yanına çekmeye çalışmıştır. Alman Dışişleri Bakanı Rippentrop, bu alandaki eylemlerini şöyle özetliyordu: “Şimdiye kadar az çok uykuya yatmış olan Türk emperyalist eğilimlerini... Pan-Turancı düşünce doğrultusunda... uyandırmak ve canlı tutmak.”³²⁸ Her iki tarafın yapacakları aynı yolu takip ederken sonuçlar farklı kapılara çıkıyordu. Almanya'nın hedefi, Pan-Türkçülük kartını Birinci Dünya Savaşı sırasındaki gibi tekrar açarak Türkiye'yi yanına çekmek ve böylece Sovyetleri çabucak savaş dışı bırakmak, Kafkaslardan doğru Bakü'ye, Bağdat'a Mısır'a doğru olan yolu açmak, Türkiye'yi kıpırdıyamayacak duruma getirmek ve enerji bölgelerini ele geçirmektir denilebilir.

³²⁵ E. Weisband, 1974, s. 298-301.

³²⁶ M. Atabay, 2005, s. 252-262.

³²⁷ a.g.e., s. 274.

³²⁸ G. G. Özdoğan, 2006, s. 142.

Sivillerin yanında resmi Türk görevlilerinin de Almanya'ya yaklaşımı önemli Alman propagandasının nüfuzunu artırmıştı. Harp Akademileri komutanı General Fuat Eden ve Genelkurmay İkinci Başkanı Asım Gündüz Alman militarizmine hayrandı.³²⁹ Refik Saydam'ın ardından başbakanlığa gelen Saraçoğlu da Meclis'te okuduğu söylevinde Türkçü olduğunu beyan etmişti.³³⁰

CHP'li aydınlar açıkça Pan-Türkist olmasalar da anti-komünist duruşları onları Alman yanlısı yapmaya yetmiştir. Alman büyükelçisi Von Papen, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın Alman Dışişleri siyasi işler daire başkanı Woermann ile görüşmesini sağlamıştır. Bu görüşmelerde Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde yarı bağımsız Türk devletlerinin kurulması gibi kararlar alınsa da Almanlar, Türkiye'nin fazla emperyalist bir çizgiye kaymaması ve Bakü gibi petrol bölgelerinin tehlikeye girmemesi konusunda hassastır. Keza Hitler'in Bakü petrolünün elde tutulması, Kırım gibi yerlere Almanların yerleşmesi sağlanarak kolonileştirilmesi hususunda kararları vardır.³³¹

12 Eylül 1942 tarihli Alman Dışişleri talimatla Papen'den Pantürkçülüğün rağbet görmediği belirtilerek bu politikanın terki istenmiştir.³³² Stalingrad'da Alman yenilgisi gelince Türkiye üzerindeki Alman baskısı hafiflemiş, denge Sovyetler lehine değişmişti. Türk Hükümeti de bu gelişmeler doğrultusunda Türkçü dergilerin yayınlarını durdurmaya başlamıştı.³³³

Savaşın seyrinin iç politikaya etkisi bununla da sınırlı kalmamıştır. Gizli teşkilat kurarak rejim aleyhine çalışanlara ilişkin kavuşturma yapılacağına dair resmi bir tebliğ 18 Mayıs 1944'te yayınlanmıştır. Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan, Reha Oğuz Türkkan ve Dr. Hasan Ferit Cansever ve arkadaşlarının evlerinde aramalar yapılmış, belgeler bulunmuş ve 23 kişi tutuklanmıştır. Ulus yazarı Atay da "İrkçılar ve Turancılar Mili Birliğin ve Türkiye'nin Tehlikesidirler" başlıklı bir yazı yayınlamıştır. 19 Mayıs söylevinde İnönü, ırkçıların gizli yapılanmalarına ilişkin harekete geçileceğine dair sözler sarf etmiştir. Sonrasında adı geçenlere ve

³²⁹ J. Glasneck, Tarih Belirtilmemiş, s. 102.

³³⁰ M. Atabay, 2005, s. 305.

³³¹ G. G. Özdoğan, 2004, s. 130-147.

³³² M. Atabay, 2005, s. 293-308.

³³³ G. G. Özdoğan, 2006, s. 172.

tutuklananlara yönelik çeşitli suçlamalar yöneltilmiş, davalar açılmış ve cezalandırılmışlardır.³³⁴

Alman propagandasının bir başka ayağını da yayınlar oluşturuyordu. “Doğrudan doğruya denetim altında bulunan ya da Türkiye’de yayınlanan *Beyoğlu* ve *İstanbul* dergileri Fransızca dilinde, *Yeni Dünya* Türkçe, Goebbels’in Bakanlığı tarafından yayınlanan *Signal* Fransızca, Almanca, İngilizce ve Türkçe çıkıyordu ve bir de Almanca yayımlanan günlük İstanbul gazetesi *Türkische Post* vardı.”³³⁵ Bu yayınlardan *Signal*; “Alman ordusunun kahramanlığı ve silah gücü ile Alman ekonomisinin üstünlüğü ve Türk-Alman dostluğu üzerinde duruyordu”.³³⁶ Bu bakımdan *Signal*³³⁷ dergisinin karşı propagandası niteliğinde olan İngiliz propaganda aracı mevcut çalışmanın konusu olan *Cephe* dergisidir.

Cumhuriyet ve Fransızca basımı *La Republique* ile *Tasvir-i Efkâr* Alman yanlısı yayın yapmaktaydı. *Vakit*, *Akşam* ve *İkdam* gazeteleri her iki tarafa eşit mesafede yayın yapmaktaydı. *Yeni Sabah*, *Haber*, *Tan*, *Son Telgraf* ve *Vatan* Müttefik yanlıydı ve Türkiye’nin Müttefiklerle iş tutmasını önceliyordu.³³⁸ Necmettin Sadak yönetimindeki Akşam gazetesi ise dengeli bir yayın politikası izliyordu. Bazen müttefik yanlısı bir söylem geliştirse de Müttefik politikalarını eleştirdiği de oluyordu.³³⁹

Türkische Post ve *Beyoğlu* gazetelerinde işlenen Alman propagandasına karşı söylem geliştiren gazete ise *Tan*’dı. Başyazar Zekeriya Sertel’in Alman aleyhtarı yazılar yazması gazetesine verilen Alman reklamlarının kesilmesine bile neden olmuştu. Sertel’e göre Nazizm Türkiye için büyük bir tehlikeydi. Sertel, Nazi-Sovyet Paktı sonrasında Türkiye’nin SSCB karşısında politika oluşturmasını eleştirmişti. Rus-Alman savaşı başlayınca Tan’ın pozisyonu kuvvetlenmişti. Ancak Almanların Bulgaristan’ı işgal etmesinin ardından Türk sınırına dayanmasıyla Tan’ın söylemi dış

³³⁴ Baskın Oran, “İkinci Dünya Savaşında Türkiye’de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 3, 1969, s. 227-27

³³⁵ J. Glasneck, Tarih Belirtilmemiş, s. 19

³³⁶ S. Seydi, 2006, s. 5

³³⁷ *Signal*; gerek içeriği, gerekse niteliği açısından *Cephe*’nin Alman propaganda mekanizmasındaki eşdeğeri sayılabilir. Ancak *Signal* baskı kalitesi açısından *Cephe*’den öndedir. Ayrıca *Signal*’in içeriğinde *Cephe*’ye göre daha akademik tarzda metinler vardır. *Cephe* ise propaganda yöntemi bakımından halkın daha geniş bir kısmına seslenme bağlamında yalın bir dil yeğlemiştir.

³³⁸ J. Glasneck, Tarih Belirtilmemiş, s. 25-2

³³⁹ E. Weisband, 1974, s. 84.

politika dengeleri açısından hükümeti zor durumda bırakmıştı.³⁴⁰ *Tan* gazetesinin Nazi karşıtı söylemi Almanlar için öylesine rahatsız ediciydi ki *Deutsche Orient Bank* tarafından gazetenin satın alınmak istendiği iddia edilmişti.³⁴¹ Savaşın sonunda Sertel ve Tan komünizm yanlısı olmakla suçlanmış ve gazetenin matbaası öğrenci grupları tarafından basılarak kullanılmaz hale getirilmişti. İki kutba ayrılan dünyada tarafını seçen Türk hükümeti ise durumu onaylar bir tavır takınmıştı.³⁴²

Nazi propagandası Türkiye’de etkisini artırmak için maddi gücünü de kullandığı iddia edilmiştir. 5 Aralık 1942’de Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop, Ankara’daki büyükelçisi Papen’e gönderdiği telgrafta; “Türkiye’deki dostlarımızı destekleyebilmeniz için size beş milyon altın Reichsmark gönderilmesini emrettim...” diyordu.³⁴³ Bu belge Nazilerin Türkiye’de kendilerine yakın ya da meyilli önemli kişilere, gazetecilere, bürokratlara rüşvet vermiş olabileceğine kanıt olarak gösterilmektedir.

Son olarak Türkiye’de yürütülen Nazi propagandasının bir yönü de kendi aralarında Yahudi düşmanlığını körüklemektir. Bu ırkı dışlamanın boyutu Yahudilerle ticaret yapmamaya kadar gidiyordu. Türkiye’nin zamanla demokrasi bloğuna kayması Alman propagandasının bu niteliğini törpülese de Türk makamlarının istihbarat boyutundaki takibi uzunca bir süre devam etmiştir.³⁴⁴

1.2.4.İngiliz Propagandasının Niteliği ve II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de İngiliz Propagandası

Genel anlamda İngiliz uluslararası propagandası iki başlıkta şekillenir. Birincisi ekonomik, diğeri ise sosyo-kültürel.³⁴⁵ Bu ikisi birbiriyle ilişkili olup birincisinin amacı İngiltere’nin yerküredeki ekonomik etkinliğini sürdürmektir.

---

³⁴⁰ Mithat Kadri Vural, “II. Dünya Savaşı Türkiye’inde Bir Muhalefet Örneği Olarak “Tan” Gazetesi”, *ÇTTAD*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), ss. 381-395.

³⁴¹ Cemil Koçak, “Milli Şef Döneminde Yönetim ve Basın Hayatı”, *Kebikeç*, Sayı: 2, 1995, s. 149- 160.

³⁴² M. K. Vural, 2008, ss. 381-395.

³⁴³ Editions Paul Dupont, *Gizli Belgeler: Almanya Dışişleri Bakanlığı Arşivinden Almanya’nın Türkiye Politikası*, Çev. : M. Sencer, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 114-115.

³⁴⁴ Yasemin Doğaner, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Nazi Propagandası (Emniyet Genel Müdürlüğü Raporlarına Göre)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2012 Güz (17), 65-81, s. 80.

³⁴⁵ Cemalettin Özdoğan, “Siyasal Sistemlerde Propaganda”, *Düşünceler*, Yıl: 9, Özel Sayı I, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1995, ss. 97-116

İkincisi ise bu etkinliği kolaylaştırırken İngiliz devletine ve kùltürüne olan algıyı olumlu tutmayı amaçlar.

Almanların ve İngilizlerin propagandaya yaklaşımları arasında önemli farklar mevcuttur. İngilizler psikolojik mücadeleyi ve dolayısıyla onun aracı olan propagandayı savaşın amacı ile bir tutma gibi bir hataya düşmemişlerdir.³⁴⁶ İngilizler, abartıdan uzak bir üslupla, mutluluk tablosunun arkasında aksilikleri saklamadan, durumu olduğu gibi kamuoylarıyla paylaşmışlardır. Almanlardan farklı olmak üzere hem kendilerinin, hem de karşı tarafın savaş tebliğlerini yayınlayıp, neşretmişlerdir. Böylece İngiliz uyruklar, karşı tarafın yayınlarını dinleme gereksinimi duymadan³⁴⁷ her iki tarafa ilişkin bir kaynaktan gelen haberlere göre kendi kanaatlerini oluşturmuşlardır.³⁴⁸ Keza propaganda operasyonlarının başı, eski diplomat Sir Robert Bruce Lockhard, İngiliz propagandasının Alman propagandasından daha doğru olması durumunda ilgi çekeceğini düşünüyordu.³⁴⁹ İngilizler, uluslararası boyutta Alman propagandasının açıklarını kullanmasını iyi bildiler. Almanların sömürgecilik hayallerine ilelebet sürdürülemeyeceği cevabıyla karşılık verdiler. Almanların hayat sahasını, bütün ulusların hakça yaşayabileceği alanlar olarak değerlendirdiler. Alman ulusuyla Nazileri birbirinden ayırmasını bildiler ve hedefe Nazileri yerleştirdiler. Demokrasinin korunması payesini Nazilerin karşısında kendilerine atfettiler.³⁵⁰

İngiliz propagandasının kurumsal yapısını oluşturan kurumlardan birincisi Enformasyon Bakanlığıydı. Bu bakanlık, 4 Eylül 1939'da, İngiltere'nin savaş ilanından bir gün sonra kurulmuştu. Kuruluşunda Hava Bakanlığında basın ataşesi olan C. P. Robertson'un raporu önemlidir. Robertson, yaklaşan savaş tehlikesine karşı farklı birimlerin sorumluluğunda olan savaş propagandasının bir çatı altında toplanmasını öngördü. Daha sonra Robertson'un raporunu dikkate alan İmparatorluk Savunma Komitesi (CID), Enformasyon Bakanlığının kurulmasına yönelik hazırlıklardan sorumlu olmak üzere bir alt komite kurulmasına 14 Ekim 1935'te

---

³⁴⁶ M. Megret, 1972, s. 79.

³⁴⁷ Alman tarafının savı toplumdan saklandığında, merak hissine yenik düşen İngiliz halkı, Alman yayınlarını dikkatle takip edecek ve kendi tarafına karşı en azından ince bir kuşkuyu derinlerde besleyecekti.

³⁴⁸ V. Okay, 1957, s. 23.

³⁴⁹ S. Akarcalı, 2003, s. 220.

³⁵⁰ S. Ertürk, 2004, s. 39-40.

karar vermişti.³⁵¹ Öncelikli görevi üç ana başlıkta toplanmıştı; haber ve basın sansürü, içeriye dönük propaganda ve müttefik, tarafsız ülkelere yönelik propaganda. Düşman ülkelere yönelik propagandadan bu bakanlık direkt sorumlu olmasa da sorumlu olan birimlerle bu konuda birlikte hareket ediyordu.³⁵² Düşman ülkelerde daha çok gizli tutulması amaçlanan sabotaj, gerilla savaşı, istihbarat ve karşı-propaganda gibi faaliyetler ise Gizli Servis Birimi (SOE) tarafından yürütülüyordu.³⁵³ Tarafsız, müttefik ülkeler ile düşman ülkelerde yürütülecek her türlü faaliyetin niteliği, hedefin durumundan dolayı farklılık göstereceğinden sorumlu olan birimlerin niteliğinin de farklı olması doğaldı.

Savaşın ilk döneminde İngiliz propagandası Alman propagandasına göre sönüktü. Örneğin İngiliz okulları Alman okullarının aksine propaganda amaçlı kullanılmıyordu. Buna rağmen İstanbul'daki İngiliz Enformasyon Dairesi başkanı Sir Denison Ross, Alman propagandasının etkisinin harcanan emek ile kıyaslandığında düşük kaldığına dair bir rapor yazmıştı. Ancak durum Almanların Balkanlara ve Ege Adalarına inmesiyle değişecekti.³⁵⁴ İngilizler de bu etkiyi kırmak için Türkiye'de Mihvere yönelik karşı propaganda faaliyetlerine söz konusu dönemden itibaren hız vermişlerdi.

Genel olarak Türkiye'deki İngiliz propagandadan sorumlu iki birim vardı. Birisi Enformasyon Bakanlığı'na bağlı İngiliz Büyükelçiliği bünyesinde çalışan Basın Ataşeliği, diğeri ise SOE'nin İstanbul'daki merkeziydi. SOE, daha çok beşinci kol faaliyetleri (bombalama, sabotaj, sivil direnişi örgütleme) yürüttüğünden faaliyetleri gizliydi. Türkiye'de olası işgal durumuna yönelik hazırlıkları ağır basmaktaydı. Bu sebeple Türkiye'nin Nazi başarıları ve tehdidi karşısında her an Mihvere kayabileceğinden çekinen Büyükelçi Hugessen ile SOE arasında zaman zaman anlaşmazlık da çıkıyordu.³⁵⁵ SOE'nin yapılanma sistemi piramit modeliyle

³⁵¹ Philip M. Taylor, "If War Should Come: Preparing the Fifth Arm for Total War 1935-1939", *Journal of Contemporary History*, Vol. 16, No. 1, The Second World War: Part 1(Jan., 1981), pp. 27-51, s. 32-33.

³⁵² <http://www.nationalarchives.gov.uk/theartofwar/inf3.htm>, (21 Ekim 2014)

³⁵³ Esra Danacıoğlu Tamur, "II. Dünya Savaşı: SOE (Special Operations Executive) 'in İzmir Merkezli Çalışmaları", *Toplumsal Tarih*, 223, Temmuz 2012, 66-70, s. 67.

³⁵⁴ S. Seydi, 2006, s. 66-67.

³⁵⁵ İngiliz büyükelçi, Türkiye'nin tarafsız olması sebebiyle ilişkilerin diplomatik çerçevede yürütülmesi gerektiğini, Müttefik askeri başarılarının ardından yürütülecek propagandanın etkili olabileceğini, SOE'nin tahrikleri sonucunda Türkiye'nin Mihver bloğuna kaymasının söz konusu olabileceğini düşünüyordu. Kaynak: S. Seydi, 2006.

açıklanabilir. *SOE*'nin ilgili ülkedeki elemanları belirli insanlarla temasa geçiyorlardı. Bu kişi daha sonra kendi çevresinde yerel unsurlardan oluşan bir yapılanmaya gidiyordu. Bu durumda *SOE*'nin başat elemanı sadece bu kişiyle iletişime geçtiğinden alt gruptaki üyelerin üst yönetimden haberi olmuyordu.³⁵⁶

Savaşın ilk döneminde, özellikle Almanların Bulgaristan'ı işgal edip Ege Denizi'ne indiği sırada *SOE*, Türkiye'nin işgali durumunda uygulanacak kapsamlı planlar hazırlamıştı. Önemli hammadde kaynaklarının, tesislerin kullanılamaz hale getirilmesi planlar arasındaydı. Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın imhasına yönelik ayrıca kapsamlı bir plan hazırlanmıştı. Türkiye'deki savaş malzemelerinin, Zonguldak kömür sahalarının, krom ve bakır madenlerinin, elektrik üretim tesislerinin, limanların, kısacası işgalci Almanların işine yarayacak her türlü kaynakların, altyapı ve üstyapı tesislerinin imhası gündemdeydi.³⁵⁷

Genel bir değerlendirmeye göre savaş sırasında İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik dış politikası iki temel kıstas üzerine şekillenmiştir. “Birincisi Türkiye'yi aktif olarak savaşa sokmak için elinden geleni yapmak; ikincisi, bunu başaramadığında zararı en aza indirerek Almanya'ya yaklaşmasını engellemek.”³⁵⁸ Türkiye'yi savaşa dâhil etmek Almanların Stalingrad'dan itibaren (1942) gerilemeye başlamasıyla ön plana çıkarken, ikinci amaç her dönemdeki İngiliz propagandasının genel karakteristiğidir.

Bu kapsamda Yarbay W. Bailey yönetimindeki *SOE*'nin İstanbul yapılanmasının özellikle Alman yükselişinin doruğuna ulaştığı dönemde uyguladığı propaganda yöntemlerinden birisi de fisıltı kampanyası başlatmaktır. Londra kaynaklı fisıltıların amacı Mihvere karşı cephe oluşturmaktır. Mihver arasında anlaşmazlık yaşandığı algısı oluşturmak için söylentiler oluşturmak, mihveri karalamaya yönelik fıkralar yaymak bu kapsamdaki faaliyetlerdir. Alman işgalinin gerçekleşmesi durumunda *SOE*, Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşıması veya Türkiye'nin Alman işgaline karşı koymaması ihtimaline göre yapılacak propaganda çalışmalarını tespit etmiştir. Birinci durumda Türk halkının morali yüksek tutulup halk teskin edilecek, direniş desteklenecek, sabotajlar planlanacak, halk

---

³⁵⁶ a.g.e., s. 69-88.

³⁵⁷ a.g.e., s. 98-106.

³⁵⁸ Selim Deringil, *Denge Oyunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012, s. 12.

bilgilendirilecek, Mihver aleyhine fısıltı yayılacak, Almanların işgalci ve sömürgeci olduğu tezi işlenecek, Alman kuvvetlerinin maneviyatına saldırılacaktı. İkinci durumda ise Türk halkında Rus endişesi körüklenecek, panik oluşturulacak, Alman nefreti işlenecekti. Her iki durumda da Türk gazeteciler ülke dışına çıkarılacaktı.³⁵⁹

İngiliz propagandasının diğer icracı kuruluşu ise Enformasyon Bakanlığıydı. Bakanlık, İngiliz çıkarına olan her türlü haberi hem kendi kamuoyuna, hem de deniz aşırı ülkelere yaymakla görevliydi. Bakanlık içindeki bazı bölümler şunlardı; sansür, kampanyalar, sergi, tanıtım. Tanıtım bölümünün görevleri; savaş hakkında resmi görüşü yansıtan kitaplar hazırlayıp dağıtmak, İngiliz gazete ve dergilerinin dışardaki tirajını artırmaktı.³⁶⁰

İşgale uğramayan ülkelerdeki propagandanın sorumluluğu, Enformasyon Bakanlığına bağlı olarak çalışan Basın Ataşeliğindeydi. Türkiye'deki Basın Ataşeliğinin başındaki Leigh Ashton propaganda faaliyetlerinin sorumlusuydu.³⁶¹

Bu yapılanmanın Türkiye'deki propaganda faaliyetlerinden birincisi İngiliz filmlerinin Türkiye'de gösteriminin sağlanmasıydı. Bu kapsamda çok sayıda ücretsiz propaganda filminin Türkiye'de gösterilmesi sağlandı. İkinci faaliyet alanı ise radyo yayınlarıydı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda radyo belki de en etkin ve en sık kullanılan propaganda silahıydı. Daha önce belirtildiği üzere “Radyo Savaşları” tanımlaması bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Alman propagandası karşısında etkin olmaya çalışan BBC, 1942 yılı itibarıyla 07.15, 11.30, 13.15 ve 17.45 saatlerinde 15'er dakikalık Türkçe yayın yapıyordu. Türkiye gibi o dönem için okur-yazar oranının düşük olduğu ülkelerde radyo aracılığıyla yapılan propaganda halkın moralini yüksek tutmak ve düşüncesini etkilemekte en kullanışlı ve maliyeti düşük araçlardandı. Kuruluşun diğer bir ilgi alanı da gazeteler ve dergilerdi. İngiliz propagandasının da eksik olan tarafı buydu. Mihver ülkeleri Türkiye'de dört yabancı gazeteyi kontrol ediyordu. Bunun yanında dergi yayınında da Almanlar oldukça iyiydi. Yüksek baskı kalitesiyle, aksiyon fotoğrafları, moda dâhil çeşitli konuları içeren *Signal* dergisi, hem halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılıyor, hem de toplumda etkin olan entelektüel kitleye hitap ediyordu. Yüksek kalitesiyle İngilizce, Fransızca

---

³⁵⁹ S. Seydi, 2006, s. 150-180

³⁶⁰ S. Akarcalı, 2003, s. 230-231

³⁶¹ S. Seydi, 2006, s. 69-75

ve Arapça yayınlanan *Signal*'e karşılık İngilizler; *London Times*, *London News*, *Sphere* gibi yayınları Türkiye'ye geç ulaştırıyordu. Mısır'da bastıkları *Parade* ve *Images* ile İstanbul'da basılan *Realite* ise *Signal* ile kıyaslandığında yetersiz kalıyordu. Almanlar ayrıca savaşın başından 1941 sonlarına kadar *Yeni Dünya* adlı Türkçe bir dergiyi Türkiye'de dağıtıyordu. İngiliz büyükelçisi Hugessen bu yayın üstünlüğüne karşı İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik Türkçe, etkili bir yayın çalışması yapması gerektiği kanısına vardı. Başlangıçta yapılan girişimler sonuç vermese de bu çabanın ardından Cephe yayın hayatına girmiştir.³⁶²

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEPHE DERGİSİ

1.1.CEPHE DERGİSİ HAKKINDA

1.1.1.Cephe Dergisi

Cephe Dergisi İngiliz Enformasyon Bakanlığının (MOI)³⁶³ mahiyetindeydi. Derginin kuruluş tarihi 15 Ocak 1943'tür. Basıldığı yer Kahire'dir. Derginin künyesinde ilk idare merkezinin adresi 2, Warchet El Tombak, Garden City, Kahire'dir. İdare merkezi 1946 yılından itibaren 6, Rue Antikhane, Kahire'dir. Balkanların işgal altında olması ve Akdeniz ulaşım yolunun güvensizliği sebebiyle Türkiye'ye ulaşmanın en uygun noktası o dönem için Kahire'ydı. Derginin başyazarları sırasıyla Arnold Smith, R. T. Eland, W. D. Bowe ve V.A.C. Bergne olmuştur.

Derginin ölçüleri 26X41 cm'dir. 1943 yılında yayına başladığında fiyatı 10 kuruştur. 1945 yılında 20 kuruşa yükselmiştir. 1946 yılı 19. sayıda Cephe'nin fiyatı 30 kuruşa yükselmiştir. Rakibi olan Alman *Signal* dergisinin fiyatı ise 15 kuruştur.

Dergi 1943 yılı Ocak ayından başlamak üzere 15 günde bir yayınlanmıştır. Her bir derginin toplam sayfa sayısı 24'tür. 1943 yılında 11 sayı yayınlanmış ve ardından

---

³⁶² a.g.e., s. 180-230.

³⁶³ Savaşın bitiminin ardından Enformasyon Bakanlığı (MOI) Mart 1946'da dağıtılmıştır. Yerine ise Nisan 1946'da Merkezi Bilgi Ofisi (COI) kuruldu. Politik karar yetkisinden uzak olan bu birimin görevi, bilginin teknik anlamda temini ve bir yayılması konusunda hükümet birimlerine hizmet sağlamaktı. Kaynak: Mariel Grant, "Towards a Central Office of Information: Continuity and Change in British Government Information Policy, 1939-51", *Journal of Contemporary History*, Vol. 34, No. 1 (Jan., 1999), pp. 49-67, s. 50.

yasaklanmıştır. İlk 11 sayı İngilizce, Fransızca ve Türkçe karışık bir metin örgüsüne sahiptir. İngilizlerin amacı Türk okuruna ulaşmak için dergiyi tamamen Türkçe basmaktı. Ancak Türk Hükümeti bu duruma izin vermemiş başlıkların Türkçe olmasına müsaade etmiştir.³⁶⁴ Ancak bu durum İngilizlerin işine gelmemiştir.

Bu basım şartlarına rağmen derginin içeriğinin büyük kısmının, özellikle iç sayfaların Türkçe olduğu dikkati çekmektedir.

1943 Eylülünde çıkarılan bir kanunla savaşan güçlerin propaganda amacıyla yurt dışında bastığı Türkçe dergilerin Türkiye’de dağıtılmasına engel olunmuştur.³⁶⁵ Bu yasak, yılın kalanında ve 1944 yılında Cephe için geçerliydi. Ancak Cephe’nin yayınlanmasına 1945 yılı itibariyle tekrar izin verildi. Bu sefer içerik tamamen Türkçe idi. Böylece İngilizler Türk kamuoyunu için tamamen Türkçe basacakları bir dergiye kavuşmuş oldular.

Derginin tirajı 5000 civarındadır.³⁶⁶ Tirajın artırılması bakımından Cephe’ye nasıl ulaşılacağı konusunda dergi ilk bilgi notunu 1943 yılındaki 9. sayıda vermiştir. Derginin aktardığına göre Ankara’da Akba Kitabevi, İstanbul’da İngiliz Kitabevi, İzmir’de Mazarakis Kitabevi derginin muntazam bir şekilde temin edilebileceği kitapçılardır.³⁶⁷ Savaşın Müttefikler lehine döndüğü 1945 yılı itibariyle Cephe’nin tirajı 25000’e çıkmıştır.³⁶⁸

Cephe abonelik sistemini ilk defa 1946 yılının ikinci sayısında uygulamaya koymuştur. İstanbul İstiklal Caddesi’ndeki İngiliz Kitabevini irtibat olarak gösteren dergi, altı aylık aboneliği 2,75 TL, yıllık aboneliği ise 5.50 TL olarak duyurmuştur. 1946 yılıyla aboneliği gündeme getirilen Cephe, bir buçuk yıl sonra Türkiye’deki dağıtımına son verecektir.

1945, 1946 yılında aralıksız yayınlanan dergi, 1947 yılında 7 sayı yayınlanmıştır. Bu araştırma kapsamında incelenen dergi sayısı toplam 65’tir.

---

³⁶⁴ S. Seydi, 2006, s. 197.

³⁶⁵ a.g.e., s. 198.

³⁶⁶ a.g.e., s. 195.

³⁶⁷ Cephe, Seri: I, Sayı: 9, Kahire, 1943, Arka Kapak

³⁶⁸ S. Seydi, 2006, s. 262.

1.1.2.İngiliz Propagandasında Cephe Dergisinin Yeri

Türkiye'nin dış politikası, savaş döneminin getirdiği şartlar doğrultusunda şekillenen ilkeler ışığında yürütülmüştü. Kurtuluş Savaşı'nın ardından statükonun korunmasına yönelik dış politika ilkesine, belirsiz ve tehdide açık yeni ortamda 'aktif tarafsızlık' ilkesi de eklenmişti.³⁶⁹ Buna eklenebilecek bir diğer ilke de savaşın gelişen şartlarına bağlı olarak büyük devletler arasında bir güç dengesi oluşturma çabasıdır.³⁷⁰ Ancak Türkiye savaş sırasında teknik olarak tarafsız değil, savaş dışıdır. Müttefiklerle ittifak anlaşmaları imzalaması buna gösterilebilecek en önemli kanıttır.³⁷¹ Siyasal açıdan Türkiye'nin tarafsızlığı değişen şartlara göre strateji geliştirme yeteneğiyle açıklanabilir. Alman propagandasının Türkiye'de hızlı yükselişi ve karşı propaganda olarak İngilizlerin faaliyetleri ve Cephe Dergisi'nin yayın serüveni bu bağlamda ele alınabilir. Savaşın akışı ve değişen dengeler Türkiye'de tarafların sürdürdüğü propagandanın niteliğini ve dozajını da etkilemiştir. Cephe'nin varlığı Türkiye'deki yaygın Alman propagandasına karşı İngilizlerin dengeyi kurma çabalarının sonucudur.

Hitler'in "Yeni Dünya Düzeni"³⁷² propagandasını yayan Nazi yayınlarının etkisi karşısında İngilizlerin söylemini yayacak bir dergiye ihtiyaç duyulmuştur. Müttefiklerin savaş gerekçesini ve barış söylemini Türk okurlara ulaştıracak Türkçe bir yayın gereksinimi fazlasıyla hissedilmiştir. Savaşın seyrinin Naziler aleyhine dönmesiyle birlikte Türkiye'de Alman baskısının biraz hafiflemesi bu gereksinimi gidermek için İngilizlere ihtiyaç duydukları fırsatı sunmuştur.

Ayrıca propaganda aracı olarak Cephe Dergisi'nin durumunu hedef kitlenin ihtiyacı bakımından işlevseldir denilebilir. Şöyle ki yerküreyi kasıp kavuran ve Türkiye'yi de sıcak savaş dışında her açıdan etkileyen çatışma ortamında insanların savaşın seyrine ilişkin farklı kanallardan gelen bilgiye ihtiyacı o dönemde yüksektir.

Bunun yanında birey, kendi dışında toplumun öteden beri aktara geldiği şemaları özümseyerek parça bütün ilişkisini idame ettirir. Bu şemaların

³⁶⁹ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 55.

³⁷⁰ E. Weisband, 1974, s. 46.

³⁷¹ O. Sander, 2013b, s. 146.

³⁷² Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi "Von Papen'e göre bu savaş, topraklar elde etmek adına değil, dünyayı sömüren İngiliz emperyalizmine karşı ekonomik ve sosyal adaleti, uluslararası işbirliğini öngören Yeni Dünya Düzenini yerleştirmek adına yapılmaktaydı." Kaynak: S. Seydi, 2006, s. 60.

aktarılmasında kullanılan basmakalıp yargılar, bireyin kendi başına tanımlamakta güçlük çektiği kavramları genel hatlarıyla ait olduğu toplumun katkısıyla yorumlaması olarak da tanımlanabilir. Bu yargıların dışa dönük fonksiyonu da olması muhtemeldir. “Basmakalıp yakıştırmalar, öyle görünüyor ki, bireye uzak düşen varlıkların (hükümet, devlet veya bir ulus) anlamsız ve kavranması güç görünen eylem ve edimlerinin [daha kolayca] kavranmasına, anlamlandırılmasına yaramaktadırlar.”³⁷³ Sosyolojik yaklaşıma göre ilgili kültürde bulunan basmakalıp yargıları birey, içinde bulunduğu aile, grup ya da toplumda sosyalleşme sonucunda edinir.³⁷⁴ Türk halkının genel olarak Osmanlı’nın son yüzyılından itibaren ve önceki savaşta Alman müttefikliği dâhil yaşanan olayların etkisiyle İngiliz devletine ve halkına karşı olumlu kalıp yargılara sahip olmadığı söylenebilir. Bu kalıp yargıları değiştirmek noktasında Cephe’nin konumu İngilizler açısından değerlidir.

1.1.3.Cephe’nin Propaganda Teorisi Açısından Değerlendirilmesi

Alman propagandası, uluslararası etkililik bakımından ideolojileri keskinleştirmeye meyillidir ve yayılımının doğal sınırları vardır. Yüceltilen belli bir millet iken, kalanlar ötekidir.

Faşist propaganda teorisinin tersine İngiliz yaklaşımı daha rasyoneldir. Gerçekliğin vadettiği refah, sunulan fotoğrafların mesajıdır. Fotoğrafların sunduğu alt metin mutluluk ve konfordur. Mutluluk ve konforun koşullandırıldığı yer özelde İngiltere iken genelde modern Batı âlemidir.

Önemli bir konu da dergide fotoğraf kullanımıdır. Cephe Dergisinde sunulan fotoğraflar ve anlatım doğal akışın seyrine uygun bir izlenim vermektedir. Görsellerde ve anlatımdaki seçici belgeleme ve ötekileştirme bir tarafa konulursa, derginin genelinde fizyolojik özelliklere dayalı üstün gösterme ya da mükemmellik kaygısı yoktur. İngiliz toplumuna ilişkin ayrıcalık daha çok geleneksel temalar üzerinden yapılmaktadır. Görseller ve metin, bilinci zorlayacak nitelikte değildir. Bu durumda akış bireyin bilincine ters düşmeden devam ederken, diğer taraftan da bireyin bilinçaltı içeriğin ve görselin verdiği istendik algıyla dolduğu söylenebilir.

³⁷³ William Buchanan ve Hadley Cantril, “Ulusların Stereotipleri”, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Çev. ve Ed.: Ü. Oskay, İstanbul, Der Yayınları, Yayın No:94, 2010, 305-327, s. 327.

³⁷⁴ Michael Curtis, “Introduction”, Walter Lippmann, *Public Opinion*, Transaction Publishers, New Jersey, 1998, s. XXIV.

Tüm propaganda çalışmalarında olduğu gibi Cephe'nin de algı oluşturmada kullandığı temel yöntem sansürdür. Sansür yoluyla iki farklı imaj oluşturulmaktadır. Bunlardan birisi İngiliz ve müttefik imajı, diğeri ise Alman ve Japon imajıdır. Almanları ve Japonları şeytanileştiren istendik metinlerle desteklenen fotoğrafların yanında savaşın diğeri tarafı olan İngilizleri ve Müttefikleri kusursuz resmeden anlatımlara ve fotoğraflara rastlanmaktadır. Bir tarafı şeytanileştirirken diğeri tarafı mükemmel tasvir eden metinlerin yanında özenle seçilmiş fotoğraflar vardır. Bu açıdan fotoğraflara yansıyan mesaj, öznel bir tasarımın ürünüdür ve okuyucuyu kendi öznel yargılamasından soyutlayarak üretilmiş, sınırlanmış bir öznelliğe hapsolmaya zorlamayı amaçlamaktadır.

Buna ek olarak Cephe'nin propaganda retoriği demokrasi ve özgürlük üzerinedir. Meydana gelen hemen hemen her olayı bu kavramlar penceresinden değerlendirmektedir. Brezilya'nın ardından Mihvere savaş ilan eden diğeri Güney Amerika ülkesi Bolivya'nın bu kararını, ülkede yoğun Mihver propagandası olmasına rağmen, ülkenin demokrasi davasına olan inanca bağlamaktadır.

Cephe Dergisi, içerik çözümlemesi yapıldığında konusuna göre hangi tür propaganda kapsamına girer? Kaynak bakımından hangi propaganda türünün sınıflaması dâhilindedir?

Bilindiği üzere Cephe Dergisi süreli bir yayın olduğundan ve yayıncısı da belli olduğundan, kaynak sınıflaması açısından beyaz propaganda kapsamında değerlendirilmelidir. Keza Maurice Megret'e göre İngilizler daha çok beyaz propagandadan verim bekliyorlardı. Kara ve benzeri propaganda türleri başlangıçta bir sarsıntı yaratır, ancak son tahlilde amaca hizmet etmezler.³⁷⁵ Kara propaganda daha çok düşman ülkelerde ve cephelerde karşı tarafın zihnini yormak amacıyla psikolojik savaş aracı olarak kullanılıyordu. Beyaz propaganda ise kendi zaferini ve düşmanın yenilgisini abartarak sunma amacıyla yapılıyordu.³⁷⁶ Beyaz propagandada düşmanın küçük ve güçsüz gösterilmesi yaygındır. Ayrıca düşmanla karikatür kullanılarak alay edilmesi beyaz propaganda da kullanılan başka bir yöntemdir. Bu kapsamda ele alındığında Cephe Dergisi tam anlamıyla beyaz propaganda çalışmasıdır.

---

³⁷⁵ M. Megret, 1972, s. 107.

³⁷⁶ S. Akarcalı, 2003, s. 223.

Konu bakımından ise Cephe'nin içeriği oldukça kapsamlıdır. Kültür, siyaset, spor, eēitim, üretim ve benzeri b şlıklarda gerek İngilizlerin, gerekse M ttetiklerin propagandası yapılmaktadır.

Cephe Dergisi  eşitlilik bakımından zengin i eriēini her zaman korumuştur. Bu açıdan deēerlendirildiēinde siyasal gelişmeler ve cephelelerdeki gelişmelerin yanında toplumsal yaşamın ayrılmaz parçası olan kültürel ve sportif faaliyetlere, bilimsel gelişmelere, kadına ve moda ya ilışkin içeriklere de dergide yer verilmiştir. Çok çeşitli i eriēin korunmasında temel hedeflerden birisi okuyucuların farklı isteklerine cevap vermek ve böylece daha çok kişiye ulaşarak İngiliz söylemini yaygınlaştırmaktır.

 eriēin çeşitlenmesiyle dergide rastlanan imgelerden birisi de kadındır. Kadına ilışkin topyek n savaşı  aērıřtıran bir aktarım olsa da kadının geleneksel rolüne ve imajına ilışkin i eriēe de yer verilmektedir. Kadın, bir taraftan cephe gerisinde insanlıēın çıkarları için mücadele eden bir kahraman, diēer taraftan da kendi toplumsal rolünün doēal yansıması olan haliyle moda bölümünde ‘‘kadın’’ olarak ele alınmaktadır.

Bir diēer konu da derginin olaylara olan yaklaşımı, tarihe bakışıdır. Cephe'nin tarih yazımını iki boyutta sınıflandırmak mümkündür. Birincisi savaşın gelişimine yönelik aktardıēı tarih yazımıdır. Gelişmeleri genelde olduēu gibi aktarmaya çalışan dergi, İngiliz çabalarını biraz daha ön plana çıkararak propagandanın ruhuna uygun davranmaktadır. Bu açıdan Kuzey Afrika savaşlarının  n plan  ıkarıldıēı göze çarpar. Hatta savaş sonrası sayılarda El-Alameyn taarruzu ve galibiyetinin savaşın dönüm noktası olduēu savunulmaktadır.

 kinci b şlık ise tarih yazımının biraz daha teorik çerçevesini oluştırmaktadır. İngiliz ve müttetik icraatlarını demokrasi ve hürriyet kavramlarıyla ilışkilendiren Cephe, mihverin her türlü icraatını ise barbarlık, savaş suçu ve insan onuruna saygısızlıkla ilışkilendirmektedir.

Son olarak Cephe Dergisi, sosyal bilimlerin çeşitli alanlarına ilışkin fikirler ortaya atarken, uluslararası ilışkilerin gelecekteki şekline ilışkin  ıkarışmalar yapar. ‘‘Olaylar Karşısında’’ adlı köşesindeki makalelerinde Charteris,  zellikle Avrupa Savaşının bitimine denk gelen yazılarında bu konuya deēinir. Teorik açıdan

uluslararası siyasetin muhtevasını fen bilimlerindeki ilerlemelerin şekillendireceğini öngörür. Kanıt olarak ise devam eden savaşta müttefiklere galibiyetleri getiren buluşları³⁷⁷ gösterir. Realizmin güç dengesini anımsatan tanımlamalarda, yapılacak bilimsel keşiflerin caydırıcılığına ve bu buluşların çatışmaların önlenmesine yönelik pasif argümanlar olacağına işaret eder.

1.1.4.Cephe'nin Türkiye'ye Bakışı

Bilindiği üzere İngiltere ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler, 1926 yılında Musul meselesinin Türkiye aleyhine sonlanmasından sonra duraksama yaşamış, 20 Temmuz 1936 yılında imza edilen Montreux Boğazlar sözleşmesiyle tekrar hareketlilik kazanmıştır. 19 Ekim 1939'da imzalanan Türkiye-Fransa-İngiltere Üçlü İttifak Anlaşması ile iyice ısınmıştır. İttifak kapsamında Akdeniz'de savaş çıkması durumunda Fransa ve İngiltere Türkiye'ye askeri yardım yapacak ve Türkiye savaşa dâhil olacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nda ve akabinde düşman olan taraflar İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemde siyasi ve askeri ittifak kuracak duruma gelmişlerdir. Bu ortamda savaş sırasında her daim pazarlık gücünü kullanan ve savaş dışı durumunu değişen dengeleri kullanarak sürdürmeyi hedefleyen Türkiye'ye karşı İngiltere'nin yaklaşımı nasıl olmuştur?

Savaşın seyrine ilişkin bölümlerde her iki ülkenin birbirine yaklaşımı genel hatlarıyla değerlendirilmişti. Burada önemli olan nokta Cephe'nin Türkiye'ye yönelik yaklaşımının ne olduğudur.

Cephe Dergisi'nin en belirgin niteliklerinden birisi, hiç şüphesiz Türkiye ile ilgili haberleri sunuşudur. Cumhuriyet modernleşmesini sahiplenir bir üslupla hemen her sayıda bir habere yer verilmiştir. Toplumsal yaşama ve kamusal gelişmelere ilişkin hemen her yenilik Cumhuriyet'e mal edilmekte ve övülmektedir. Spor, kültür, eğitim, sanayi, savunma, tarım ve benzeri birçok başlıkta gruplandırılacak gelişmeler okura aktarılırken adeta Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi bir kurumunun elinden çıkmış bir dil göze çarpar. Köy enstitüleri, kız enstitüleri, halk evleri, yeni kurulan sanayi tesisleri, spor faaliyetleri, milli bayramlar,³⁷⁸ tiyatro çalışmaları,

---

³⁷⁷ Manş denizi altından geçen Pluto petrol şebekesi, alev duvarları, Avrupa çıkartmasında kullanılan seyyar limanlar,...bunlara örnek olarak sıralanmaktadır.

³⁷⁸ Cephe dergisi boyunca Türkiye'deki dini bayramlara ilişkin herhangi bir ifade dergide geçmez.

reformlar, okullaşma, tarihi mekânlar gibi konulara ilişkin hemen her sayıda bir haber görmek mümkündür. Bu haberlerin bazıları içeriğe dâhil edilecektir. Bu durumda bütün haberleri analiz etmek açısından cevaplanması gereken soru şudur: Cephe, Türkiye ile ilgili haberleri okuyucuya yansıtırken alt metinde hangi mesajı vermektedir ve propaganda teorisi açısından bu durum hem derginin propaganda yöntemi, hem de Türkiye bağlamında nasıl değerlendirilebilir?

Öncelikle tüm haberlerde en sık kullanılan kelimelerden birisi “modern”dir. Türkiye’nin yeni devlet felsefesinin modernleşme üzerine inşa edildiği ve Cumhuriyet devrimleri sayesinde bu yeniliklerin Türk halkıyla buluştuğu yaklaşımı içeriklere egemendir. Yukarıda da değinildiği gibi Cephe, bu haberleri işlemede bir resmi bir Türk kurumundan farksızdır. Propaganda teorisi açısından sempati ilkesinin tüm açıklığıyla işletildiğini içerikte görülebilir. Kuramsal açıdan metnin okuyucuyla ilişkisi ise egemen söylemin çerçevesine girer.³⁷⁹

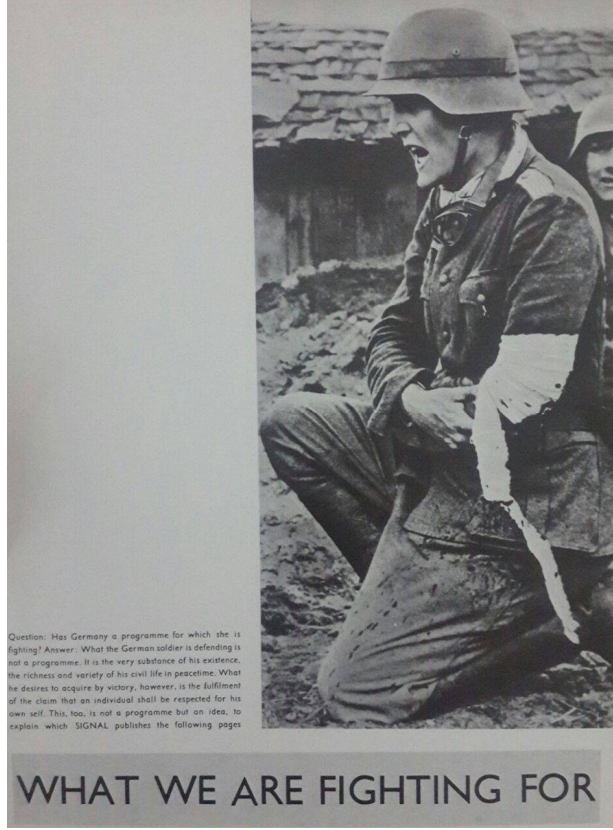
1.1.5.Cephe’nin Rakibi *Signal*’in Savaşa Bakışı

Öte taraftan Alman propagandasının sözcüsü *Signal*’e göre Almanya; modern kölelik, kapitalizm ve Bolşevizm’le ölümcül bir mücadeleye girmiştir. Almanya’nın düşmanlarından ABD dünya hâkimiyeti, Sovyetler Bolşevik bir imparatorluk kurmak isterlerken, Almanya Japonya’nın yaptığı gibi bu tehditlere karşı koymaktadır. *Signal*, İngiltere’nin geleneksel dış siyaseti olan “birbirine düşman”, küçük devletleri Avrupa’nın siyasal sistemine tekrar dâhil etmek istemesini, Sovyet tahakkümüne giden yolu açacak tehlike olarak görmektedir.³⁸⁰

Bunun yanında Naziler, işgallerin genişlediği dönemde “Yeni Dünya Düzeni” propagandasını dillerinden düşürmemişlerdir. 1943-1944 yıllarındaki geri çekilme döneminde ise bu propagandanın yerini daha insan odaklı bir yaklaşım almaya başlamıştır. *Signal*’in içeriğine bu yaklaşıma ilişkin önemli metinler yerleştirilmiştir. *Signal*’in “Ne İçin Savaşıyoruz?” haberi buna örnek olarak verilebilir. (Fotoğraf 2)

³⁷⁹ Eleştirel bir yaklaşımın sergilenmesi, derginin Türkiye dağıtımının devamı açısından dönemin şartlarında göre oldukça zordur.

³⁸⁰ S. L. Mayer (Ed.), *Signal Years of Retreat 1943-1944*, The Hamlyn Publishing Group Limited, London, 1979

Fotoğraf 2: “Nazi İdealleri” İçin Çarpışan Alman Askeri, Kaynak: : S. L. Mayer (Ed.), *Signal Years of Retreat 1943-1944*, The Hamlyn Publishing Group Limited, London, 1979

Dergiye göre çağın sorunu kalabalıklardır. Bu kalabalıkların kültürlenme hakları ne İngiliz plütokrasisinde, ne de Sovyet proletaryasında mümkündür. Avrupa Savaşı herkese sosyal hayatına harcayacağı yeterli zamanı vermek adına yapılmaktadır. Ayrıca standartlaşma ve sınıf üstünlüğü insanların eğitimi için kıstas olmamalıdır. Para, sınıf ve kar yerine belirleyici faktör yetenek olmalıdır. Dergiye göre hem Sovyet mekanizmasında, hem de İngiliz-Amerikan plütokrasisinde çalışan proletaryadır. Kapitalist sistemde milyonların durumu belirsizlik üzerine kurulmuştur. Marksizm’de ise proletaryanın durumu kalıcıdır. Kapitalizmde haklardan yoksun bırakılan ve evsiz olan çalışanlar kendi halkına düşman yapılmaktadır. Sovyet sisteminde hakkaniyetten uzak ücretler ise çalışanı mekanizmanın çarkı olarak köleleştirmektedir. Dergi, düşmanlarının ekonomik ve sosyal sistemlerine getirdiği bu eleştiriden sonra Alman sisteminin vaatlerini sıralamaktadır. Buna göre Almanlar çalışan herkese sosyal güvenlik öngörmektedir.

Bu sistemde işçi, kendisi ve ailesi için belirli bir maaş, hayatının son yıllarında rahat bir yaşam, hastalık durumunda yardım, kaza durumunda emeklilik, annelik yardım parası ve hatta işçinin ölümü durumunda bu hakların eşine ve çocuklarına geçmesine hak kazanacaktır.³⁸¹ Bu vaatler Britanya'nın 1943'te gündeminde olan "Beveridge Planı" ile kıyaslanabilir. Bu bağlantının kurulmasında *Signal*'in dili de ipucu vermektedir. "Beveridge Planı" propagandasına karşı geliştirildiği ileri sürülebilecek bu hakları sıralamadan önce *Signal*, bu sözlerin plan değil ideoloji olduğunu not etmektedir.

1.2.SAVAŞIN DÖNÜM YILI 1943 VE CEPHE'DE PROPAGANDA

1.2.1.1943 Yılıının Gelişmeleri Ve Cephe Dergisi

1943, İkinci Dünya Savaşı açısından dönüm yılıydı. Kuzey Afrika Cephesinde El-Alameyn'de, Doğu Cephesinde Stalingrad'da Mihver ilerlemesi durmuştu. İlk sayıda, İngiltere'nin Türkiye'deki önceki büyükelçisi Sir Percy Loraine, savaşın seyrindeki bu yeni dönemi yeni bir derginin oluşturulması için fırsat olarak görmüştür. Bu yeni dergi Cephe'dir.³⁸²

İlk sayı 1943 yılının Ocak ayında yayınlanmıştır. Kapakta RAF (Kraliyet Hava Kuvvetleri) mensubu bir pilot, muhtemelen *Hurricane* avcı uçağının yan gövdesine bezenmiş RAF madalyonunun (dairesel amblem) önünde bir oyunca edasıyla poz vermektedir. (Fotoğraf 3) Bu savaşın öncekilerden ayrılan taraflarından birisi de hava kuvvetlerinin ve bombardımanların öncekilere nazaran daha da önem kazanmasıdır. Bu sebeple Türkiye'de yayına başlayan bir propaganda dergisinin bu açıdan böyle bir seçimde bulunması ayrıca manidardır. Keza savaşı tüm kürede nihayete erdirecek dönüm noktası da yine hava gücüyle hedefe ulaştırılan atom bombasıdır.

---

³⁸¹ S. L. Mayer (Ed.), 1979

³⁸² Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943, s. 2

Fotoğraf 3: RAF Pilotu, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943, Ön Kapak

Almanlar karada yıldırım savaşıyla (*blitzkrieg*) kolayca ilerlerken, aynı başarıyı İngilizlere karşı havada gösterememişlerdir. Karadan İngiltere'yi istila edemeyen Almanlar 1940 Temmuz-Ekim arasındaki Britanya Savaşı'nda mağlup olmuşlardı. Bütün savaş süresince 2.945 RAF mürettebatı muharebeye katılmış, bunlardan 507'si ölmüştü. RAF'ın devre dışı bırakılmasıyla İngiltere'nin Almanlarca istila edilmesi planı (Deniz Aslanı Harekâtı) suya düşmüştü. Churchill bunun mahiyetini şu sözlerle belirtmektedir: “İnsani çatışma alanında hiçbir zaman çok sayıda insan çok az insana bu kadar borçlu olmadı.”³⁸³ Hava üstünlüğünün kanıtlanması³⁸⁴ ve Türklerin 1943'ten itibaren Almanlar tarafından bombalanma korkusundan uzaklaştırılması derginin amaçlarından birisi olabilir. Bu dönemden itibaren Türkiye, müttefikler lehine adımlar atarken mihver tarafından büyük şehirlerinin bombalanması korkusunu özellikle hep yaşamıştır.

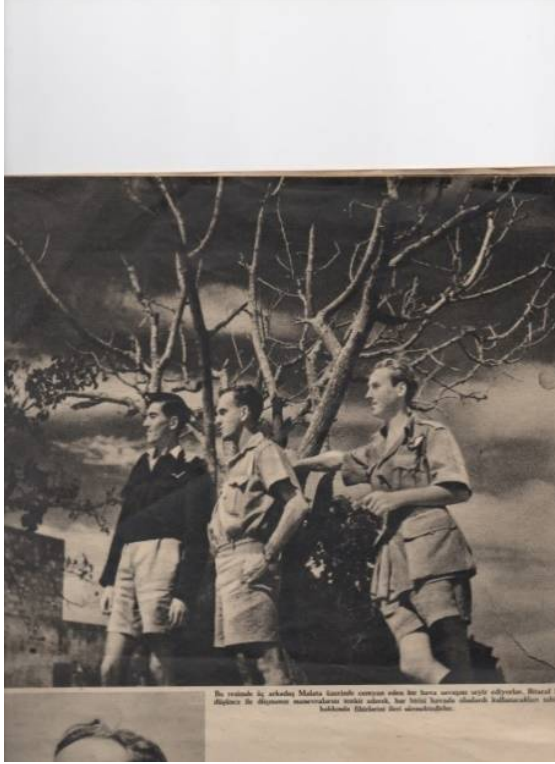
İlerleyen sayfalarda da İngiliz Hava Kuvvetlerinin Malta adasındaki faaliyetlerinden bahsedilmektedir.³⁸⁵ Fotoğrafların işlediği tema canlılıktır. Gülümseyen yüzlerin altındaki anlatımlar, RAF mensubu subayların imajını doğallık ve başarı üzerine kurgular. Adeta bu insanlar, gündelik yaşamlarını ve mesleklerini kısa bir süreliğine zevkle bırakmışlar ve müttefikler safında yerlerini almışlardır.

³⁸³ R.A.C. Parker, *II. Dünya Savaşı*, Dost Kitabevi, Ankara, 2009, s. 61

³⁸⁴ O yıllarda İngiliz uçak üretimi Alman uçak üretimini çoktan aşmıştı: a.g.e., s. 59

³⁸⁵ Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943, s. 6

Doğanın karşısında kaçınılmaz sonucuyla baş başa kalan kurumuş ağaçların önünde poz veren ve ufka umut ve gönençle bakan gülümseyen yüzler, savaşın değil de bir havacılık yarışmasının bir sahnesi gibi yansımaktadır. (Fotoğraf 4)

Fotoğraf 4: RAF Pilotları, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943, s. 5

Buna ek olarak derginin hemen başında “Beveridge Planı” hakkında bilgi verilmektedir. Bu plan hükümetin talebi üzerine Sir William Beveridge tarafından 1942 yılında hazırlanmıştır. Churchill ve Roosevelt arasında 14 Ağustos 1941 imza edilen Atlantik Şartı’nda geçen “halkların yoksunluktan beri olması” şartının bu planla en azından Britanyalılar için gerçekleşeceği söylenmektedir. Dergiye göre bu bir “sosyal güvenlik” projesidir. Birleşmiş Milletlerin umudu ise beraber çalışarak bu güvenliği tüm dünyada sıradan insanlar için mümkün kılmak olacaktır.³⁸⁶

Habere göre “Beveridge Planı” sosyal yaşamı düzenleyen birçok yenilik öngörmektedir. Nüfusun tüm kesimleri için devlet sigortası, yine tüm kesimlerin imkânları ölçüsünde sisteme haftalık sunduğu mali katkı, işverenin ve devletin sosyal güvenlik sistemine katkısı, işsizlere iş bulana kadar haftalık ödeme, hastalık halinde ücretsiz sağlık hizmeti, engelliye özel bakım, çalışamayacak kadar yaşlıya yaşam

³⁸⁶ Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943, s. 1.

ödeneği, evlilik, doğum ve dulluk hibesi haberde bahsi geçenlerdir. Sosyal güvenlik sistemiyle fakirliğin önlenmesi hedeflenmektedir.³⁸⁷ “Planın temel amacı; devletin bütün fertlerine asgari bir gelir sağlaması ve halkın eşit olmayan sosyo-ekonomik durumunun düzeltilmesidir. Bu ilke dünyada modern sosyal güvenlik anlayışını ortaya çıkartmış ve İngiliz sosyal güvenlik sisteminin temelini oluşturmuştur.”³⁸⁸

Ayrıca sosyal güvenlik başlığıyla verilen haberde demokrasiler ile faşist rejimler arasındaki farklardan birisinin de yaşam standardı olduğu vurgulanmaktadır. Dergi, insanların eşit imkânlarla yaşamasına olanak veren sistemi demokrasiler olarak kabul etmektedir. Faşist rejimlerin kendi rahatını düşündüğünü, halkı da zor kullanarak dizginlediğini iddia ediyor.³⁸⁹

Churchill ise 14 Şubat 1943’te planın üzerinde çalışması için bir ekip kurulabileceğini tavsiye ederken şu an için bir yasal düzenlemenin ve raporda bahsi geçen harcamaların yapılamayacağını ifade etmiştir.³⁹⁰ Gerçi plan haberde de bahsedildiği üzere Parlamento tarafından henüz kabul edilmemiştir.³⁹¹

Türkiye açısından böyle bir içeriğin dergide yer alması kayda değerdir. Savaşan bloklar arasında savaş dışı durumunu sürdürdüğü bir ortamda, ülke içinde serbest seçimler olmasa da Türkiye, içerde yürütülen bazı sosyal reformlar sebebiyle demokrasiler grubunda görülmektedir. Bu açıdan okura verilen mesaj ayrıca anlamlıdır. Haberin aktarımında sosyal devletin hizmetlerini yansıtan fotoğraflar ve anlatımlar, demokrasiler cephesini okur açısından cazip kılmaktadır. (Fotoğraflar 5, 6) Atlantik Bildirisi de dâhil olmak üzere faşist rejimlerin eninde sonunda mağlup edileceği her fırsatta büyük devletlerce vurgulanırken, Nazizm’in uygarlığa katacağı pek bir şey yoktur algısı haberin alt metnini oluşturmaktadır.

---

³⁸⁷ Muzaffer Koç, “Sosyal Güvenlik ve Beveridge Raporu”, *Mali Çözüm*, Yıl: 2006, Sayı: 76, 90-100, s. 97.

³⁸⁸ Abdurrahman Ayhan, “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2012/1, 41-55, s. 42.

³⁸⁹ Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943, s. 1.

³⁹⁰ Hilary Weale, “Father of the Welfare State”, *LSE Connect*, Winter 2012, 21-22, s. 22.

³⁹¹ Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943, s. 1

Bu plan mücibince okuma tamamen parasız, ve her çocuk için bir aylık verilecektir. Resimde Londradaki bir çocuk bakım evinde onları yemek yerken görüyoruz.

Resim kör çocuklara verilen coğrafya dersini gösteriyor.

Fotoğraf 5: Muhtaç Çocuklar

Fotoğraf 6: Ders alan Âmâ Öğrenciler

Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943, s. 1

Türk toplumu için bu bilgiyi anlamlı kılan ise halkın içinde bulunduğu olumsuz şartlardır. Savaş döneminde toplumsal yaşam oldukça problemliydi. Hükümetlerce alınan tedbirler (narh³⁹² uygulamaları, fiyat kontrolleri, ekmek karnesi,...) enflasyonun ve darlığın önüne geçememişti. Artan fiyatlar ve hayat pahalılığı çarpık kentleşmeyi tetiklemiş, erkeklerin askere alınması sebebiyle ailenin alım gücü zayıflamış, yoksul ailelerin çocukları uygunsuz ortamlarda çalışmaya başlamış, çocuklar eğitim ortamından uzaklaşmış, sağlık hizmetlerinden uzak kalınca verem gibi hastalıklar patlamış, yetersiz beslenme yaygınlaşmış, bebek ölümleri artmıştı. Sosyal yardımlar toplumun tamamının yaralarını sarmakta yetersiz kalmıştı.³⁹³ Bu açıdan dergide bahsi geçen “sosyal güvenlik”, “devlet sigortası” gibi kavramlar, devlet kaynaklı sosyal refahı çağrıştırmaktadır. Cephede savaşmakta olan bir devletin en azından ileriye dönük sosyal güvenceyi önceleyen çalışmalar yapması,

³⁹² Belli bir üründe belirlenen taban fiyat olarak tanımlanmaktadır.

³⁹³ Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 273-274.

Bahsi geçen dönemlerde Türkiye’de özellikle memurlara ve ailelerine, emekli, dul, yetim ve diğer yardıma muhtaç kesimlere sosyal yardımlar gerçekleştiriliyordu. Ancak kapsamlı bir sigortalılık sisteminden bahsetmek için henüz erkendi.

1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanunu ile ilk kez Türkiye’de sosyal sigortaların kuruluşu ve sosyal sigortalara ilişkin temel ilkeler öngörülmüştür. Ancak Kanunda öngörülen sistem, İkinci Dünya Savaşının araya girmesi nedeniyle 1945 yılına kadar oluşturulamamıştır.

Kaynak: <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/tarihce>, (25 Ocak 2015)

sembollerin yüceltilmesinden ziyade gerçekliğin aktarılmasıydı. Keza propaganda sağlam ayaklar üzerine oturduğunda anlam kazanır. Propaganda bir bütündür; yalnızca duyguları, düşünceyi değiştirmeye yönelik uzun nutuklar ve sembolik temsiller, gerçekliğin üzerini ilelebet örtemez. Savaş kaçınılmaz olarak toplumun refahını törpüler. Demokrasilerin tarafında olmak Türk toplumu açısından refahın tekrar tesis edilmesini sağlayacak mıdır? İngiltere’de yürütülen çalışmalar ve giderek büyüyen müttefikler cephesi bunun açık kanıtı değil midir?

1943 yılının ikinci sayısının kapağında Libya zaferinin kazanılmasıyla gelen Alman hezimetinde top ve tankların yanında piyadelerin cesaretlerinin de önemli payı olduğu belirtilmektedir.³⁹⁴ Harp sahasındaki başarıların maneviyatla desteklendiği durumlarda etki kalıcıdır. Fakat maddi gücü olmayan ve harp sahasında yenilgiler alan bir ordunun ve devletin mütemadiyen kullandığı kahramanlık hikâyelerinin etkisi sınırlı ve süreli olacaktır. Ayrıca maddi gücün okura gösterilmesi bağlamında Müttefiklerin savaş aracı üretim kapasitesi de aralıklarla dergide yer almaktadır. İngiliz donanmasına kazandırılan *Howwe* ve *Anson* zırhlılarının haberleri de bu kapsamda değerlendirilebilir.³⁹⁵

Bunun yanında Libya Zaferi’nin kazanılmasını haber veren kahramanlık temalı kapak fotoğrafı gerçek bir çarpışmayı betimlememektedir. (Fotoğraf 7) Yerden kalkan toz bulutu arasından düşmana hücum eden Müttefik askerleri sanki bir savaş sahnesini canlandırmaktadır. Savaş propagandasında en önemli ilkelerinden birisi gerçekliğin yumuşatılmasıdır. Dergi boyunca Mihver şehirlerinin bombalanması görüntüleri haricinde savaşın yıkıcı ve öldürücü yüzünü gösteren bir fotoğrafa pek rastlanmaz. Cepheden gerçeklerin paylaşılması savaşın sürdürülmesindeki ve savaşa girme konusundaki kamuoyu desteğini düşürebilir.

---

³⁹⁴ Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, Ön Kapak.

³⁹⁵ Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, s. 4-5.

Fotoğraf 7: Müttefiklerin Libya Zaferinin Temsili, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, Ön Kapak

Trablusgarp'ın sekizinci ordu tarafından alınması, şehirde göndere çekilen İngiliz bayrağının kapak resmiyle 1943 yılı üçüncü sayısında duyurulmaktadır. 8. Ordunun Doğudan Batıya doğru gerçekleştirdiği 92 gün ve 1400 millik sefer, General Montgomery'nin Trablus'a girmeden önceki son pozuyla süslenmektedir. (Fotoğraf 8) Bu ifadelerin ve içeriğin üslubu kendi zaferinin propagandasını yapan bir kurum açısından olağandır. Ancak içerikte dikkati çeken ayrıntı aynen şu başlıkta gizlidir: “Roma İmparatorluğu’nun sonu.” Başlığın altındaki cümlede şu ifadeler yer almaktadır: Trablus Garbin ele geçirilmesi Roma İmparatorluğu’nun kat’i yıkılışını kayıd eder”.³⁹⁶ Bu ifadeler tamamıyla karşı propaganda ve hatta karşı tarih yazımının yazıya dökülmüş halidir. Bu propaganda cümlesinin karşıtını oluşturan ifadeleri Mussoloni ta 1934’te Akdeniz’den bahsederken Romalıların ifadesi olan *Mare-Nostrum*’u (Bizim Deniz) söyleyerek kullanmıştır.³⁹⁷ Bu ifadenin Türkleri

³⁹⁶ Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 2.

³⁹⁷ Z. Önder, 2010, s. 13.

rahatsız ettiği kadar bölgedeki çıkarları (Mısır, Orta Doğu-petrolleri, Süveyş Kanalı, Hindistan yolu) açısından İngilizleri de kaygılandırması muhtemeldir.

Fotoğraf 8: General Montgomery ve Trablus Galibiyeti, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 2

Mussoloni bu ifadelerle tarihsel arka planı olan bir propaganda yapıyor ve kendi tarih yazımının şekillenmesinde Roma mirasını hayata geçirmek istiyordu. Cephe ise İngilizlerin sözcüsü olarak, yapılan propagandanın boşa çıktığını kanıtlarmışçasına, kendi tezini destekleyen vakaya dayalı karşı propaganda yapıyor.

Trablusgarp'ın müttefiklerce alınışı, Atlantik'ten Cebelitarık Boğazıyla Mısır'a ve Doğu'ya giden deniz ve havayolunun güvenliğini sağlamada önemli bir adımdı. New York Times muhabiri Grant Parr, Kuzey Afrika'daki bu önemli gelişmeyi tam sayfa makalesinde değerlendirmektedir. Ümit burnunu dolaşma zorunluluğunun ortadan tamamen kaldırılması, Ruslara yardım yolunun açık olması, petrol temininin aksamaması açısından gelişmeyi analiz etmektedir. Son olarak da şu tespitte bulunmuş: “Gelecek savaş Avrupa Savaşı olacaktır ve bunun ilk adımı da bu kıtayı (Kuzey Afrika) Almanların kontrolünden kurtarmaktır.”³⁹⁸ Gerçekten de bir taraftan Mısır'ın ve doğunun önemi, diğer taraftan da Türkiye'nin savaş dışı durumu masada

³⁹⁸ Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 7.

dururken, Avrupa Kıtası'nın güney kanadını sağlama almadan yapılacak çıkarma riskli olacaktır. Nihayetinde tarihin seyri de yazarın düşündüğü gibi olacaktır.

Almanya'nın İngiltere'nin müttefiki Rusya'ya saldırmasından sonra İngiltere, Türkiye'yi savaşa dâhil etmek için yoğun girişimlerde bulunmaya tekrar başlamıştır. Roosevelt ve Churchill Kazablanka'da kararlaştırdıkları üzere Almanya'ya yeni bir cephe açmak için Türkiye'nin savaşa katılması konusunda ikna edilmesine karar verilmiş, Stalin'in de onayı alınmıştı.³⁹⁹ İngiltere Başbakanı Churchill, bu amaçla Adana'ya kadar gelerek İsmet İnönü ile görüşmüştür.⁴⁰⁰ Dergi, Şubat ayında çıkan üçüncü sayısında hususi ilave başlığında bu görüşmeye ilişkin bir haber vermektedir. Haberin başlığı Toros Mülakatıdır. Dikkat çeken ilk nokta ise seçilen fotoğraftır. Adana görüşmesine ilişkin yaygın fotoğraflardan her hangi birisi (fotoğraf 9) ile Cephe'nin haberde kullandığı fotoğraf (fotoğraf 10) imgesel çağrışım açısından birbirinden farklıdır. Adana görüşmelerinde amaç Türkiye'yi müttefikler tarafında savaşa dâhil etmektir. Bu açıdan ikna görevi İngilizlerindir. Türkiye razı edilmesi gereken taraftır. Ancak Cephenin haberde kullandığı fotoğraf Churchill'i purosuyla rahat bir şekilde tasvir etmektedir. İnönü onun kulağına eğilmiş, kendisini dikkatle dinleyen Churchill'e hararetle bir şeyler anlatmaktadır. Haber metninin büyük kısmı Fransızcadır. Bu açıdan fotoğrafın imgesel çağrışımı daha da önem kazanmaktadır. Türk tarafını temsil eden İnönü, Churchill'i ikna etmeye çalışıyor gibi gözükürken, Churchill'in bakışlarına kaygı ve düşünce hâkimdir. Esasında görüşmelerin yapılmasına ilişkin talepte bulunan taraf İngilizlerdir. Seçilen fotoğraf Türk görüşmeciyi talep eden taraf olarak göstermektedir. Diğer taraftan bağımsız bir kaynaktan alınan ikinci fotoğrafta ise her iki tarafa sempatik bir izlenim vermektedir. Gülümseyen yüzler ve sohbet ortamı fotoğrafın dikkat çeken yanıdır. Fotoğrafın imgesel yaklaşımı eşitlik üzerinedir.

Bunun yanında Adana görüşmelerinde ise taraflar özetle tezlerini ortaya atmışlardır. Türk Dışişleri kayıtlarına göre Churchill Adana Görüşmelerinde şunları söylemiştir:

...Ben buraya istemek için değil, vermek için geldim. Tuttuğunuz azimli ve samimi politikalar müttefikler davasında en büyük hizmetleri yapmıştır. İngiltere bunu

³⁹⁹ Cemalettin Taşkıran, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-İngiliz İlişkileri”, *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl: 20, Sayı: 39, 1995, 132-139, s. 136.

⁴⁰⁰ Adana görüşmeleri, 30 Ocak- 1 Şubat tarihleri arasında yapılmıştır. A. Balcı, 2013, s. 63.

unutmayacak ve gerek harp esnasında, gerek harpten sonra sizin en büyük dostunuz kalacaktır. Alman Hükümeti'ne karşı koyacak malzemeye malik olmaksızın gösterdiğiniz salabet İngiliz milletinin kalbinde derin bir minnet uyandırmıştır. Buraya gelmekten maksadım Türkiye'nin müdafaasıyla alakadar bilcümle ihtiyaçlar tespit ve bunları en kısa zamanda temin etmektir. Ta ki, günün birinde kendi arzunuzla ve Türkiye'nin menfi aliyesi ilcasıyla harpte müttefikler yanında yer almak kararını verirsiniz, bu kararı tam bir hareket serbestisi içinde ittihaz edebilirsiniz...⁴⁰¹

Fotoğraf 9 (Soldaki): İnönü-Churchill Adana Görüşmesinin Yansız Fotoğrafı, Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Adana_Görüşmesi, (28 Aralık 2014)

Fotoğraf 10 (Sağdaki): Cephe'nin Objektifinden Adana Görüşmesi, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, Hususi İlave

Diğer taraftan Churchill, Kazablanka'da ABD Dışişleri Bakanı Hopkins'e; İnönü'ye savaşa katılmadığı takdirde Türkiye'nin Boğazlar konusunda Rus tehlikesiyle baş başa bırakılacağını söyleyeceğini, ifade etmiştir. Ancak Churchill, bu tehdidi Adana toplantısında dile getirmemiştir.⁴⁰² Fakat Türk görüşmeciler, Avrupa'ya yönelik Sovyet tehdidini karşı tarafa iletmiştir. Churchill İtalya'ya ve Balkanlarda Almanlara açılacak cephede Türkiye'nin de kara ve hava unsurlarıyla müttefikler safında yer alması konusunda telkinde bulunmuştur.⁴⁰³

Aynı dönemde Churchill, 11 Şubat 1943'te Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmasında;

⁴⁰¹ C. Taşkiran, 1995, s. 136.

⁴⁰² S. Deringil, 2012, s. 195-196.

⁴⁰³ Ş. S. Aydemir, 2013, s. 259.

Türkiye'yi karmaşa içine atmak gibi bir siyasetleri olmadığını... Türkiye için bir yıkımın Britanya ve tüm Birleşmiş Milletler için de bir yıkım olacağını... bu ülkenin saldırıya karşı sağlam bir temel oluşturduğunu... ve en karanlık günlerde bile, savaşın İran, Irak ve Abadan petrollerine giden yolu kapayarak çok büyük hizmet yaptığını,⁴⁰⁴ söylemişti.

Ayrıca Churchill Stalin'e 1 Şubat 1943'te gönderdiği mesajda toplantının sonuçlarına ilişkin olumlu bir tablo çizmiştir. Churchill'e göre Türkler Müttefiklerin safına iyice yaklaşmıştır. Türkiye'ye askeri malzeme sevkiyatındaki ulaşım engellerinin ortadan kaldırılmaya çalışıldığını ve ayrıca bu konuda verimliliği artırmak için Türk-İngiliz Müşterek Askeri Komisyonu'nun kurulacağını belirtmiştir.⁴⁰⁵

Derginin Adana görüşmeleri üzerinde çokça durduğu ortadadır. Zaten İngilizler ve Cephe Dergisi Türk-İngiliz dostluğuna kanıt olarak Adana Görüşmelerini sıklıkla kullanmışlardır. Şubat ayının son sayısında yine görüşmelerden bahsedilmektedir. Churchill'in Adana'ya gelmeden Kahire'de yaptığı ziyaret ve burada müttefik komutanlarla görüşmeleri fotoğraflarla aktarılmıştır. Churchill'in Normandiya'ya alternatif, meşhur Balkan Harekâtına⁴⁰⁶ gönderme yaparcasına bir harita (Fotoğraf 11) paylaşılmış ve altına "Türkiye ve Balkanların stratejik durumlarını gösterir harita" ibaresi ilâştirilmiştir.⁴⁰⁷ O tarihlerden sonra SSCB'nin Almanya karşısında dengeye kavuşması ve ABD'nin savaşa dâhil olması sebebiyle Türkiye'nin müttefikler açısından asker kaynağı olması ikinci plana itilmiş, müttefik hava kuvvetlerine üslerini kullandırması (ABD ve SSCB görüşü) önem kazanmıştır.⁴⁰⁸ Derginin Balkanlarla birlikte Türkiye'nin Batı yarısını gösteren ve olası "Balkan Harekâtı" açısından stratejik önemini vurgulayan içeriği Müttefiklerin planları doğrultusunda değerlendirilmesi isabetli olacaktır.

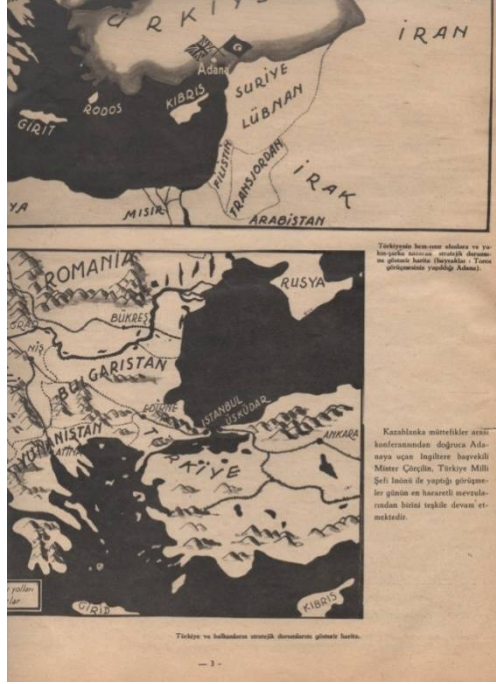
⁴⁰⁴ T. Ataöv, 2008, s. 194.

⁴⁰⁵ İ. Tekeli ve S. İlkin, 2013, s. 270.

⁴⁰⁶ S. Deringil, 2012, s. VIII.

⁴⁰⁷ Cephe, Seri: I, Sayı: 4, Kahire, 1943, s. 3

⁴⁰⁸ a.g.e., s. 194.

Fotoğraf 11: İngilizler Açısından Adana, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 4, Kahire, 1943, s. 3

Ayrıca görüşmelerin iki lider açısından tam bir görüş birliği ile neticlendiği iddia edilmektedir. Türkiye'nin savunmasına yönelik İngiliz-Amerikan yardımlarının sonuçlandırıldığı ve 1939 Anlaşmasına gönderme yapılarak Türk-İngiliz dostluğunun daha da kuvvet kazandığı not edilmektedir.⁴⁰⁹ Askeri yardımlar görüşmeler sırasında neticelendirilen Adana Listeleridir.⁴¹⁰ Savaş malzemesi yardımları, Türkiye'nin müttefiklere yaklaştırılmasında askeri boyuttur. Diğeri ise temelleri Atatürk döneminde Kral Edward'ın Türkiye ziyareti ile atılan ve 1939 Üçlü Anlaşma ile resmileşen siyasi boyuttur. Dergi, Türkiye'nin savaşa dâhil edilmesi hususunda tek bir cümle etmeden pembe bir tablo çizmektedir. Türkiye'nin o dönemki denge politikası ve derginin Türkiye'de dağıtımına yönelik yaşanacak engellemeler sebebiyle, örtük bir anlatıma dayalı üslup belirlendiği muhakkaktır.

Ayrıca Türkiye'nin İnönü önderliğinde barış yanlısı tutumu ve savaş dışı olması övülmektedir. Adana Listelerinde tedarik edilmesi öngörülen modern silahlar ve teçhizatla Türkiye'nin kendisini daha fazla güvende hissedeceği vurgulanmaktadır. Nisan ayının ilk sayısında ise bu listeler kapsamında tedarik

⁴⁰⁹ Cephe, Seri: I, Sayı: 4, Kahire, 1943, s. 4

⁴¹⁰ Z. Önder, 2010, s. 388-391.

edilen, teslim aşamasında olan bazı harp malzemelerinin haberleri yer almaktadır.⁴¹¹ Aynı yılın Haziran sayısında da yine Türk-İngiliz Antlaşması gereğince teslim edilecek uçaklarla ilgili haberler yapılmaktadır. Ortadoğu'ya bu uçakları teslim almaya gelen Türk pilotları ve bu pilotlara uçaklar hakkında teslimden önce verilen eğitim, haberin içeriğinde işlenmektedir.⁴¹² (Fotoğraf 12)

Fotoğraf 12: Türk ve İngiliz Pilotlar, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 11, Kahire, 1943, s. 5

Zamanın ruhuna uygun olarak kamuya sunulan bir dergide Türkiye'nin sorumluluklarının bahsi geçmiyor olsa da İngiltere'nin sorumluluklarını yerine getirdiğini kanıtlar nitelikteki haberler, Türkiye'nin yükümlülüklerini ima etmiş olabilir. Genel olarak değerlendirme yapılacak olursa, bu haberlerin alt metni şudur; Modern Türkiye, modern dünyaya dâhil olmak istiyorsa, öteden beri sürdürülen temaslar gereği müttefikler safında savaşa girmesi gerekmez mi? Bu gerekliliğin şartlarından olan Türkiye'nin modern silahlarla teçhiz edilmesi sorumluluğu Müttefiklerce elden geldiği kadarıyla yerine getirilmektedir. Bu okumaya karşılık Türk tarafının savaş dışı kalma gerekçelerinden birisi, öngörülen savaş malzemelerinin vaktinde ve tam teslim edilmediğidir. Türk tarafının tezi doğrusu olmasına rağmen dergi, bu gerekçelere gönderme yaparcasına gerçekleşen teslimata ilişkin haberleri ve fotoğrafları paylaşmaktadır. (Fotoğraflar 13, 14)

⁴¹¹ Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, s. 9

⁴¹² Cephe, Seri: I, Sayı: 11, Kahire, 1943, s. 5

Fotoğraf 13 (Soldaki): Türkiye'ye Teslim Edilen Savaş Malzemeleri, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, s. 9

Fotoğraf 14 (Sağdaki): Türkiye'ye Teslim Edilen Malzemeler, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 10, Kahire, 1943, s. 18

Görüşmelerin içeriğine ilişkin yapılan çalışmalar göz önüne alındığında derginin dilinin yüzeysel olduğu ve genel dostluk imajını verme gayretinde olduğu söylenebilir. Derginin dağıtım iznine ilişkin durumuna ve propagandanın sempati ilkesine göre geliştirilen strateji doğru kabul edilebilir. Derginin yayın stratejisi gereği, İngilizler ile Türkler arasında diplomatik açıdan bir çeşit ya bizimlesin ya karşımızdasın havasında geçen temasların (en azından 1943 ve sonraki bazı dönemlerde) dergide esamisi okunmamaktadır. Özellikle İngiliz Başbakanı Churchill'in Türkiye'yi savaşa dâhil etme girişimleriyle Dergi'nin dili tezatlık oluşturmaktadır.

İngilizler Adana görüşmelerine, Türkleri kendi taraflarında savaşa dâhil etmede taşıdığı önemden olacak, sonraki sayılarda da göndermeler yapmaktadırlar. İngiltere'nin Ankara'da görev yapmış önceki büyükelçisi Percy Loraine'nin İngilizce makalesi Mart ayında yayınlanan beşinci sayıda yer almıştır. Loraine, Türk-İngiliz ilişkilerini anlatırken ortak çıkar (common interest) kavramını vurguluyor ve bu çıkarın iki ulusu birbirine bağladığını belirtiyor. Türkiye'nin Akdeniz doğu kıyısında kale gibi sağlam durarak işgallere karşı ulusunu ve bağımsızlığını kurduğunu

belirtiyor. İngiltere'nin de özgürlüklerin savunmasını yaptığını ifade ediyor. Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesiyle kendi savaş gerekçesini bir noktada uyumlu kılmaya çalışıyor. Bu derece stratejik öneme sahip bu kalenin dostlarının elinde olmasından duyduğu mutluluğu paylaşıyor. 1939 Üçlü İttifakına da göndermelerin olduğu bu makale daha çok Türk-İngiliz müttefikliği üzerine yaptığı olumlu tasvirlerle Adana görüşmelerine yeni bir misyon kazandırmayı hedefliyor. Adana görüşmelerinin siyasal açıdan savaşın seyrine etkisi diplomatik bir üslupla propaganda malzemesi yapılıyor.⁴¹³

Ayrıca Adana Görüşmelerinin sonuçları doğrultusunda Türkiye'nin silahlandırılması projesi (*Hardihood*) kapsamında Türkiye'ye müttefiklerin Ortadoğu Başkomutanı Sir Henry Maitland Wilson gelmiştir. ⁴¹⁴ Türkiye, bu projenin gerçekleşmesi durumunda savaşa dâhil olma gerekliliği riskinden dolayı, görüşmeler sırasında ayak sürümüş ve müttefik heyeti daha fazla dayanamayarak Ankara'dan apar topar ayrılmıştır. Heyetler arasında yapılan görüşmeler sırasındaki anlaşmazlıklar ve iletişim bozukluğu yaşanmıştır.⁴¹⁵ Ancak heyet başkanı Wilson'un Mayıs ayında yayınlanan sayıda "Türk Gençliğine Mesaj" başlığında paylaştıkları gerçeğe zıtlık oluşturmaktadır. Wilson, yapılan görüşmelerde "tam bir görüş birliğine" varıldığını belirtmektedir.⁴¹⁶ Aynı sayfada Wyndam Deeds'in⁴¹⁷ makalesi de 12 Mayıs 1939 Türk-İngiliz ortak bildirisine gönderme yaparak başlamaktadır. Cephe'nin olaylara stratejik yaklaşımı cereyan eden bütün gelişmeleri olumlu aktarmak üzerinedir. Propaganda yöntemi olarak bu yolu izleyen Cephe, Türkiye'de yayın hayatını sürdürmek bağlamında zaten böyle davranmak gerekliliğini hissetmiş olabilir. Daha da önemlisi Türkiye'nin Sovyet-İngiliz işbirliğinden ve yanlış bir hareket sonucunda Almanlarca bombalanmadan çekindiği bir dönemde Cephe kanalıyla İngilizler, Müttefik-Türk ilişkilerini olağan aksettirmeyi gerekli görmüş olabilirler.

---

⁴¹³ Cephe, Seri: I, Sayı: 5, Kahire, 1943, s. 1.

⁴¹⁴ S. Deringil, 2012, s. 200.

⁴¹⁵ E. Weisband, 1974, s. 181-192.

⁴¹⁶ Cephe, Seri: I, Sayı: 10, Kahire, 1943.

⁴¹⁷ Deeds, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Zaptiyesinde görev yapmıştı. Bu sebeple Türkiye konusunda tarihsel çerçeve ve deneyim açısından geniş bilgiye sahipti. Kaynak: David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, Çev. : M. Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1993, s. 163-164.

Dergiye göre Tunus muharebeleri Afrika Savaşının son raundu olacaktır.⁴¹⁸ Rommel komutasındaki mihver kuvvetleri, güç toplamak için *Majinot* Hattının benzeri olan ve Fransızlar tarafından İtalyan emperyal arzularına karşı inşa edilen *Maret* Hattının gerisine çekilmişlerdir. Derginin son raunt tespiti doğrudur. Tunus coğrafyası Akdeniz'e doğru uzanması ve Sicilya Adası ile yaklaşarak Akdeniz su yollarının kontrolünde elverişli bir konumda olması sebebiyle çok önemlidir. Mihver, batıdan yaklaşan Müttefik 2. Ordu ile doğudan yaklaşan İngiliz 8. Ordusu arasında burada sıkışmıştır. Burasının müttefiklerin eline geçmesiyle Mısır'a ve oradan Doğuya uzanan ticaret ve hammadde yollarının güvenliği sağlanmış olacak ve en önemlisi Sicilya üzerinden veya başka bir coğrafyadan Avrupa'da güney yönlü ikinci bir cephenin açılması kolaylaşacaktır. İşte bu olasılıkların dolandığı bir durumda aynı sayıda Kazablanka'da kararlaştırılan şartsız teslim Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kaiser Almanya'sının teslimine gönderme yapılarak hatırlatılmaktadır.⁴¹⁹ (Fotoğraf 15) Kuzey Afrika Cephesinin kapanması İngilizlerin gözünde muhtemel bir zaferin final biletinin kesilmesiyle eş anlamlıdır. Derginin böyle bir süreçte bu şekilde bir içeriğe yer vermesi bu yönde yorumlanabilir.

Fotoğraf 15: I. Dünya Savaşı Bitiminde Kayser, Hollanda'daki Menfasına (Sürgün Yeri) Gitmek Üzere Trene Binmeden Önce, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 6, Kahire, 1943, s. 4

Cephe, Kazablanka'da müttefiklerce alınan şartsız teslim kararını hatırlattığı haberde içeriğe ilişkin açıklamalarda bulunuyor. Müttefiklerin ve dolayısıyla Cephe'nin klasik retoriği, müttefiklerin niyetinin ne 1918'de, ne de bu savaşta Alman milletini ezmek olmadığıdır. Kanıt olarak ise 1939 senesinde Mihverin eylemlerine

⁴¹⁸ Cephe, Seri: I, Sayı: 5, Kahire, 1943, s. 5

⁴¹⁹ Cephe, Seri: I, Sayı: 6, Kahire, 1943, s. 4

aynı ölçüde karşılık verilmemesi gösterilmektedir. Sonrasında Mihverin işgal ettiği bölgelerde halklara yaptığı zulmün önlenmesi ve özgürlüklerin yeniden tesisinin amaçlandığı müttefik liderlerin dilinden aktarılmıştır. İlginçtir, bu söylemi sıklıkla muhtelif yerlerde dile getiren Cephe, son olarak şu cümleyi sarf etmektedir: “Müttefikler, 1918’deki hatalarını tekrarlamamaya kat’i suretle karar vermiş bulunuyorlar.”⁴²⁰ Bahsi geçen hatanın ne olduğu izah edilmiyor. Eğer söz konusu hata Almanya’nın tekrar hırçınlaşacak kadar bitkin bırakılmaması ise, verilen söz tam anlamıyla “yalan” olacaktır. Keza savaş sonunda Berlin bile bölünüp nüfuz alanlarına ayrılacaktır. Cephe şayet böyle bir hatayı kast etmişse, Türk yöneticiler, Avrupa’nın ortasında güçsüz bir Almanya’dan haz duymadıklarını ve bu durumun Rusya’nın yayılmasına meydan verebileceği korkusunu defaten müttefiklere bildirmişlerdir.

Kızıl Ordu Almanlar karşısında ilerlerken Cephe de gelişmeleri genelde orta sayfalarda işlemeyi ihmal etmiyor. Moskova işgalini gerçekleştirmeyi uman Almanlar, bu işgali gerçekleştirecek olanlara şeref saliplerini⁴²¹ hazırlayıp cepheye göndermişlerdir. Cephe, bu salipleri, savaş esirlerinin umutsuz kamp yürüyüşünü ve Alman askerlerinin mezarlarını aynı sayfada “bütün kazançları” tanımlamasıyla resmetmektedir. (Fotoğraf 16) Gerçek malzemeye dayalı bir propaganda ancak bu kadar olur. Sandıklardan yerlere saçılmış Hitler Almanya’sının en hatırdadır kalır sembollerinden Nazi haçları, bütün bir ulusun umutsuzca peşinden koştuğu boş hayallerin sonucunda mağrur askerlerin göğüsleri yerine soğuk toprağın bağındadır.

---

⁴²⁰ Cephe, Seri: I, Sayı: 6, Kahire, 1943, s. 12.

⁴²¹ Hristiyanlık sembolü haçın adıdır.

Fotoğraf 16: Nazi Sembollerinin Aşağılanması, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 6, Kahire, 1943, s. 9

1943 yılı tekrar 1918'e dönüşün başlangıç dönemleriydi. Mihverin Kuzey Afrika'dan silinmeye başlaması, Doğu Cephesinde Sovyetlerin avantajlı konuma geçmesi Avrupa'da ikinci cephenin nerede açılacağı sorusunu gündeme getirmişti. Bu süreçte Cephe, Nazi Avrupası'nda yerel isyan hareketlerini hatırlatıyordu. Mihverin doğudan, güneyden ve batıdan yavaş yavaş sarılmaya, savunma hatları çok zayıf olan Avrupa anakarasına doğru çekilmeye başladığını vurguluyordu. Böyle avantajlı bir durumda da Cephe'ye müttefiklerin hangi noktadan mihveri vuracağı sorusuna cevap arayarak propaganda yapmak kalıyordu. Kazablanka görüşmelerinde hangi noktadan cephe açma kararı alınmıştı? Cephe, o dönemde bu soruyla hem müttefiklerin artık belirleyici güç olduğunu vurguluyor, hem de okuru meraklandırmaya çalışıyordu. Daha sonraki araştırmalara göre Kazablanka'da Rusya'yı rahatlatmak için Sicilya'ya çıkarma yapma, Balkanlarda İkinci bir cephenin açılması (Churchill'in ısrarıyla alınan bu karar, Roosevelt tarafından benimsenmemiş ve gündemden düşmüştür), Türkiye'yi savaşa dâhil etmek için hazırlıkların yapılması ve mihverin kayıtsız şartsız teslim olması kararları alınmıştır.⁴²²

Cephe'nin içeriği açısından değerlendirmeye muhtaç olan bir diğer konu da Müttefikler tarafından gerçekleştirilen Kuzey Afrika çıkarmasıdır. Churchill'in

⁴²² F. Armaoğlu, 2012, s. 476.

önerisiyle Roosevelt tarafından da kabul edilen Kuzey Afrika çıkarmasının adı Meşale (Torch) Harekâtıydı.⁴²³ Amerikalı General Eisenhower komutasında yapılacak çıkarmaya Stalin'i Moskova'da ikna eden Churchill'di. Çıkarmanın icrası Avrupa'da ikinci cephenin açılmasını ötelemesi durumuna rağmen Stalin, başta tepki gösterse de çıkarmaya sonradan razı olmuştu. 8 Kasım 1942'de Müttefiklerin Fas ve Cezayir'e çıkarma yapmaya başlamasıyla harekât gerçekleşti.⁴²⁴ Eisenhower idaresindeki bu kuvvetler batıdan, Montgomery idaresindeki İngiliz kuvvetleri doğudan ilerleyerek 1943 ilkbaharında asker ve teçhizat üstünlüğü de ortadan kalkan Rommel'in kuvvetlerini etkisiz hale getirmişti. Bu süreçte Cephe, Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinin başarılarını ön plana çıkarmaktadır.

Ancak Rusların doğu cephesinde döktüğü kanın Kuzey Afrika'da Alman kuvvetlerinin cılız kalmasını nasıl sağladığı ortadaydı. Daha önce belirtildiği üzere Almanların 5 milyon askeri Ruslara karşı savaşıırken Kuzey Afrika'da Erwin Rommel komutasında 12 Alman tümeni asker vardı. Doğu cephesinde ise tümen sayısı 266'yı bulmuştu.⁴²⁵ Bu gerçekten hareketle Ruslar, Kuzey Afrika cephesinin kazanılmasına dolaylı katkıda bulunmuşken Cephe, bu gerçekten bahsetmemektedir.

13 Mayıs 1943'te Tunus'ta Alman Ordular Grubu teslim olmuştu.⁴²⁶ Cephe, 1943 yılının Türkiye'de dağıtılan son sayısında, zafer işaretleriyle gülümseyen Tunuslu kalabalığın fotoğrafını (Fotoğraf 17) kapakta paylaşmış ve sayfanın altına şu soruyu eklemiştir: “Müttefikler nereden vuracak?” Dört sayfa boyunca müttefiklerin nereden çıkarma yapacağını tartışan dergi, büyük haritalar eşliğinde olasılıklardan bahsetmektedir. Almanların ortaçağ kokan “Avrupa Kalesi” propagandasına karşı Cephe'nin verdiği cevap ise savaşın seyrini etkileyen hava unsurlarının önemini hatırlatmaktadır. “Hitler'in “Avrupa Kalesi” duvarlara sahip olabilir, fakat Müttefiklerin asker ve silah kudreti, bunları aşmasını bilecektir. Bu duvarlar, uçan-kale,⁴²⁷ *Halifaks*, *Lankester*, *Sterling*, ve *Maskito* bombardıman uçaklarına mani olamayacaktır. “Avrupa Kale”sinin en büyük ihtiyacı bir

⁴²³ Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cilt I, Çev. : K. Bağrıaçık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000a, s. 330.

⁴²⁴ İ. Tekeli ve S. İlkin, 2013, s. 259.

⁴²⁵ T. Ataöy, 2. *Dünya Savaşı*, İleri Yayınları, İstanbul, 2008, s. 120.

⁴²⁶ Hans-Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, Çev. : İ. Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989, s. 62.

⁴²⁷ Cephe, Müttefik ve İngiliz uçaklarından bahsederken artık benzetim yoluyla “uçan kale, üstün uçan kale” propagandasını sıklıkla yapacaktır.

TAVANDIR... Tunus'un dağlarla çevrili, en seçkin Alman kuvvetleri ile müdafaa edilen sağlam müstahkem mevkillerine delerek dalmasını bilen Müttefikler, Berlin'e de girmesini bileceklerdir.”⁴²⁸

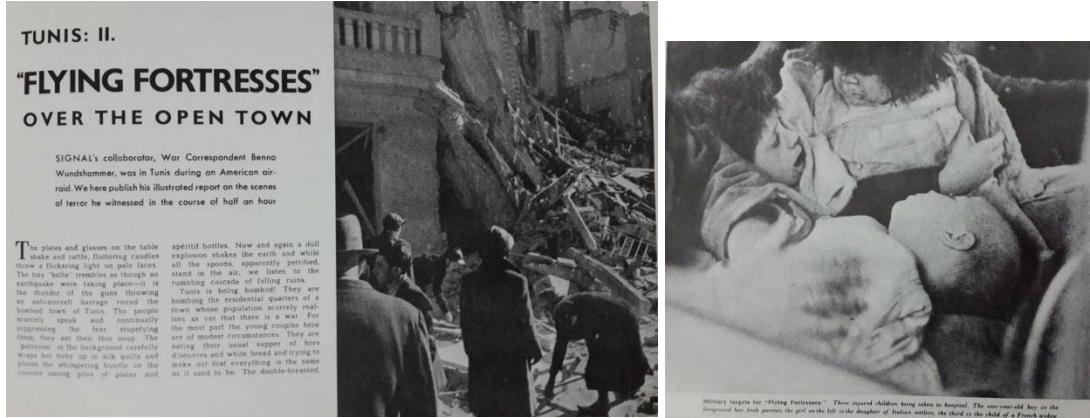

Fotoğraf 17: Tunus'un Alınmasını Zafer İşareti Yaparak Kutlayan Yerli Halk, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 11, Kahire, 1943, Ön Kapak

Öte taraftan *Signal*, açık şehir olarak tanımladığı Tunus'a “uçan kalelerin” Tunus'un Müttefiklerce alınmasından önce yaptığı saldırıları terör olarak nitelemiş ve fotoğraflar paylaşarak saldırının boyutunu okurlara yansıtmaya çalışmıştı.⁴²⁹ Sivil insanların, kadınların, çocukların canlı gömüldüğü hava saldırılarını kullanarak İngiltere'nin uçan kale karşı propagandasına cevap vermişti. (Fotoğraflar 18, 19)

⁴²⁸ Cephe, Seri: I, Sayı: 11, Kahire, 1943, s. 12

⁴²⁹ S. L. Mayer (Ed.), 1979

Fotoğraflar 18, 19: : Tunus'un Alınışı Öncesinde Müttefiklerin Düzenlediği Hava Saldırılarına *Signal*'in Yaklaşımı, Kaynak: S. L. Mayer (Ed.), *Signal Years of Retreat 1943-1944*, The Hamlyn Publishing Group Limited, London, 1979

Cephe, sonraki sayfalarda adeta bir askeri savaş stratejisi yayını gibi, muhtemel Avrupa çıkarma noktalarının (Fransa sahilleri, Norveç-Danimarka, Hollanda-Belçika, Fransa, İtalya, ...) çıkarmanın kaynak noktalarına uzaklığı, coğrafi durumu, yerel halklarının tutumu gibi başlıklarda değerlendirmeler yapmaktadır. Cephe, her muhtemel çıkarma bölgesinin müttefik kontrolündeki bölgelere uzaklığını verirken Fransa'nın İngiltere'ye bakan sahillerine oldukça geniş yer vermiştir. Sonradan çıkarma yapılacak bu alanlar İngiliz anakarasına oldukça yakındır ve coğrafi açıdan dergiye göre uygundur.⁴³⁰

Tunus'un alınışıyla İtalyan İmparatorluğunun sonu tekrar hatırlatılmakta ve bu gelişme Mihverin kayıpları açısından ancak Rusların Stalingrad zaferiyle mukayese edilebileceği iddia edilmektedir. Böylesine bir benzetme yapılmasındaki tarihsel arka plan Almanlar açısından sarsıcıdır. Doğu Cephesinde Almanların Ruslara karşı uğradığı Stalingrad bozgunu ve ardından yaşanan geri çekilme, dünyaya Alman üstünlüğünün kaybolmaya başladığının ilanıydı. Savaşın dönüm noktası Stalingrad'dı (1942).⁴³¹ Stalingrad bozgunu savaşın seyri açısından öylesine bir

⁴³⁰ Cephe, Seri: I, Sayı: 11, Kahire, 1943, s. 11-14

⁴³¹ L. Hart, 2000a, s. 280.

dönüm noktasıydı ki Müttefik liderler bu gelişmeden sonra dünyanın geleceğinin nasıl inşa edileceği üzerine düşünmeye başlayacaklardı.⁴³²

1.2.2.Müttefikler Güçlüdür, Mihver Çaresizdir

Cephe'nin genel olarak yürüttüğü propagandanın bir boyutu da her alandaki Müttefik üstünlüğünü ön plana çıkarmaktır. Bu üstünlüğe ilişkin değişik veriler okura sunulmaktadır.

Öncelikle Cephe'de Müttefiklerin Almanlar karşısındaki hammadde üstünlüğünü göstermek için petrol konusu geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Cephe'ye göre Müttefikler, dünya ham petrolünün %93'üne sahip bulunmaktalar. Almanların Romanya'dan tedarik ettiği petrol ise ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Verilen oran bilgisinin birebir doğruluğu tartışılabilir olsa da gerçek müttefikler lehinedir. Orta Doğu'da, ABD'de bulunan rezervlerle (Fotoğraf 20) Almanya'nın sahip olduklarının kıyası bile gereksizdir. Cephe, petrol fişkırıyan Yakın Doğunun, Abadan'ın Nazilerin eline geçme tehlikesini atlattığını bildirmektedir. Cephe'ye göre; “PETROL!. ZAFERİN KAN DAMARI”dır.⁴³³ Savaşın idamesinde petrol kritik öneme sahiptir. Cephe'nin okura bu anlatım ve istatistiklere göre verdiği mesaj tektir; bu kaynaklarla Almanya'nın galip gelmesi imkânsızdır.

Kaynakların ön plana çıkarılmasıyla ilgili benzer içerikler dergide mevcuttur. Burada da Socrates metodu kullanılarak; “Japonlar neden savaşı kazanamaz?”, sorusuna cevap verilmektedir. Haberin içeriğinde kaynakların niteliği ve niceliğinin yanında sevkiyatının da öneminden bahsederken şöyle bir kıyas yapılmaktadır: “Japonya'nın nüfusu 70, Amerika'nın 120 milyondur. Amerika'nın gemi, top ve tayyareler için lüzumu olan çelik ihtisalatı ise 24 bin tondur. Petrol de böyle...”⁴³⁴

---

⁴³² Henry Kissinger, *Diplomasi*, Çev.: İ. H. Kurt, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 376. : Churchill güç dengesini öngörürken Roosevelt, büyük güçlerin dünya yönetim kurulunu (dört polis) arzuluyordu. Stalin ise Rus nüfuzunu Avrupa'ya ve Balkanlara yayarak tampon bölgeler kurmak istiyordu.

⁴³³ Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, s. 5.

⁴³⁴ Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 18.

Fotoğraf 20: ABD'nin Petrol Sahaları, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, s. 5

Ayrıca Hindistan'ın müttefiklerin kullanımındaki hammadde kaynakları şu cümlelerle aktarılmaktadır: “Hindistan, tabiatın bahsettiği zenginliklere bürünmüş bu ülke, her sahada gelişmiş bulunan modern endüstrisiyle Müttefiklerin harp gayretlerine büyük yardımlarda bulunmaktadır. Tatas'daki dünyanın en büyük demir endüstrisi, kömür madenleri, ormancılığı, yünü ve dünya inhisarını elinde bulunduran tutan pamukçuluğu...”⁴³⁵ Güçlü yönlerin vurgulanarak haber niteliğinde yapılan propaganda ancak bu kadar olabilir. Petrol, pamuk, tuz, demir, gümüş, kurşun, buğday, kahve, çay, deri, kereste, pirinç, altın, ...ürünlerinden oluşan Hindistan zenginliği müttefiklerin gücüne güç katmaktadır.

Buna ek olarak Hindistan o dönem için Britanya'nın sömürgesidir. Hindistan'ın tüm imkânlarıyla Müttefik davasına destek vermesi ile Nazilerin “Yeni Dünya Düzeni” içinde başkaldıran ulusların durumu okurun kıyasına bırakılmaktadır. İngiltere ile sömürgeleri arasında bir problem olmadığının ispatı Nazi propagandasının karşı geliştirilen bir stratejidir.

Derginin hemen hemen her sayısında İngiliz-Amerikan silah üretim sanayisine ilişkin tanıtım haberlerine rastlanmaktadır. Bir gemi inşaatı, uçak yapımına kadar her türlü savaş sanayisi tanıtımı fotoğraflarla birlikte dergide yer bulmaktadır. Müttefiklerin artan silah üretimini Almanlara karşı eninde sonunda galip geleceğini kanıtlar sunarak aktarması bakımından Türk okuyucuyu cezbedicidir.

⁴³⁵ Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, s. 9.

Amerika'nın Oregon kentinde 10.500 tonluk *Josef N. Teal* şilebinin tüm rekorları kırarak 10 günde inşa edildiğini duyuran haber 1943 yılındaki 4. sayıdadır.⁴³⁶ Tabi ki bunun gerçekleşmesini mümkün kılan seri üretim becerisinden de içerikte bahsedilmektedir. Bu ölçekte bir geminin inşasının bu kadar kısa sürede gerçekleşmesini kendi üretim kapasitesiyle kıyaslayacak olan okuyucunun Müttefiklerin olası galibiyetine inanması doğaldır.

Cephe Dergisi'nde işlenen bir diğer konuda Müttefiklerin bilimsel ve teknolojik üstünlüğüdür. Bu konuda çok çeşitli içerikler bulunmasına rağmen burada o dönem için yeni geliştirilmekte olan bir teknolojiye yer verilmiştir. Cephe Britanya'nın bilimsel kabiliyetini göstermek açısından birçok içeriği sayfalarına taşımıştır. Bunlardan en dikkat çeken ise “helikopter uçağı” başlıklı haberdır. (Fotoğraf 21)

Fotoğraf 21: Helikopter Haberi, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, s. 19

Cephe bu haberi aktarırken geleceğe ilişkin tahminlerde de bulunuyor:

Helikopterler umumileştiği zaman, bugün çok tabii gördüğümüz otomobil, garaj ve durakları yerine, helikopterler için yapılmış büyük garajlar ve hususi duraklar görürsek hiç hayret etmeyeceğiz. Mesela taksi helikopterler piyasaya çıkarsa, bugün çok tuhaf gelebilecek manzaralara şahit olabileceğiz. Bakacaksınız, apartmanın sekizinci katında

⁴³⁶ Cephe, Seri: I, Sayı: 4, Kahire, 1943, s. 4

oturan bir insan, tıpkı taksi çağırır gibi, kapıcı ile haber gönderdiği helikopterine apartman penceresinden rahatlıkla binebilecek...⁴³⁷

Tahminlerin çoğu günümüzde gerçekleşmiş gözüküyor. Helikopter teknolojisinin yeni geliştiği bir dönemde bu tahminler oldukça isabetli gözükmetedir.

Ayrıca dergide ‘‘İngiltere’nin Harp Sonrası Planları’’ başlıklı bir habere yer verilmiştir.⁴³⁸ Haber, eğitim alanında, çalışma ortamında ve sosyal yaşamda ülkede planlanmakta olan faaliyetlerden bahsediyor. Savaşın fiilen bitimine iki yıl varken böyle bir içeriğin varlığı nasıl açıklanabilir?

Benzer içerikleri savaş sonrasına ilişkin haberlerde de görmek mümkündür. Nisan ayının ilk sayısında Britanya’nın harp sonrasına ilişkin dört yıllık planından bahsedilmektedir. Sosyal sigorta, işsizliğin önlenmesi, aile hayatı, okuma fırsatı, ülkenin imarı, kuvvetli mali düzen, endüstri projeleri başlıkları toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan düzenlenmesi konularına eğilmektedir.⁴³⁹ Başlıklar, savaşın yarattığı sorunlara eğilmesi açısından gerçekçidir. İngiliz propagandasının tipik özelliği iyi yönlerin vurgulanmasıdır. Bu içerikte de bu niteliği görmek mümkündür. İngiltere’nin üretim kapasitesi, teknolojik üstünlüğü, en zor şartlarda bile geleceğe yönelik planlamalar yapabildiği algısı okura yansıtılmaya çalışılmaktadır. Churchill’in şu cümleleri bu gerçeği desteklemektedir : ‘‘Dünyada ilk treni yapan bizdik ve onu modern ve ileri şekline getirmek için de gene biz uğraşmalıyız’’.⁴⁴⁰

1943 yılıyla birlikte ‘‘stratejik bombardıman’’ kapsamında İngilizler Alman şehirlerini (Berlin, Hamburg, Essen ...) havadan bombalamaktaydılar. (Fotoğraf 22) Cephe, ağır bombardıman uçakları ve silahlarıyla gerçekleştirilen saldırılar neticesinde şehirlerin ve binaların harabeye dönmüş fotoğraflarını paylaşırken altına şu notu düşmektedir: ‘‘Fabrikalar, liman ve demiryolu kavşakları hedef tutularak yapılan bombardımanlar, evlere tesir etmekten hâlî kalmamaktadır.’’⁴⁴¹ Almanlar,

⁴³⁷ Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, s. 19.

⁴³⁸ Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, s. 4

⁴³⁹ Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, s. 3-4.

⁴⁴⁰ Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, s. 4.

⁴⁴¹ Hâlî Kalmamak: Geri durmamak.

Londra, Varşova ve Belgrad'a yapmış oldukları bombardımanın neticesini bin kat fazlasıyla ödüyorlar.”⁴⁴²

Savaşın bu döneminde Müttefikler safında yer alması ve cepheye katılması yönünde sıkıştırılan Türkiye'nin korkusu, bu kararı alması durumunda, Mihver tarafından bombalanmaktı. İngiltere'nin hava gücündeki üstünlüğü tekrar sağlayıp Almanya'yı zor duruma soktuğunu belgelemek, Türk yöneticilerin ve halkının Mihver bombardımanına maruz kalma korkusunu hafifletmek açısından işlevseldi.

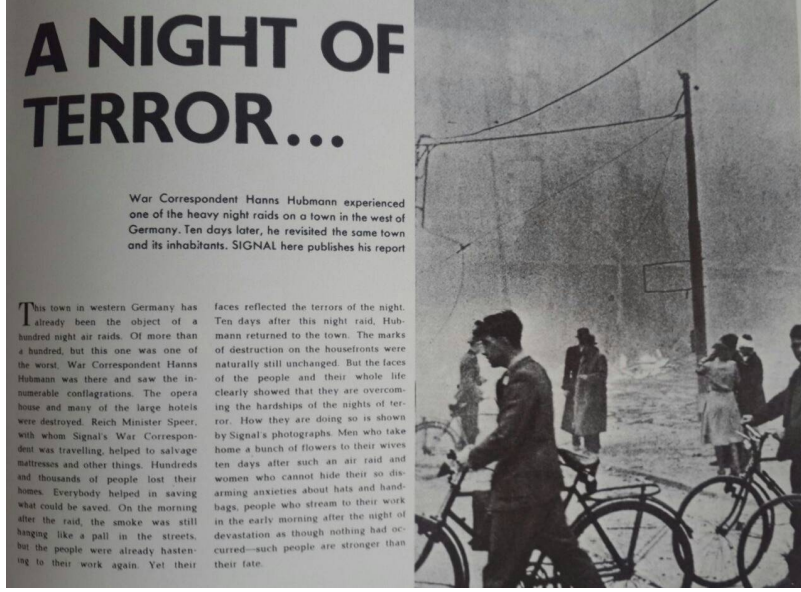

Fotoğraf 22: Alman Şehirlerinin Bombalanması, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, s. 6

Alman propagandasının sözcüsü *Signal* ise bu bombalamaları terör olarak nitelemekteydi. (Fotoğraf 23) Şehirden yıkıntı görüntülerini paylaşan dergi bununla yetinmiyor, kısa süre sonunda tamir edilen yerlerin ve gündelik hayatına devam eden insanların fotoğrafını da paylaşıyordu.⁴⁴³ Böylece Alman toplumunun Müttefiklerce düzenlenen insanlık dışı saldırılardan etkilenmediği, gündelik hayatına mutlu bir şekilde devam ettiği algısı oluşturulmaya çalışılıyordu.

⁴⁴² Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, s. 6.

⁴⁴³ S. L. Mayer (Ed.), 1979

Fotoğraf 23: Alman Şehirlerinin Bombalanmasına *Signal*'in Bakışı, Kaynak: S. L. Mayer (Ed.), *Signal Years of Retreat 1943-1944*, The Hamlyn Publishing Group Limited, London, 1979

Cephe'de Alman şehirlerinin bombalanması fotoğraflarının paylaşılması, bir taraftan Britanya Savaşı sırasında ağır bombardımana uğrayan İngiltere algısını okuyucunun hafızasında bastırıp tersine çevirirken, diğer taraftan da Alman hava üstünlüğünün ortadan kalkması sonucunda Türk şehirlerinin güvende olduğu düşüncesini tetikliyordu.

Harp sahasındaki gelişmelerin büyük bir kısmı, Kuzey Afrika'da Kahire'den itibaren batıya doğru Almanları püskürtüp takip eden İngiliz 8. Ordusuna ayrılmıştır. 8. Ordunun başındaki General Montgomery şahsında ulusal kahraman yaratma çabası aşikârdır. Ulusal kahraman teorisi, bir ulusun kolektif hafızasını oluşturmada alt başlıklardan birisi olarak kabul edilebilir. Bu açıdan ulusun fertleri, Kuzey Afrika mücadelelerini ve kazanımlarını hafızasında canlandırırdığında Montgomery'nin geleceğe bakan mağrur bakışlarında gizlenmiş mistik başarı hikâyesiyle büyülenecektir.⁴⁴⁴ Zaten Montgomery'nin fotoğraflarıyla verilen haberlerde süslü anlatım hâkimdir. Başarıları tamamlayan dil ile fotoğraflar uyum içindedir. (Fotoğraflar 24, 25)

⁴⁴⁴ Cephe dergisi İngiltere'de de yayınlanan "The Sphere" dergisinin Türkiye baskısıdır. Kısımlar birebir aynı olmasa da genel muhteva benzerdir.

Fotoğraflar 24, 25: Kuzey Afrika'daki İngiliz 8. Ordu komutanı Montgomery, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 9, Kahire, 1943, s. 3-4.

Bu içerik ve fotoğraflarla Müttefik kuvvetlerin güçlü ve yenilmez olduğu fikri, yaşanmış başarıların kahramanlık hikâyelerine dönüştürülmesiyle okura yansıtılmaktadır.

Buna ek olarak Ruslarla Almanların çarpıştığı Doğu Cephesi'nden haberler içerikte göze çarpmaktadır. Stalingrad'da, Harkov'da, Rostov'da gerçekleşen çarpışmalar ve sokak savaşları... Hatta Japonların Pasifik'teki yenilgilerinin bazıları da bunlara eklenebilir.

Savaş, üretim, maddi kaynaklar, müttefikler ile sömürgeler arasında uyum noktasında içeriğe yansıtılan üstünlük yanında diğer bir alan da siyasi boyuttur. Adana Görüşmelerinin özel ekle aktarıldığı sayıda İngiliz ve Amerikan yönetimine ilişkin imaj çalışması dikkat çekicidir. (Fotoğraf 26) Beyaz sayfaya basılmış “Toros Mülakatı” eki bu iki sayfanın arasınaıştırılmıştır. Wilson ve Roosevelt'in yan yana fotoğraflarının da yer aldığı sayfalarda ayrıca Downing Street 10 Numara (İngiliz Başbakanlık Ofisi) ile Beyaz Evin (Beyaz Saray) tanıtımı yapılmaktadır. Bu sayfalardaki tüm içeriğin dili Türkçedir. 10 numaranın tasviri sırasında “kırmızı perdeler çekildiği vakit bir hava hücumunda şarapnel ile parçalanan, fakat henüz

dikilmeyen yırtıklar görülür’’⁴⁴⁵ cümlesi propaganda üslubuyla gerçekliğin aktarılmasıdır. Bu açıklık ilk bakışta acizlik olarak algılansa da dürüstlük hissiyatı güveni beraberinde getirecektir. Eğer bu dergi bir totaliter rejime ait propaganda aracı olsaydı, böyle bir içeriğin dergide geçmesi muhtemel olur muydu? Aynı haberde şöyle bir cümle de geçmektedir: “Çörçilin günleri çalışmakla yüklüdür. Her gece ikiye hatta üçe kadar çalıştığı halde sabah yedide kalkar ve on bire kadar yatak odası meclis odası halini alır.”⁴⁴⁶ Bu anlatım ömrünü halkına adanmış lider profilini çizen kadim bir propaganda tekniğidir. İngiliz başbakanı bu şartlarda milletin ve hatta demokrasilerin özgürlüğünü garanti altına almak için uğraşmaktadır.

Beyaz Saray’dan ihtişamla bahsedilirken Roosevelt’in samimi ocak başı sohbetlerine de yer verilmektedir. Bu sohbetler İngiliz kralının halka mesajlarına ve Churchill’in nutuklarına benzetilmektedir.

Fotoğraf 26: Downing Street 10 ve Beyaz Saray, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 10-11.

Adana görüşmelerinde Türkiye’nin müttefikler tarafında savaşa dâhil olmasının talep edildiği bilinmektedir. Bu haberle birlikte İngiliz başbakanı ve Amerikan başkanına ilişkin imaj çalışmasının burada ve bir arada verilmesi, okuyucuya verilen mesaj açısından önemlidir. İki müttefik ülke beraberdir, güçlüdür,

⁴⁴⁵ Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 10.

⁴⁴⁶ Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 10.

demokrasiyle idare edilir ve nihayetinde savaşı özgür ulusların tayin ettiği özgür idareler ve ordular kazanacaktır! Sizleri ve sizlerin yönetimlerini kendilerinin yanında savaşa davet eden işte bu devletlerdir!

Müttefikler ile diğer büyük ülkeler arasında cereyan eden ilişkiler Cephe'nin içeriğinde büyük yer kaplar. Çin liderinin eşi Bayan Çan-Kay-Şek'in ABD ziyareti müttefik safinın genişliğini vurgulamak maksadıyla genişçe yer bulmuştur.

Müttefiklerin gücünü gösterme de araç olarak kullanılan bir başka alan ise sinemadır. 1943 yılında savaşı konu alan filmlerin tüm Hollywood filmleri içinde üçte bir orandaydı.⁴⁴⁷ Amerikan ziraat bürosuna bu içerikte resimli film hazırlayan Walt Disney, bu projeye “Yiyecek harbi kazanacaktır” adını vermiştir. Cephe, bu haberi duyururken şu bilgiyi de veriyor; “Disney'in 550 memurunun %90'ı harple ilgili filmlerde çalışıyorlar.” Birleşik Devletlerin kaynaklarını betimlerken Disney, Almanlara yönelik oldukça alaycı bir üslup takınıyor: “Amerika'nın undan yaptığı makarna ile bütün dünyayı kaplayabilecek bir örtü dokunulabileceği gibi yağ mahsulünden de bir şişman kadın yaratarak Berlin ezilebilir.”⁴⁴⁸ Disney, Almanların yenilebilmesi için hiç olmazsa bir şişman kadının yeterli olabileceğini belirtirken propagandanın vazgeçilmez ilkesi abartmayı kullanıyor.

Disney'in çizimlerinde Cephe açısından sıra dışı bir durum söz konusudur. Buraya kadar Hitler'in herhangi bir görseli Cephe'de yer almamaktadır. Ancak Disney'in bir çiziminden Hitlerin suretini çıkarmak zor değildir. (Karikatür 1) Hitler'in görselini, en azından harbin ortada olduğu bir dönemde, kullanarak onun bizatihi propagandasını yapmak istemeyen Cephe, çizim yollu imaya burada müsaade etmiş olabilir.

---

⁴⁴⁷ T. Clark, 2011, s. 133

⁴⁴⁸ Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 16.

Karikatür 1: Patlama Sonrası Alman Askeri, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 17.

Müttefiklerin üstünlüklerinin yanında içeriğe aktarılan diğer bir anlatım da Mihverin mağlubiyetleri ve çaresizliğidir. Ancak bu yenilgiler ve çaresizlikler sayıların içeriğinde çok geniş yer tutmamakta, Müttefiklerin zaferleri ve üstünlüklerinden sonra gelmektedir.

Yıpratılmak istenen bir kişiden çok kez söz etmek istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Düşmanın içerikte geniş yer bulması karşı tarın dolaylı propagandasına imkân verebilir. Ölmüş, parçalanmış bir düşman askerin fotoğrafını göstermek okurda infiale yol açabilir. Düşmanı olduğu gibi, bitkin, yorgun ve çaresiz resmetmek kazanmanın esnek ifadesidir. Ölümü ve karşı tarafın müthiş kaybını dolaylı yoldan ifade etmek en tercih edilen yoldur. Aşağıdaki fotoğrafta olduğu gibi bir miğfer yığının düşmanın kayıpları ve kaçanlarıyla ilişkilendirmek başarının yumuşak ifadesidir. (Fotoğraf 27) Kendisini demokrasi kavramıyla özdeşleştiren bir rejimin karşı taraftaki imajını sarsmamak için savaş hali de olsa bu yolu tercih etmesi ince zekânın ürünüdür.

Diğer bir çizimde (Karikatür 2) uçuşan sineklerin ise çöl sıcaklığında Almanlardan daha can sıkıcı olduğu belirtilmektedir.⁴⁴⁹ Burada ince bir alay söz konusudur. Sinekler diğer hayvanlar gibi ancak öldüklerinde zarar vermeyen, içgüdülerine göre hareket eden canlılardır. Ancak düşman askerleri bazen ölmeden de pes etmektedirler. Bu anlatımla, bir taraftan düşman sinekten daha da dirençsiz olarak tanımlanıp aşağılanırken, diğer taraftan savaş ve öldürme sinek avlamaya benzetilerek doğal bir eylem olarak sunulmaktadır.

⁴⁴⁹ Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, s. 20.

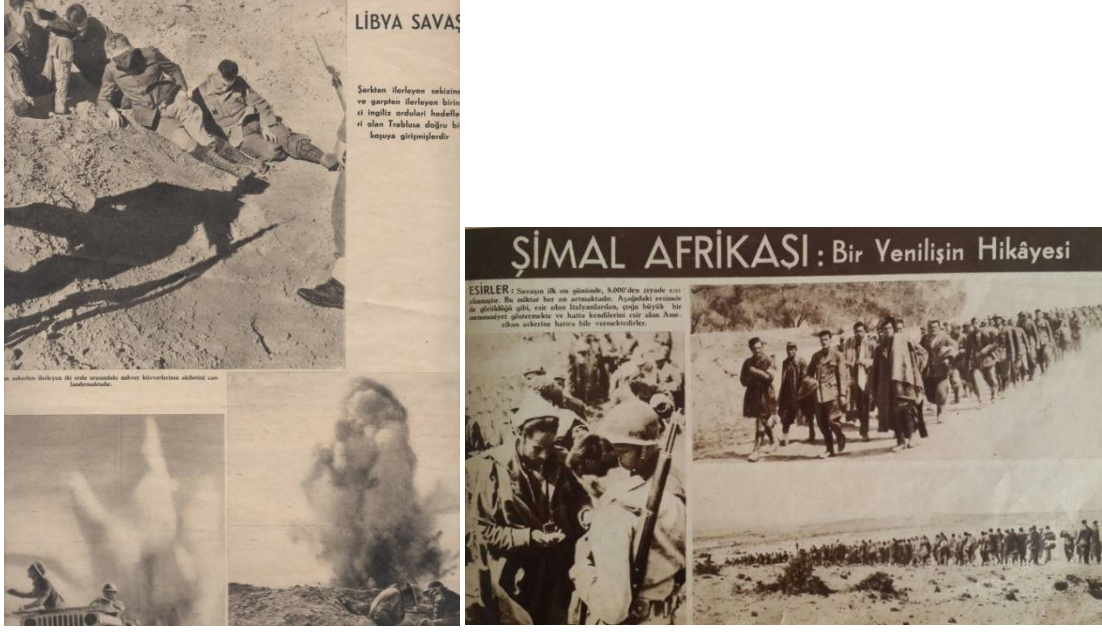

Fotoğraf 27 (Soldaki): Teslim Olmuş Mihver Güçleri, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943, s. 18

Karikatür 2 (Sağdaki): Düşmanın Aşağılanması, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, s. 18

Düşmanın durumundan ve mağlubiyetinden bahsederken Cephe özellikle soğuk kelimeler kullanmaya özen göstermektedir. Müttefiklerin bahsi söz konusu olduğunda ise tercih edilen kelimeler sıcaktır. “Mihver kuvvetlerinin sonu: Ölüm, esaret ve hayal sukutu” ifadeleri Tunus mağlubiyetini aktarırken kullanılmıştır. Tunus’un alınması sonrasında neşeli halkın gülümseyen askerlerle çekilen fotoğrafları ise “Halkın muzaffer orduya saygı ve şükranı” cümleleriyle aktarılmıştır.⁴⁵⁰

⁴⁵⁰ Cephe, Seri: I, Sayı: 11, Kahire, 1943, s. 9.

Fotoğraf 28 (Soldaki): Libya’da Esir Düşen Mihver Askerleri, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, s. 2

Fotoğraf 29 (Sağdaki): Kuzey Afrika’da Esir Mihver Askerleri, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, s. 12

İngilizlerin üretim, hammadde kaynaklarının üstünlüğünün yanında sömürgeleriyle de olan dayanışması ön plan çıkarılmaktadır. Bunun yanında Mihverin zayıflığı ve yenilgiler sonrasında içine düştüğü çaresizlik vurgulanmaktadır. Okura gerçek olduğu iddia edilen bilgi ve görüntüler üzerinden bir resim sunulmaktadır. İstenen şey, hedef kitlenin bu gerçeklikten hareket ederek Müttefiklere sempati beslemesidir.

1.2.3. Türkiye Modern Yüzüyle Demokrat Batının Parçasıdır

1943 yılı sayılarında Türkiye’nin tanıtımına ilişkin birçok haber vardır. Bu haberlerin genel içeriğine bakıldığında İngiltere ile ilişkili olanlar göze çarpar. İngiliz girişimi olan Karabük Demir-Çelik Fabrikası, Halkevleri, Türk ordusunun önemli eğitim kurumu Harp Okulunun tanıtılması... Bu haberlerin genel özelliği ise aktarımda kullanılan dilin modernliği çağrıştıran kelimelerle dolu olmasıdır. Anlatımın eğilimi Türkiye’yi bu asri özellikleriyle Batı’ya eklemlenmek üzerinedir. İngiliz propaganda planları arasında mihverin Türkiye’yi işgali durumunda da benzer söylemlere yer verilmesi planlanmıştır. Mihverin Türkiye’yi sömürmek üzere hareket

ettiği belirtilecek, fakat Müttefiklerin amacının Atatürk'ün başlattığı Batılılaşma sürecini desteklemek olduğu vurgulanacaktır.⁴⁵¹

Türk tarihi ve yeni Türkiye Cumhuriyeti açısından önemli şahsiyetler ve olaylara ilişkin içerikler de 1943 sayıları boyunca dergide yer almaktadır. On bir sayıdan dördünün kapağı Türkiye ile ilişkilidir. Örneğin Mayıs ayında yayınlanan sayı, “Spor Bayramı Sayısı” adıyla çıkmış ve içerikte bayramın kutlanılmasını aktaran geniş haberlere yer almaktadır. Bir sonraki Haziran sayısında da İstanbul'un fethi işlenmiş ve Türk tarihine ve Fatih'e övücü sözler sarf edilmiştir.

8 Mart 1943'te Meclis oylamasıyla yeniden Cumhurbaşkanlığına seçilen İsmet İnönü derginin altıncı sayısına (Mart) kapak olmuştur. (Fotoğraf 30) Kullanılan görsel tam anlamıyla politik bir fotoğraftır. Sontag'ın tabiriyle İnönü'nün üç-çeyreklik bakışı (burada ters yönde olan bakış dokuz kırkbeşliktir) ona soylu bir duruş kazandırmaktadır. Yukarıya ve uzağa yönelen bakış izleyende olumlu hisleri ve umudu tetiklemiştir denilebilir. Uzak ile umut arasındaki kurulan bağlantıdan dolayı uzağa yöneltilen bakış okuyucuyu fotoğraftaki nesne üzerinden geleceğe ve umuda yönlendirir.

Cephe, İngiliz propagandasının bir aracı olarak Türkiye'nin karar verme mekanizmasının başındaki kişiyi hem kapağına taşımakta hem de içeriğinde olumlu ifadeler kullanarak İnönü'yü ve Cumhuriyet hükümetlerini övmektedir.

---

⁴⁵¹ S. Seydi, 2006, s. 237

Fotoğraf 30 (Soldaki): Cephe Kapağında İnönü, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 6, Kahire, 1943, Ön Kapak

Fotoğraf 31 (Sağdaki): Cephe Kapağında Sabiha Gökçen, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943, Ön Kapak

Milli Şef İnönü, Türk yönetici elitinin tepesi ve karar vericisi olarak savaş süresince İngilizler için ideal bir müzakerecidir. Tekrar Cumhurbaşkanlığına seçilmesi sebebiyle İnönü'nün Cephe'ye kapak olması propagandanın “sempati” ilkesiyle açıklanabilir.

İnönü'nün bu dönemdeki konumunu özetlemesi açısından Aydemir'in cümleleri nettir: “Türkiye'nin yakın tarihinde İkinci Dünya Savaşı evresi, üstüne dikkatle eğilinmesi gereken, çok ilgi çekici bir geçit aşamasıdır. Bu evrede Türk devlet gemisinin dümeni, hiç şüphe yok ki, sözün bütün anlamı ile İnönü'nün elindeydi.”⁴⁵²

İngilizler, Türkiye'nin Batılı ve demokrat kimliğini açıklıkla dergi üzerinden ön planda tutmaktadırlar. Fakat o dönemde İngiltere'den ve olması gerekenden farklı olarak Türkiye'de tek parti rejimi vardır. Her ne kadar İngiltere'de savaşın bitişine kadar seçimler yapılamamış olsa da halkın eğilimlerini parlamentoda temsil eden farkı siyasal partiler mevcuttur. Türkiye'de ise mecliste tek parti olan CHP grubundan çıkan bir hükümet ve yine meclisin seçtiği Cumhurbaşkanı vardır. Seçilen

⁴⁵² Ş. S. Aydemir, 2013, s. 153-154.

Cumhurbaşkanının unvanı ise o dönemdeki otoriter rejimleri hatırlatırcasına Milli Şeftir.

Ancak savaşı bitişyle kurulan yeni dünya düzeninde demokratik sistem, BM'ye üye olabilecek ülkeler açısından birinci öncelik olacaktır. 1 Kasım 1945 yılına gelindiğinde ise ülkede muhalefet partilerinin kurulacağı bizzat İnönü tarafından ilan edilecek ve 11 Mayıs 1946'da Milli Şef tanımlaması CHP tüzüğünden çıkarılacaktır.⁴⁵³

Cephe'nin bir sonraki sayısının kapağında ise Türk havacılığının ilk kadın pilotu Sabiha Gökçen vardır. (Fotoğraf 31) Gökçen'in fotoğrafı da İnönü'de olduğu gibi politik bir fotoğraftır. Gökçen özelinde çizilen kadın profili Cumhuriyet'in modernleşme sürecinin ürünüdür. Türkiye'nin kadına ve eğitime verdiği önem üzerinde ayrıca durulmaktadır. Batılılaşma çabalarıyla gerçekleştirdiği atılımların kadın hayatına da yansıdığı vurgulanmaktadır. Bu çabasıyla Türkiye'nin Batılı bir devlet olduğu ve yerinin Batılı Müttefiklerin yanı olduğu algısı okura yansıtılmaktadır.

Nisan ayının ikinci sayısında Cephe içeriği açısından bir yenilik hemen dikkati çekmektedir. (Fotoğraf 32) BBC Türkçe radyo yayın akşını okuyucuya ulaştıran haber hemen ikinci sayfada yer almaktadır. "En emin ve sıhhatli dünya olaylarını BRİTANYA RADYO DİFÜZYON POSTALARINDAN DİNLEYİNİZ!" Bu başlıkla çıkan haberde 8.15-8.30, 12.30-12.45, 15.15-15.30, 19.45-20.00 saatleri arasında gerçekleşen Türkçe yayınlarının dalga uzunlukları bilgisi aktarılmaktadır.⁴⁵⁴ Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı aynı zamanda radyo propagandasının en üst düzeyde olduğu dönemdir. Cephe'de BBC Türkçe yayın bilgisi bulunması propaganda araçları arasında eşgüdümün yansımasıdır. Özellikle okur-yazar olmayan geniş kitlelere en etkin ulaşım araçlarından birisi o dönem için radyodur. Cephe, kendi kanalıyla Türkiye'nin okur-yazar, şehirli ve elit kitlesine ulaşırken, BBC de Türkçe yayınlar aracılığıyla radyosu başındaki Türk halkına ulaşmakta ve Nazilerin "Yeni Dünya Düzeni" propagandasına karşı Müttefiklerin tezlerini ulaştırmaktadır.

---

⁴⁵³ A. Balcı, 2013, s. 71.

⁴⁵⁴ Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, s. 2.

Fotoğraf 32: Cephe’de BBC Reklamı, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, s. 2.

Fotoğrafta görüldüğü üzere BBC mikrofonu, iki minareli bir cami ile *Big Ben* saat kulesi resmi arasına adeta bir mahyadan asılır gibi yerleştirilmiştir. Yabancı bir radyo kuruluşundan Türkiye’ye iletilen haberin işlevini tanımlamada bu simgelerin aracı edilmesi propaganda mevzuunda sınırların olmamasını göstermektedir. Radyonun kendisini ve yayınlarını anlamlandırma, sempatik kılma açısından kullanılan yöntem başarılı kabul edilebilir.

İngilizler görünür propaganda araçlarında gerçeği yansıtmayı yeğleseler de gizli araçlarla en kara propaganda yöntemlerini uygulamaktan geri kalmamışlardır. Radyo propagandası da bunlardan birisiydi. Yeri bilinmeyen gizli radyo istasyonlarıyla Alman yayını izlenimi verilerek Naziler aleyhine kara propaganda yapılıyordu. Sefton Delmer İngiltere adına bu propagandaya nitelik kazandırmıştır.⁴⁵⁵ Beyaz propaganda Cephe gibi dergilerle yapılırken, kara propaganda faaliyetlerini bu tür yayınlar yapmıştır.

Türkiye ile Batılı Müttefikleri birlikte gösteren propaganda ürünlerinden birisi de Türk asker adamları, siyasetçi ve gazetecilerinin gerek Müttefik ülkelere ve bu ülkelerin savaş alanlarındaki karargâhlarına yaptıkları gezilerdir. Hatırlanacağı üzere Almanlar savaşın öncesinde ve savaş sırasında benzer yöntemleri izleyerek Türk komutanları ve gazetecileri gerek Almanya’ya, gerek cephelere götürerek kendi

⁴⁵⁵ H. Kuruoğlu, 2006, s. 34.

propagandalarını yapmışlardı. Hatta İstanbul Yıldız Harp Akademisi komutanı Ali Fuat Erden ve Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerinde pantürkist yazılar yazan emekli General Hüseyin Hüsnu Emir Erkilet İnönü'nün de onayıyla doğu cephesini ziyaret etmişler ve Hitler tarafından da kabul edilmişlerdi.⁴⁵⁶

Fotoğraf 33: Kuzey Afrika Cephelerini Ziyaret Eden Türk Heyeti, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, s. 1

Almanların bu propagandasına karşı yapılan girişimlerden dergiye ilk yansıyan Kuzey Afrika Cephesi'ne bir Türk heyetinin yaptığı gezidir. (Fotoğraf 33) İçeriğe göre heyet, El-Alameyn'de Mihver kuvvetlerinden ele geçirilen savaş malzemelerini incelemişlerdir.

Türk komutanlarının Kuzey Afrika'ya yaptığı geziler de içeriğe yansımaktadır. Söz konusu askeri heyetin başında Org. Salih Omurtak bulunmaktadır. Heyet, Britanya Şimal Afrika'sı kuvvetleri komutanı General Aleksander, Amerika kuvvetleri komutanı Eisenhower, İngiliz 8. Ordu komutanı Montgomery ile buluşmuş ve savaş alanlarını gezmişlerdir.⁴⁵⁷ (Fotoğraflar 34, 35)

⁴⁵⁶ C. Koçak, 2012a, s. 647.

⁴⁵⁷ Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, s. 4.

Fotoğraf 34 (Soldaki): Orgeneral Salih Omurtak Kuzey Afrika Ziyaretinde Britanya Kuzey Afrika Kuvvetleri Komutanı General Alexander İle Buluşuyor, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, Ön Kapak.

Fotoğraf 35 (Sağdaki): Orgeneral Omurtak Eisenhower İle Birlikte, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, s. 4.

Fotoğraf 36: Türk Harp Sanayii Direktörü General Sırrı Seyrek'in Pasif Koruma Teşkilatı Ziyareti, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 4, Kahire, 1943, s. 1.

Geziler hem sivil, hem de askeri heyetler tarafından sıklıkla yapılmıştır. Türk harp direktörü General Seyrek'in Londra gezisi kapsamında İngiliz Pasif Koruma Teşkilatına yaptığı ziyaret ve burada görevi kadınlarla görüşmesi bunlardan birisidir.⁴⁵⁸(Fotoğraf 36)

Sivil boyutta gerçekleştirilen ziyaretler gazeteciler tarafından da yapılmıştır. İngiltere'nin dominyonlarından Hindistan'ı ziyaret eden Türk gazeteci heyetinin haberi beşinci sayıdadır. (Fotoğraf 37) Daha önce belirtildiği üzere, Almanların üstün olduğu ve Türkleri sıkıştırdığı dönemde, Türk Basın Heyeti'nin doğu cephesini ziyareti gerçekleşmiştir. Sivas milletvekili ve Akşam gazetesi yazarı Necmettin Sadak, Çorum milletvekili ve Vakit gazetesi yazarı Asım Us, Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi, Türk Sözü (Adana) gazetesinden Nevzat Güven ve Matbuat Umum Müdürlüğü'nden Selim Sarper heyette bulunuyordu. Heyet, Almanya'ya da uğramış ve Goebbels tarafından da kabul edilmişti.⁴⁵⁹

Fotoğraf 37: Falih Rıfkı Atay Başkanlığında Hindistan'ı Ziyaret Eden Basın Heyeti, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 5, Kahire, 1943, s. 1.

Almanların güçlü oldukları dönemde yaymaya çalıştıkları “Yeni Dünya Düzeni” propagandası karşısında şimdi sıra İngilizlerdeydi. İngilizlerin sömürgeleriyle olan işbirliğinin ve bunun sonucunda sahip olduğu gücün Türk basın temsilcilerine aksettirilmesi 1943 yılı için oldukça önemliydi. 1943 Müttefik zaferlerinin yeni yeni sıklaştığı ve gerek Türk kamuoyunda, gerekse Türk

⁴⁵⁸ Cephe, Seri: I, Sayı: 4, Kahire, 1943, s. 1

⁴⁵⁹ C. Koçak, 2012a, s. 647.

siyasetçileri arasında Alman üstünlüğü algısının giderek körelmeye başladığı dönemdi.

1.2.4. Topyekün Savaşın Asli Unsuru Kadın İngiliz Zaferinin Mimarlarındandır

Daha önce belirtildiği üzere söz konusu dönem yıldırım savaşı karakteristiğine sahip olsa da cephe gerisi bağlamında tam anlamıyla topyekûndur. Total savaş teorisi toplumun tüm dinamiklerinin sahaya sürülmesi ilkesine dayanmaktadır. Bu durumda kadınların savaş döneminde rolü daha da önem kazanmaktadır. Cephe Dergisi daha ikinci sayısında kadın figürünün savaşa katkısını tüm müttefik ülkelerden fotoğraflar eşliğinde işlemektedir. Hasarlı savaş malzemelerin tamirâtı ve mühimmat üretimi gibi çeşit çeşit, ağır işlerde çalışan Amerikalı, Britanyalı, Avustralyalı, Kanadalı, Rus kadınlar, cephede savaşan erkeklerine maddi ve manevi destekte bulunmuşlardır. (Fotoğraflar 38, 39, 40) Cephe Dergisi'nin verilerine göre harp sanayisinde erkeklerin işlerinin %60'ını kadınlar üstlenmişlerdir. Cephe, kadınların uğraş verdikleri bu alanı “iç cephe” olarak tanımlamaktadır.⁴⁶⁰

Fotoğraf 38 (Soldaki): Kadınların İç Cepheye Katkısı, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, s. 8.

Fotoğraf 39 (Ortakdaki): Ormancı İskoç Kızlar, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, s. 13.

⁴⁶⁰ Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, s. 8.

Fotoğraf 40 (Sağdaki): Sivil Savunmada Kadınlar, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, s. 17.

Kadınlar yalnız sivil alanda ülkenin savaşma gücüne katkıda bulunmamışlardır. Ayrıca kadınlardan oluşturulan birlikler de ihtiyat kuvvetleri olarak eğitilmiş ve çeşitli geri hizmet görevlerinde çalıştırılmışlardır. (Fotoğraflar 41, 42) Kadın Yardımcı Hava Kuvvetleri bunlardan birisidir.

Fotoğraf 41 (Soldaki): Britanya Hava Kuvvetlerinin Kadın Ordusu, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 9, Kahire, 1943, s. 9.

Fotoğraf 42 (Sağdaki): Silah Altındaki Kadınlar, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 5, Kahire, 1943, s. 17.

İngiltere'nin topyekûn savaşı tüm gücüyle yürüttüğünü belgelemesi açısından içerikler doyurucudur. Müttefik kuvvetlerin gücünü göstermesi bakımından, geleneksel olarak erkek mesleği olarak görülen askerliği kadınların olağan üstü şartlar altında benimsemeleri, kazanma azminin işaretidir. Bu kabiliyetin gösterilmesi, savaş dışı bir ülkenin kamuoyunu kazanmada faydalı olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan derginin muhtelif yerlerinde üzerinde durulan kadın imajı ise iki grupta toplanabilir. Erkeğin yokluğunda çalışma hayatına atılan, silah altına alınan kadınlar, erkeksi (maskülen) bir portre çizmektedir. Ancak aynı derginin moda bölümlerinde yansıtılan kadın imajı ise tamamıyla kadınsıdır(feminen). (Fotoğraflar 42, 43) Bu açıdan Cephe, bir taraftan müttefik toplumların kadınlar dâhil savaşa el verdiği alt metnini okura yansıtırken, diğer taraftan da toplumu oluşturan cinsiyet

rollerini, hayatın normal seyrinde devam ettiğinden hareketle, olduğu gibi aksettirmektedir. Total propagandanın aksine, içerikte doğallık güveni, güven de inandırıcılığı artırmaktadır.

Fotoğraf 43 (Soldaki): Modaya Uygun Giyinmiş Bayanlar, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943, s. 23.

Fotoğraf 44 (Sağdaki): İdeal Kadın Ölçüleri, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943, s. 22.

Ayrıca derginin son sayfaları moda üzerinedir. Bayan giyim ürünleri ve tarzları üzerine bilgilerin yer aldığı bu sayfalarda şık olmanın kuralları anlatılmaktadır. Şubat 1943 sayısındaki bölümde şu cümleler geçmektedir: “Siyah bir bluz, bir kadının gardrobunda en lüzumlu giyeceklerden birisidir. Siyah ince yünden işlenmiş bir bluz, elbise veya eteklikle ve bilhassa göz alıcı bir eşarpla birlikte giyilirse, çok cazip durur...”⁴⁶¹ Bu haliyle dergi, son sayfalarını magazin konularına ayıran gazetelere benzetilebilir. Her sayının içeriğinde modaya, giyime ilişkin içerikler kadın üzerinden verilmektedir. Savaş dönemi için bu teknik, Göebbels’in eğlence-kaçınma tekniğine benzetilebilir. “Savaşın dehşeti hayatın akmasına engel değildir” algısının toplumda benimsenmesi ve savaşın yarattığı korkunun unutturulması hedeflenmiştir.

⁴⁶¹ Cephe, Seri: I, Sayı: 4, Kahire, 1943, s. 21.

Buna ek olarak kadın yüzü ve algısı savaşın soğuk yüzünü örtmek amacıyla da Cephe’de kullanılmaktadır. 8. sayının arka kapağında tam boy bir ‘‘Hollanda Güzeli’’ (Fotoğraf 45) başlığıyla bir resim paylaşılmakta ve Alman işgali sırasında bu ülkede yaşananlar şu ifadelerle anlatılmaktadır:

Bu barışsever ve candan demokrat ülke 10 Mayıs 1940’da Almanya tarafından işgal edildi. 14 Mayıs’ta Rotterdam’a yapılan hava akınları 30.000 insan canına ve mal olarak 80.000 kişiyi yuvasız bıraktı. Bu recai, sade Hollanda’yı değil, Şimal Hind çevresindeki bütün Hollanda İmparatorluğu halkını inatçı bir müdafaaya sevk etmiştir. Bu yerlerdeki halk, yeni mütearrızları Japonya’ya da karşı koymuşlar ve koymaktadırlar. Hollanda da müttefikleri yanında savaşarak kurtuluş gününü beklemektedir.⁴⁶²

Fotoğraf 45: Hollanda Güzeli, Kaynak: Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, Arka Kapak.

Bu cümleleri kullanan başka bir propaganda dergisi Hollanda’dan harap bir görüntü paylaşabilirdi. Paylaşılabilecek bir yıkıntı veya ceset görüntüsü bir üst makamın ya da halkın dikkatini konuya çekmek üzere işlev görebilirdi. Fakat o dönemde böyle bir seçim şu açıdan işlevsiz olurdu. İşgal altındaki ülkelerin halkının çoğunluğu ve müttefikler Almanlar konusunda hemfikir sayılırlardı. Bu durumda işgal altında olan ve kayıpları bilinen bir ülkenin gülümseyen bir güzelini, bu içeriğin üstüne boylu boyunca yerleştirmek umudu korumayı ve yeşertmeyi sağlar. Bu tercih, çaresizliği resmeden bir görüntüden propaganda ilkeleri açısından daha fonksiyoneldir.

⁴⁶² Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943, Arka Kapak.

Benzer içerikler sonraki iki sayıda da Cephe'nin arka kapağında kullanılmıştır. Mihvere savaş ilan eden ya da müttefiklere katılan ülkelerle ilgili bilgiler, arka kapakta o ülke vatandaşı olduğu iddia edilen bir kadınla beraber verilmiştir. Meksika, Yunanistan gibi ülkeler bunlara örnek olarak verilebilir.

Cephe'nin kadın imajı Müttefik gücünün gösterilmesi noktasında tek tipçi değildir. Totaliter bir propaganda aracının kadınları bir savunma imgesi olarak kullanması daha muhtemeldir. Ancak Cephe, hem tarafsız bir ülkede propaganda yapıyor olması, hem de savaş, haber, kültür, eğlence, moda, spor, siyaset odaklı bir propaganda dergisi olması sebebiyle bu yöntemi tercih etmemiştir. Cephe'nin amacı, Türkiye'deki kaliteli ve içerik bakımından zengin Alman yayınlarının etkisini kırmak ve kendisinin daha fazla okur tarafından rağbet görmesini sağlamaktır.

1.3.SAVAŞIN SON DÖNEMECİ 1945 VE CEPHE'DE PROPAGANDA

1945 Müttefik zaferinin nerdeyse kesinleştiği yıldır. Cephe de bu yılın başından itibaren daha profesyonel, kaliteli bir baskıyla ve tamamen Türkçe olarak Türk okurunun karşısına çıkmaya başlamıştır. Derginin isim tasarımı değişmiş, içindekiler bölümü künyenin altında ayrıca oluşturulmuş, sayfa kalitesi yükselmiştir. (Fotoğraf 46)

Fotoğraf 46: Yeni İsim Tasarımıyla Cephe, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, Ön Kapak.

1.3.1.Cephe, Türk-İngiliz İttifakının İşaretidir

Daha ilk sayıda Cephe, kendi konumunu tanımlama gereği duymuştur. Türk hükümetinin müsaadesiyle tamamen Türkçe basılmaya başlandığı hatırlatılan Cephe, ülkelerini şöyle tanımlamaktadır:

Cephe'nin esas hedeflerinden biri, her iki dost memleket halkının sosyal, kültürel ve sanat sahasındaki gelişme ve ilerlemelerini yekdireğine, tanıtmak ve böylece, Türk-İngiliz görüş ve anlayışına esas teşkil edecek karşılıklı tam bir tanışmanın kuvvetle yer almasına hizmet etmektir.⁴⁶³

Cephe'nin yüzeysel metni gerçekten de bu tanımlamayla örtüşmektedir. Savaşa ilişkin olayların yanında her iki ülkede sanat, spor ve benzeri alanlarda meydana gelen gelişmelerin ele alındığını görülmektedir. Fakat dikkati çeken husus; sosyal, kültürel ve siyasal konulara ilişkin temalar işlenirken her iki ülkenin de benzer medeniyetlerin mensuplarıymış gibi ele alınmasıdır. Bu söylem, propaganda teorisi açısından bir çeşit “grup gururu” tekniği olarak kabul edilebilir. Propaganda yapılan hedef ile kaynağın özelliklerini benzeştirmek, geri kalanların dışarda tutulması suretiyle ortak yönleri yüceltmek söylemi, nüfuzu artırmanın yaygın yöntemlerindendir.

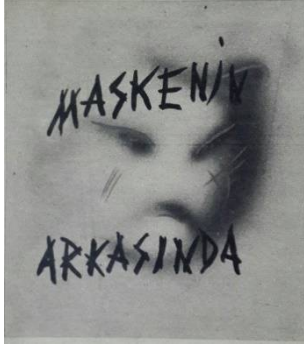
Türkiye'nin 1944 Ağustosunda Nazi Almayası ile ilişkilerini kesmesinin ardından, Ocak 1945'te de diğer Mihver gücü Japonya'ya benzer tavrı sergilemesiyle Cephe bu fırsatı iyi değerlendirmiştir. Cephe'ye göre, Nazi Almanyası ve Japonya'ya karşı müttefiklerin başarısı gelmeseydi, Türkiye'nin ulusal bağımsızlığı tehlikeye girerdi.⁴⁶⁴ Demokrasiye düşen kısa süreli gölge, müttefiklerin başarılarıyla kaldırılmaya ve Pasifikte de Japonya'nın yayılma alanları daraltılmaya başlanmıştır.

1.3.2.Mihver Güçleri İnsan Dışı Varlıklardır

Japonya ile ilişkilerin kesilmesine bağlı olarak aynı sayıda Japon sembollerini ve milletini şeytanileştirmeye (dehumanisation) yönelik propaganda içeriklerine rastlanmaktadır. Daha önceki sayılarında böyle kuvvetli bir şeytanileştirme propaganda içeriğine rastlanmaması yayının önceki dönemlere göre daha rahat bir zemin ve zamanda neşrinin ve dağıtımının yapılmasına bağlanabilir.

⁴⁶³ Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, s. 2.

⁴⁶⁴ Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, s. 3.

Karikatür 3: Japonların Şeytanileştirilmesi, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, s. 4.

Cephe bu tekniği şu ifadelerde kuvvetli bir şekilde kullanmaktadır: “Japon adalarında yaşayan 100 milyona yakın halkın karakterinde, biraz da, her sene binlerce insan kaybı vermeğe sebep olan yer sarsıntılarının aksini görmek mümkündür. Ülkelerine ateş ve ölüm getiren bu afet, ruhlarında acımasızlık, kan dökme ve savaşma sevgisi yaratmış denilebilir”.⁴⁶⁵ Hemen başlangıçta yer alan bu ifade, propaganda teorisi bakımından sentez ilkesinin tezahürüdür. Bu ifadelerin ardından Japon imparatorunun kutsallığı,⁴⁶⁶ Japon eğitim sisteminin Nazi Almanyası’nda olduğu gibi çocukları savaşa yönelik propaganda çerçevesinde eğitmesi, demokrasinin ülkede yerleşmemesi yerilmiş ve bunlardan mürekkep Japon idealinin savaşa sebep olduğu propagandası yapılmıştır.

Ayrıca Çin askerlerine Japonların uyguladığı iddia edilen zulüm, ilgili fotoğrafın altında şöyle aktarılmaktadır: “Medeniyet iddiasında bulunan Japonların ne kadar amansız ve hissiz bir ruha sahip olduklarını, hiçbir şey, bu fotoğraf kadar açıklık getirmez.”⁴⁶⁷ Propaganda araçlarında belirtildiği üzere bu kare, o anın kaydından ibarettir. Çin askerleri olduğu iddia edilen kişiler, bilinmeyen gelecekte işkence görmüş veya infaz edilmiş olabilir. Ancak bu davranışı bile geneleme tekniğiyle bütün ulusa mal etmek tam manasıyla bir propagandadır. (Fotoğraf 47)

⁴⁶⁵ Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, s. 4.

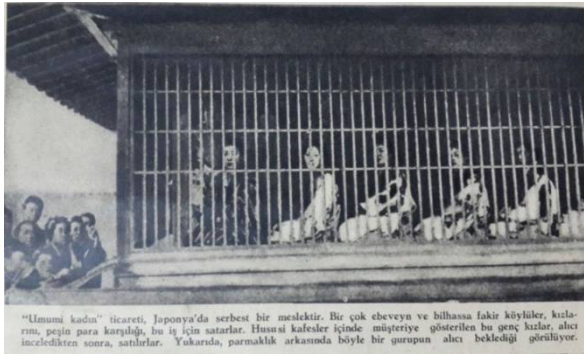
⁴⁶⁶ Bir ulusun liderini halktan biri olarak resmetmek (plain folk) propaganda teorisinin temel tekniklerindendir. Cephe, Japonya açısından tam tersi olan durumu –imparatorun kutsallığını- afişe ederek propagandasını inşa etmektedir.

⁴⁶⁷ Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, s. 4.

Fotoğraf 47: Çin Askerlerine Yönelik Japon Zulmü, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, s. 4.

Diğer bir fotoğrafta da Japonya'da kadına verilen değer üzerinden bu ulusun Türk toplumundaki algısına yönelik aşağılama ve şeytanileştirme çalışması dikkat çekmektedir. “Japonya’nın bu kendi kendine yarattığı facianın ana sebeplerini, doğrudan doğruya, sosyal hayatın çok düşük seviyesinde aramak lazımdır. Bir memleket ki kadın orada kendinden başka herkesin malıdır.” Cephe’ye göre, “umumi kadın ticareti Japonya’da serbest bir meslektir. Birçok ebeveyn ve bilhassa fakir köylüler, kızlarını, peşin para karşılığı, bu iş için satarlar.”⁴⁶⁸ (Fotoğraf 48)

Fotoğraf 48: Kafes İçinde Japon Kadınlar, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, s. 4.

⁴⁶⁸ Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1943, s. 4.

1.3.3.Kesin Zafer Müttefiklerindir

Savaşa ilişkin gelişmelerin önemli olanları dergide kendine yer bulmuştur. Pasifik Cephesi'nde Burma Yolu'nun batı uzantısı 1945 yılı Ocak ayında Müttefiklerin eline geçmiştir.⁴⁶⁹ Cephe, bu gelişmeyi Çin'e yapılan askeri sevkiyatın gerçekleştirilmesine ve Japonlara karşı mücadelede hayatiyetine atfen ele almıştır.

1945 yılıyla birlikte Cephe'nin dilinde keskinleşme göze çarpmaktadır. İçeriğe genel olarak bakıldığında, Mihvere karşı savaştan bütün ulusların sürdürdükleri mücadeleleri birlikte ele almak genel prensiptir. İtalya Cephesindeki Brezilya askerleri mücadelenin küresel boyutuna işaret etmektedir. 13 Ocak'ta taarruza geçen Rusya'nın lideri Stalin ve Rus birliklerini yöneten komutanların resimleri paylaşılmış ve "HEDEF... BERLİN!" başlığıyla Alman ülkesinin tamamen işgali öngörülmüştür. Klasik bir propaganda yöntemini bu içeriğe giydirildiğinde alt metinden akan mesaj şöyle özetlenebilir: Mihverle mücadeleye nerdeyse bütün dünya iştirak etmektedir. Kapsayıcı söylem ise Cephe'nin genelinde karşılaşılan ile benzerdir: "Demokrasilerin kuvvetli azmi ve inancı, hürriyet ve insanlık davasının kazanılmasında, en kestirme yoldan gitmesini bilmiştir."⁴⁷⁰ Müttefiklerin, kendilerine demokrat ve hürriyetperver sıfatlarını mal ederek yaptıkları propaganda, savaş dönemi için ülkelerin iç yönetimlerini pek alakadar etmemektedir. Bu propaganda teorisinde genelleme ilkesinin tezahürüdür ve Mihverle savaştan her ulus demokratlar ve istiklal düşkünleri torbasının içindedir.

1944 biterken Montgomery'nin ve diğer müttefik komutanlarının öngörüsünün aksine 16 Aralık'ta Almanlar, Ardennes'te karşı taarruza geçmişlerdir. Taarruzun kâğıt üzerinde komutanı olan Rundstedt, sonucu ikinci Stalingrad olarak değerlendirmişti.⁴⁷¹ Cephe de bu gelişmeleri aradan geçen süreye rağmen sayfalarına taşımış ve her taraftan sıkışan Almanların çaresiz durumunu betimlemiştir.⁴⁷² Ancak Cephe bu kısa süreli bocalamaya rağmen gerçekçiliği elden bırakmamış ve Ardennes psikozundan bahsederken şu ifadeleri kullanmıştır: "Batı'daki Müttefik ilerlemesini bir aralık durduran ve hatta tehlikeli vaziyetler yaratmış olan Rundstedt..."⁴⁷³ Fakat

⁴⁶⁹ Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cilt II, Çev. : K. Bağrıaçık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000b, s. 666.

⁴⁷⁰ Cephe, Seri: II, Sayı: 2, Kahire, 1945, s. 3-4.

⁴⁷¹ L. Hart, 2000b, s. 671-691.

⁴⁷² Doğu'da Rus Ordusu da Ocak ayında tüm cephe boyunca taarruza geçmiştir.

⁴⁷³ Cephe, Seri: II, Sayı: 2, Kahire, 1945, s. 5.

işlenmesi ve böylece kolektif hafızanın şekillenmesi daha kolay olacaktır. Şahsa mal edilmeyen tarihsel başarılar silik kalmaya mecbur olabilir.

Fotoğraf 49: Unutmamak İçin –Montgomery-, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 3, Kahire, 1945, s. 6

Bir taraf doğudan, diğer taraf da barıdan ilerlerken Cephe, Müttefiklerin ve Rusların işbirliğini çoğu yerde övgü dolu sözlerle vurguluyor. Adalar denizini (Ege Denizi) Müttefiklerin ele geçirmesiyle Türk Boğazlarından Rusya'ya yapılan yardımların kolaylaştığı belirtiliyor. Bu gelişmeyle paralel olarak Tuğgeneral J. Charteris, makalesinde Batı ve Doğu cephelerinin artık “tek bir cephe” olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylüyor. Savaş sonrası planlar açısından müttefikler arasında siyasal ayrışmaların ve şüphelerin belirdiği bir ortamda, gerçeğin tersi bir durum resmediliyor. Keza yazar da bu ihtimali dikkate almış olacak, şu olasılığı hatırlatıyor:

Almanya'nın: Danimarka ve Norveç'i, Hollanda'nın ve İtalya'nın büyük kısımlarını, bir milyon harp esirini, birkaç milyon –zorla veya şantajla- getirilmiş yabancı işçiyi elinde tutmakta olduğunu unutmamak lazımdır. Orduları, halen bilgi ve –ümitsizlikten de doğmuş olsa- cesaretle çarpışıyor. Bu ümitsizce dayanmanın, hala müttefikler arasında bir ayrılık çıkabilmesi ümidine bağlanmış olması muhtemeldir.⁴⁷⁵

Diğer taraftan Cephe, Batı cephesinde gerçekleşen zaferleri anlatırken yörüngeye Montgomery ve emrindeki 21. Orduyu yerleştirse de İngiliz, Kanada, Amerikan ve Fransız ordularının tam işbirliğini göz ardı etmez.

Müttefiklerin vuruş gücünü gösteren içeriklere de dergide yer verilmektedir. Müttefikler Ren Nehri'ni geçtikten sonra önemli Alman şehirlerini işgale devam etmişlerdir. Bu işgaller sırasında kullanılan devasa bombalar, savaşın son döneminde kullanılmaya başlanan roketler, Cephe'nin sayfalarında yer almaktadır. (Fotoğraf 50) Müttefiklerin vuruş gücü, Almanların uğradığı tahribat, esir alınan Nazi askerleri

⁴⁷⁵ Cephe, Seri: II, Sayı: 3, Kahire, 1945, s. 9.

(çıkarmadan sonra 1,5 milyona ulaşmıştır) Cephe'nin öngörüsüne göre kesin zafere giden yolu çoktan açmıştır.

Fotoğraf 50: Lancaster Uçaklarından Bırakılan Devasa Bombalar, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 7, Kahire, 1945, s. 5.

Bombalanan Alman şehirlerinin fotoğraflarını paylaşan dergi, manzaranın açıkli olduğunu kabul ediyor. Ancak savaşın başlarında Nazilerin yaptığı bombardımanlar sonucu ölen ve evsiz kalan İngilizler hatırlandığında, bu karşılığın yerinde olduğu iddia ediliyor. (Fotoğraf 51)

Fotoğraf 51: Bombardıman Sonucu Bir Alman Şehri, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 5, Kahire, 1945, s. 4.

Böylesi içeriklerin paylaşımı, biraz da müttefik galibiyetinin yaklaşmasına bağlıdır. Artık Müttefik tezlerinin kanıtlanması kaygısı yoktur. Alman yükselişi çoktan sona ermiş, Naziler için son yaklaşmıştır.

Bununla birlikte hemen her sayıda Tuğgeneral J. Charteris'in makalesini görmek mümkündür. Savaşın seyrine ilişkin malumatın yer aldığı makalelerde müttefikler ve Alman güçleri hakkında istatistiki bilgilere de yer verilmektedir. Nazilerin yaşadığı yenilgiler, geri çekilmeme stratejisi sonucunda 6 Haziran 1944'ten beri esir alınan toplam 1 milyon Alman askeri Nazilerin savaşma azmini kırdığı savunulmaktadır. Nisanın ilk sayısında verilen bu bilgilerin yanında Nazi propagandasının artık çıkmazda olduğunu kanıtlar nitelikte şu ifadeler geçmektedir: “Harbin tamamen kayıp edilmiş olduğunu anlamış olan halkın, Hitler’e ve onun ‘mistik’ kudretine olan inancı, temelinden yıkılmıştır.”⁴⁷⁶

Batıdan İngiliz ve Amerikan birlikleri, doğudan Rus kuvvetleri ilerlerken Charteris, makalelerinde Almanların artan kayıplarının sayılarını, ele geçirilen önemli Alman şehirlerinin isimlerini paylaşmaktadır. Bu sayıların ve isimlerin zikredilmesi, Almanların acizliğini kanıtlamak, müttefiklerin üstünlüğünü ve başarılarını şişirmek açısından etkili bir propaganda tekniğidir.

Mayıs ayına girildiğinde Cephe, Müttefik ordularının birleştiği haberini veriyor. (Fotoğraf 52) Bu haberleri veren Cephe, Berlin'deki durumu aktarırken; “şehir üzerinde dalgalanan Sovyet bayrağı, Nazilere, rüyalarının sona ermiş olduğunu bildiriyor” diye ekliyor.⁴⁷⁷

Almanya'da Sovyetlerin hâkim olmasına yönelik özellikle Churchill'in kaygısı⁴⁷⁸ Cephe'nin içeriğine yansımamıştır. Sovyet bayrağının Berlin üzerinde dalgalanması, ya zaferin verdiği sevinçten olacak, ya da müttefikler arası fikir ayrılıklarını yansıtmama kaygısından olacak, Cephe'de kendisine yer buluyor.

---

⁴⁷⁶ Cephe, Seri: II, Sayı: 6, Kahire, 1945, s. 9.

⁴⁷⁷ Cephe, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945, s. 4.

⁴⁷⁸ Dünyayı Değiştiren Yıl: 1945 Belgeseli.

Fotoğraf 52: Tokalaşan Sovyet ve Anglo-Amerikan Askerleri, Kaynak: Cephe, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945, s. 3.

Ayrıca aynı dönemde gelen “İtalya Zaferi” ile İtalyan ordularının tüm unsurlarıyla kayıtsız şartsız Mareşal Alexander’a teslim olmasından bahsediliyor. İtalya’nın yenilmesine yönelik belki de en etkili içerik Mussoloni ve sevgilisinin öldürülmesinden sonraki resimlerinin dergide yer almasıdır. (Fotoğraf 53)

Fotoğraf 53: Mussuloni ve Sevgilisinin Cansız Bedenleri, Kaynak: Cephe, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945, s. 9.

Fotoğrafın anlatımında ise şu cümlelere yer veriliyor:

İşte Mussoloni'nin, Faşizmi yaratan Duçe'nin sonu. Milletine faydalı olacak yerde, Habeşistanda, Kuzey Afrikalarında emperyalist emellerine mahreç arayan ve maceralar peşinde koşan Mussoloni, yine kanını beyhude yere akıttığı kendi milletinin evlatları, vatanperverleri elinde son nefesini verdi.⁴⁷⁹

Anlaşılan o ki emperyalist yaftası ancak savaşı kaybedene vurulabilir! İngilizler, savaşı kazandıkları için Mısır'da, Hindistan'da, Irak'ta idareleri kontrol etmeleri onları emperyalist yapmamalıdır. İngilizler, Faşist idarelerinin dehşet verici yönünü ön plana çıkararak, kendi kusurlarını da Mihvere ve yöneticilerine yansıtmaktadır.

Aynı süreçte Hitler'in de akıbeti Müttefikler ve özellikle de Ruslar açısından merak konusuydu. Charteris, Hitler'in sonundan bahsederken, “Mussoloni'nin idamını, kısa bir fasıla ile, bu harbin en büyük mesulü Hitler'in ölümü takip etti” der.⁴⁸⁰ O sıralarda Hitler'in ölüm şekli ve cesedinin durumu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Sonradan intihar ettiği ve cesedini yaktırdığı ortaya çıkacaktır.⁴⁸¹ Cephe de bu durumdan bahsederken kesin ifadeler kullanmaz, olayı geçirir.

1.3.4.Müttefikler Kutsallara Saygılıdır

Alman şehirlerinin bombalanmasına ve verilen tahribata yönelik fotoğraflar dergide paylaşılırken uluslararası ölçekte kabul gören simgelere yönelik hassasiyet dikkat çekicidir.

Mart ayına doğru Müttefikler, hem doğudan hem de Batıdan Almanya'nın kalbine doğru yaklaşmaktaydı. Köln⁴⁸² şehri 7 Mart 1945'te işgal edilmiş ve Cephe bu gelişmeyi Köln katedralinin önünde teslim olan Alman askerlerinin fotoğrafıyla paylaşmıştır. (Fotoğraf 54)

⁴⁷⁹ Cephe, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945, s. 9.

⁴⁸⁰ Cephe, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945, s. 9.

⁴⁸¹ Tarihin Sırları: Hitlerin Peşinde Belgeseli.

⁴⁸² Köln şehrinin Türkçe'deki eski adı “Kolonya” ifadesi dergide kullanılmıştır.

Fotoğraf 54: Köln Katedrali Önünde Teslim Olan Alman Askerleri, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 6, Kahire, 1945, Ön Kapak.

Sivillerin yaşadığı şehirlerin bombardıman görmüş ve harap olmuş görüntüsünü gururla paylaşan Cephe, “Taktik Hava Kuvvetlerinin isabetli bombardımanları sayesinde” kurtulan Köln Katedralini okurun gözüne sokmaktadır. Simge yapıların korunması hedefte sempatik görünme açısından alelade yapıların korunmasından daha elzemdir.

1.3.5. Türkiye Batılı Müttefiklerin ve BM’nin Parçasıdır

20 Şubat 1945’te İngiltere’nin Türkiye’deki yeni büyükelçisi Sir Maurice Peterson, Yalta konferansı kararları çerçevesinde Türkiye’nin Birleşmiş Milletlere ortak üye olabilmesi için 1 Marta kadar Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etmesi gerektiğini iletmıştır.⁴⁸³ Türkiye bu gelişmeye müteakip 23 Şubat 1945’te Meclis’in oybirliğiyle Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etmiştir. (Fotoğraf 55)

⁴⁸³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Dış Politikasında 50. Yıl İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)*, Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara, 1973, s. 244.

Fotoğraf 55: Mihvere Savaş İlanına İlişkin Kararın Mecliste Okunması,
Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 2, Kahire, 1945, s. 2.

Cephe bu gelişmeyi duyururken Müttefiklerin temel propagandası olan demokrasi ve özgürlük eksenli demeçleri sayfalarına taşımıştır: “Türkiye Cumhuriyeti, ilk tehlike dakikalarından itibaren sözünü, silahını ve kalbini demokrat milletlerin yanına koydu.”⁴⁸⁴ Bu ifadeler başbakan Saraçoğlu’na aittir ve Türkiye, savaşa katılma kararını rasyonelleştirirken Müttefik propagandasına kendi propagandasını aşılamaktadır. Cephe ise Yalta’yı ve burada alınan kararları demokrasilerin sigortası olarak görmektedir. Böylece Türkiye de bu hayati kararla Birleşmiş Milletlere katılmış ve yarınını sigortalamıştır. (Fotoğraf 56)

Fotoğraf 56: Yalta Konferansı- Soldan sağa: Churchill, Roosevelt ve Stalin,
Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 4, Kahire, 1945, s. 11.

⁴⁸⁴ Cephe, Seri: II, Sayı: 4, Kahire, 1945, s. 1.

1.3.6.Naziler Müttefiklerin Değil, İnsanlığın Düşmanıdır

Almanları barbar olarak nitelemek için Nazilerin işgal ettikleri ülkelerden çekilirken harabeye çevirdiği yerleşim alanları paylaşıyor. Besi hayvanlarından, köpeklerle, evlerden yollara bütün yaşam alanlarının Müttefiklerin kullanımına yaramaması uğruna tahrip edildiği fotoğraflarla anlatılıyor. Bunun yanında dikkat çekilen esas konu ise esir kamplarında çalıştırılan yerli halk ve bu halkın gördüğü zulümdür. Dergiye göre Nazilerin aşağılayıcı yöntemlerle ezdiği halklar, Müttefikler sayesinde özgürlüklerine kavuşmaktadır.

Sivil halkın esaretten kurtarılmasının yanında Nazilerin elinde tutsak askerlerin ifadelerine de dergide yer veriliyor. İngiliz-Amerikan-Sovyet anlaşmaları gereğince doğu cephesinden kurtulup birliklerine ve ülkelerine dönmek üzere gemiyle Türk boğazlarından geçen erlerle konuşan Cephe muhabiri R.H. Stevens'a bir er şu ifadeleri aktarıyor: “Almanlar, bize günde bir kaşık çorba ve bir dilim kuru ekmek veriyorlardı. Eğer Kızıl Haçın gönderdiği yiyecek paketleri yetişmeseydi, muhakkak açlıktan ölürdük.”⁴⁸⁵ Müttefiklerin karşısında ezilen Almanların mağlubiyetinin gerekçesini sağlamlaştırmada verilen kişisel ifadeler daha da inandırıcı olmakta, müttefik davasının propagandası daha kolay kabul görmektedir.

Diğer bir konu ise Nazilerin ülkelerini savunmak uğruna giriştikleri yolların dehşet verici boyutunu okurlara ulaştırmaktır. Avrupa savaşının son dönemecinde Alman ordusunda savaştacak asker sıkıntısı had safhadaydı. Cephe hatları parçalanarak bölünen Alman orduları geride bırakılmış ve esir edilmişti. Bu ordularla Alman kurmay merkezi arasında bağlantı kesilmişti. Bu durumda Almanya'nın kalbini savunacak yeterli sayıda asker yoktu. Naziler bu durumda toplumun tüm kesimlerini zorla savaş hattına sokuyorlardı. Bu bağlamda Berlin savunması için silahlanan çocukları denetleyen Hitler fotoğrafı, bir taraftan Nazilerin çaresizliğini, diğer taraftan gaddarlığını yansıtmak adına Cephe'de yer almıştır. (Fotoğraf 57)

---

⁴⁸⁵ Cephe, Seri: II, Sayı: 6, Kahire, 1945, s. 8.

Fotoğraf 57: Hitler ve Çocuk Askerler, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 8, Kahire, 1945, s. 1.

“HİTLER VE ZEHİRLLENEN ALMAN ÇENÇLİĞİ” ibaresi iliştilirilmiş fotoğrafin üstünde şu ifadeler yer almaktadır:

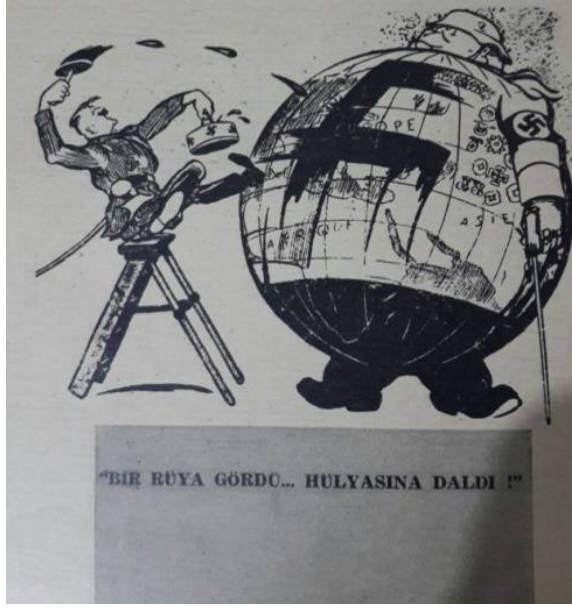
Bütün bir alman neslini mahvetmiş olan Hitler, şimdi de, henüz çocukluk çağında olan ikinci nesli zehirlemeğe başlamış bulunuyor. Çocuğun; şaşaalı, renkli ve göz –adaltıcı olaylara olan tabii cazibesinden, çok düşük bir ruhun ve büyük bir hırsın verdiği doymazlıkla faydalanmaya kalkan Hitler, yüzünü örten tebessüm maskesi altında, bu yavrulara ne feci akıbetler hazırlıyor. Elini sıkıttığı çocuk – propagandanın nazı usulü tahsilin ve taşıdığı madalyanın – nasıl tesirine kapılmasın. Taze ruhları fanatizmle yoğrulan bu genç neslin, kurtarılması gecikirse – bütün ahı, bütün dünyayı ateşe vermiş olan Hitler’in boynunadır.⁴⁸⁶

Hitler, çoktan müttefik propagandası açısından bu savaşın tek günah keçisidir. Hitler’in en zor şartlarda bile nelere bel bağlayabileceğini göstermek adına –savaşı müttefiklerin kazanacağı nerdeyse kesin olduğu bir dönemde- bu haberin yer alması, okurun korkularını istismar etmek açısından işlevseldir.

⁴⁸⁶ Cephe, Seri: II, Sayı: 8, Kahire, 1945, s. 1.

1.3.7.Propagandanın İleri Boyutu: Alay

Müttefik galibiyeti ufukta belirdikçe Cephe'nin Mihver propagandası ve sembolleriyle alay etmesi sıklaşmaya başlamıştır. (Karikatür 5) Propaganda her zaman basit cümlelerle veya keskin ifadelerle karşı tarafa ulaşmaz. Bir tarafın kazanmaya yaklaştığı dönemde propagandada alay yöntemini kullanma sıklaşır. Cephe'ye göre Hitler Almanya'sının kısa süreli yaşadığı yarım kalan mutluluk, geçici olduğuna göre ancak bir rüya olabilirdi.

Karikatür 5: Hitler'in Yarım Kalan “Yaşam Alanı” Rüyası, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 2, Kahire, 1945, s. 2.

Bu karikatürlerde genel olarak Nazi propagandası alay konusudur. Goebbels, Hitler ve diğer yüksek rütbeli komutanlar, Nazizm yazan ve üzerinde gamalı haç olan bir tabutun önünde durmaktadırlar. (Karikatür 6) Dergiye göre Goebbels, tabuttakine şöyle telkin etmektedir: “Aman yavrum, biraz daha dayan, sonunda zafer bizimdir.”⁴⁸⁷

⁴⁸⁷ Cephe, Seri: II, Sayı: 5, Kahire, 1945, s. 2.

Karikatür 6: Goebbels Propagandasının Hicvedilmesi, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 5, Kahire, 1945, s. 2.

Yine başka bir karikatürde Hitler'i ve Alman komutanları temsil eden kişilerle laboratuvar sorumlusu arasında şu diyalog geçiyor: (Karikatür 7)

-Zehir isteyoruz!

-Düşman için mi?

-Hayır, kendimiz için.⁴⁸⁸

Karikatür 7: Hitler ve Nazi Komutanları Zehir Alıyor, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 7, Kahire, 1945, s. 2.

⁴⁸⁸ Cephe, Seri: II, Sayı: 7, Kahire, 1945, s. 2.

Cephe, bu karikatüre Nisan'ın ilk sayısında yer vermektedir. Aynı sayıda San Francisco konferansının ayın 26'sında yapılacağından bahsedildiği düşünülürse, Hitler'in ölümünden önce bu karikatür Cephe'de yer bulmuştur. Bilindiği üzere ayın 29'unda Eva Braun ile evlenen Hitler, bir gün sonra 30 Nisan'da, Rusların kendilerine çok yakında olduğu sırada eşiyle birlikte intihar etmişlerdir.⁴⁸⁹

Yine başka bir karikatürde tarihe bir gönderme yapılarak Hitler ile dolaylı yoldan alay edilmektedir. Karikatürde birisi yaralı iki Nazi askeri arasında şu diyalog geçmektedir.

-Cephede kafamdan sakat kaldım, artık hiçbir işe yaramam...

-Ümidini kesme, belki sen de bir gün Führerimiz olursun!...⁴⁹⁰

Karikatür 8: Hitler İle Tarihe Gönderme Yapılarak Alay Edilmesi

Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 8, Kahire, 1945, s. 2.

Bilindiği üzere Hitler Birinci Dünya Savaşı'na katılmış ve savaşta yaralanmıştır. Şimdiki Nazi askeri de aynı kaderin birinci evresini yaşamış, ancak ikinci evresini yaşamak isterse başına gelebilecekler hatırlatılmaktadır.

⁴⁸⁹ L. Hart, 2000b, s. 718.

⁴⁹⁰ Cephe, Seri: II, Sayı: 8, Kahire, 1945, s. 2.

1.3.8.Zafer Sayısı

Hitler'in halefi ilan ettiği Büyükamiral Karl Dönitz, savaşa devam edeceğini söylese de Nazi Almanyası, 7 Mayıs General Jodl'un imzasıyla kayıtsız şartsız teslim olmuştur.⁴⁹¹ Cephe bu vesileyle Avrupa Savaşını bitiren bu gelişmeyi, Zafer Sayısı adı altında değerlendirdiği özel bir sayı basmıştır. Sayının kapak tasarımı, derginin ressamlarından ve ayrıca Vanguard dergisinin de kapak tasarımlarını yapan Sevek'e aittir.⁴⁹² Özel sayı, diğerlerinden biraz daha farklı olmak üzere sembol kullanımı ve propaganda mesajı anlamında zengindir.

Karikatür 9 (Soldaki): Zafer Sayısı Kapağı, Kaynak: Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, Ön Kapak.

Karikatür 10 (Sağdaki): Teslim Olan Nazi Askeri, Kaynak: Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 1.

Derginin içeriğinde sembolik anlatım oldukça sık kullanılmıştır. Ön kapaktan başlayarak galibiyeti anlamlandıran çizimler ve resimler kullanılmıştır.

Hemen ön kapakta Müttefik kuvvetlerini temsil eden askerilerin bulunduğu saksıdan yeşeren fidan, yaşamı sembolize etmektedir. (Karikatür 9) Müttefiklerin galibiyeti yaşamın canlanmasını sağlamıştır. Alman teslimiyetini sembolize eden karikatürün (askerin) hemen sol kolunda gamalı haç, başında Alman klasik miğferi,

⁴⁹¹ L. Hart, 2000b, s. 718.

⁴⁹² Sevek, bir önceki sayı olan 19 Mayıs Özel sayısının da kapak tasarımcısıdır.

karanlık yüzü ve bu yüzden uzayan kırmızı renkli, karga gagasını andıran burun görülmektedir. (Karikatür 10) Askerin elleri ve ağzı kana bulaşmıştır. Kan emerken yakalanan asker, yenilen, teslim olan Nazi Almanya'sını temsil etmektedir. Ayrıca ellerin ve vücudun teslim duruşu “V”⁴⁹³ şeklindedir. Zafer ile teslimiyet aynı görsele yerleştirilmiştir. Nazi teslimiyeti üzerinde yükselen müttefik zaferidir. “V” sembolünün burada Nazi askeri üzerinde resmedilmesinin ayrı bir anlamı daha vardır. Hitler’in sağ elini havaya kaldırarak yaptığı ünlü selama karşılık Churchill savaş boyunca sıklıkla el parmaklarıyla “V” işareti yapmıştır.⁴⁹⁴ Dergi, Hitler’in propaganda aracı olan selamının mağlubiyetini, Churchill’in selamının galibiyetiyle hatırlatmaktadır.

Dergi, bu karikatürlerden sonra, kendi tarih yazımını kurgulamak için savaşın sonucunu zaferleri övücü sözlerle aktarmak yerine, öncelikle “savaşı doğuranlar” başlığı altında kaseti en başa sarmıştır. John Loughlin imzalı makalede Alman siyaseti, Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa devletlerinin güttükleri elastiki siyaset karşısında fırsatçı davranarak, diğer uluslara, ya Alman hâkimiyeti altında yaşamaları, ya da yok olmaları tehdidiyle yaklaşmakla suçlanmıştır. Yazara göre; Alman ideolojisinin tek arzusu –ne şekil altında olursa olsun- zafer elde etmektir. Bunun kanıtını ise Milletler Cemiyetini tanımayarak masum ulusları ezip geçmesi olarak gösterilmektedir. Bu durum “Alman harpçi ve barbar isteği” olarak tanımlanmıştır. Alman ruhunun, Fransızca *sadique* (sadist) olarak tanımlanmasında bir sakınca görülmemiştir. Kanıt olarak ise ortaya çıkmaya başlayan üsera(esir) kampları gösteriliyor. Alman milletin savaşa kolaylıkla girmesi iki sebebe bağlanıyor: “Birincisi Alman halkının ‘kaderlerine’ olan fitri inanışları diğeri de, geçmişteki Alman ırkının mistik olaylarına kuvvetli bir sempati ve inançla bağlı olmalarıdır.”⁴⁹⁵

Soyut düşünme ve felsefe konusunda beceriksiz addedilen Almanlar, kolaylıkla propaganda tuzağına düşmekle suçlanmaktadır. Alman ulusunun tezi için topyekûn savaştığını, bütün ulusun savaşın devamına razı geldiği, yönetimi devirip, acı sondan ulusu kurtarmadığı gerekçesiyle suçlu olduğu savunulmaktadır. Alman

⁴⁹³ V harfi, victory (zafer) kelimesinin kısaltılmış halidir ve bu sebeple zaferin sembolüdür. Aynı sembol, işaret parmağı ile ve orta parmağın uygun derecede açılmasıyla da yapılmaktadır.

⁴⁹⁴ S. Seydi, 2006, s. 161.

⁴⁹⁵ Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 3.

ulusu barış önünde engel olarak görülmektedir. Yeni dünyanın hürriyet ve demokrasi esasları üzerinde hareket eden müttefiklerce inşa edileceği savunulmaktadır

Cephe yazarı bu anlatımlar çerçevesinde birçok propaganda tekniğini kaleminden yazıya dökmüştür. Öncelikle Alman ulusunu şeytanileştirmeye çalışmıştır. Bütün ulusu genelleyerek aynı grupta değerlendirmiştir. Hitler dönemiyle birlikte totaliter bir rejime geçildiğini göz ardı etmiştir. Savaşın günah keçisi, yalnızca Nazi liderleri değil, bütün Alman ulusu ilan edilmeye çalışılmıştır. Bu içerikte bir makaleyle Zafer Sayısını başlatan erk, kendi tarih yazımının gerekçesini ve temelini inşa etmektedir. Daha sonra söyleyeceği ve iddia edeceği her şeyi bu temel üzerine inşa edebilecektir.

Hitler'in birleşme ve işgaller sonrasında gelen "1000 senelik hayat hakkı" rüyasının çok kısa sürdüğü aktarılmış, haritalarla yıllara göre gerçekleşen gelişmeler anlatılmaktadır. Hitler'in 1933'te inkâr ettiği işgal planlarının, o dönemlerde planlandığı iddia edilmektedir. "Harbin tek sorumlusu kendi arzusunu ve ideolojisini bütün dünyaya kabul ettirmek isteyen Almanya'dır."⁴⁹⁶ Sonraki sayfalarda Alman çizmesi altında ezilen uluslar tanımlamasıyla Naziler gerçekleştirdiği işgaller ve başka uluslara yaptığı zulümler aktarılmaktadır. (Fotoğraf 58)

Fotoğraf 58: Nazi Çizmesi Altında, Kaynak: Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 5-6.

⁴⁹⁶ Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 4.

Bu kısımdan sonra öncelikle İngiltere'nin, ardından Müttefiklerin çabaları anlatılmaktadır.

Dergiye göre Britanya'nın İngiltere Savaşını (Britanya Hava Muharebesi) kazanması sadece bu ülkeyi değil, insanlığı bin senelik gerilemeden kurtarıyordu. İngiltere'nin Nazi mezalimine başlangıçta tek başına karşı koyduğunu aktarılan cümlelerde savaş gücüne bağlı kazançtan ziyade, inancın ön plana çıkarıldığı dikkati çekiyor. Bu durumda bahsi geçen satırların tek başına yaşanan gelişmeleri aktarmaktan öte, geleceğe yönelik bir inanç aşılama kaygısı taşıdığını söylemek yanlış olmaz. Bu da Batılı müttefiklerin her şart ne altında olursa olsun yenilmeyecekleri algısının okurda yerleşmesi olarak tanımlanabilir. Bu durumda propaganda kaygısıyla kurgulanan tarih yazımının iki yönlü bir hedef güttüğü söylenebilir: Geçmiş kendi tezine uygun şekilde aktarmak, bu tezin yansımaları geleceğe çevirerek hedefte istedik, suni bir inanış oluşturmak.

Almanya'nın Batı'da muvaffak olamaması onu Doğu'ya yönlendirmiş, *Barbarosa* Harekâtıyla Volga'ya kadar Nazi orduları ulaşmıştır. Bu şartlar altında Roosevelt ve Churchill'in "Atlantik Beyannamesini" imzalamaları, Cephe'ye göre zafere inancın göstergesidir.

Öte taraftan *Signal* ise Atlantik Beyannamesini Avrupa'da oluşacak yeni nüfuz alanlarının ilanı olarak görmekteydi. Dergiye göre Avrupa'daki küçük ulusların kaderi İngiliz-Amerikan-Sovyet savaş emellerinin kurbanı olacaktı.⁴⁹⁷

Cephe'ye göre Afrika'da Alexander ve Montgomery'nin Alameyn'den başlayan galibiyetleri, Kahire ve İskenderiye'nin düşüşünü önlemiş, İngiliz İmparatorluğunun doğu sömürgeleriyle bağlantısının kopma tehlikesini ortadan kaldırmış, Türkiye'nin kuşatılmasını önlemiştir. Rusya'nın Stalingrad galibiyeti de bu kazançlara eşdeğer olarak müttefiklerin doğu zaferiydi. Bu iki galibiyeti dönüm noktası olarak gören Cephe, bu noktadan sonra epik anlatımını sürdürmüştür.

İngiltere'nin hava gücüyle gerçekleştirdiklerinin de dergide propagandası yapılıyor.

İngiltere Savaşını kazanmış olan (Hurricane) gündüz- av uçağı, diğeri Almanya'yı kalbura çevirerek "Alman Savaşını" kazandıran gece-bomba uçakları idi. 1941

---

⁴⁹⁷ S. L. Mayer (Ed.), 1979

sonlarından beri Almanya göklerini kaplamağa başlayan müttefik bomba uçaklarının hedefi, Nazi harp makinesini işlemez hale getirmektir. Bu hedef, 8000 uçak kayıp verilerek elde edildi. Fakat bu bombardımanların tesirini anlamak için şu rakamları gözden geçirin: 24 saatte 10000 ton bomba. Yalnız Ruhr havzasına 120000 ton bomba atılmış, ve 1944'te Almanya'ya atılan yekunu 1.5 milyonu geçmiştir.⁴⁹⁸

Müttefiklerin Normandiya çıkarması ve ardından gelen galibiyetler ve halk kutlamalarına ilişkin fotoğraflardan sonra Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim belgesini imzalamasıyla 1943'te verilen kararın hayata geçirildiği belgelenmektedir. (Fotoğraf 59)

Fotoğraf 59: Almanya Kayıtsız Şartsız Teslim Oluyor, Kaynak: Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 20.

Tüm bu gelişmelerin yanında İngiliz ulusunun savaş sırasındaki durumu da aktarılmaktadır. Savaş koşullarının getirdiği yükümlülükleri, sınırlılıkları ve yasakları saygıyla karşıladığı vurgulanan İngiliz halkının kendi toplumuna ve ülkesine verdiği katkı ile zafer koşulduğu belirtilmiştir. Harp sanayisinde erişilen muazzam üretim kapasitesi İngiliz ulusunun çalışkanlığıyla ilişkilendirilmiştir. Genellemeler üzerinden yapılan bu değerlendirmeler, yapılan çalışmaların nesnel aktarımından ziyade, İngiliz ulusunun dışardaki algısına yönelik bir imaj çalışmasıdır.

Savaşın kazanılmasında dönüm noktalarıyla birlikte düşmanın benzetmeler, genellemeler, fotoğraflar yoluyla şeytanileştirilmesi yoluna da gidilmiştir. Nazi askerleri insanlık dışı varlıklar olarak tanımlanması içeriğin alt metnini

⁴⁹⁸ Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 14.

kaplamaktadır. Rus topraklarının işgali sırasında çekildiği öne sürülen aşağıdaki fotoğraf buna örnektir. (Fotoğraf 60)

Fotoğraf 60: Yerel Halka Yaptığı Vahşeti Umursamayan Nazi Askerleri,
Kaynak: Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 10.

Bu fotoğrafın altında şu ibareler geçmektedir:

İşte hissiz yetiştirilen Nazi gençliğinin barbarlığını gösteren tablolardan biri. Rusya'daki ilerlemeleri esnasında her şeyi yakıp yıkan bu sürüler, ateşe verilen evlerinden ne mümkün olursa kurtarmak için alevlerle savaşıyor. Sovyet kadınlarının ıstıraplarına yabancı, sakin sakin, yemeklerini yiyorlar. Bu manzaralar önündeki duygusuzluklarına şaşmamak lazımdır.⁴⁹⁹

Buna paralel olarak toplama kaplarına ilişkin içerikler ve fotoğraflar da yavaş yavaş akışa yansımaktadır. Churchill'in 8 Mayıs gece yarısı ulusa seslendiği Zafer Konuşmasının yer aldığı sayfada "Savaşığımız Düşman" başlığı altında Nazileri ve işgal ettikleri yerlerde yaptıklarını gösteren fotoğraflar ve bilgiler bulunmaktadır. Bu sayfa ile birlikte Cephe açısından bir ilk yaşanmakta ve toplama kamplarından Belsen'de (Almanya) çekilen dehşetin fotoğrafı paylaşılmaktadır. (Fotoğraf 61)

⁴⁹⁹ Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 10.

Fotoğraf 61: Belsen Kampında Öldürülen Esirler, Kaynak: Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 21.

Bu fotoğrafın altındaki anlatım şöyledir: “Savaşığımız düşman... toplama kamplarına tıktığı on binlerce masum insanı işkence ve açlıkta öldürmüştür. Burada ölümü bulan Sovyet, Fransız, Belçika ve diğer işçilerin Belsen kampında rastlanan feci manzarası.”⁵⁰⁰ Bu ifadelerde dikkati çeken ilk nokta, bu kamplarda can verenler için Yahudi kavramının henüz kullanılmamasıdır.

Avrupa’da savaşın kazanılması tüm kuvveti ve dikkati uzak doğuya yönlendirmiştir. Zafer Sayısı biterken paylaşılan çizim tam anlamıyla bir propaganda afişi mahiyetindedir. Avrupa’da kazanılan zaferin gölgesi Japonya’ya düşmüştür. Japon askerinin temsili çiziminde yine şeytanileştirme çabası göze çarpar. Temsili askerinin çiziminde yer alan üçgen kulaklar ve sıkılmış, açık dişler kan emen bir yarasayı andırmaktadır. (Karikatür 11)

⁵⁰⁰ Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 21.

Karikatür 11: Savaşın Son Cephesi-Japonya, Kaynak: Cephe, Zafer Sayısı, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945, s. 26.

Cephe, müttefik galibiyetini maddi ve manevi olmak üzere iki gerekçeye bağlar. Bunlardan manevi olan demokrasi ve özgürlük söylemidir. Maddi temel ise müttefiklerin sınırsız enerji, hammadde ve gıda kaynaklarıdır. Britanya’da döşenen petrol boru hatları için “zaferin kan damarı” kavramı kullanılmıştır. İşgal edilen şehirlerde sapasağlam hava üslerinde bekleyen uçaklar ve bazen de geri çekilirken bırakılan araçlar ve taarruz sırasında nedensiz duraksamalar, mihverin yakıt yetersizliğine bağlanmaktadır. Almanlar toprak kaybettikçe -malum yaşam alanından çekildikçe- ve savaş uzadıkça enerji kıtlığı, üretim kaybı yenilgiyi kesinleştirmiştir.

1.3.9.Galibiyetin ve Galiplerin Meşrulaştırılması

Cephe, müttefik galibiyetinin meşrulaştırılmasını çeşitli konuları araç olarak kullanıyor. Birincisi mihver güçlerinin fenalığını gösteren dehşet fotoğraflarının, bu fotoğrafları tasvir eden olumsuz ifadelerin kullanılmasıdır. (Fotoğraf 62) Ayrıca harpten kurtulan yerleri, insanları mutlu tasvir eden fotoğraf ve haberlerin paylaşılmasıdır. Bu teknik olumlu ve olumsuz genelleme başlığında propaganda yöntemleriyle ilişkilendirilebilir.

Avrupa galibiyetinin muhtelif şehirlerde kutlama görüntülerinden sonra, yine esir kampları haberleri Haziran sayısında da bulunmaktadır. Nazi imajının ve bir

ihtimal de olsa hayranlığının bastırılması, galibiyetin meşrulaştırılması açısından derginin içeriği oldukça işlevseldir.

Fotoğraf 62: Alman Toplama Kamplarında Can Veren İnsanlar, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 11, Kahire, 1945, s. 3.

Alman ulusuna yönelik okurdaki olumlu algıyı yıkması muhtemel bu fotoğrafların anlatımında yine propaganda dili kullanılmıştır:

Şimdi, unutulmamasına imkân olmayan kara bir leke olarak Alman ve insanlık tarihine geçmiş olan Buchenwald, Dachau, Belsen ve benzeri isimler, yalnız buralarda can verenleri hatırlatmayacak; fakat alman ruhunun ne kadar alçalabileceğini, sadizmi, şenaati, işkenceyi, ve duygusuzluğu nereye vardırabileceğini gelecek nesillere ihtar edecektir.” “Avrupa milletlerinden toplanan bu zavallı insanlar; ağır iş, açlık ve hastalık altında ezildikten sonra, istifade edilemeyecek bir hale gelince, çoğu “gaz odalarında,” dar ağacında, kurşun altında veya canlı canlı atıldıkları mahzenlerde can vermişlerdir. Yine binlercesi, canlı olarak, alman tıp araştırmaları için birer “kobay” olarak kullanılmışlardır. Bu cinayetlerin bütün kabahatini yalnız S.S. lere ve Nazilere bulmak doğru değildir. Bütün alman milleti bunlardan suçludur. Bu suçların tesirini “Üstün İrk” tezinde aramak doğru olur. Almanlar için, kendilerinden olmayanların ölümü, düşünülecek mesele değildir.⁵⁰¹

Bu cümlelerle İngiliz propagandası, Alman stereotipini, ruhsuz, acımasız, ürkütücü olarak tanımlamaya çalışıyor.

⁵⁰¹ Cephe, Seri: II, Sayı: 11, Kahire, 1945, s. 3

Müttefikler tarafından başka bir Alman "iş kampında" gösterilen bu tablo, bu seferli alare edenlerin nasıl bir görün ve duygu ile hareket ettiklerini göstermektedir ?

H A Y A T Y E N İ D E N B A Ş L A R K E N

Almanya müttefikler tarafından işgal edilmiş olmakla beraber, muhtelif bölgelere harp esnasında getirilmiş olan yüzbinlerce Fransız, Polonyalı, Çek, Hollandalı, Rus ve sair "esir-işçilerin" memleketlerine iade edilmeleri oldukça bir zamana ıhtiva göstermektedir. Alman toplama kamplarında akıl almayacek kadar fena şartlar altında tutulmuş olan bu insanların büyük bir kısmı tifüs, tifo, verem ve dizanteri gibi hastalıklardan mustariptirler. Müttefik ordularının doktorları, ellerinden gelen bütün gayretle bu afeti karıştırmaya çalışıyorlarsa da, bunun önüne derhal geçmek imkanı yoktur. Ancak bu gayretler, zavallı sayısını çok düşürmüştür. Bu zavallı insanların bir çokları işi olduktan sonra, belki bütün hayatları müddetince geçirdikleri müthiş hayatın tesirinden kurtulamayacaklardır. Uzun yıllar Alman kamplarında geçirilen bu zavallı esir-işçilerin çocuklarını olsun yeni hayata alıtmak, müttefiklerin gittiği en ön davalardan biridir. Bu hususta hiç bir gayret esir gennemektir. Almanya'nın birçok bölgelerindeki İngiliz kuvvetleri, diğer müttefikleri gibi bu işe koyulmuşlar ve iyi sonuçlar almaya başlamışlardır. Buradaki üç resim, bu yeni hayattan birkaç sahneyi göstermektedir.

Fotoğraf 63 (Soldaki): Dehşet Verici Ölüm ve Bu Ölümlerden Sorumlu Kadın Görevliler, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 11, Kahire, 1945, s. 5.

Fotoğraf 64 (Sağdaki): İngilizlerin Kontrolüne Geçen Bölgelerde Hayatın Normalleşmesi, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 11, Kahire, 1945, s. 6.

Hunharca öldürülmüş veya ölüme terkedilmiş tutsak görüntüleriyle birlikte Alman kadın görevlileri yaşananlara kayıtsız resmeden fotoğraflar habere eklenmiş ve böylece anlatım kuvvetlendirilmiştir. (Fotoğraf 63) "Bu korkunç kamplardaki zorla çalıştırılan işçilere işkence ederek onları ölüme sürükleyen bu kadın gardiyanların yüzleri, cinayetleri kadar korkunç değil mi?"⁵⁰² Bunun yanında okurdan sorması istenilen soru ve bu soruya verilmesi istenen cevap şöyle özetlenebilir: Bu katliamları gerçekleştiren Almanlar, hedeflerine ulaştıklarında aynı şeyi istediği herkese ve hatta size de yapabilir miydi? Evet!

Bir taraftan Nazilerin zalim yüzü teşhir edilirken diğer taraftan aynı sayfalarda İngilizlerin himayesine geçen bölgelerde halkın normal hayatına döndüğünü gösteren fotoğraflar paylaşıyor. (Fotoğraf 64) "Hayat Yeniden Başlarken" başlıklı haberde İngilizlerin yardımseverliği de fotoğrafların altına eklenen metinlerle pekiştiriliyor:

⁵⁰² Cephe, Seri: II, Sayı: 11, Kahire, 1945, s. 5.

İngiliz kuvvetlerinin idaresine geçen bölgedeki kurtarılmış esir işçilere her türlü yardım yapılırken, İngiliz erleri kendi tayınlarından büyük bir kısmını bunlara dağıtmaktadır. Bu zavallı işçilerin çocukları yeniden gülmeyi öğreniyor. Alman halkından müsadere edilen oyuncaklarla yavrulara korkunç günleri unutturulmağa çalışılıyor.⁵⁰³

Alman ile İngiliz hâkimiyeti arasındaki farkları okura görsel ve metin aracılığıyla aktaran Cephe, birincisinin uluslara saçtığı dehşeti konu ederken, ikincisinin sıcak yüzünü ve yardımseverliğini işliyor. İki rejimin insanlara ve farklı milletlere yaklaşımı üzerinden okurun düşüncelerini şekillendirmeye çalışıyor.

Buna ek olarak Almanlar yalnız insan hayatı için değil, insanlık değerleri için de bir tehlike olarak sunuluyor. İçerikte göze çarpan bir diğer başlık da kurtarılan sanat eserleridir. Almanların işgal ettiği ülkelerden “çaldığı” tablolar, heykeller, kitaplar, kilise çanları, eski yerlerine, müzelere geri döndürülmelerine yönelik çalışmalar derginin hacimli başlıkları arasına giriyor.⁵⁰⁴ Mihver ülkelerinin ve özellikle de Nazi Almanya’sının ideolojisini aşagılamak için bu içerikte başlıkların sıklıkla kullanılması dikkati çekiyor. Cephenin haberlerindeki alt metin okura şu mesajı veriyor denilebilir: Nazi Almanya’sı sadece mevcut halkların özgürlüklerine saldırmadı, kadim medeniyetlerin izlerini de ait olduğu coğrafyadan adeta bir avcı toplayıcı topluluk gibi silmeye çalıştı.

Alman halkının da Müttefik işgalinden memnuniyetini gösteren içeriklere de yer verilmektedir. (Fotoğraf 65) 1870 yılında Prusya’nın Fransa galibiyeti anısına dikilen Alman Zafer Anıtı yanındaki direğe İngiliz bayrağının çekilmesini Cephe, şu ifadelerle değerlendirmektedir:

Bir vakitler Hitler’in övündüğü Berlin’in harabeleri üzerine dalgalanan bu bayrak, yalnız zaferi değil, aynı zamanda dünya emniyeti, istikrarı ve hürriyeti için çalışanların –mütearrız ve yanlış ideolojilere kapılan milletlere dünya ödevlerini hatırlatıcı bir nişanesidir. Berlinliler, tören yürüyüşü ile geçen İngiliz ihtiram kıtalarını, zihinlerinde S.S. Nazi birlikleriyle mukayese ederek, aradaki farkı çok iyi kavıyorlardı.⁵⁰⁵

Cephe’ye göre kıtaları izleyen halkta “hınç yerine hayret ve takdir okuma”nın mümkün iken, Almanlar, üstün ırk boşluğunu anlamaya başlamışlardır.

⁵⁰³ Cephe, Seri: II, Sayı: 11, Kahire, 1945, s. 6.

⁵⁰⁴ Cephe, Seri: II, Sayı: 18, Kahire, 1945, s. 5.

⁵⁰⁵ Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 5.

Fotoğraf 65: İngiliz Birliklerini İzleyen Almanlar, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 10, s. 5.

Galibiyetin meşrulaştırılmasında kullanılan bu anlatımların yanında diğer bir konu ise savaş suçlularının cezalandırılmasıydı. (Fotoğraf 66) Cephe, bu mahkemelerden görüntüleri ve haberleri içeriğine dâhil ederek iki farklı mesajı okuyucuya ve uluslararası arenaya veriyor: Birincisi her ne şart altında olursa olsun suç işleyen insanların adalete hesap vereceği, ikincisi ve en önemlisi de bu suçluların yargılanma haklarının ihlal edilmeden insan onuruna yaraşır şekilde hesap verdiği. Ayrıca bu durum, müttefiklerin demokrasi ve hürriyet söylemine de uygundur.

Cephe, yargılamaların haklılığını savunurken geçmişe yönelik tespitlerde de bulunuyor. Birinci Dünya Savaşı suçluları yargılanmış olsalardı, bu savaşın meydana gelmemiş olacağı tezini ortaya atıyor.⁵⁰⁶

⁵⁰⁶ Cephe, Seri: II, Sayı: 22, Kahire, 1945, s. 5.

Fotoğraf 66: Viyana Halk Mahkemesinde Yargılanan Nazilerden Kronberger

Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 18, Kahire, 1945, s. 13.

Dergi, savaş suçlularını üç kategoriye ayırmaktadır. Birincisi harbi hazırlayan mihver savaş suçlularıdır ve bunlar “Milletlerarası Askeri Mahkemeler” tarafından yargılanacaktır. İkinci grup ise, savaş öncesinde ve sırasında mihvere yardım eden ve toplumlarını mihver siyasetine sürükleyen *Kuizlingler*⁵⁰⁷ dir. Üçüncü grubu “beşinci kol ve işbirlikçiler” oluşturmaktadır.⁵⁰⁸

Quisling kavramını literatüre geçiren Norveç’li vatan haini Vidkun Quisling hakkında verilen idam kararı haberi, Cephe’nin Ekim’de yayınlanan son sayısında yer almaktadır. (Fotoğraf 67) Cephe, Nazi işgallerinin siyasi açıdan kolaylıkla gerçekleştirilmesini sağlayan bu “vatan hainlerinin” eylemlerini sıralamış ve muhtelif ülkelerdeki bu suçları işlemiş olanları ifşa etmiştir. Bu insanlar, savaşın yayılmasından, insanların ölümünden ve en önemlisi vatanlarına ihanetten suçlanmışlardır. Dergiye göre mahkeme önünde hesap vermeleri adaletin tecellisidir.

⁵⁰⁷ Bu kavramın kökeni Norveççe *quisling*’dir. “Vatan haini” anlamına gelmektedir. Mihver devletlerinin vatandaşı olmayan ancak mihverin işgal ettiği yerlerde mihver hesabına çalışan kimselerdir.

⁵⁰⁸ Cephe, Seri: II, Sayı: 19, Kahire, 1945, s. 6.

Fotoğraf 67: Norveçli “Hain” Vidkun Quisling, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 20, Kahire, 1945, s. 3.

Kavramlaştırma propaganda da sıklıkla kullanılan tekniklerden birisidir. Kolektif hafızada bir vakayı canlı tutmak, kolay hatırlanmasını sağlamak amacıyla birçok olaylar dizisini, onunla ilişkili bir olay üzerinden kavrama dökmek idealdir. Bireyin hafızasına birçok olayı yerleştirmek yerine bu kavramı yerleştirmek ve diğer olaylarla bağlantıyı bu kavram üzerinden yapmak hem bireyin olayları genellemesini hem de bu genelleme üzerinden ön yargılara kolayca sahip olmasını sağlayacaktır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Naziler lehine hareket eden işgale uğramış ülkelerin vatandaşlarının kolektif hafızada tutulması *quisling* kavramı aracılığıyla sağlanacak ve bu kişiler kolayca aşağılanacaktır.

8 Ağustos 1945’te A.B.D., İngiltere, Fransa ve SSCB tarafından kurulan “Dörtler Mahkemesi”nin saldırı planları hazırlayanların, milletler arası anlaşmaları dikkate almayarak işgaller gerçekleştirenlerin, sivillerin ölümüne sebep olan kişilerin yargılamasına ilişkin esaslar dergide geniş yer tutmaktadır. Bu kişilerin suçları arasında sayılan “İnsanlığa Karşı Suçlar” başlığında geçen şu tanım, “Yahudi Soykırımı” olarak tescillenecek eylemlerin dergide geçtiği veya ima edildiği ilk metinlerdir: “Sivil halkı öldürmek, cemaatleri yok etmek, esaret altına almak, sürmek ve benzeri gayri kanuni hareket.” Ayrıca harp suçlularından Julius Streicher, “1 numaralı Yahudi düşmanı” olarak tanımlanmakta ve “antisemitik nazariyesi milyonlarca yahudinin ölüm sebebi” olarak gösterilmektedir.⁵⁰⁹

⁵⁰⁹ Cephe, Seri: II, Sayı: 19, Kahire, 1945, s. 6-8.

Dört büyüğün anlaşmasının sonucu olan Milletlerarası Askeri Mahkemeleri bir intikam aracı olarak değil, medeni dünyanın ve hürriyet severlerin “adalet mekanizması” olarak tanımlanmıştır. Yine aynı haberde belli başlı Nazi harp suçlularının fotoğrafları paylaşılmıştır. Goering, Hess, Papen, Donitz, Jodl bunlardan bazılarıdır.⁵¹⁰

İlerleyen sayılarda Nürenberg Mahkemeleri’nden resimler ve bilgiler dergide yer almaktadır. (Fotoğraflar 68, 69) Cephe, mahkemeden paylaştığı fotoğrafların altına şu ifadeleri ilâştiriyor: “Şimdi adalet kürsüsü önünde yaptıklarının hesaplarını vermeye çağrılan bu belli başlı harp suçluları, Nazizmin dünyaya kara bulut gibi yayıldığı günlerde acaba böyle bir anın geleceğini hiç düşünmüşlermiydi?”⁵¹¹ Savaş meydanında alınan galibiyetin mahkeme salonlarında da tescillenmesi ve karşı tarafın tamamen suçlu ilan edilmesinin yargı kararlarıyla da desteklenmesi propagandanın genelleme ilkesinin tipik bir örneğidir. Nihayetinde mahkeme galiplerin mahkemesidir. Her iki tarafın üzerinde bir yargı erki olsaydı suçlular sadece bir taraftan mı olurdu?

Fotoğraflar 68, 69: Nürenberg Mahkemeleri ve Naziler; Goeirng, Hess, Rippentrop, Keitel, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 24, Kahire, 1945, s. 3.

⁵¹¹ Cephe, Seri: II, Sayı: 24, Kahire, 1945, s. 3

Ayrıca Cephe'nin makale yazarı Charteris'in, Nürenberg yargılamalarını ele aldığı yazısında, Hitler üzerine yaptığı tespitler dikkat çekiyor. Hitler'in kararlarının ve öngörülerinin tezatlıklarına ve anlamsızlıklarına işaret eden yazar, Hitler'i *megaloman*⁵¹² olarak tanımlıyor.⁵¹³ Nazilerin tuttuğu günlüklerde Hitler'in davranışlarına, kararlarına ilişkin bilgilere dayanarak bu tespiti yapan yazar, ayrıca Hitler'in diğer milletlere, bu milletlerin liderlerine ve hatta mihverin diğer üyelerine yönelik aşağılamalarını delil olarak gösteriyor. Savaş meydanında yenilen düşmanın zihinlerden de silinmesi ancak onun imajının tamamen ezilmesiyle mümkün olabilir. Hitler'in hastalıklı kişiliği bütün dünyaca kabul edilse de bu yazarların propaganda kaygısı taşımadan bu satırları kaleme aldığını iddia etmek güçtür.

Naziler ve diğer savaş suçluları mahkemelerde yargılanırken Berlin'de faşizm karşıtı ilk gösterinin haberi ve fotoğrafı da Cephe'de yer almaktadır. Nazilerin her türlü hak ve hürriyetleri kısıtladığını aktaran dergi, müttefiklerin zaferi sonucunda insanların fikirlerini özgürce ifade etmeye başladıklarını belirtmiştir. (Fotoğraf 70)

Fotoğraf 70: Berlin'de Nazi Aleyhtarı Gösteri, Kaynak: Cephe, Cumhuriyet Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 21, Kahire, 1945, s.1.

⁵¹² “Kendini çok büyük gören kimse” anlamındadır.

⁵¹³ Cephe, Seri: II, Sayı: 24, Kahire, 1945, s. 9.

1.3.10.İngiltere Her Alanda Öncü Bir Ülkedir

Cephe, İngiltere'nin savaş sırasındaki icraatlarına, savaşın seyrine, müttefiklerin durumuna ilişkin haberlerin yanında, İngiliz toplumsal hayatı, kültürü ve yaşantısına ilişkin içeriklere de yer vermektedir. Bisiklet, motosiklet, futbol, kürek spor dalları tanıtılmış ve İngilizlerin bu spor dallarına olan düşkünlüğü üzerinde durulmuştur. Bu branşlara ilişkin bilgilerin yer aldığı içerikler, İngiliz sosyal yaşamını ve spor kültürünü okuyucuya özendirirde başarılı olabilir. Bunların yanında İngiliz edebiyatı, sineması da Cephe'de kendine yer bulmuştur.

Kralın 15 Haziran 1945'te parlamentoyu dağıtması üzerine İngiltere 10 yıl aradan sonra seçim sürecine girmiştir. Cephe, bu gelişmeyi Haziran sayısında duyurur ve sonraki süreçte de gelişmelerden okuru haberdar eder. Dergi; Muhafazakâr Parti, İşçi Partisi ve Liberal Parti arasında geçen seçim yarışı, ülkenin seçim sistemi hakkında bilgi verir. Seçim propagandası, hükümetin kuruluşu, milletvekili olma şartları, seçimin icrasına ilişkin bilgiler verilirken demokratik niteliklerin vurgulandığı göze çarpmaktadır.

Seçimler sonucunda sürpriz bir şekilde İşçi Partisi galip gelmiştir. 26 Temmuzda ilan edilen sonuçların ardından İngiltere'nin yeni başbakanı Clement Attlee olmuştur. (Fotoğraf 71) Cephe bu gelişmeyi duyururken, sosyalist nitelikleri belirgin olan yeni lideri adeta diğerlerinden ayıran bir tanım kullanmaktadır:

Mr. Attlee, sosyal hayatın güçlükleriyle yakından meşgul olmuş ve cemiyet hayatının yaralarını ve isteklerini bilgiyle işlemiştir. Mr. Attlee'nin sosyalizme olan inancı, diğer birçoklarının bir ideolojiye körü körüne bağlanmaları gibi değil, memleket isteklerinin karşılanmasını gerçekleştirecek yolları görmesi bakımındandır.⁵¹⁴

İngiliz söylemi daima kendisini konumunu ötekilerden farklılaştırmak üzerinedir. Attlee'nin kişisel portresini sonraki sayılarda çizmeye devam eden Cephe, orta sınıf bir İngiliz olan yeni başbakanı şöyle anlatır:

Mr. Attlee'yi inceledikçe, kendisinin, eski başbakan Mr. Çörçil'le oldukça kuvvetli bir tezat teşkil ettiği görülür. Mr. Çörçil'in yaldızlı ve güzel hitabet üslubuna karşı, Mr. Attlee, sakin ve yaptığı konuşma ve söylevlerde ancak gerekeni ve en kısa bir şekilde söyleyen adamdır. Buna rağmen, sözlerinde büyük bir isabet ve derin bir incelemenin ürünü vardır.⁵¹⁵

⁵¹⁴ Cephe, Seri: II, Sayı: 18, Kahire, 1945, s. 2.

⁵¹⁵ Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 2.

Fotoğraf 71: İşçi Partisi Lideri Ve Yeni Başbakan Attlee, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 2.

İngiliz monarşisinin başındaki Kral VI. George ve kraliçenin faaliyetleri Cephe’de yer almaktadır. Seçimler sonucunda 15 Ağustos’ta parlamentonun açılışına katılan Kral, aynı ay içinde ABD başkanı Truman’ın İngiltere ziyareti sırasında kendisiyle görüşmüştür. Kraliyet ailesine ilişkin haberler tek boyutlu olmaktan öte çok yönlüdür. VI. George’un pul merakı ve pul koleksiyonu bile Cephe’de bulunmaktadır. Cephe Dergisi bir taraftan İngiltere’deki yönetim sisteminin demokratikliğine ve siyasal yaşamın serbestliğine vurgu yaparken, diğer taraftan da İngiliz Monarşisine yönelik imaj çalışması yapmaktadır.

Ayrıca Cephe, İngiltere’ye ilişkin tanımlamalarında fikir hürriyetinin serbest olduğu bir ülke olmasını sıklıkla vurgular. Hyde Park kürsüsünü, savaş sırasında olumlu olumsuz bütün haberlerin servis edilmesini, serbest seçimleri buna delil olarak gösterir.

İkinci olarak dergide, İngiltere’nin teknolojik ilerleyişine ilişkin içeriklere de rastlanır. 1943 yılında helikopter teknolojisi ve geleceği konusunda okurlara bilgi veren Cephe, Havacılık Bayramı Özel Sayısında da bu konuya değinmiştir. Helikopter teknolojisinin gün geçtikçe geliştiği vurgulanan haberde, bu araçların gelecekte yarının taksileri olacağı, orta sınıf içinde kullanımı yaygınlaşacağı, hasta, yük, yolcu taşımada sıklıkla kullanılacağı öngörülmüştür. Bu tahminlerin büyük çoğunlukla gerçekleştiği kabul edilebilir.

Havacılık Bayramı Özel Sayısında işlenen bir diğer başlık da yeni yeni gelişmekte olan jet uçaklarıdır. Jet uçaklarının çalışma prensiplerinin ve avantajlarının anlatıldığı haberde, ayrıca ilk jet uçaklarından ve Tuğbay⁵¹⁶ Frank Whittle ve Power Jets Limited tarafından tasarlanan *Gloster* tipi uçak ve İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinin kullandığı modern jet uçaklarının bilgileri ve görselleri paylaşılmıştır. Daha sonra *Meteor Gloster* tipi bir jet uçağının 987 kilometre hızla hava sürat rekorunu kırdığı duyurulmaktadır.⁵¹⁷

Hem helikopter, hem de jet uçakları içeriğinde, zamanlama ilkesine bağlı olarak, İngiliz havacılık teknolojisinin tanıtımı etrafıca yapılmıştır. Harbin getirdiği olumsuzlukların vurgulandığı metinlerde, bu teknolojilerin savaş sayesinde geliştiğinin de altı çizilmektedir.

Havacılık askeri açıdan özellikle Birinci Dünya savaşından itibaren yükselişe geçmiş ve İkinci Dünya Savaşı sırasında zirve yapmıştır denilebilir. Sivil havacılık da İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle patlama yaşamıştır. Havacılık Özel Sayısında A.M. Low, sivil havacılığın geçireceği bu gelişimi önceden tahmin eden bir makale kaleme aldığı görülmektedir. Havacılık konusunda ihtisas sahibi olan Low'a göre havacılık, mesafelere ve ulaşım sürelerine bakılmaksızın milletleri birbirine bağlayacak tek araçtır. Zaten Cephe Dergisi İngiltere'nin coğrafi konumunu dikkate alarak gelecekte kıtalar arası ve Atlantik ötesi uçuşlarda aktarma üssü olacağını vurgulamaktadır. Bu kapsamda Londra'ya yapılması planlanan yüksek yolcu kapasiteli hava meydanlarının maketleri de dergide yer almaktadır.

Cephe Dergisi İngiltere'nin her alandaki maharetlerini ispatta ısrarcı olduğundan, kendilerine gökyüzündeki savaşı kazandıran havacılık konusunu da ihmal etmemiştir. Havacılığın ulaştığı merhale, altyapı projeleri ve teknolojik gelişmeler dâhil ele alınmış, İngiliz medeniyetinin gökyüzündeki seviyesi okuyucuya yansıtılmaya çalışılmıştır.

Savaşın bitmesiyle yayınlanan sayılarda İngiliz sanayisindeki dönüşümde işlenmiş, daha kısa zaman öncesine kadar savaş gemisi, savaş uçağı üreten tesislerin

---

⁵¹⁶ Tuğay komutanlığı yapan albay anlamına gelen eski bir askerlik kavramıdır. Kaynak: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5500a9cf4c0e71.47702451 (11 Mart 2015)

⁵¹⁷ Cephe, 30 Ağustos 1945 Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 16, Kahire, 1945, s. 6.

sivil endüstriye geçiş yaptığını ve üretimlerini bu çerçevede dönüştürdüğü içeriğe yansımaya başlamıştır. (Fotoğraf 72)

Fotoğraf 72: İngiliz Gemi Endüstrisinin Dönüşümü, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 20, Kahire, 1945, s. 5.

Bunun yanında savaşın kazanılmasında oldukça işe yarayan İngiltere'nin geliştirdiği teknolojiler sonraki sayılarda sıklıkla kendisine yer bulmaktadır. İngiliz Profesör Mr. R. M. Hamilton'un icat ettiği yüzen yollar ve yüzen hava alanları, Fransa sahiline çıkan kuvvetlerin yollarını mayınlardan temizleyen kurbağa adamlar Ekim ayındaki sayılarda işlenmiştir. Bu bilgilerin paylaşılmasındaki amaç, zaferin kazanılmasında müttefiklerin güç üstünlüğünün yanında, kat edilen bilimsel ilerlemeyi de göz önüne sermektir.

1.3.11. Türkiye Modern, Gelişmiş ve Demokrat Bir Ülkedir

1943 yılında olduğu gibi bu dönemde de Cephe, Türk-İngiliz ilişkilerini olumlu açıdan sürekli sayfalarına taşımıştır. İçerikte yer alan haberler birkaç başlıkta toplanabilir. Türkiye'nin siyasal, kültürel ve ekonomik durumunu anlatan haberleri bir gruba dâhil edebilir. Bunların yanında Türkiye coğrafyasına ilişkin tanıtım haberlerine de neredeyse her sayıda rastlanır.

Fotoğraf 73: Mersin-İskenderun Şoseleri ve İskenderun Limanı'nın Açılış Töreni, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 2, Kahire, 1945, s. 13.

Öncelikle Türk-İngiliz yakınlaşmasını anlatan haberler dergide sıklıkla yer alır. Üstteki resimde görüldüğü üzere iki ülkenin kurumları maharetiyle inşa edilen yollar, limanlar Türk-İngiliz işbirliğinin kanıtı olarak gösterilmiştir. (Fotoğraf 73) Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlıklarının katıldığı açılış merasimlerine İngiltere'nin Türkiye'deki yeni büyükelçisi Sir Maurice Peterson'un ve heyetinin katıldığı ayrıca vurgulanmıştır. Okurun gözünde İngiliz algısını olumlu yönde pekiştirmek maksadıyla, Türkiye'deki imar faaliyetlerinde İngiltere'nin katkısı gündeme getirilmiştir.

Ayrıca Halk Evleri de sıklıkla haber yapılmıştır. Kurucu felsefenin inkılap yaklaşımının toplumun kültürel sahasına yansımaları olan halkevlerinin haberleştirilmesi, Cephe'nin Türk hükümeti paralelinde hareket etmesinin sonucudur. Ve ayrıca medeniyet ölçüsü Batı olan yeni rejim, öykündüğü toplumlardan birisinin yayını olan Cephe aracılığıyla takdir ve teşvik edilmektedir. Cephe, halkevlerinin ve halkodalarının ana prensiplerini vurgularken, adeta Türkiye Hükümeti'nin resmi yayın organı gibi konuşmaktadır:

Cumhuriyet rejiminin öz kavramını bütün millete daha yakından tanıtmak, milli prensipleri yaymak, sosyal toplanma ve eğlencileri hazırlamak, bilgi artırma imkan ve yollarını genişletmek, görgü ve zevkleri yükseltmek, dünya olay ve ilerlemelerini

açıklamak, ve en yeni metotlardan tam faydalanmalar temin ederek yaşama kudretini aşlamak suretiyle Milli birlik ve bütünlüğün pekleşmesine çalışmaktır.⁵¹⁸

Buna ek olarak Londra Halkevi “Türk İngiliz dostluğunun bir abidesi” olarak görülmektedir.⁵¹⁹

Türkiye’nin müttefiklere meyletmesiyle birlikte Cephe Türkiye’de tamamen Türkçe çıkmaya başlamıştır. 1945 yılıyla başlayan bu süreçte hemen ilk sayıda Türk Hükümetinin yayın organı olarak kabul edilen Ulus gazetesine üç tam sayfa ayrılmıştır. (Fotoğraf 74) Cephe, kendi yayın hayatına kolaylıklar getiren hükümete yakın bir gazeteyi sayfalarına taşıması kurumlar arası iyi ilişkiler geliştirilmesi bakımından işlevseldir ve ayrıca fikri birliğin ispatı anlamında etkili bir propaganda faaliyetidir.

Fotoğraf 74: Ulus Gazetesi ve Başyazarı Falih Rıfkı Atay, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, s. 14.

Ulus gazetesi tanıtılırken Atatürk dönemine göndermeler yapılmış ve gazete “karanlık günlerden, Cumhuriyetin nurlu ışığına kavuşuncaya kadar, memleket davasının en kuvvetli bir müdafii ve sözcüsü” olarak takdim edilmiştir.⁵²⁰ İngilizlerin propaganda aracı olan Cephe Dergisi’nde, CHP’nin ve onun içinden çıkan Türk Hükümeti’nin yayın organı –propaganda aracı olan- Ulus gazetesi Atatürk’ün emaneti olarak tanıtılmaktadır.

⁵¹⁸ Cephe, Seri: II, Sayı: 3, Kahire, 1945, s. 11.

⁵¹⁹ Cephe, Seri: II, Sayı: 6, Kahire, 1945, s. 13.

⁵²⁰ Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945, s. 14.

Cephe, Türkiye ile İngiltere arasındaki önemli münasebetleri müspet açıdan her daim ele almaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinin Batılı bir sözcüsü gibi konuşan dergi Türk demiryolu yapım çalışmalarını takdire şayan görmektedir. Demiryolu gelişim boyutunu görmek için İngiltere'yi ziyaret eden Türk heyetinin temasları Türk-İngiliz işbirliğinin olumlu bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. (Fotoğraf 75)

Fotoğraf 75: İngiliz Demiryollarını İnceleyen Türk Heyeti, Kaynak Cephe, Seri: II, Sayı: 5, Kahire, 1945, s. 11.

Hemen bu içeriğin ardından İngilizlerin demiryolu konusundaki muazzam konumunu anlatan haber, adeta iki ülke arasında okuyucuya bir kıyas yapma imkânı vermektedir. Yüz ölçümüne oranla dünyanın en uzun hatlarına sahip olan İngiltere, derginin bildirdiğine göre 59.570 kilometre demiryoluna sahiptir ve trenler saatte 190 kilometre hızı aşmaktadırlar.

Türkiye'nin mütevazı yollarıyla kıyaslandığında medeniyet ölçüsü olarak da kabul edilen demiryolu vasıtasıyla Cephe, İngiltere'nin doğrudan propagandasını yapmaktadır.

Türkiye, San Francisco konferansına katılım hakkını Mihvere savaş ilan ederek kazanmıştır. Dışişleri Bakanı Hasan Saka başkanlığında Kahire üzerinden bu konferansa giden Türk Heyeti'nin yolculuğuna ilişkin bilgilere derginin Mayıs ayı sayılarından ilkinde rastlanmaktadır. (Fotoğraf 76) Bu haberin ilgi çeken tarafı, bu gelişmenin aktarılması yanında Cephe'nin Türk Heyeti üzerinden kendi reklamını yapmasıdır. Cephe'nin herhangi bir sayısında, her hangi bir ürünün, kurumun ticari reklamına rastlanmaz.⁵²¹ Ancak Cephe dergisine göz atan heyeti gösteren fotoğraf,

⁵²¹ Cephe'nin Alman propagandasında karşılığı olan Signal'de çeşitli ürünlerin reklamına rastlamak mümkündür.

Cephe'nin ve dolayısıyla müttefiklerin, Türk yöneticiler ve aydınlar tarafından sempatiyle karşılandığını okura belgelemektedir.

Ancak bu konferansın önemi Türkiye için daha başkaydı. Konferans öncesinde İnönü demokrasilerin savaşı kazanmasıyla dünyada esen liberalleşme modasına Türkiye'nin eklemeneceğini 19 Mayıs 1945 törenleri sırasında yaptığı konuşmada vermişti: “Harb zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça, memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir.”⁵²² Bu konuşmanın ardından basına yönelik yasaklar kalkacak, muhalefet partisi kurulacaktır. Türkiye böylece Batılı Müttefiklere gereken mesajı vermiş BM kurucu üyesi olarak Batı bloğunda yerini almıştır.

Fotoğraf 76: San Francisco Konferansına Giden Heyet Cephe'yi İnceliyor, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 8, Kahire, 1945, s. 3.

Cephe, diğer sayılarında olduğu gibi önemli yıldönümlerini sayfalarında işlemeyi ihmal etmemektedir. Nisanın ikinci sayısında da Türkiye Büyük Millet Meclisini ve kuruluş sürecini anlatan, bilgilendirici bir yazı kaleme alınmıştır. Meclisin kuruluşu aynı zamanda Çocuk Bayramı olarak da kutlandığından ileriki kısımlarda çocuk eğitimi, bakımı, giyim kısmında çocuk kıyafetleri konuları işlenmiştir.

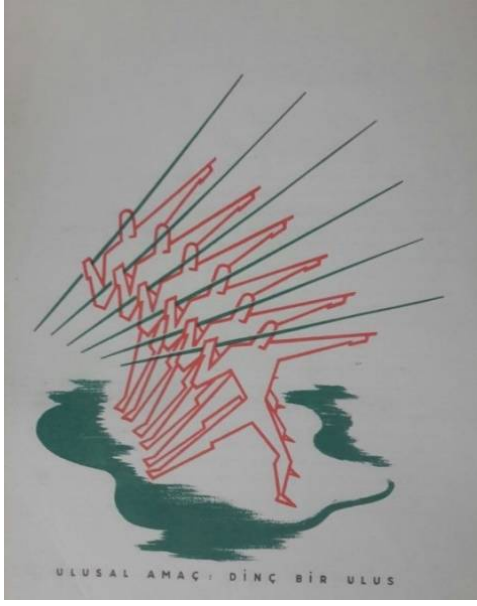
⁵²² C. Koçak, 2012b, s. 553.

Cephe, Mayıs son sayısını 19 Mayıs Spor Bayramı sayısı olarak çıkarmıştır. Hemen ön kapağın iç kısmında paylaşılan görselde Türkiye'ye ilişkin sembollerin kullanılması dikkati çeker. Altı adet oku ileri doğru fırlatmak üzere gerilmiş genç erkek figürleri, bir taraftan da ileriye sol parmak uçlarıyla işaret etmektedirler. (Karikatür 12) Görselin altında da, “ulusal amaç: dinç bir ulus” cümlesi yer alıyor. Semboller üzerinden değerlendirme yapılırsa, altı ok CHP'nin ilkeleri olarak kabul edebilir.⁵²³ Cephe yine burada rejimin temel dinamiklerine paralel bir üslupla söylem geliştiriyor. Bütün sayılarda sempati ilkesine sıkı sıkıya bağlı olan dergi, meşruiyetini sağlamlaştırmada bu ilkeyi araçsallaştırıyor.

Hemen devamındaki sayfada “Türk Gençliğine” başlıklı bir hitap yazısı kaleme alınmıştır. İçerikte ise rejimin niteliğini şekillendiren kolektif değerlere gönderme yapılmaktadır. “Birleşmiş Milletlerin ‘Dünya İstiklali’ uğrunda savaştıklarını ve bu amaca bağlılıklarını; yirmi beş yılı aşkın bir zamandan beri bu yolda, ilk önce Ebedi Şeflerinin aydın yolunda yürümüş ve şimdi de Milli Şefleri İnönü'nün aynı nurlu yolunda yürümekte olan Türk Gençliği çok iyi bilir.”⁵²⁴ Derginin çeşitli yerlerinde Atatürk'ten bahsederken Ebedi Şef tanımlaması kullanılır. İnönü ise Milli Şeftir. (Fotoğraf 77) Aynı dergide demokrasi ve hürriyet söylemlerinin yanında, “Şef” gibi otoriter rejimlere mahsus ifadelerin üstüne basılarak vurgulanması, ilkesel olarak tezatlık oluşturmaktadır. Ancak propaganda da doğruları savunmak esas değildir. Esas olan çıkarları gözetmektir. İngiliz propagandası kendi ülkesinde zararına olan bir söylemi başka bir ülkede dillendirmekten kaçınmaz.

⁵²³ O dönemde bu ilkeler ayrıca anayasada yer almaktadır.

⁵²⁴ Cephe, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945, s. 2.

Karikatür 12: CHP'nin Altı Okunu Geleceğe Ulaştıran Gençler, Kaynak: Cephe, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945, s. 1.

Fotoğraf 77: İstiklalin Kurtarıcısı Ebedi Şeften Koruyucusu Milli Şefe, Kaynak: Cephe, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945, s. 14.

Cephe Türkiye'deki yeni rejimin unsurlarını sayfalarına taşıyarak aşılama ilkesini uygulamaktadır. Aynı süreçte Türk devleti de vatandaşlarına yeni sistemin propagandasını sistematik olarak uygulamaktaydı. Cephe bu kurumları, unsurları, olayları işleyerek –aynı içerikte kendi sistemini ve kurumlarını da işlediğinden- iki ayrı propagandayı birbirine aşılarmaktadır. Ellul'un propaganda sınıflandırmasına siyasal ve toplumsal gruba alınabilecek rejim ile toplumun uyumu konusu, Cephe'nin Türkiye'ye yönelik içeriklerinin üslubunda da göze çarpar. Yeni rejimin demokratik, modern ve çağdaş olduğunu her fırsatta ifade eden Cephe, bu yaklaşım çerçevesinde Türkiye'yi Batı medeniyetine siyasal ve toplumsal açıdan eklemlemeye çalışır.

İnönü soyadını stadın üzerine yazan Türk izcilerinin yer aldığı sayfalarda, aynı zamanda Atatürk'ün görsellerine de rastlanır. 19 Mayıs'ın Türkiye tarihi açısından önemine atıfla övücü ifadeleri okumak mümkündür. “Bundan yirmi altı yıl önce Karadeniz kıyılarında, Samsun'da karaya ayak basan Mustafa Kemal Paşa, girişmekte olduğu davanın güçlüğünü olduğu kadar; kutsiyetini de bütün genişliğiyle

kavramış bulunuyordu.”⁵²⁵ Benzer içeriklerin 30 Ağustos Zafer Bayramına atfen de yapıldığı görülmektedir. “Bundan hemen hemen yirmibeş yıl önce silaha sarılarak istiklalini müdafaaya savaşıyan bir millet, nihayet büyük imanı ve Türklüğün ölmezliği inancına katılan silah kuvvetiyle hürriyetini kazanıyordu.”⁵²⁶ İlginç olan, bu cümleleri kayda geçirten gücün o dönemde işgal kuvvetlerinin önderi ve Türkiye’nin baş düşmanı olmasıdır. Bu durumu çalışmanın alanı gereği iki açıdan değerlendirmek yerinde olacaktır. Birincisi propaganda, ikincisi uluslararası ilişkilerdir. İngiliz propagandasının temel düsturlarından olan sempati ve aşılama ilkesi, bu anlatımın arka planını oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkiler teorisi açısından sistemin realist, pragmatist yapısını açıklamaktadır. Çıkarlar ve kazançlar, devletlerarası ilişkilerin niteliğini belirler. Palmerstone’un dediği gibi: “İngiltere’nin ebedi dost ve düşmanları yoktur, ebedi çıkarları vardır.”

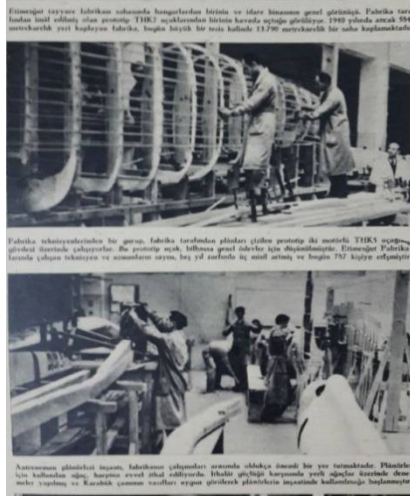
Türkiye için önemli yıl dönümlerini kutlama fırsatını kaçırmayan Cephe’nin sayfalarına taşıdığı bir başka gün ise 30 Ağustos Zafer ve Havacılık Bayramı’dır. Türkiye’nin kurtuluş mücadelesini ve havacılıkta ve diğer alanlarda ulaştığı gelişmişlik seviyesini kutlayan dergi, hemen her sayıda yaptığı gibi, aynı sayı içinde ilgili konunun İngiltere ölçeğinde bağlantılı içeriğini ilerleyen sayfalarda işlemiştir. İngiliz Denizaşırı Havayolları Korporasyonu (BOAC) çatısı altında dünyanın dört bir yanına, savaşın en riskli dönemleri dâhil gerçekleştirilen denizaşırı uçuşlar, bu uçuşlar için kullanılan devasa uçaklar, bu uçuşlarla gidilen mesafe, taşınan yolcu, ilaç, asker bilgilerinin ye aldığı içerik, İngiliz havacılığının Türkiye’de kutlanan Havacılık Bayramı sırasında tanıtma gayesinde. Propagandada zamanlama ilkesini kullanmayı çok iyi bilen İngilizler, bu içerikte de benzer ilkedan hareketle Türkiye’de mevcut olan iklim ve zamana paralel olarak uygun bir konuyu işlemiş ve İngiliz havacılığının propagandasını yapmıştır.

Türkiye hakkında dergide yer alan bir diğer haber ise Etimesgut Uçak Fabrikasıdır. Burada imal edilen THK-2 uçağı, ilk örneği (prototipi) üretilmekte olan THK-5 uçağı, inşa lisansı İngiliz Miles uçak fabrikalarından alınan *Miles Magister* tipi uçaklar ve planörler haberin en dikkat çeken kısımlarıdır. (Fotoğraflar 78, 79)

⁵²⁵ Cephe, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945, s. 13.

⁵²⁶ Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 11.

Motor dâhil tamamen yerli üretimin yakın olduğu vurgulanan haberde, Türk uçak üretim teknolojisinin gelişmesi övülmektedir. Bir taraftan İngiliz kaynaklı Cephe Dergisi bu kapsamda bir habere imza atarken, diğer taraftan İngiltere'nin en yakın müttefiki olan ABD'nin sağladığı Marshall yardımları çok yakın gelecekte Türkiye'de uçak imalat sanayini durduracaktır.

Fotoğraflar 78, 79: Etimesgut Uçak Fabrikasından Görünüm (Soldaki) ve THK-2 Akrobasi Uçağı (Sağdaki), Kaynak: Cephe, 30 Ağustos 1945 Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 16, Kahire, 1945, s. 14-15.

Çıkarların bir ayağını, ekonomik münasebetler ve karşılıklı ticaret oluşturur. Cephe, Türk-İngiliz ilişkilerinde önemli bir gelişme olarak gördüğü Türk İngiliz Ticaret ve Tediye Anlaşmasını, Haziran sayısında gündemine almıştır. Türk mallarına olan talep sebebiyle fiyatların artmasından şikâyet eden Cephe, iç üretimin artması, üretimde kullanılan araçların ucuzlamasıyla bu sıkıntıların aşılabileceğini ummaktadır. 1943 sayılarında böyle bir yakınmaya rastlamak zor iken, savaşın kazanıldığı bir dönemde Cephe'nin bu bilgiyi paylaşması, derginin hareket alanının genişlediğinin kanıtıdır.

Ayrıca Cephe Türk Hükümeti'nin tanıtılmasına da katkıda bulunmaktadır. 13. sayının kapağında başbakan Şükrü Saraçoğlu ve eşi yer almaktadır. Başbakan'ın kariyerine ve görevindeki başarılarına ilişkin takdir dolu sözlerin yer aldığı haberler üç sayfaya yayılmaktadır. Ailesi ve çocuklarının fotoğrafları ile birlikte sadeliğe, başarıya ve özgüvene işaret eden bilgi paylaşılmaktadır. Başbakanlık çalışma odasında, mecliste, öğlen yemeklerini yediği Karpiç restoranında, Atatürk

stadyumunda Cephe tarafından fotoğraflanan Saraçoğlu, klasik propaganda yöntemi kullanılarak halktan biri olarak gösterilmektedir. (Fotoğraflar 80, 81)

Fotoğraf 80: Başbakan Saraçoğlu Ailesiyle, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 13, Kahire, 1945, s. 10.

Fotoğraf 81: Başbakan Karpıç Lokantasında, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 13, Kahire, 1945, s. 12.

Yeni Türk Devletinin her alanda gelişimini öven haberlere Cephe'nin ilerleyen sayılarında da rastlanmaktadır. Ankara'nın başkent oluşunun 22. yılına mahsus hazırlanan haber, Ekim ayının son sayısında bulunmaktadır. Bu haberin metninde Türk Cumhuriyeti tarih yazımına paralel bir anlatımı fark etmek oldukça kolaydır. Öncelikle Ankara ismini, Orta Asya'dan göç eden Türk kavimlerinin anayurtlarındaki yerlerden esinlenerek koymuş olabilecekleri ihtimaline ağırlık verilmiştir. Bunun yanında Osmanlı ilerlemesinin Balkanlara doğru oluşu, imarın ve insan gücünün de bu bölgelere kaydırılması eleştirilmiş, bu sebeple bu şehrin ve yörenin sahipsiz kalarak gelişemediği ileri sürülmüştür. Ardından Cumhuriyet rejimiyle başkent olan şehrin modern mimariye kavuştuğu ve kısa sürede hızla büyüdüğü kayda geçirilmiştir.⁵²⁷ Haberin içeriğinde modern Ankara'dan resimler üç sayfa boyunca paylaşarak Cumhuriyetin gösterdiği atılımlar takdir edilmiştir. (Fotoğraflar 82, 83) Bu anlatımın alt metni, imparatorluk bakiyesinden ulus devleti inşa eden ve tarih yazımında Türklük vurgusunu ön plana çıkarmaya çalışan Cumhuriyet söylemine paraleldir. Cephe, propaganda teorisinin sempati ilkesini her sayısında ihmal etmeden uygulamaktadır.

⁵²⁷ Cephe, Seri: II, Sayı: 20, Kahire, 1945, s. 10-12.

Fotoğraf 82: Ankara'nın Dünü, Bugünü (Soldaki)

Fotoğraf 83: Ankara'da Cumhuriyet'in Modern Yapıları (Sağdaki)

Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 20, Kahire, 1945, s. 10-12.

Sempati ilkesine ilave olarak, hedef kitle açısından içeriği anlamlı kılmanın bir başka yöntemi de zamanlamadır. Cephe, bu ilkeye bağlı olarak, hedef kitle için anlamlı olan önemli gün ve tarihleri sayfalarına taşıyarak kendisini daha çekici kılmıştır. 1945 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 22. Yıl dönümü vesilesiyle çıkardığı sayıya "Cumhuriyet Bayramı Sayısı" adını vermiş ve içeriğin büyük bir kısmını Türkiye'ye ayırmıştır. Özel sayının kapağında Karabük Demir Çelik Tesislerinde çalışan bir işçi yer almaktadır ve Cephe, bu tabloyu, "modern Türkiye'nin endüstriyel gelişmesinin" işareti olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar seçilen fotoğraf bilgilendirici nitelik taşısa da fotoğrafın dili politiktir. İşçinin kadraj yerine geleceğe bakan ışıldayan gözleri; mutluluğu ve umudu simgelemektedir. Bu umudun ve mutluluğun garantörü ise modern Türkiye'dir. (Fotoğraf 84) İlerleyen sayfalarda Karabük Demir Çelik tesislerine ve çalışanlarına ilişkin bilgiler de dergide yer almaktadır.

Savaş sırasındaki TDP'yi dürüst olarak niteleyen Cephe, Türkiye'nin müttefiklere bağlılığını koruduğunu ileri sürmüştür. Propaganda söylemi toptancıdır. Ama ile başlayan cümlelere yer verilemez. Genelleme yöntemiyle bir olay veya

davranış ya hepten olumlu tanımlanır ya da tamamen şeytanileştirilir. Türkiye'nin savaş sırasında güttüğü siyaseti Cephe'nin bu şekilde tanımlamasının sebebi budur.

Fotoğraf 84: Cumhuriyet Bayramı Sayısı, Kaynak: Cephe, Cumhuriyet Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 21, Kahire, 1945, Ön Kapak.

İlerleyen sayfalarda ayrıca Cumhuriyet ile birlikte gerçekleştirilen yenilikler sıralanmıştır. 1945 yılında kabul edilen Toprak Kanunu, eğitim alanında yapılan yenilikler, endüstri, bayındırlık, maliye, sağlık alanında yapılan çalışmalar anlatılmıştır. Köy enstitülerine ayrıca başlıklar açılarak bu kurumlarda verilen hizmetlerden övgüyle bahsedilmiştir. Cumhuriyet yeniliklerini köylere de ulaştırmayı hedefleyen bu kurumların sıfatları arasında “modern” kelimesi diğer başlıklarda olduğu gibi ihmal edilmemiştir.

Cephe, önceki sayılarda olduğu gibi, Karabük Demir Çelik Fabrikalarına ayrı bir önem göstermiştir. İngiliz-Türk işbirliğiyle yapılan bu tesis, sık sık haber yapılarak, adeta Türk-İngiliz ilişkilerinde sembol bir kurum yapılmaya çalışılmaktadır. (Fotoğraf 85) Tesisin Karabük’ün sosyal, kentsel gelişimine olan katkısı da içeriğe yansıyor:

Bugün Türkiye Cumhuriyeti’nde ismini bilmedik kimsenin kalmadığı Karabük, bundan on yıl önce –Türk hükümetiyle İngiliz Brasserts firması arasında ilk Türk büyük ağır endüstri tesisinin inşası ve kurulması için mukavele imzalandığı günlerde – on beş yirmi

evli çorak ve küçük bir köyden başka bir şey değildi. Şimdi ise, eskiden büyük bir şehir olarak tanıdığı Safranbolu'yu gölgede bırakmış bulunuyor.⁵²⁸

Fotoğraf 85: Karabük Demir Çelik Tesislerinden Görünüş -1937, Kaynak: Cephe, Cumhuriyet Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 21, Kahire, 1945, s. 10.

Basın başlığındaki ifadeler ise neredeyse savaş sırasındaki Türk hükümetinin basına yaklaşımının birebir aynısıdır: “Türkiye’de sansür yoktur. Bu, harp yıllarında bile konmamıştır. Ancak harp yıllarının zaruri ihtiyaçları karşısında meyana getirilen örfi idare makamları, lüzum gördüklerinde, bir gazeteyi kapatabilirler. Ancak bu tedbir milli emniyet bakımından alınmaktadır.”⁵²⁹ Bu ifadelerle Türk hükümetinin paralelinde bir tez geliştiren dergi, Türkiye’de hükümetin tenkit edilebilmesinden dolayı basın özgürlüğünün varlığını savunmaktadır.

Ayrıca Cephe, bir taraftan sıraladığı bütün yenilikleri tek parti rejimine mal ederken, diğer taraftan da demokratik sistemin Türkiye’de kabul edilmesiyle yeni bir döneme girildiğini söylüyor. Yeni partilerin kurulmasına izin verilmesini, Türk siyasetindeki olgunlaşmaya bağlıyor.

Kasım sayısında da yine zamanlama ilkesine uygun olarak Atatürk’ün ölüm yıldönümü anılıyor. Atatürk’ün Kemalizm ideolojisiyle Türk milletinin benliğinde yaşadığı belirtilen anma mesajında Türkiye Cumhuriyeti ile Atatürk özdeşleştiriliyor. Dikkat çeken diğer bir husus ise Atatürk’ün geçtiği bu haberde, diğer haberlerde de olduğu gibi konunun İnönü’ye bağlanması ve kurucu felsefenin, inkılapların, gelişmenin sürdürücüsü olarak gösterilmesidir. Bu yaklaşım, propaganda ilkesi aşılamanın tezahürüdür. Kurucu lider imajının üzerine halefini aşılayarak mevcut liderin meşruiyeti ve benimsenmesi sağlanırken, ulusal bütünlük lider üzerinden

⁵²⁸ Cephe, Cumhuriyet Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 21, Kahire, 1945, s. 10.

⁵²⁹ Cephe, Cumhuriyet Bayramı Özel Sayısı, Seri: II, Sayı: 21, Kahire, 1945, s. 10.

tanımlanır. Güçlü ve müttefik bir lider, hedef ülkede istenen politikaların uygulanmasında idealdir.

Son olarak dergi, Türkiye tarihinin akışını ikiye bölmektedir: Eski ve yeni Türkiye. Cumhuriyet ile Osmanlı döneminin kıyaslamaları dergi boyunca devam etmektedir. Hatta bu kıyaslamaları üçüncü kişilerin dergide yer alan yazılarında görmek mümkündür. Yunan Basın Kurumu eski başkanı Nicolai Zarifis Türkiye ziyaretini anlattığı makalesinde şöyle demektedir:

Ben eski Türkiye'yi tanımış olanlardanım. Abdülhamit ve Hürriyet günlerine rastlayan üç yıllık ikametim esnasında, bilhassa şu iki nokta gözüme çarpmıştı: a)Türklerin saltanat istibdadı altında moral, sosyal ve din bakımından tabi tutuldukları ağır boyunduruk, b)Bu duruma rağmen, kültürlü türk meclislerinde ileriliğe ve fenne karşı gösterilen susamışlık...⁵³⁰

Zarifis, ilerleyen kısımlarda diğer liderlerden ölçülülüğü ve demokratlığıyla ayırdığı Atatürk'ü ve devrimlerini övdükten sonra Cephe'nin genel yaklaşımına uyarak yazıyı İnönü'nün devam ettirici rolüne bağlayarak sonlandırıyor.

Eski düzenin yargılanması yeni düzenin kurucu eylemleridir.⁵³¹ Dergi, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi tarih teziyle uyumlu bir yaklaşımla hareket ediyor. Cephe, önceki rejimi ötekileştirmede yenisinden geri durmuyor. Toplumsal hafızada “kolektif amnezi” oluşturularak, öncekinin boşalttığı yere yenisinin ikame edilmesine⁵³² yardımcı oluyor. Bu durumda Cephe Dergisi, yeni Türk devletinin tarih yazımına benzer yayınıyla sempati ilkesini kusursuzca uygulamış oluyor.

1.3.12.Batılı Galipler Yeni Düşmanın İşaretini Veriyor

Birleşmiş Milletler, San Francisco ile hayata geçirilse de galiplerin savaş sonu kararlarını ve ayrıcalıklarını belirleyecek olan temaslardan birisi de Postdam konferansıdır. Her ne kadar Cephe'nin ve Müttefiklerin dilinden demokrasi ve halkların özgür iradeleri gibi söylemler yayılsa da yeni düzenin böylesine idealist olmayacağı Postdam'ın şeklinden okunmaktadır. Çıkarların ve sistemin son hesap işlemiyle garantiye alınacağı bu konferans, Almanya'nın kalbinde, savaşın galipleri A.B.D, SSCB ve İngiltere'nin katılımıyla gerçekleşmiştir. Cephe, Almanya'nın harp

⁵³⁰ Cephe, Seri: II, Sayı: 22, Kahire, 1945, s. 13.

⁵³¹ Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?* Çev. : A. Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, s. 9.

⁵³² Yuliya Biletska, Cemile Şahin ve İsmail ŞÜKÜR, “Kolektif Hafıza ve Milli Kimlik Bağlamında Türkiye’de Resmi Tarih Yazıcılığı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2014, 94-116, s. 103.

endüstrisinin bitirilmesi konusunda üçlere çok büyük sorumluluk düştüğünü hatırlatmakta ve Almanya'nın Avrupa'yı ve dünyayı yeniden tehdit edebilecek güce kavuşmasının önlenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Çünkü Almanya, “bu harbin mesulüdür ve her bakımdan cezalandırılması” gerekmektedir. Ayrıca Cephe, Postdam'ın müttefikler arasında anlaşmazlık olduğu dedikodularına en uygun cevap olduğunu belirtmeden geçemiyor.

Ancak kısa bir süre sonra “İngiliz-Amerikan İşbirliği” başlığıyla rutin makalelerinden birinde Charteris, SSCB'nin Almanya henüz yıkılmamışken Japonya'ya harp ilan etmesinin değerli olduğunu ancak, şu durumda Japonya'ya harp ilan etmesinin gerek cephe durumundan, gerekse Japonya'nın köşeye sıkışmasından sebep manen bir katkı sunmaktan öteye geçemeyeceğini söylüyor.⁵³³ Fakat aynı dergide, cepheye bir katkısı olmadığı halde, Türkiye'nin Japonya ve Almanya'ya savaş ilan etmesi tarihi bir karar olarak değerlendirilmişti. Diğer taraftan aynı makalede İngiltere'nin ABD'nin Pasifik'teki kuvvetlerine sunduğu destek (asker, gemi, teçhizat, uçak) altı çizilerek anlatılmaktadır. Bu makalenin alt metni Sovyet ayrıştırmasının sinyallerini vermektedir. Her ne kadar İngiltere, tek başına artık bir süper güç olmasa da Batı bloğunda ABD ile hareket ederek Sovyetleri ötekileştirme gayretine Cephe nazarında başlamış bulunmaktadır. Uluslararası ortamın sistem ve çıkar odaklı mekanizması bu politik söylemi açıklamada o zaman için yeterlidir.

Postdam'ın Türkiye açısından önemli yanına burada değinmek gerekecektir. Bilindiği gibi Postdam Konferansı sonrasında Kasım 1945'te ABD ve İngiltere'nin Türkiye'ye boğazların statüsünde değişiklik öngören notalar göndermiştir. Benzer girişimler Rus tarafından da olmuş ve Türkiye süreçte oldukça yalnız kalmıştır. 1946 yılının Ağustos ayına gelindiğinde ABD, Rusya'nın çevrelenmesi stratejisinden olacak boğazlar konusundaki Rus taleplerinden Türkiye lehine vazgeçmiştir.⁵³⁴

1.3.13.Son Cephe Japonya

Alman ulusuna yönelik aşağılayıcı tanımlamaların yanında, Cephe'nin yine kalıp yargılar üzerinden şeytanileştirdiği diğer mihver üyesi Japonlardır. Japon ulusuna ilişkin tanımlamalar öncekilerden farksızdır: “Uzun yıllar, ibilisane

⁵³³ Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 10.

⁵³⁴ A. Balci, 2013, s. 68-71.

hazırlanmış propagandalar sonunda, ruhları zehirlenmiş olan Japon gençliği, ve geniş bir kısmı bilgisiz olduğundan hurafe ile kandırılan Japon köylüsü...’’⁵³⁵

Pasifik savaşına ilişkin gelişmeleri değerlendiren Charteris de savaşın sonucuna ilişkin şöyle bir tahminde bulunuyor: “Japonlara karşı kesin Zaferin elde edilmesini gerçekleştirecek çıkarmalar yapılınca kadar, Müttefik hava kuvvetleri, her gün artan sayıda uçak ve akınlarla Japonyayı –tıpkı Almanyayı olduğu gibi- mütemadiyen döğmeye devam edecek, ve şüphesiz burada da, Almanya’da görülen içten yıkılma ve maneviyat düşüklüğünü hazırlayacaktır.”⁵³⁶

Haberlerin iki birbiriyle ilintili boyutu ön plana çıkmaktadır. Birincisi, Japon halkının okur gözünde düşürülmesi ve kara propagandayla aşağılanması, ikincisi, Avrupa’da kazanılan zaferden ilham alarak askeri üstünlüğün Japon ülkesine de uygulanacağını vurgulanmasıdır.

Uzak doğuda Japonlarla uzun süredir savaş halinde olan Çin’e ilişkin haberlere Avrupa savaşının kazanılmasının ardından daha sık yer veriliyor. Japonları durdurmayı başaran Çin devletinin zaferi maneviyatla ilişkilendiriliyor. Tüm ulusun seferber olmasına kanıt olarak kadınlardan oluşan “Kara Yardımcı Kuvvetleri” gösteriliyor. Çin’in ilim, felsefe, siyasi tarihiyle tanıtıldığı, yer altı ve yer üstü kaynaklarından, modern dünyaya entegre olmada sergilediği performanstan bahsedildiği haber, Temmuz sayısında kendine yer buluyor. “Yeni Çin Doğuyor” başlığıyla verilen içerik şu cümlelerle bitiyor: “Muazzam yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle dolu Çin, harp sonrasındaki yerini almağa bütün gayretiyle çalışıyor. Demokrasilerle olan iş birliği, Çin’in dördüncü büyük olarak tanınmasına hak kazandırmıştır.”⁵³⁷

Müttefik gücünü anlatan içeriklerin ardından Cephe, Pearl Harbour saldırısını hatırlatırcasına, Japonların intihar uçakları saldırılarından fotoğraflar paylaşmakta ve bu durumu “düşmanın çaresizliği” olarak yansıtmaktadır. (Fotoğraf 86)

Ayrıca gemilerin sağlam yapılması, personelin iyi eğitilmesi, modern teçhizat ve tertibat sayesinde, saldırıya uğrayan gemilerin iki saat sonra uçak kaldırmaya hazır olduğu belirtilmiştir. Cepheye göre İngiliz donanmasından *Indefatigable*,

⁵³⁵ Cephe, Seri: II, Sayı: 11, Kahire, 1945, s. 7.

⁵³⁶ Cephe, Seri: II, Sayı: 11, Kahire, 1945, s. 9.

⁵³⁷ Cephe, Seri: II, Sayı: 13, Kahire, 1945, s. 8.

Indomitable, Illustrious, Victorious adlı uçak gemileriyle bazı savaş gemilerinin Pasifik savaşına katılmasıyla, İngiliz-Amerikan ittifakı ‘‘Japonya’nın yıkılacağı günü, her gün biraz daha yaklaştırmaktadır.’’⁵³⁸

Fotoğraf 86: Kamikaze Saldırılarından Az Hasar Gören Müttefik Gemileri, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 14, Kahire, 1945, s. 3.

Verilen istatistiklere göre; Japonya, 1941’den Mayıs 1945’e kadar 21.000 uçak kaybetmiştir. Okinawa adasının Müttefiklerin eline geçmesi Japonya’ya yapılan hava akınlarının kolaylaşmasını sağlamıştır. Cephe bu gelişmeyi aktarıırken önemine de değiniyor: ‘‘Son günlerin haberlerinde görüldüğü gibi, japonya üzerine yapılan hava akınları artık binlik uçak filolarıyla icra ediliyor. Bu şiddetli bombardımanlar altında, yalnız japon sanayi değil, aynı zamanda japon kuvvei maneviyesi de gevşemekte ve kırılmaktadır.’’⁵³⁹ Keza Japon makamları bu gelişmeyi bir müddet gizlemişlerdir. Japonlar geleneklerine bağlı olarak ölene kadar savaşıyor olsalar da işgal ettikleri yerlerden atıldıkça, anakarası bombalandıkça ve hareket alanı daraldıkça yavaş yavaş teslim olma oranları da aynı süreçte artmaya başlamıştır.

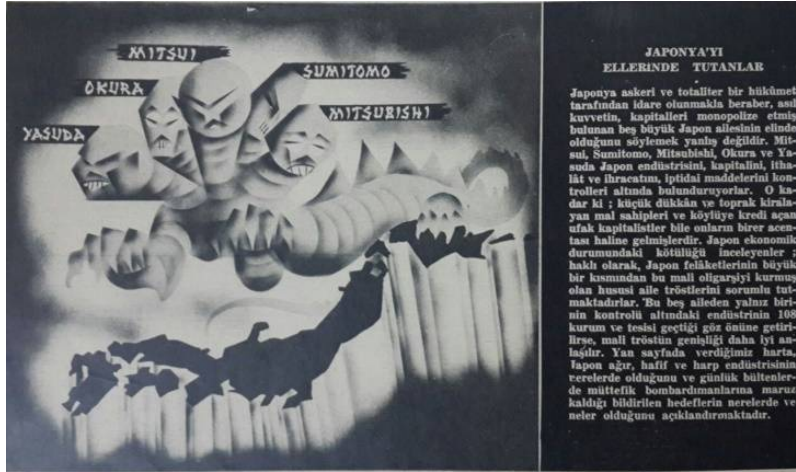
Japonya karşısında alınan Müttefik başarılarının yanında Japon ulusunu ve devletini okura karalayan içerikler dergide yer almaya devam etmiştir. Bu kapsamda Cephe, Naziler ile Japonlar arasında benzerlik olduğunu vurgulamaktadır. ‘‘Her iki

⁵³⁸ Cephe, Seri: II, Sayı: 14, Kahire, 1945, s. 4.

⁵³⁹ Cephe, Seri: II, Sayı: 14, Kahire, 1945, s. 2.

milletin totaliter bir idareye, askeri bir hükümete ve gestapo nevinde bir gizli polis teşkilatına sahip olmaları” bu düşünceye kanıt olarak sunuluyor. Japon propagandası, “ilahi bir kudretin, vazifesiyle ödevli olduklarına” Japon halkını inandırdığı iddia ediliyor. Bir Japon broşüründe yazdığı belirtilen “savaş, yaratıcılığın babası ve kültürün anasıdır” ibaresi Japon kana susamışlığı olarak tanımlanıyor. III. Reich ile Japonya’nın benzer sonları yaşamasının kaçınılmaz olduğu belirtiliyor. Japon istila emellerine kanıt olarak: “Dün; yabancı milletler ve Japonya deniyordu, yarın, dünyadan yalnız Japonya olarak bahsedilecektir” propagandası yapmaları gösteriliyor.⁵⁴⁰

Monopolize kapitalizm altında beş büyük ailenin elinde tuttuğu iddia edilen ülkenin, demokrat eğilimlere fırsat vermeden, totaliter ve askeri bir devlete dönüştüğü anlatılıyor. Dergiye göre bunlar Mitsui, Okura, Sumitomo, Ysuda ve Mitsubishi aileleridir.⁵⁴¹

Karikatür 13: Japon Mali Oligarşisinin Japonya Üzerindeki Gücü, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 14, Kahire, 1945, s. 10.

Dergi, Japon imajını sarsamaya çalışırken oldukça çarpıcı tespitlerde bulunuyor. Cephe’ye göre Japonya’daki “serbest fikir ve liberalizm cereyanları, az müddet sonra harp endüstrisi imalatına girişen Japon fabrikalarının makine gürültüleri arasında boğulup gitmiştir.” “Bir aralık dünyanın sayılı kuvvetlerinden biri haline gelmiş bulunan Japonya, hürriyetin silah sesiyle susturulacağına

⁵⁴⁰ Cephe, Seri: II, Sayı: 14, Kahire, 1945, s. 10.

⁵⁴¹ Cephe, Seri: II, Sayı: 14, Kahire, 1945, s. 10.

inanmakla tarihin en büyük hatasını işlemiştir.”⁵⁴² Müttefiklerin üstün silah kapasitesinin yanında en önde gelen silahının “hürriyet” olduğu vurgulanıyor. Cephe ve dolayısıyla İngiltere, demokrasinin ve hürriyetin söylem hakkını kendilerinde görerek, kendi sömürgelerindeki pozisyonlarını afişe edercesine, kazanmanın verdiği gür sesle düşmanlarını her türlü kötü yanlarıyla etiketleyebiliyor. Dergiye göre Japon eğitim sistemi, bir bilgilenme ve kültürlenmeden ziyade tek taraflı Japon propagandasından ibarettir. İmparatorun ilahi özellikleri olduğuna inanıldığı ve herkesin imparator için ölmek üzere eğitildiği belirtilmektedir. Okul sıralarından itibaren çocuklara askerlik ve itaatkârlık öğretilmektedir.

Şintoizm ve kan kokan bir eğitimin dar görüşlü duvarları arasında yetişerek büyüyen Japon gençliği, Uzakdoğuda ve hatta bütün dünyada bir Japon hegemonyası kurmak isteyenlerin elinde kurulup istilalara sevk edildiklerinde, bütün insanlık hislerinden sıyrılmakta, uluslararası kanunları unutmakta, ve kan dökmenin verdiği vahşi bir sermesti içinde masum toplulukların hayatlarına kıymaktadırlar.⁵⁴³

Dergiye göre Batı fennini sonuna kadar kullanan Japonya, manen Ortaçağı yaşamaktadır.

Fotoğraf 87 (Soldaki): Cephe’nin Objektifinden Japon “Gaddarlığı”

Fotoğraf 88 (Sağdaki): Savaş İlahı Hachiman,

Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 8.

⁵⁴² Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 6.

⁵⁴³ Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 8.

Savaş, Japonlar için en kutsal şeydir. Savaş için *Hachiman* adında bir ilahları bile vardır. (Fotoğraf 88) Harp ilahının gaipden gelen sesi Japonlara şöyle seslenir: “Ben iyilikten başka bir şey değilim.”⁵⁴⁴

Cephe öncelikle Japon eğitim sisteminin tekçiliğe yol açtığını belirterek stratejik bir hamle yapıyor. Ayrıca bu sistemin “savaş sever” nesiller yetiştirdiğini ve bu sebeple ortadan kaldırılması gerektiğini ima ediyor. Cephe’nin bu yaklaşımı Müttefik güçlerin “kayıtsız şartsız teslim” ilkesine de zemin hazırlıyor. Bu şekilde teslim olmadan yaşamaya devam edecek bir devlet ve onun hastalıklı eğitim sisteminin tekrar savaşlara sebep olacağı korkusu okura işlenmeye çalışılıyor.

Cephe, düşman olan Japon devletini ve ulusunu bu şekilde şeytanileştirirken, müttefik olan Türkiye Cumhuriyetinin ordusunu methetmektedir. Türk eğitim sisteminin askerliğe verdiği yer ve önem vurgulanırken zorunlu askerlik normal karşılanmaktadır. 30 Ağustos Zafer Bayramı sebebiyle “Orduya Selam” alt başlığıyla verilen içerikte Türk ordusunun bağımsızlığı için verdiği gayret övülmektedir. Japon eğitim ideolojisi, inanç kültürü ve milli benlik algısı ile Türk devletinin bahsi geçen nitelikleri elbette farklılık arz edebilir. Ancak son bağımsızlık mücadelesini İngiltere’ye karşı vermiş olan Türkiye’den böyle bahsederken, ilk sömürgeleştirme deneyiminde çuvallayan ve kendi ana adasında, kayıtsız şartsız teslim düsturuyla, bombardımana maruz kalan Japon devletini aşağılamanın uluslara arası ilişkiler düzleminde açıklaması çıkarıken, iletişim düzleminde ise propagandadır.

Diğer taraftan Cephe, Japonya ve Türkiye’nin savaş gerekçelerindeki farklılıklara dikkat çekmek için olacak, Türk ulusunun istila için değil, vatanını korumak ve Türklüğü kurtarmak adına “Milli Mücadeleyi” gerçekleştirdiğini “30 Ağustos’un Manası” adlı yazısında dile getirmektedir.⁵⁴⁵ O zaman Birinci Dünya Savaşından itibaren Anadolu’yu işgale çalışan kuvvetler, Türklüğü ortadan kaldırmak ve Türkiye’yi işgal etmek- sömürgeleştirmek için mi savaşmıştır. Cephe, bu soruya evet mahiyetinde bir cevap vererek kendi arkasındaki güç ile Japonya arasında bir paralellik kurmakta ve İngiliz devletini kan içen, istilacı olarak tarif etmek durumunda kalmaktadır.

⁵⁴⁴ Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 9.

⁵⁴⁵ Cephe, Seri: II, Sayı: 16, Kahire, 1945, s. 1.

1.3.14.Japon Mağlubiyeti Müttefik Gücü Ve Biliminin Başarısıdır

Japonya'nın kayıtsız şartsız teslim olması Eylül ayının ilk sayısında haber olmuştur. Japonya'dan “Uzakdoğu'nun en kudretli milleti, Gök ilahının yeryüzündeki gölgesi⁵⁴⁶ himayesinde yaşayan makineleştirilmiş milyonların ülkesi” olarak bahsedilen haberde, Japon mağlubiyeti; müttefiklerin çıkarmaları, endüstri üstünlüğü, hava üstünlüğü, teşkilat üstünlüğü, donanma üstünlüğü, Japon irtibatının kesilmesi, atom bombası ve Rusya'nın harbe girmesi üzere toplam sekiz neden bağlanıyor.⁵⁴⁷ Japon yenilmezlik vesikaları olarak sunulan teslim fotoğraflarıyla verilen bu tanımlamalar, Japon propagandasının, tıpkı Alman propagandasına karşı geliştirilen hafif alay yollu cevapta olduğu gibi, karşı propagandayla çürütülmesi ve aşağılanmasıdır. Mağlubiyet gerekçelerinde ise atom bombası başlığı gerçekten dehşet vericidir. Ya müttefiklerin galipler olmasından, ya Japon tehdidinin verdiği bıkkınlıktan, ya da atom bombasının tehlikesinin ve etki gücünün tam olarak halklar tarafından bilinmemesinden olacak, böylesine bir tanımlamanın bir propaganda dergisinde bile yer alması, hem savaş hukukuna, hem insanlık onuruna ancak bir hakaret olarak kabul edilebilir. Dergi atom bombası başlığında şu cümleleri yazmaktan kazanma sarhoşluğu edasıyla geri durmuyor:

Müttefiklerin her alandaki bütün bu üstünlükleri yetmiyormuş gibi, İngiliz ve Amerikan âlimlerinin Atom enerjisini bomba halinde kullanmağa erişmeleri, bir anda en önemli Japon endüstri merkezlerinden Hiroşima ve Nagazaki'yi haritadan silmiş ve Japonya'yı yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştı.⁵⁴⁸

Bu ifadelere bakılacak olursa Müttefikler kazanan oldukları için ve yeni sistemi demokrasi ve hürriyetler üzerine kurdukları için, sivillerin ölümünden dolayı yargılanmalarına gerek yoktur!

Cephe, atom bombasının keşfiyle yeni bir devrin başladığını iddia ediyor. Savaşı bir anda sona erdiren bu buluşun, müttefik bilim adamlarının laboratuvar savaşını kazanması manasına geldiği de belirtiliyor. Atom bombasının keşfine giden yolda katkıları olan muhtelif milletlerden bilim adamlarının isimleri (Henri Pecquerrell, Madam Curie, ...) dergide zikredilse de bombayı icat etmeye malik olan bilim adamlarının İngiliz ve Amerikalı (Sir George Thomson, Lord Rutherford, Sir James Chadwick, Prof. Feather) olması ön planda tutuluyor. İngiltere'de başlayan

⁵⁴⁶ Japon imparatoru halkın gözünde bu konum ve unvana sahipti.

⁵⁴⁷ Cephe, Seri: II, Sayı: 17, Kahire, 1945, s. 3.

⁵⁴⁸ Cephe, Seri: II, Sayı: 17, Kahire, 1945, s. 4.

icat çalışmalarının bombardıman tehlikesi sebebiyle ABD'nin Tennessee eyaletinin Oak Ridge bölgesindeki dış dünyaya kapalı tesislerde tamamlandığı not edilmiştir. Bombanın icat sürecine ilişkin anlatılan gizlilik ve sonuçta başarıyla biten süreç, dehşet verici yıkıcı etkiyle sonuçlanınca, müttefiklerin yenilemeyeceğine yönelik kanaatin okurun zihninde belirmesi muhtemeldir. Gerçekleşmiş olaylar zincirinin çıkarlarla kesişmesinden doğan sahnenin aktarımı, lehte propaganda yapmanın en kolay yoludur. Cephe bu fırsatı sınırsızca kullanmaktadır.⁵⁴⁹

Cephe'nin yazarlarından Charteris de savaşın müttefikler lehine sonuçlanmasını bilimsel ilerleme ve endüstri üretiminin artışına bağlıyor. İngiltere Savaşı (Britanya Savaşı, Temmuz-Ekim 1940) sırasında radarın esaslı kullanımı İngilizlere galibiyeti getirmiştir. Mayın tarayıcılar, deniz altına döşenen petrol şebekeleri, bailey köprüleri ve en önemlisi savaş malzemesi üretimindeki üstünlük müttefik galibiyetini kuvvetlendirmiştir. Son olarak Charteris, atomik bombanın kesin üstünlüğün vesikası olduğunu söylemektedir.⁵⁵⁰

Charteris, Ekim ayı sayısındaki makalesinde ise Japonların atom bombası atılmadan önce çoktan yenilmiş olduklarını iddia etmektedir. Charteris'e göre; milletler arası temasla barış anlaşması yolları arayan Japon idarecilerini, ülkeyi savaşa sürükleyen Japon endüstri devleri de kendi ticari menfaatlerini korumak için barış yapmaya zorlamışlardır. Japon milletinin yenilmezlik inancını kırmada işe yaramış atom bombası, Japon anakarasında sonradan meydana gelebilecek münferit başkaldırı ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Ayrıca savaşın uzamasını önleyerek daha fazla insanın ölmesini engellemiştir. Charteris, atom bombasının atılmasıyla meydana gelen ölüm ve yıkımların savaşın devam etmesi durumunda gerçekleşecek ölüm ve kayıplardan daha az olacağını savunmaktadır. Postdam'dan verilen ültimatoom kapsamındaki kayıtsız şartsız teslimat kulak asmayan Japon tavrı bunun kanıtı olarak gösterilmiştir.⁵⁵¹

---

⁵⁴⁹ Cephe, Seri: II, Sayı: 17, Kahire, 1945, s. 6.

⁵⁵⁰ Cephe, Seri: II, Sayı: 17, Kahire, 1945, s. 9.

⁵⁵¹ Cephe, Seri: II, Sayı: 19, Kahire, 1945, s. 9.

1.3.15.Esas Galibiyet Medenileştirmedir

Japonya'nın teslim olmasından sonra Cephe'nin Batıya, İngiltere'ye yüklediği medenileştirme söylemi Japonya için de derginin hem yüzeysel hem de derin okumasında göze çarpmaktadır.

Uzun sürecek kuvvetli bir müttefik işgal idaresi, harp suçlularının temizlenmesi, hataların Japon halkına açıklanması, japon neslinin sakat mefkûrelerden mümkün mertebe uzaklaştırılarak, yaşamın esas gayesinin aşılabilmesi, belki bu kütleyi dünya bünyesinde medeni ve zararsız bir millet haline sokmayı sağlayabilir.⁵⁵²

İngilizler açısından düşman sadece harp sahasında yenilmesi gereken bir varlık değil, aynı zamanda müttefik çıkarlarına aykırı davranmayacak hale sokulması gereken zararlı, geri bir topluluktur. İngiltere'nin kendi emperyalist çıkarlarını maskelemeye kullandığı propaganda dili, demokrasi ve özgürlüğün korunması ve yayılması söylemine dayanır.

1.3.16.Yeni Düzenin Kontrol Aracı: Birleşmiş Milletler

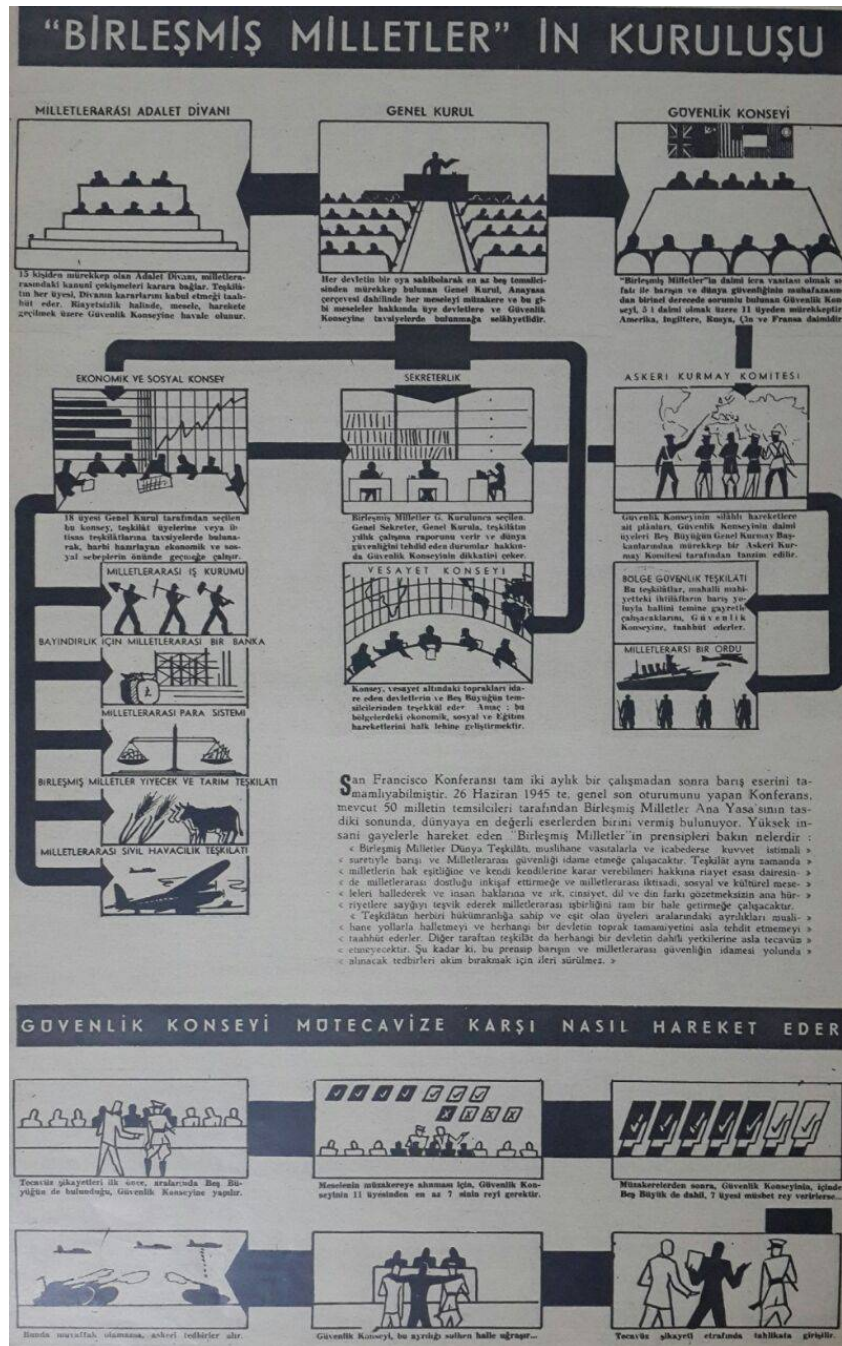
Müttefiklerin cephelerdeki galibiyetlerinin yanında savaş sonrası oluşacak uluslararası sisteme ilişkin içerik ve yorumlara dergide yer verilmiştir. Cephe, uluslararası sistemin yeniden kurulmasına yönelik San Francisco Konferansından çıkan Birleşmiş Milletler kurumunu tam sayfa olarak tanıtmaktadır. Birleşmiş Milletler “barış eseri” olarak tanımlanmaktadır. Milletlerarası bir orduya da sahip olacağı belirtilen kuruluşun, uluslararası ortamın kaotik yapısının tersine, ülkeler üzerinde etkin olacağı izlenimi verilmektedir. Teşkilatın üyelerinin eşitliğine vurgu yapılmasının yanında, daimi üyelerin- galiplerin, Güvenlik Konseyinde karar almada ayrıcalığı dikkati çeker. Özellikle bir ülkeye dışardan gelen saldırılara yönelik oluşturulan hareket mekanizmasında Güvenlik Konseyi'nin ağırlığı vardır. Bu ağırlık günümüzün asimetrik savaş ortamı ve terörizm gerçeği karşısında işlevsiz kaldığı ve sorunları katladığı bilinmektedir.

Birleşmiş Milletlerin kurulması sonrasında Avrupa'nın kalkınmasına yönelik çalışmalar 1945 bitmeden Cephe'nin sayfalarına yansımaya başlıyor. Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet gösteren Kalkındırma ve Barındırma İdaresi'nin Yunanistan'a, Yugoslavya'ya, Balkanlara ve harpten zarar görmüş diğer bölgelere

---

⁵⁵² Cephe, Seri: II, Sayı: 19, Kahire, 1945, s. 3.

yaptığı yardımlar ile tarım, endüstri ve sağlık konusunda yapılan çalışmalar Cephe'nin içeriğinde geniş yer bulmaktadır.

Fotoğraf 89: Birleşmiş Milletlerin Teşkilat Yapısı ve İşleyiş Şeması, Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 14, Kahire, 1945, s. 6.

Fotoğraf 90: T.C. Dışişleri Bakanı Hasan Saka BM Anayasasını İmza Ediyor,
Kaynak: Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945, s. 1.

Birleşmiş Milletler örgütünün çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümünde oldukça etkin olacağı dergide öngörülüyor. Charteris bu konuda oldukça ümit var konuşuyor. Olası anlaşmazlıkları çözmeye etkin olacak Birleşmiş Milletlere “üstün siyasi ve idari zekâyâ sahip olan baş” yakıştırmaları yapıyor. Diğer taraftan Charteris, hem İngiltere’nin deniz aşırı topraklarında yeniden düzenin sağlanmasında askere ihtiyaç olduğunu söylerken, hem de Britanya’nın asla toprak peşinde olmadığını vurguluyor. Charteris’e göre İngiltere’nin tek amacı sulhu korumak ve demokrasiyi tesis etmektir. Yeryüzüne yayılan askeri kuvvetlerinin maksadı da budur.⁵⁵³

Birleşmiş Milletler kuruluşunun yanında galiplerin Beşler Dışişleri Bakanları temasları da S. S. Kem’in “Londra Konferansından Sonra” adlı makalesinde yer alıyor. Beşlerin amacının kendi çıkarlarından ziyade dünyanın barışı olduğu vurgulanan makalede, Mihverin elinde bulunan sömürgelerin de durumu tartışılmıştır. Bu sömürgelerde öteden beri süren baskının artık sona ereceği, bu ulusların kendini yönetme becerisini gösterene kadar vesayet altında idare edileceği ve kendilerine barışsever ve demokrat büyük devletler tarafından yol gösterileceği belirtilmiştir.⁵⁵⁴ Bu ifadeler İngiliz sömürgeciliğinin yüzeysel demokratiğinin sözcüklere dökülmüş şeklidir. Finansal ağırlıklı bir sömürge sistemi öngören İngiliz sistemi, hükmettiği coğrafyada sözde ari ırkın hâkimiyetiyle ilgilenmez. Onu

⁵⁵³ Cephe, Seri: II, Sayı: 18, Kahire, 1945, s. 13

⁵⁵⁴ Cephe, Seri: II, Sayı: 20, Kahire, 1945, s. 7

ilgilendiren tek şey söz konusu ülkeden elde ettiği ham madde, aldığı ürün veya aynı ülkeye sattığı maldır. Özetle kendi ekonomik ve siyasal sistemine ne kadar katkı sunduğudur.

1.3.17.Yeni Düşman İlan Ediliyor

Müttefikler arasındaki görüş ayrılıkları Cephe'nin içeriğinde ilk kez açık bir şekilde Charteris'in makalesinde yer alıyor. Cumhuriyet Bayramı sayısındaki makalesinde Charteris, Londra Dışişleri bakanları toplantısındaki anlaşmazlığı ele alıyor. A.B.D. ve İngiltere arasındaki uyuma dikkat çeken yazar, isim vermeden S.S.C.B'yi ima ederek Londra Konferansında baş gösteren anlaşmazlığı işaret ediyor. Gelecekte sınır anlaşmazlıklarının yerine ideolojik anlaşmazlıkların yaşanacağını ifade eden yazar, sonradan yaşanacak Soğuk Savaş döneminin işaretini dergiden vermiş oluyor.

1.4.GALİPLERİN DÜZENİNE DOĞRU (1946 ve 1947) VE CEPHE'DE PROPAGANDA

Cephe, savaş sırasında ve savaşın kazanılmasından sonra da yayınlanmaya devam edecektir. Bir propaganda tezinin hedefe benimsetilmesinde kullanılan temel ilkelerden birisi süreklilik, diğeri ise tekrardır. Belli aralıklarla yayınlanmaya devam eden Cephe Dergisi, kazanan tarafın yaklaşımını, geriye dönük tarih yazımıyla destekleyerek, tekrar ilkesiyle okura daha kolay aktaracaktır.

1.4.1.İngiliz Propagandası Aslına Dönüyor

1946 yılıyla birlikte Cephe, kültür propagandası sahasına özellikle yer vermeye başlamıştır. Daha ilk sayıda İngiliz Kültür Heyeti'nin tanıtımı yapılmaktadır: “Hedefi; Türkiye’ye İngiliz kültür ve hayatını tanıtmak ve karşılığında Türk görüş ve yaşayışını öğrenmektir. Siyasetle ilgisi olmayan İngiliz Kültür Heyetinin propaganda ile hiçbir alakası yoktur.”⁵⁵⁵ Bu ifadelerle propaganda kavramından uzaklaştırılmaya çalışan kurumun faaliyetleri; konferans, İngilizce-Türkçe öğretim, kütüphane, yayım, sergi, spor başlıklarında açıklanmaktadır.

---

⁵⁵⁵ Cephe, Seri: IV, Sayı: 1, Kahire, 1946, s. 6.

Bir sonraki sayıda da Britanya'nın bir parçası olan İskoçya'nın gaydası tanıtılmış ve savaş sırasında ordunun moralini yüksek tutmada oynadığı bu müzik aletinin fonksiyonu üzerinde durulmuştur.

Dergi, Türkiye'deki İngiliz eğitim kurumlarını da tanıtıyor. 1849 yılında hizmete giren İngiliz Kız Ortaokulu ve 1905 yılında hizmete giren İngiliz Erkek Orta Okullarının tanıtımları görseller eşliğinde yapılıyor. Türk eğitim sistemine uygunluğu vurgulanan okulların fiziki şartları, eğitim ortamları hakkında bilgi veriliyor.

1946 yılının 16. sayısında BBC yayın postalarından 15 Ekim 1946 tarihi itibarıyla her Salı günü Türkiye saatiyle 18.30'da İngilizce öğretim yayınlarının başlayacağı duyurulmaktadır. Cephe, aynı haberde bu derslerin içeriklerini sayfalarına taşıyacağını da ilan etmektedir.

Kültür propagandasının hedefi kısa olmaktan ziyade uzun erimlidir. Bu sebeple diğer propaganda türlerine göre yapıldığı sırada fark edilmesi çok zordur. İngilizlerin en sık kullandığı propaganda türü belki de kültür sahasında yapılandır. Savaşın sona ermesiyle bu alana ağırlık verilmeye başlanması doğaldır.

1.4.2.Müttefikler Zayıf Değil Suçluyu Mağlup Etmişlerdir

Cephe Dergisi boyunca son sayfalarda rastlanan film haberlerine, savaşın sona ermesiyle müttefiklerin galibiyetlerini konu alan filmler de eklenmiştir. “Birmanya Zaferi” adlı film, Hindistan'ın tehlikeye düştüğü bir durumda, İngiliz ve Amerikan ordusunun Japonlara karşı kazandığı hayati galibiyeti anlatmaktadır. Bunun yanında Kuzey Afrika savaşlarını belgesel görüntüler yardımıyla da gösteren “Tunus Zaferi” adlı film vardır.⁵⁵⁶ Bu durum, kolektif hafızanın şekillenmesinde ve gelecek nesillerin hafızasında istedik hislerin uyandırılmasında, sinemanın araç olarak kullanılmasına örnek olarak verilebilir.

Uluslararası sistemin kurulmasına ilişkin gelişmeler dergide yer alırken, Nazilerin Nürnberg'de yargılanmaları, karikatürlerle okuyucuya ulaştırılıyor.⁵⁵⁷

⁵⁵⁶ Cephe, Seri: IV, Sayı: 2, Kahire, 1946, s. 23.

⁵⁵⁷ Savaş yasalarının uluslararası boyutta düzenlenmesine ilişkin 1907 Lahey Sözleşmesi'nde “insanlığa karşı suçlar” kavramı yer alsa da bu suçun yargılanmada uygulanması ilk defa Nürnberg'de gerçekleşmiştir. Bu bakımdan Nürnberg, dönüm noktasıdır. Diğer taraftan; Nürnberg, galiplerin adaletini yansıtmayı, kanunilik ilkesinin ihlali(isnat edilen suçların, suçların işlendiği dönemde suç niteliği taşımadığı iddiası), temyiz hakkının olmayışı ve ölüm cezasının uygulanması

Çaresiz, düşünceli resmedilen Nazilere yönelik suçlamalar yenileniyor. “Yüzbinlerin... milyonların ölümüne sebep bu eski dünya fethi heveskarları, büyük oyunlarının son perdesindeler.”⁵⁵⁸

Karikatür 14: Nürnberg Yargılamalarında Naziler, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 3, Kahire, 1946, s. 6.

Bunun yanında Cephe, Nürnberg kararlarını da içeriğine yansıtmaktadır. Suçluların neden olduğu iddia edilen tahribatların yanında verilen cezaların yetersiz kalacağını savunan dergi, mahkemelerin insanlık tarihine ilişkin sıra dışı durumuna dikkat çekiyor.

Dünya tarihinde eşine rastlanmayan Nürnberg yargılamaları; diğer milletlerin durum, hak ve menfaatlerini hiçe sayarak, genişlemek yolunda planlar kuran ve çekinmeden harekete geçen devlet siyasi liderlerinin, bundan böyle cezasız kalmayacağını gösteren ilk esası kurmuş ve misalini göstermiştir.⁵⁵⁹

Beraat kararlarını da mahkemenin hakkaniyetli oluşuna bağlar.

Yargıtay'ın ne kadar hakka riayet ederek karar aldığı, her noktanın ve her müdafaanın uzun aylar, inceden inceye elenmiş olması sonucunda, Almanya'nın eski Türkiye

açısından hukuki düzlemde eleştirilmektedir. Kaynak: Orçun Ulusoy, *Uluslararası Ceza Mahkemesi, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Etki Matbaacılık, İzmir, 2008, s. 1-13.*

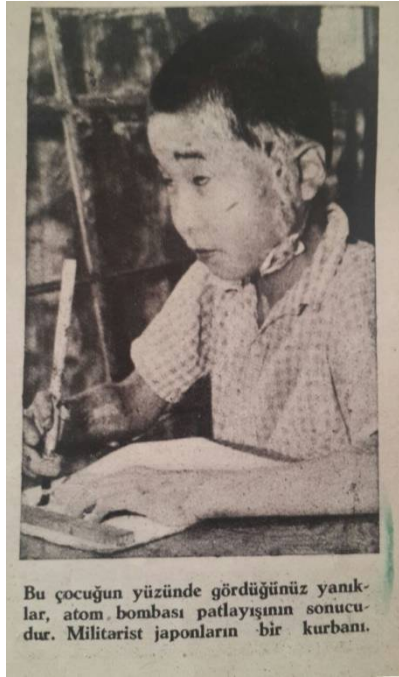
⁵⁵⁸ Cephe, Seri: III, Sayı: 3, Kahire, 1946, s. 6.

⁵⁵⁹ Cephe, Seri: III, Sayı: 19, Kahire, 1946, s. 2.

büyükelçisi Von Papan, Alman maliyecisi Schacht ve Goebbels'in emir subayı sayılabilecek Fristsch hakkında beraat kararıyla açıkça beliriyor.⁵⁶⁰

Avrupa'da Naziler yargılanırken, Uzakdoğu'da da Japon savaş suçluları yargılanıyordu. General Kuniaka Koiso, Amiral Osami Nagano, Hiroşi Oşima gibi Japon askerlerin yanında savaş endüstrisinin kurucuları; Matsuililer, Suzukiler'in de yargılandığı dergide ifade ediliyor. Hatırlanacağı üzere 1945 sayılarında Cephe Dergisi, Japonya aleyhtarı propagandasını belli Japon komutanlarının yanında bu endüstri sahibi kliklerin şeytanileştirilmesi üzerine kurmuştu.

Diğer bir husus da Japonya'nın teslimini sağlayan atom bombasının kullanılmasının yol açtığı zararlar anlatılırken suçun düşmana yansıtılmasıdır. (Fotoğraf 91) “Bu çocuğun yüzünde gördüğünüz yanıklar, atom bombası patlayışının sonucudur. Militarist Japonların kurbanı.”⁵⁶¹ Cephe, bu anlatımla müttefiklerin savaş sırasında yol açtığı ölçsüz yıkımı ve katliamı bastırmakta ve düşmanı kavgacı göstererek sorumluluğu karşı tarafa atmaktadır. Müttefikler yapıcı ve barışsever addedilirken, mihver militarist ve çatışmacı gösterilmektedir. Cephe'ye göre atomun savaş amaçlı kullanılmasının sebebi de militarist mihver güçleridir.

Fotoğraf 91: Atom Bombasının Mağduru Hiroşimalı Çocuk, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 17, Kahire, 1946, s. 10.

⁵⁶⁰ Cephe, Seri: III, Sayı: 19, Kahire, 1946, s. 9.

⁵⁶¹ Cephe, Seri: III, Sayı: 17, Kahire, 1946, s. 10.

Seçilen fotoğrafin insanı etkileme gücü, Nazi kamplarından paylaşılan fotoğraflarla kıyaslandığında hafif kalmaktadır. 1945 yılında Nazi mağlubiyetinin ardından Cephe'nin paylaştığı toplama kampından fotoğraflar hatırlanırsa, Hiroşima ve Nagazaki'deki yıkımın Cephe'ye yansması propaganda yöntemleri arasından “seçici belgeleme”, “suskunluk”, “görmezden gelme” başlıklarından istenilene yerleştirilebilir. Ancak sonuç şudur ki Cephe, düşmanın olumsuz yanlarını ve eylemlerinin olumsuz sonuçlarını son raddesine kadar içeriğine dâhil ederken, müttefiklerin eylemlerinin olumsuz sonuçlarını tamamıyla sayfalarına taşımak bir yana dursun, içeriğine aldığı ve tümüyle kıyaslandığında masum sayılabilecek sonuçların suçlusunun da mihver devletleri olduğunu iddia etmektedir.

Buna ek olarak müttefiklerin esasında atom enerjisini barışçıl amaçlarla geliştirildiği algısı derginin atoma ilişkin genel söylemidir. Savaş sırasında ABD'nin Tennessee eyaletinin Oak Ridge bölgesindeki tesisine benzer bir yerin İngiltere'nin Oxfordshire Didcot yakınındaki Harwell'da bulunduğundan Cephe'de bahsedilmektedir. Dış dünyaya kapalı ve korunaklı olduğu belirtilen bu yerde insanlığın iyiliği için atom çalışmaları yapıldığı iddia edilmektedir. İngiltere'nin atom bombası yapmadığı, barış için atom araştırmalarında bulunduğu savunulmaktadır.⁵⁶²

Mihver ülkeleri ile yapılan barış anlaşmaları da Cephe'nin içeriğindedir. Bunlardan İtalya ile yapılan anlaşmaya göre İtalyanların, artık imparatorluk heveslerinden vazgeçtiği ifade edilmektedir. İtalya'nın kontrol ettiği memleketlerden bahsederken “sömürge” kavramı kullanılmaktadır. Bu sömürgelerin özgürlüklerine kavuştukları Cephe tarafından savunulmaktadır. İtalya'nın sömürgecilik mücadelesinden ders almasını temenni eden, İngilizlerin yerküredeki konumları düşünüldüğünde, alaycı ifadeler yer almaktadır. “Tarihten ve hakikatten aldığı büyük dersler ve verdiği büyük kayıplar, umalım ki, İtalya'yı aydın yola sokmuş olsun.”⁵⁶³ Diğer taraftan Cephe, İngiliz kontrolündeki ülkelere bahsederken “Kuzey İrlanda ve Deniz Aşırı İngiliz Dominyonları” tanımını kullanıyor. Bu oluşumun tacını da İngiliz Kralına giydiriyor. Bu ülkelerin kendi idare ve kanunlarıyla yönetildiği belirtilen içeriklerde İngiliz sömürgeciliği yumuşatılmakta

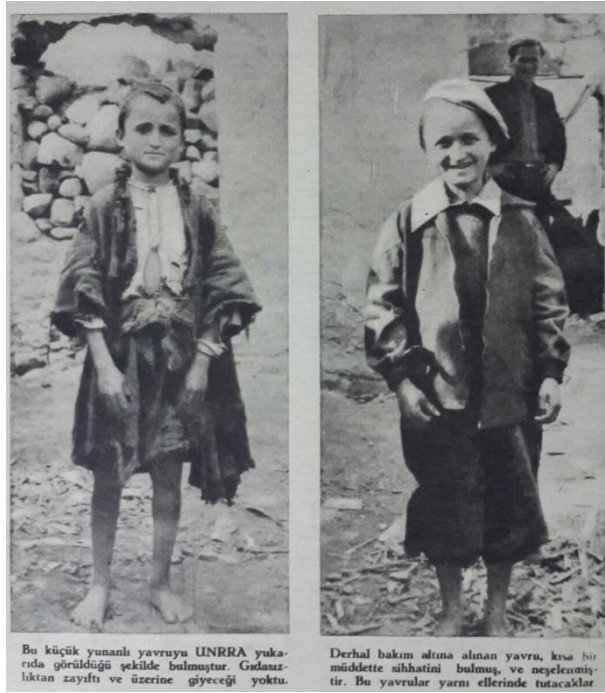
⁵⁶² Cephe, Seri: IV, Sayı: 7, Kahire, 1947, s. 2.

⁵⁶³ Cephe, Seri: IV, Sayı: 2, Kahire, 1947, s. 17.

ve şirin gösterilmektedir. Mihver devletlerinin sömürgecilik hevesiyle giriştiği mücadeleden yenik çıkması bir taraftan hatırlatılırken, diğer taraftan kendisinin öteden beri sürdürdüğü sömürgecilik siyaseti meşrulaştırılmaktadır.

1.4.3.Birleşmiş Milletler Son Umuttur

Savaşın sona ermesiyle Cephe, BM yapılanması ve faaliyetlerine ilişkin haberlere sıklıkla yer vermektedir. Bu kurumun savaş sonrasında dünyada gerçekleştirdiği yardım çalışmaları okurla paylaşılmaktadır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Kalkındırma ve Barındırma Teşkilatının (UNRRA) gerek harp mağduru müttefik, gerekse mihver üyesi ülkelerdeki “insanlığa yardım” faaliyetlerini derginin gündemine aldığı görülüyor. Paylaşılan resimler zıtlıklar üzerinden müttefiklerin ve BM’nin propagandasını yapıyor. Hüzün, gözyaşı ve yokluk mihvere mal edilirken, gülümseme, tokluk ve mutluluk müttefiklerle bağdaştırılıyor. (Fotoğraf 92)

Fotoğraf 92: UNRRA Tarafından Giydirilmiş Çocuk, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 5, Kahire, 1946, s. 13.

Savaşın bitmesine rağmen savaş kavramı farklı kavramlarla beraber kullanılıyor. “Açlıkla Savaş” başlığı altında dünyada yaşanan yiyecek kıtlığı ve nedenleri irdeleniyor. Hürriyet savaşına harcanan emeğin, tarıma verilen emeği

engellemesi kıtlığın sebepleri arasında sayılıyor. Böylece dergi, Mihverin hem savaşa, hem de savaş sonrasındaki kıtlığa sebep olduğu tezini ortaya atıyor.

Genel olarak Cephe'nin 1946 yılı başında gündemi üçler⁵⁶⁴ arasındaki görüş ayrılıklarıdır. Moskova Konferansında üçlerin dışişleri bakanları arasında yapılan görüşmeler, görüş ayrılıklarının giderilmesi, güven ortamının oluşturulması ve atom enerjisinin kontrolünün görüşülmesi anlamında önemli görülüyor. Londra Konferansı'nın tersine Moskova'da verimli görüşmelerin gerçekleştirildiği ifade ediliyor. Atom enerjisinin ülkelerin milli silahlanmalarından ayrı tutulmasına yönelik faaliyetleri yürütecek bir komisyonun Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulmasına karar verilmesi öncelikli başlık olarak ele alınıyor. Diğer taraftan atom enerjisinin sağlık alanında kullanılması ve faydalarına ilişkin haberlere de yer veriliyor. Bu açıdan insanlığı dehşete düşüren bu teknolojiye yönelik olumlu bir algının oluşturulmasına derginin içeriğine yansıyor.

Ayrıca o dönemde gündemi meşgul eden atom bombasının geleceğine ilişkin planlamalar Cephe'nin sayfalarında yer alıyor. Mr. Attlee'nin Londra'da yapılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu açılış konuşmasından şu satırlar, Cephe okuruna ulaştırıyor: “Atom bombası insanlığa yapılan ihtarların sonuncusudur. Tahripkâr silahların bugün bilinen en müthişi, bir anlaşma sonunda kontrol altına alınmadığı takdirde, insanlık tasavvurun fevkinde feci akıbetlere doğru gidecektir.”⁵⁶⁵ Konuşmanın alt metni bir taraftan muhtemel düşmanlara tehdit içerirken, diğer taraftan atom bombasının ayrı kamplarda yer alan müttefiklerin de (SSCB) eline geçme kaygısını taşıyor.

Atom enerjisinin kontrolü dâhil oluşturulması planlanan uluslararası kontrol mekanizmaları BM çatısı altında düşünüldüğünden Cephe'nin Birleşmiş Milletler oluşumuna yönelik öngörüsü oldukça hayalperesttir. Birleşmiş Milletler Kurulunun başarısı, dünyanın kurtuluşuna ve insanlığın hür yaşamasına ön şart koşuluyor. Bu düşünce galiplerin kendi çözüm önerilerine sahip çıkmaları ve kendi sistemlerini mükemmel addetme girişimlerinin sonucudur. Savaşın yarattığı tükenmişlik, umudun istismar edilmesini daha da kolaylaştırmıştır. Birleşmiş Milletlerin işlevine ilişkin oldukça iddialı bir dil Cephe'nin geneline yansır: “...yeni dünyanın bir eşitlik ve

⁵⁶⁴ ABD, İngiltere ve SSCB, dergide üçler olarak tanımlanmaktadır.

⁵⁶⁵ Cephe, Seri: IV, Sayı: 3, Kahire, 1945, s. 3.

adalet sistemi içinde tam bir işbirliği yapmasını sağlamak gayesiyle...’’⁵⁶⁶ Savaş dönemindeki müttefiklerin harp gerekçesi, barış dönemiyle birlikte Birleşmiş Milletler oluşumuna zemin hazırlamıştır. Savaş meşrulaştıran söylemin propagandası, barış döneminde de galiplerin düzeninin meşrulaştırılması amacıyla Birleşmiş Milletler üzerinden yapılmaktadır.

Milletler Cemiyeti’nin yerildiği metinlerde Birleşmiş Milletler övülmektedir. Milletler Cemiyeti’nin oluşumundan sonra uluslararası sistemin “güç siyasetine” evirildiği savunulurken, Birleşmiş Milletler kuruluşunun üye sayısına ve “kolektif barışa” dayalı yapılanmasına önem atfediliyor.

Milletler Cemiyeti yerine ikame edilen BM imgesel bir mekân olarak kolektif hafızaya aktarılmaya çalışılmaktadır. (Fotoğraf 93) İmgesel çağrışımlarla BM üzerinden okuyucunun eşitlik, barış, düzen kavramlarına ulaşması ve bu kavramları BM ile ilişkilendirmesi amaçlanmaktadır. BM’nin insanlığın nihai barış oluşumu olduğu miti derginin alt metninin teması olarak kabul edilebilir.

Fotoğraf 93: Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısı, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 22, Kahire, 1946, s. 4.

⁵⁶⁶ Cephe, Seri: III, Sayı: 4, Kahire, 1946, s. 2.

1.4.4.SSCB Barışın Önündeki En Büyük Engeldir

Batılı Müttefiklerin düşman tanımlaması içine siyasal ve ekonomik yapılanmasının farklılığı sebebiyle SSCB'nin girmesiyle birlikte Cephe de bu iki oluşum arasındaki farkları ön plana çıkarıyor. Sovyet tezlerine karşı geliştirilen Anglo-Amerikan tezleri, Batılı ülkelerin yönetimleri üzerinden değil de daha çok BM'nin yeni oluşturulmaya çalışılan kurumsal yapısı üzerinden aktarılmaktadır. Bu uluslararası kurum üzerinden inşa edilmeye çalışılan barışa, Sovyet düşüncesi ve sistemi tehdit olarak aksettirilmiştir.

Bu bakımdan Müttefikler arası ayrışma, Cephe'nin içeriğine 1946 yılıyla iyice yansımaya başlamıştır. Dergi, Londra'da yayınlanan *National Review* adlı dergiden alınan bir makaleyi beşinci sayıda okurlarıyla paylaşmaktadır.

Makalenin başlığı “Sovyet Rusya ve Biz”dir. Bir grubun kendisini ayrıştırmada yöntemlerden birisi ötekinin tanımlanmasıdır. Makalenin başlığı “Sovyet Rusya ve Biz” olması siyasal sistemiyle Batılı müttefiklerden farklılaşan Rusya'yı ötekileştirmek ve “Biz” zamiriyle Batılı müttefikler grubunu ayırmaktır.

Makalenin ana konusu SSCB ile Batılı müttefikler arasında beliren görüş ayrılıklarıdır. Rusya'ya verilen tavizleri; atom bombasının kontrolünde ortaklık, BM'deki beşer sisteminden üçer sistemine dönüş başlıklarında toplayan yazı, bu tavizler karşısında Rusya'nın yumuşama belirtisi göstermediğini iddia ediyor. Rusya'nın Londra Birleşmiş Milletler Kuruluna Molotov'u göndermemesi, *Bretton Woods*⁵⁶⁷ sistemine dâhil olmayacağını bildirmesi, İran ve Türkiye'deki emellerinden vazgeçmemesini, bu tutuma kanıt olarak sunuyor. Boğazlar ve Doğu vilayetleri konusunda Rus taleplerinin esas amacını yazı şöyle izah ediyor: “...asıl maksat, Türkiye'nin kendinden üstün bir efendi önünde baş eğdiğini bütün dünyaya göstermektir.” Bu konuda Türkiye'ye gereken desteğin verilmesi ve Sovyet siyasal yayılmasına karşı önlem alınması gerektiği yazının çözüm önerisidir. Aksi takdirde “en yüksek bilinen Batı ideallerinin sonu olur”⁵⁶⁸ tespitiyle yazı sonlanmaktadır.

---

⁵⁶⁷ ABD merkezli bir sistemdir. 1971'e kadar süren sistemde doların değeri altına göre ayarlanmıştır. Sisteme üye ülkeler, kendi paralarını dolara ayarlayarak dolar rezervi tutmaya başladılar. Mustafa Aydın, “İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye 1939-1945”, Baskın Oran (Ed) *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 480.

⁵⁶⁸ Cephe, Seri: III, Sayı: 5, Kahire, 1946, s. 6.

Ayrıca Almanya'nın politik, ekonomik ve sosyal yapısı konusunda SSCB ile olan anlaşmazlıklar da Cephe'nin gündemindedir. SSCB'nin Almanya üzerinde uyguladığı politikanın Postdam kararlarına aykırı olduğu savunulmaktadır. Almanya'nın birleşmesi, Ruhr ve Rhin havzalarının Almanya'dan ayrılmaması yönünde girişimlerde bulunan Sosyalist Birlik Partisi'nin, Sovyetler tarafından kurdurulduğu belirtilmektedir. Diğer müttefik görüşlerinden ayrı olarak Sovyetlerin yaklaşımı ötekileştirilmekte ve eleştirilmektedir.

Sonradan yapılan Londra ve Paris konferanslarında SSCB ile müttefikler arasında Almanya konusunda bir gelişme olmamıştır. İkinci Paris konferansında Britanya Dışişleri Bakanı Bevin, Postdam'ın işgal anlaşmasına paralel bir teklif sunmuştur.⁵⁶⁹ “Bay Bevin’e göre, bu davayı çözecek çare; Alman menabihinin bütün bölgeler arasında uygun bir şekilde taksimidir.”⁵⁷⁰ Dergiye göre ister taksim, isterse birleşme temelli ekonomik bir sisteme sahip olsun, Almanya'nın üretim azlığı, işsizlik ve açlık sorunları çözülmeden, Avrupa'nın gerçek bir barışa kavuşması imkânsızdır.

Batılı Müttefikleri çözüm arayan taraf olarak gösteren tüm çabalara rağmen, iki buçuk ay süren Paris Konferansı'nın ardından, 1946 yılı biterken, müttefikler arası bir çözüme varılamamıştır. Cephe, çözümsüzlüğün,⁵⁷¹ konferansı gölgelediği iddia etmektedir. İçeriğin karşılaştırmalı tahliline bakıldığında kavramsal farklılıklar da göze çarpmaktadır. Savaş sırasında “müttefik” tanımlaması üçler için sıklıkla kullanılırken, savaştan sonra –anlaşmazlıkların yaşandığı dönemle birlikte- “doğu-batı”⁵⁷² kavramsallaştırması kullanılmaya başlanmıştır. Doğu şemsiyesi altına alınan SSCB ve bu ülkeyle yakın devletler güvensiz, kör ideolojik, yayılmacı, anti-demokrat olarak tanımlanırken, Batı grubundaki ABD, İngiltere ve Fransa öncülüğündeki devletler şeffaf, demokrat, anti-empyralist olarak betimlenmektedir.

---

⁵⁶⁹ Postdam'a göre işgal bölgelerinin aksine Almanya, bir “ekonomik ünite” olarak kabul edilmişti. Ancak bu plan uygulanmamıştır.

⁵⁷⁰ Cephe, Seri: III, Sayı: 14, Kahire, 1946, s. 2.

⁵⁷¹ Yugoslavya'nın Trieste bölgesi, İtalya'nın durumu, Almanya'nın durumu ve tazminatlar başlıca sorunlardır.

⁵⁷² Cephe, Seri: III, Sayı: 20, Kahire, 1946, s. 2.

Sovyet tarafının Almanya konusunda çözüme yanaşmadığını savunan dergi, Anglo-Amerikan ortaklığının Almanya'daki İngiliz ve Amerikan kontrol bölgelerinin birleştirilmesi görüşünü ortaya atacaktır.

Sovyet politikasının belirsizliği tanımlanırken “Sovyet siyasetinin esrarengizliği” ifadesi kullanılıyor. Bu tanımlamaların yanında ileriye dönük öngörüler de kanıtların peşinden sıralanıyor: “Birçok belirtiler, Sovyetlerin, askeri işgal altında bulundurdıkları Avrupa bölgelerinde daimi bir kontrol bulundurmak yoluna gitmekte olduklarına işaret ediyor.”⁵⁷³ BM Atom Enerjisini Kontrol İdaresi kurulması fikrini de SSCB'nin reddetmesi, esrarengizliğin yansıması olarak kabul ediliyor. Demokrasilerin gerek iç politik, gerekse dış politik yapısı şeffaflık ilkesiyle ilişkilendirildiği düşünülürse, demokrasi grubundan ayrıştırılan Sovyet sistemine ve hedeflerine gizem ve bilinmezlik yüklenerek güvensizlik etiketi yaftalamaya çalışılıyor.

Öyle ki bu güvensizlik ABD'deki Temsilciler Meclisi seçimlerini etkileyecek kadar etkili görülmüştür. 1946 yılında ABD'de Temsilciler Meclisi⁵⁷⁴ seçimlerinde Cumhuriyetçiler 244 sandalye kazanırken, Demokratlar 190 koltukta kalmışlardır. Cumhuriyetçilerin biraz muhafazakâr olduğunu hatırlatan Cephe, seçim sonuçlarıyla bu durum arasında direkt bağ kurmasa da ardından gelen cümlede halkın Sovyet Rusya'nın dış siyasetinden kaynaklanan güvensizlik hissi sebebiyle böyle bir karar aldığını savunmaktadır.⁵⁷⁵

Ayrıca SSCB'nin hemen hemen her eylemi, İngiltere ve ABD'nin çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak algılanıyor. BM Genel Kurulunun genel oyla silahsızlanma yolunda karar almasına giden yolun SSCB tarafından açıldığı, 1947 yılının ilk sayısında iddia ediliyor. Birliğe üye ülkelerin silahlı kuvvetlerinin niceliğinin ve bulundukları yerlerin öğrenilmesini isteyen SSCB'nin bu hareketi, “Büyük Britanya

---

⁵⁷³ Wickham Steed, “Paris Konferansının Akibeti”, *Cephe*, Seri: III, Sayı: 17, Kahire, 1946, s. 2.

⁵⁷⁴ ABD siyasal sistemi sert kuvvetler ayrılığı ilkesine göre şekillenmiştir. Başkanlık seçimleri ile yasama organlarının seçimi birbirinden bağımsızdır. Yasama organı Amerikan Kongresidir. İki yıllığına bir seçilen Temsilciler Meclisi üyeleri eyaletlerin nüfus oranlarına göre belirlenir. Amerikan Kongresinin diğer organı olan Senato ise her eyaletin 2 senatörle temsil edildiği bir kurumdur ve üyeler 6 yıllığına seçilirler.

Kaynak: http://www.usemb-ankara.org.tr/About_America_Government/federal.htm, (7 Nisan 2015)

⁵⁷⁵ *Cephe*, Seri: III, Sayı: 22, Kahire, 1946, s. 2.

ile Birleşik Amerika aleyhine tevcih edilmiş –artık çok iyi bilinen- taciz politikasının bir devamı mı olduğu’’ sorgulanıyor.⁵⁷⁶ Almanya, Mısır, Avusturya, Yunanistan ve Triyeste’deki İngiliz silahlı kuvvetlerinin barışın tesis edilmesine kadar yerlerinde durmasının doğal olduğu tezi savunmasıyla Sovyet girişimine cevap veriliyor. Nitekim Suriye ve Lübnan’dan İngiliz güçlerinin çekildiği, Mısır ile yapılan görüşmelerin sonuçlanmasının ardından da bu ülkedeki İngiliz güçlerinin çekileceği hatırlatılıyor.

Esasında Suriye ve Lübnan’ın erken bağımsızlıklarına kavuşması, Türkiye’de Alman propagandasının etkisini kırmak için İngiliz Dışişleri ve Enformasyon Bakanlığı yetkililerinin Lübnan ve Suriye’ye bağımsızlığı ilan eden bir garanti verilmesini teklif etmeleriyle ilişkilidir.⁵⁷⁷ Türkiye’de olası İngiliz işgalinin gerekçesinin Atlantik Beyannamesi (Atlantic Charter) kapsamında olacağı propagandasını yapmak ancak bu garantiyle mümkün olacaktı.

Buna ek olarak Avrupa’nın güvenliğini artırmaya yönelik karşılıklı anlaşmaları uzatma tekliflerine Sovyetlerin soğuk bakması Cephe tarafından eleştiriliyor. “Avrupa emniyet sisteminin bütün zayıflığı, Sovyet Rusya’nın gerek Müttefiklerine, gerek Almanya’ya karşı tatbik etmekte olduğu ölçülü ve hedefli siyaset taktiğinden doğmaktadır.”⁵⁷⁸ Bu ölçülü siyasetin ve taktiklerin geleceğe yönelik hedefleri açıkça söylenmektedir.

Bu hareket tarzı Alman milliyetçi hareketlerine ümit vermediği, emniyet sisteminin sanıldığı kadar kuvvetli olmadığını ve belki de Almanya’ya, (Sovyet dostluk yavaşmalarına mukabele ettiği takdirde), çok geçmeden, Sovyet Rusya’da bir dost bulabileceğini, hatta daha ileride Batı kuvvetlerle çıkacak bir karşılaşmada, Sovyet Rusya’yı tarafsız görebileceğini ilham eder vaziyettir.⁵⁷⁹

Sovyetlerin Batılı müttefiklerin çıkarları dışında gerçekleştirdiği eylemler, gelecekteki olası çatışmaların da sebebi olarak not düşülmeye başladığı Cephe’nin içeriğinden anlaşılıyor. SSCB’nin Nazi Almanya’sının yerine yeni düşman olarak ikame edilmeye çalışıldığı aşikârdır. Gelecekte olası bir çatışma ve savaşta geriye dönük tarih yazımına girişildiğinde bu görüşler, Batılı müttefiklerin tezlerini destekleyecek alt başlıklardır.

⁵⁷⁶ Cephe, Seri: IV, Sayı: 1, Kahire, 1947, s. 2.

⁵⁷⁷ S. Seydi, 2006, s. 242.

⁵⁷⁸ Cephe, Seri: IV, Sayı: 3, Kahire, 1947, s. 2

⁵⁷⁹ Cephe, Seri: IV, Sayı: 3, Kahire, 1947, s. 2.

SSCB öncelikle Batılı müttefiklerin düşmanı olarak değil de Batılılarca geliştirilmiş olan değerlerin düşmanı olarak tanımlanıyor. Bu açıdan bakıldığında demokrasi ile SSCB karşı karşıya getiriliyor ve Sovyet sistemi demokrasi için tehdit olarak sunuluyor. Örneğin Romanya’da yapılan seçimlerde Sovyet gölgesinin demokrasiyi lekelediği iddia ediliyor.⁵⁸⁰ Ayrıca Polonya seçimlerinde de tarafsızlığın olmadığı ve meclisin açılışına ne İngiliz, ne de ABD temsilcisinin katılmadığı belirtilmektedir.⁵⁸¹

Sovyet prototipini Türk okurun algısında lekelemek maksadıyla, ötekileştirme kapsamına dâhil edilebilecek haberler, beşler arası görüş ayrılıklarına paralel olarak dergide kendine yer bulmaktadır. Örneğin Portland⁵⁸² limanında yakalanan ve Sovyet ajanı olduğu iddia edilen bir kişinin resmi sekizinci sayıda yer alıyor. (Fotoğraf 94) Böylece daha dün cephede beraber çarpışan müttefikler, düşman olma yolunda toplumlarını ikna etmeye de başlamış oluyorlar.

Fotoğraf 94: Yakalanıp Sorgulanan Sovyet “Ajanı”, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 8, Kahire, 1946, s. 2.

Cephe’de bir taraftan Nazilerin ezici tahakkümü anımsatılırken, diğer taraftan Avrupa’da, Balkanlarda SSCB’nin mevcut siyaseti ve olası, süresiz tahakkümü tehdit olarak okuyucuya aktarılmaktadır. Bu sırada derginin içeriğinde özellikle

⁵⁸⁰ Cephe, Seri: IV, Sayı: 3, Kahire, 1947, s. 6.

⁵⁸¹ Cephe, Seri: IV, Sayı: 4, Kahire, 1947, s. 3.

⁵⁸² ABD’nin Maine eyaletindedir.

Ortadoğu'da İngiltere'den ayrılmak üzere bu ülkeyle görüşmeler yapan ülkelerin haberleri olumlu bir anlatım ile ele alınmaktadır. Suriye, Ürdün gibi ülkelerle İngiltere arasında yapılan görüşmeler neticesinde, bahsi geçen devletlerin bağımsızlıklarına kavuştuğu haberleri Cephe'ye yansımıştır. Söz konusu devletlerin bağımsızlık görüşmeleri haberleri, Nazilerin ve SSCB'nin yaklaşımından İngilizleri ve Müttefikleri ayırıştırma çabasıdır.

Müttefikler arası konferanslardan ve görüşmelerden Anglo-Amerikan lehine bir sonuç çıkmadıkça Cephe'nin dili daha da sertleşmektedir. Sovyet temsilcilerinin milletler arası konferanslardaki tutumu “İngiliz aleyhtarı kışkırtıcı propaganda”⁵⁸³ olarak adlandırılmaktadır. Atom enerjisi kısıtsız kullanımı, BM Güvenlik Konseyi veto hakkının serbest bırakılması konularında ısrarcı olan SSCB, hareket alanlarının bağitlarla kısıtlanmasına yanaşmamaktadır. Cephe de bu yaklaşımını yediği SSCB'yi uluslararası barışı tehdit eden politikalar yapmakla suçlamaktadır.

Her gün biraz daha slav agziyle konuşan ve “Slav demokrasileri”, “Slav halkı kardeşliği” gibi yeni ve ırkçılık güden terimlerle ortaya çıkan Sovyetlerin bu hareketini, Marksizm ve Leninizm ekollerinin yeni bir renk değıştirmesi olarak mı kabul etmek gerekir?...⁵⁸⁴

Aynı dönemde Berlin'de yapılan yerel seçimler, Batılı değerlerin yüceltilmesi açısından Cephe'ye fırsat sunmuştur. Dergiye göre; 14 yıldan beri görüşlerini ilk defa açıklama fırsatı bulan halk, Batı ideolojisine bağlılığını göstermiştir. Sovyet kontrol bölgesinde Sosyal Demokrat Partiye⁵⁸⁵ seçimlere katılma hakkı verilmemesine rağmen, İngiliz kontrol bölgesinde Sosyalist Birlik Partisine⁵⁸⁶ bu hakkın verilmesi, Cephe'nin yaklaşımına göre, Batının demokrat niteliğinin tezahürüdür. Sovyet kontrolündeki kısıtlamalar, Sosyalist Birlik Partisinin birinci gelmesini sağlarken, Batılı müttefiklerin kontrol bölgesinde sosyal demokratlar birinci gelmişlerdir. Cephe'ye göre halk iradesine dokunulmadığında, tercihlerin Batılı değerler lehine şekilleneceğini kanıtlaması açısından sonuçlar manidardır.⁵⁸⁷

⁵⁸³ Cephe, Seri: III, Sayı: 21, Kahire, 1946, s. 2.

⁵⁸⁴ Cephe, Seri: III, Sayı: 21, Kahire, 1946, s. 2.

⁵⁸⁵ Batılı Müttefiklerin yaklaşımına uygun siyaset izlemektedir.

⁵⁸⁶ Parti, SSCB tezlerinin taraftarıdır.

⁵⁸⁷ Cephe, Seri: III, Sayı: 21, Kahire, 1946, s. 4.

Sovyetler ile Batı arasındaki fikir ayrılıkları ve sürtüşmelere rağmen, ilişkileri yumuşatmaya yönelik gelişmelerin de Cephe’de yer aldığı görülmektedir. Cephe, Britanya Genelkurmay Başkanı Mareşal Montgomery’nin Moskova ziyaretini ve ziyarete ilişkin gelişmeleri 1947 yılının ilk sayılarında sıklıkla paylaşmaktadır. Hatırlanacağı üzere Montgomery, Kuzey Afrika cephesinde, Alameyn’de Mihverin ilerleyişini durdurmuştu. Cephe de o dönemde sıklıkla Montgomery’yi sayfalarına taşımış, ulusal kahraman miti üzerinden kolektif hafıza oluşturma amacıyla zafer ile Montgomery’nin imajını ilişkilendirmeye çalışmıştı. Genelkurmay Başkanı sıfatıyla Montgomery tarafından yapılan bu ziyaretlerin Cephe’de aktarılması sırasında, geçmişteki bu önemli olayların okuyucuya tekrar hatırlatıldığı görülmektedir. Cephe Mareşalin ziyaretine ilişkin iyimser bir tablo çizmektedir ‘‘Mareşalin Moskova’yı ziyareti esnasında Sovyet basınında görülen mülayim, hatta takdîrkâr yazılar, Sovyet efkârında şüphesiz gereken tesirleri yapmış bulunmaktadır.’’⁵⁸⁸ Diğer taraftan Stalin, Montgomery’nin tarafların subay teatisinde bulunması teklifini kabul etmemiş ve İngiliz-Sovyet yardım anlaşmasının uzatılması konusu sonuçsuz kalmıştır.⁵⁸⁹

Sovyetlerle yakınlaşma ve barışın hâkim kılınması noktasına İngiltere’yi istekli gösteren içerikler Cepheye yansısı da BM, küresel düzenin ve barışın gerçekleşmesinde hayati değerde görülmektedir. Ancak aynı dönemde Avrupa’da ittifak anlaşmaları girişimleri devam etmektedir. Cephe, bu gelişmeleri değerlendirirken Batılı müttefiklerin söylemini yücelttiği, BM’nin küresel fonksiyonunu unutmuş olacak, eski güç dengesi oluşumlarını çağrıştıran bu girişimleri meşru görmektedir. Almanya’da eyleme geçmeye çalışan bir ihtilal hareketini tehdit olarak görmekte ve bu ihtilal hareketinin Almanya’ya totaliter bir sistemi geri getirerek Avrupa barışını bozabileceğini ileri sürmektedir. İngiliz gizli servisinin ortaya çıkardığı bu ihtilal girişiminin hedefi şöyle özetlenmektedir:

Bu teşekkülün gayesi, totaliter karakterde merkezi bir hükümet kurarak, eski Alman askeri kudretini iade etmek esirleri kurtarmak, alman harp fabrikalarının durdurulmasının önüne geçmek, Silezya ve Doğu Prusya’nın Almanya’ya iadesini sağlamak ve nihayet Rusya’ya karşı bir Haçlılar seferi açmak suretinde hülâsa edilebilir.⁵⁹⁰

⁵⁸⁸ Cephe, Seri: IV, Sayı: 5, Kahire, 1947, s. 4.

⁵⁸⁹ Cephe, Seri: IV, Sayı: 5, Kahire, 1947, s. 4.

⁵⁹⁰ Cephe, Seri: IV, Sayı: 6, Kahire, 1947, s. 2.

Son olarak Cephe, Almanya’da İngiliz gizli servisinin ortaya çıkardığı bir ihtilalin nihai hedefini Hitler’in doğu seferiyle ilişkilendirmektedir. Bu anlatım, savaş sonrasında ayrıışan Sovyet, Anglo-Amerikan tezlerinin ortak düşman karşısında yeniden birleşmesi gerektiğine yönelik bir alt metin içermektedir.

1.4.5.İngiltere Demokrat Sömürgecidir

Avrupa’dan sonra Cephe’nin üzerinde sıklıkla durduğu bölgelerden birisi de Orta Şark’tır. Orta Şark’ın güvenliği, bölgedeki İngiliz çıkarları Cephe’nin içeriğinde açıkça yer almakta, ticaret yollarının güvenliği ile savaş sonrası İngiliz ekonomisinin düzelmesi arasında doğru orantı kurulmaktadır. İngiltere-Mısır arasındaki mevcut anlaşmasının tadiline ilişkin görüşmelerin kesilmesinden sonra Cephe’nin, İngiltere’nin Mısır’daki varlığını savunan yazılara yer verdiği görülmektedir.⁵⁹¹

Büyük Britanya’nın Orta Şarkla münasebetlerinin bazı safhalarını açık ve kesin hatlarla çizmek faydalı olacaktır. İngiltere’nin Orta Şarkla yakın münasebetleri, büyük bir ticaret milletiyle, dünyanın ehemmiyetli ham madde kaynaklarından biri arasındaki tabii ve kaçınılmaz aksülamellerinden⁵⁹² doğmuştur. Buna ilaveten, mazideki hadiseler, Büyük Britanya’ya, bazı Orta Doğu memleketlerinde, hususi, vaziyetler ihdas etmiş; bu esnada bir kısım taahhütler de alınmıştır. Son 20-30 senenin tarihi, İngiltere’nin verdiği sözün haysiyetini daima nasıl koruduğunu göstermiştir. Bu hadiselerden hiç birinde ufak bir emperyalizm izi bulunmadığı gibi, her hangi bir memleketin hal ve vaziyeti de yalnız diğer mıntıkların durumunu ıslah etmek bakımından tetkik edilmiştir.⁵⁹³

Cephe, İngiliz manda sisteminin sömürgeci olmadığını ileri sürmektedir. Ancak en yakın müttefiklerinden Fransa’nın faaliyetlerini ise sömürgeci olarak sıfatlandırmaktadır.⁵⁹⁴ İngiltere’nin manda sistemiyle kontrol ettiği ülkeler kendini yönetme becerisini sergilediklerinde bağımsızlığın arkasından geleceği belirtilmekte ve Ürdün, Suriye örnekleri kanıt olarak gösterilmektedir. Ötekinin sistemi kötü, benimki iyi tekniğine dayalı bu anlatım propaganda içeriklerinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Diğer önemli ülke ise İran’dır. İngiliz Hükümeti ile İran’ın ortaklaşa işlettiği Anglo-İranian Petrol Şirketinin Abadan petrol üretim tesisleri buradadır. İngiltere

⁵⁹¹ Mısır hükümetinin amacı Sudan ile birleşmektir. İngiliz hükümeti ise bu girişime karşı çıkmaktadır. Kaynak: Cephe, Seri: IV, Sayı: 6, Kahire, 1947, s. 2.

⁵⁹² Aksülamel; tepki, reaksiyon anlamındadır.

Kaynak: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AKS%C3%9CLAMEL, (13 Nisan 2015)

⁵⁹³ Cephe, Seri: IV, Sayı: 6, Kahire, 1947, s. 2.

⁵⁹⁴ Cephe, Seri: IV, Sayı: 6, Kahire, 1947, s. 7.

yıllık petrol ihtiyacının %20'sini o dönemde buradan sağlamaktadır.⁵⁹⁵ Bu sebeple, İran konusundaki siyasi gelişmelere de Cephe'de yer verilmektedir. İran'daki İngiliz statükosunu tehdit eden gerek iç, gerekse dış kaynaklı oluşumlar yerilmektedir. Bugün İran, mütearız⁵⁹⁶ Marksizm ideolojisi ile İslam mefkûresinin⁵⁹⁷ savaşına sahne oluyor.⁵⁹⁸ Teşhis konulduktan sonra sonuca ilişkin değerlendirme de yapılmaktadır.

Memleket duygulu, serbest düşünlü, anlayışlı, ilerlemek arzulu fakat ananelerine sadık genç İranlılar, önlerine konulan iki müfrit⁵⁹⁹ doktrinden her hangi birini seçseler, bunların bugünkü şekliyle bir gelişme ve ilerleme vasıtası olacağına inanmıyorlar. Nitekim; ne tamamilе dine dayanan bir ideoloji, ne de yabancı bir devletin müdahalesine yol açarak olan Marksizm, İran milli emellerinin gerçekleşmesini sağlayamaz.⁶⁰⁰

İran'da hâkim olacak siyasal İslam veya Sovyet nüfuzunu artıracak Marksizm ideolojisi, İngiltere'nin bu ülkedeki çıkarları açısından tehlikelidir. Benzer bir durum Türkiye için de geçerlidir. İran'da siyasal İslam'ın yerilmesiyle, Türkiye'de en azından siyasal İslam bağlamında Osmanlı döneminin Cumhuriyetten soyutlanarak bastırılması arasında, maksat açısından benzerlik kurulabilir. Aynı şekilde Sovyet nüfuzuna karşı Türkiye'nin de desteklenmesi aynı amaca hizmet etmektedir. İngiltere, Orta Doğu'daki nüfuzunu kırmaya yönelik her girişimi ötelemek maksadıyla her türlü platformda gereken tedbirleri almaktadır. Cephe'nin içeriği de bu girişimlerin sonucunda şekillenmiştir.

1.4.6.SSCB, Türkiye Ve Batılı Müttefiklerin Ortak Düşmanıdır

Dergi Türkiye özelinde SSCB ile Anglo-Amerikan tarafı arasındaki ayrışmayı işlemeye devam etmektedir. Türkiye'nin ABD büyükelçiliği görevi sırasında bu ülkede vefat eden Münir Ertegün'ün cenazesini Amerikan *Missouri* zırhlısının Türkiye'ye getirmesini Lippmann'ın sözlerini paylaşarak değerlendirmektedir.

Missouri zırhlısının esas ödevinin sulhu takviye etmek olduğunu kabul edersek, Orta Şark'taki durumların kritik bir hal gösterdiği bu günlerde böyle bir deniz birliğinin Akdeniz sularına gönderilerek Amerikan kudretinin belirtilmesindeki manayı daha iyi anlarız.⁶⁰¹

⁵⁹⁵ Cephe, Seri: III, Sayı: 22, Kahire, 1946, s. 8.

⁵⁹⁶ “Birbirine zıt” anlamındadır.

⁵⁹⁷ “Ülkü, ideal” anlamındadır.

Kaynak: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mefk%C3%B Bre&uid=35174&guid=TDK.GTS.55258acf3421c5.98065942, (8 Nisan 2015)

⁵⁹⁸ Cephe, Seri: III, Sayı: 23, Kahire, 1946, s. 2.

⁵⁹⁹ “Aşırı” anlamındadır.

⁶⁰⁰ Cephe, Seri: III, Sayı: 23, Kahire, 1946, s. 2.

⁶⁰¹ Cephe, Seri: III, Sayı: 6, Kahire, 1946, s. 2.

Ayrıca Cephe, *Missouri*'nin Türkiye'ye Ertegün'ün cenazesini getirmesini birkaç sayıda ısrarla işlemektedir. Zırlının savaşta işlevini, Japonya'nın teslim belgesinin imzalandığı yer olmasını hatırlatan dergi, SSCB'nin Türkiye ve İran üzerinde baskılarını sürdürdüğü bir dönemde bu ziyareti ön plana çıkarmaktadır. Buna ek olarak İran konusunda verdiği sözde durmayan SSCB'nin yaklaşımına karşı, İran meselesinin BM gündeminde tutulduğu hatırlamaktadır.

SSCB istekleri karşısında İngiltere ve ABD'nin Türkiye lehine bir söylem geliştirmesine paralel olarak Cephe'de içeriğinde Boğazlar konusunu da işlemeyi ihmal etmiyor. Temmuz ayında yayınlanan on ikinci sayıda ‘‘Montrö ve Boğazlar’’ başlıklı bir habere yer verilmektedir. Cephe, Boğazlardan bahsederken; ‘‘Türk topraklarının ayrılmaz bir parçası olan bu bölgelerde, Türk'ün, sulh murakıplığı⁶⁰² yapması en tabi hakkıdır’’ ifadelerini kullanıyor. Ardından İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin'in Avam Kamarası'ndaki konuşmasından konuya ilişkin alıntı yapıyor:

Çanakkale mevzuunda bir anlaşmazlık doğuracak esaslı bir dava bulunduğuna inanmıyorum. Bizden evvel gelen hükümet gibi, Montrö muahedesini bir daha gözden geçirmeğe hazır olduğumuzu belirtmiştik. Ancak; ehemmiyetle belirtmek istediğimiz bir nokta, Türkiye'nin bütünlüğüne ve istiklaline tesir edecek ve Türkiye'yi peyk bir devlet haline getirecek her hangi bir kararın alınmasına meydan vermemektir. Bizim gemilerimiz Baltık denizinde seyahat ediyor; fakat bizim burada ne bir üssümüz, ne de bir limanımız mevcuttur. Yakında gemilerimizin Karadeniz limanlarına, Köstence ve Odesa'ya serbestçe gidebileceklerini umuyoruz. Ancak; bu seferler için, bölgelerde ne bir üs istemek, ne de askeri kolaylıklar arama lüzumunu hissetmiyoruz.⁶⁰³

Ardından Montrö'den bazı maddelerin paylaşıldığı metinde Montrö'nün imza edilmesini Sovyetlerin de kuvvetle desteklediği hatırlatılmaktadır. Değişen şartlara göre anlaşmanın tadil edilebileceği metinde geçerken, metin şu cümleyle sonlandırılmaktadır: ‘‘Ancak; ortada değişmeyen ve herhangi bir tadile tahammülü olmayan kuvvetli ve esaslı bir hadise vardır: TÜRK EGEMENLİK HAKLARINA KESİN SAYGI.’’⁶⁰⁴

Buna ek olarak Kars ve Ardahan'a ilişkin bir tanıtım yazısı da dergide bulunmaktadır. Her iki vilayetin uzun yıllardır Türk yerleşkesi olduğuna ve Türk kültürünün bu coğrafyaya hâkim olduğuna ilişkin bilgiler haberde yer almaktadır. Bahsi geçen yerlere ilişkin Rusların toprak talepleri düşünüldüğünde Cephe'nin Türk okuruna yönelik bu söylemi daha da anlam kazanmaktadır.

⁶⁰² ‘‘Denetçi’’ anlamında kullanılmıştır.

⁶⁰³ Cephe, Seri: III, Sayı: 4, Kahire, 1946, s. 4.

⁶⁰⁴ Cephe, Seri: III, Sayı: 4, Kahire, 1946, s. 4

SSCB'nin Türk Boğazlarına ilişkin değişiklik taleplerini içeren 7 Ağustos 1946 tarihli notasının⁶⁰⁵ ardından Cephe, yine konuyu gündemine taşımıştır. Türk gazetecilerinin konuya ilişkin görüşlerinin İngiltere'de yankı bulduğu paylaşılan haberde, eğer yeni bir bağıt gerçekleşecekse, iki önemli hususun gerçekleşmesi gerektiği aktarılmıştır: Türkiye'nin bağımsızlığının ve güvenliğinin korunması ile yeni anlaşmanın da Montrö'nün imzacısı devletler tarafından imza edilmesidir.⁶⁰⁶

İngiltere'nin SSCB'ye Boğazlar konusunda verdiği cevabi notanın içeriği de Cephe'ye yansımaktadır. Sovyetlerin Türkiye ile ikili görüşme yoluyla konuyu halletme isteklerine İngilizler, yine Montrö'nün imzacısı ülkelerin ve Japonya yerine ABD'nin olası görüşmelere katılmasını istemektedir. Sovyetlerin üs talepleri öncek içeriklerde olduğu gibi ise Türkiye'nin hükümranlılığına tehdit olarak algılanıyor.⁶⁰⁷

Boğazlara ilişkin İngiliz-Türk görüşünün örtüşmesi, Montrö görüşmelerine katılan Türk delegesi ve sonradan Türk Dışişleri Bakanı olacak Necmettin Sadak'ın makalesini Cephe'ye taşımıştır. Sadak, makalesinde Sovyetlerin eylemlerindeki tezatlıkları tespit etmektedir. Sadak, önceki yaz Moskova'da Türk-Sovyet dostluk anlaşmasını yenilme girişimlerine kulak asmayan SSCB'nin Türkiye'ye Boğazlar konusunda karşılıklı anlaşma ve müşterek savunma teklifinde bulunmasını eleştirmektedir.⁶⁰⁸

Bu içerikler, Sovyet isteklerine karşı Türkiye'nin yanında yer almaya başlayan İngiltere ve ABD'nin yaklaşımının dergiye yansımalarıdır. Sovyetler 1946 yılı sonuna kadar Kafkas Cephesi'nde saldırı hazırlığı yapmış, Türkiye de bu durumdan büyük endişe duymuştur. Ertegün'ün cenazesinin *Missouri* tarafından Türkiye'ye getirilmesi ve Boğazlar konusunda İngiliz, Amerikan notaları ve tezleri SSCB'ye karşı Türkiye yalnızlıktan kurtarmıştır.⁶⁰⁹

Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren Müttefikler arası mevcut ayrılıkların karikatürlerle de Cephe'de işlendiği görülüyor. (Karikatür 15) *Impossible Demands*

---

⁶⁰⁵ Cemil Bilsel, "The Turkish Straits in the Light of Recent Turkish-Soviet Russian Correspondence", *The American Journal of International Law*, Vol.: 41, Nu.: 4, 1947, pp. 727-747, s. 739.

⁶⁰⁶ Cephe, Seri: III, Sayı: 16, Kahire, 1946, s. 2.

⁶⁰⁷ Necmettin Sadak, "Boğazlar Meselesi Siyaset Sahnesinde Ön Safa Geçiyor Mu?" *Cephe*, Seri: IV, Sayı: 2, Kahire, 1947, s. 2.

⁶⁰⁸ Cephe, Seri: IV, Sayı: 3, Kahire, 1947, S. 4.

⁶⁰⁹ İ. Tekeli ve S. İlkin, 2013, s. 537.

(İmkânsız Talepler) etiketinin yapıştırıldığı karikatürde, ülkelerin liderleri, BM Genel Sekreteri Trigve Lie tarafından bakılan bebekler olarak resmediliyor. Sekreter, karikatürde olmayacak isteklerde bulunmadıklarında anlaştıklarını ifade ediyor. Dergiye göre de beşlerin tam bir anlaşmaya varabilmeleri ancak sekreterin dediği gibi hareket ederlerse muhtemeldir. Söz konusu olmayacak isteklerde bulunan ülkenin SSCB olduğunu anlamak zor değildir. Dergi, hem doğrudan, hem de dolaylı olarak bu talepleri Akdeniz'in ve Orta Doğu'nun güvenliği için tehlikeli bulunduğunu aktarıyor.

Karikatür 15: Cephe'nin Beşler Karikatürü, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 8, Kahire, 1946, s. 2.

Tehlikenin Orta Doğu ve Akdeniz üzerinde görülmesi Türk okuyucusuna verilen bir mesaj niteliği taşımaktadır. Aynı tehlike Orta Doğu ve Akdeniz'deki İngiliz Amerikan çıkarları için de geçerliydi. Ancak Cephe'de bu tehlikeden bahsedilmesi derginin Türkiye'de dağıtılması özelinde anlamlıdır.

1.4.7.BM Üyesi Modern Türkiye İngiltere'nin Dostudur

1946 ve 1947 yılları sayılarında da Türkiye'yi konu edinen metinlere sıklıkla rastlanır. Türkiye'nin coğrafyasını, tarihi yerlerini, şehirlerini tanıtan yazıları bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu yazıların bir kısmı Cephe'nin imzasıyla yayınlanırken, bir kısmı da Genel Müfettişlik Milli Eğitim Müşaviri Muvaffak Uyanık'ın imzasını taşımaktadır. Bu yazılardan ziyade Türkiye'ye ilişkin siyasal, kültürel ve ekonomik konularda dergiye yansıyan haberler ve içerikler analiz edilecektir.

Siyasal konulara ilişkin haberler özelde İngiltere, genelde Batılı Müttefikler ya da BM ile olan temaslardır. Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın BM Genel Kurul'una katılmak üzere Londra'ya gitmesi, bu heyeti takip etmek üzere yine Londra'ya giden Türk basın heyeti, Mısır'daki radar okulunda eğitim gören Türk öğrenciler, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in BM temaları kapsamında Londra'yı ziyaret etmesi, Tarım Bakanı Raşit Hatipoğlu'nun Londra'yı ziyareti bunlardan bazılarıdır. Bu ziyaretler derginin içeriğine taşınarak Türkiye'nin yeni dış politik yönü hem desteklenmekte, hem de okur gözünde tasdik edilmektedir.

Bunun yanında Türkiye'de özellikle Cumhuriyet ile birlikte oluşturulan kurumlar ve bu kurumların çalışmaları önceki yıllarda olduğu gibi dergide yer almaktadır. Bunlardan birisi köy enstitüleridir. Dergi, Köy Enstitülerini “başarılı bir sosyal çalışma” olarak görmektedir. Köy Enstitüleri; modern Türkiye'nin inşa sürecinde köylü nüfusun eğitilmesine yönelik oldukça başarılı bir proje olarak anlatılmaktadır.⁶¹⁰ Bunun yanında Kız Enstitüleri ve Çocuk Esirgeme Kurumları da dergide tanıtılmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Cumhuriyet kurumlarının modern kimliği ön plan çıkarılarak Türkiye, Batılı devletlere yaklaşan bir ülke olarak tasvir dilmektedir.

1946 yılı Nisan ayında yayınlanan yedinci sayıda Meclis'in kuruluşuna atfen geçen cümleler de benzer niteliktedir. Yeni meclisin inşaatından fotoğrafların paylaşıldığı haberde “Ebedi Şef Mustafa Kemal”in önderliğinde milletin

---

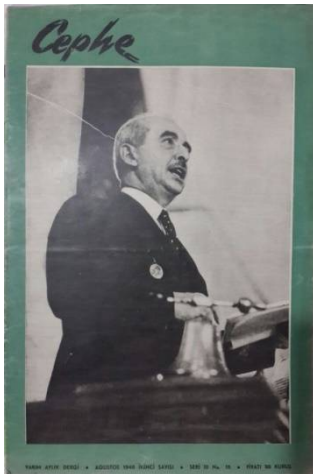
⁶¹⁰ Cephe, Seri: IV, Sayı: 3, Kahire, 1947, s. 11.

kurtarılması azmiyle açılan meclisin, çok kısa bir zamanda modern, ileri bir Türkiye'nin şekillenmesini sağladığı belirtilmiştir.

Buna ek olarak dergi, CHP'ye muhalif Demokrat Parti'nin kuruluşunu da duyurmaktadır. Kısa bir cümleyle geçirilen haberde yoruma yer verilmemesi düşündürücüdür. Ardından yine CHP öncülüğünde tek dereceli seçim sistemine geçileceği haberi, demokratikleşme yolunda önemli bir gelişme olarak yorumlanmaktadır.

Seçimin gerçekleşmesi sonucunda Cephe, halkın seçimlere olan ilgisini sayfalarına taşıyor. “Toprağına olduğu kadar, memleket davasına bağlı aydın Türk köylüleri”⁶¹¹ dâhil Türk seçmenin davranışı, siyasi olgunluk olarak tanımlanıyor.

Aynı sayının kapağında ise yeniden Cumhurbaşkanı seçilen İnönü yer almaktadır. (Fotoğraf 95) Zaten Cephe’de en fazla kapak olan kişi İnönü’dür. Türkiye bir taraftan Batılı demokrasilerin yanında yer almaya yönelik adımlar atarken, diğer taraftan da ‘‘Milli Şef’’ başkanlığında temsil edilmeye devam etmektedir. Cephe, her gelişmeyi olumlu açıdan ele alarak genellemekte ve Türkiye’yi ilerlediği yolda kendi yararı doğrultusunda teşvik etmektedir.

Fotoğraf 95: İnönü Cumhurbaşkanı Seçilmesinin Ardından Meclise Hitap Ederken, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 15, Kahire, 1946, Ön Kapak.

Cephe'nin gündemini oluşturan diğer bir konu ise Türkiye'nin önceden sipariş ettiği savaş malzemelerinin teslim haberlerini vermektir. (Fotoğraflar 96, 97) Bu

⁶¹¹ Cephe, Seri: III, Sayı: 15, Kahire, 1946, s. 6.

teslimatlar savaş sebebiyle geciktiğinden Cephe, gelişmeleri kapağından duyurmayı tercih etmiştir. “Muavenet Muhribi” ve “Gayret Torpidosunun” teslimi, iki müttefik ülkenin birbirine bağlılığının ve dostluğunun sembolü nitelendirilmektedir. Cephe’ye göre İngiltere, savaşın zor şartlarında Türkiye’ye verdiği sözleri geciktirmiş fakat unutmamıştır.

Daha önce bahsedildiği üzere savaş sırasında Türkiye’nin İngiltere tarafından savaşa katılma tekliflerini geri çevirmesindeki birinci gerekçe İngiltere’nin söz verdiği savaş malzemelerini teslim etmediğiydi. Cephe, Türk dış politikasında üst sıralarda olan bu konuyu gündemine taşıyarak İngiltere’nin sözünü tuttuğunu kanıtlıyor ve Türk okuru nezdindeki imajını tazeliyordu.

Fotoğraf 96 (Soldaki): Muavenet Muhribi, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 6, Kahire, 1946, Ön kapak.

Fotoğraf 97 (Sağdaki): Gayret Torpidosu, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 13, Kahire, 1946, Ön kapak.

Türkiye’de cumhuriyetin kurulması, önceki yılda olduğu gibi, Cephe’nin içeriğinde kutlanmaktadır. (Fotoğraf 98) Cumhuriyetin kurulmasına ilişkin: “Asırların her yılını üstün şereflerle süslemiş olan Türk tarihi, en asil sayfasını, bundan 23 yıl önce, 29 Ekim 1923’te çevirmişti”⁶¹² denilmektedir. Türkiye’nin BM

⁶¹² Cephe, Seri: III, Sayı: 20, Kahire, 1946, s. 11.

üyeliğinin vurgulandığı metinde, demokrat rejimin gereği olan çok partili hayata geçiş denemesi takdir edilmektedir.

Bunun yanında, yanlı tarih yazımının baskın niteliği olan eskiyi kötüleme ve yeniye yüceltme, kutlama metninde kendine yer bulmaktadır. “Dünün ‘Hasta Adamı’ yirmi üç yıldan beri her gün artan prestijle, bugünün dinç ve kuvvetli Türkiye Cumhuriyeti halinde, mutlu bir gününü kutluyor.”⁶¹³ Yeni Türkiye devleti rejimiyle öncekinden ayrıştırılırken, devletin kurucusu lideri Atatürk de bağlama eklenmeden geçilmemiştir. “Bundan yirmi üç yıl önce; ezilmiş, fakirleşmiş ve kısmen harap olmuş bir vatanı eline alarak, ondan bugünün çalışkan, mes’ut ve hayat standardı hergün yükselmekte olan modern Türkiye’sini yaratmış olan Atatürk, bütün manasıyla milletin Atasıdır.”⁶¹⁴ Osmanlı Devleti’nden ayrıştırılan yeni devlet ve rejim, kurucu liderle birlikte yüceltilmektedir. Birincisinin tanımlanması, ikincisinin hatırlanmasını sağlamaktadır. İkincisi, birincisinin mimarı olarak eserinden ayrı tutulamaz. Kolektif hafızanın Cumhuriyet rejimine yönelik anımsaması Atatürk üzerinden yapılacağı gibi, Atatürk’e yönelik anımsaması da Cumhuriyet üzerinden yapılabilir.

Cephe, İngiltere’ye ve Batılı demokrasilere yönelik grup tanımlamasını özgürlükçü, liberal, demokrat, ilerici, modern kavramları üzerinden yaparken, Cumhuriyetin kurulmasıyla bu gruba girme yolunda büyük adımlar attığını söylediği Türkiye’yi de benzer tanımlamalarla kendisinin yer aldığı gruba yaklaştırmaya çalışmaktadır.

---

⁶¹³ Cephe, Seri: III, Sayı: 20, Kahire, 1946, s. 12.

⁶¹⁴ Cephe, Seri: III, Sayı: 20, Kahire, 1946, s. 12.

Fotoğraf 98: Türkiye Cumhuriyetinin 23. Yılı, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 20, Kahire, 1946, Ön Kapak.

1.4.8.Cephe’de Ortadoğu Sorunu

Son olarak Cephe’de Filistin’de eylemler gerçekleştiren Yahudi örgütlerin saldırı haberleri de yer almaktadır. (Fotoğraflar 99, 100) Bu örgütlerin gerçekleştirdiği bombalamalardan bahsederken “terörist” tanımlaması yapıldığı görülmektedir. *İrgun Zvai Leumi*⁶¹⁵ adlı Yahudi sağcı örgütün gerçekleştirdiği eylemlerin, “Yahudi davasını çok güç bir duruma”⁶¹⁶ soktuğu ifade edilmektedir. Ayrıca Cephe, İngiltere’nin Filistin meselesini görüşmek üzere Londra’da bir konferans düzenleme kararını aynı sayıda duyurmaktadır. Dergi, saldırıları hatırlatırken, konferans girişimini, “Büyük Britanya omuzlarına yüklediği insani davayı unutmamıştır”⁶¹⁷ diyerek yüceltmektedir.

Söz konusu terör saldırılarının gerekçesi savaşla aynı dönemde belirmişti. İngilizler Almanlara karşı Arap desteğini kazanmak için Filistin’e Yahudi göçünü 1939’da çıkardıkları *Beyaz Kitap* ile sınırlandırmışlardı. Aynı dönemde Nazilerin Yahudilere uyguladıkları baskılar artmış, zulümden kaçan Yahudiler Filistin’e göç etmeye başlamışlardı. Siyonist örgütler bu fırsatı iyi değerlendirmişler, Filistin’de

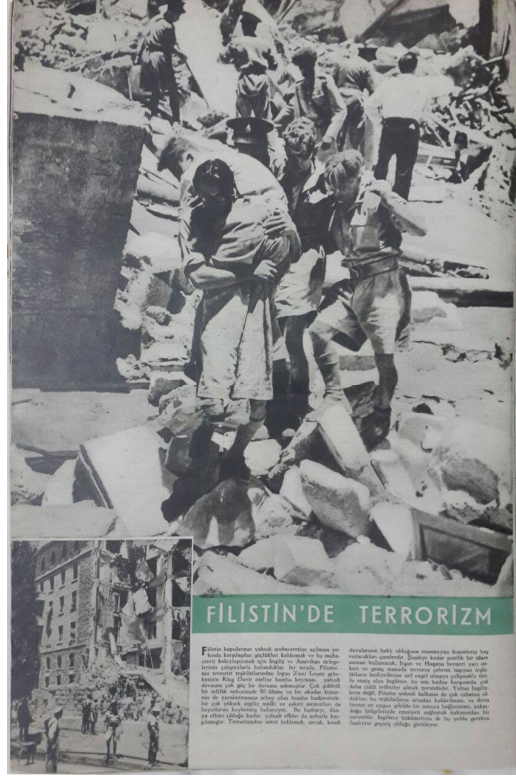
⁶¹⁵ Yahudi sağcı yeraltı hareketidir. 1931’de kurulmuştur. İngiltere’nin Filistin’deki manda yönetimine karşı eylemler gerçekleştirmiştir.

Kaynak: <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/293947/Irgun-Zvai-Leumi>, (29 Mart 2015)

⁶¹⁶ Cephe, Seri: III, Sayı: 15, Kahire, 1946, s. 10

⁶¹⁷ Cephe, Seri: III, Sayı: 15, Kahire, 1946, s. 2.

Yahudi nüfusunu artırmak için zulümleri istismar etmişler ve söz konusu göçleri organize etmişlerdi.⁶¹⁸ Aynı örgütler, İngilizlerin engellemelerini bahane ederek terör saldırılarında bulunmaktan çekinmemişlerdir.

Fotoğraf 99 (Soldaki): İrgun'un Filistin-Amman Arasında Sabotajla Attığı Köprü, Fotoğraf 100: (Sağdaki) İrgun'un King David Oteli Saldırısı

Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 15, Kahire, 1946, s. 10.

Bu soruna yönelik Londra'da yapılması planlanan Filistin Konferansı, 1946'nın Ekim ayında gerçekleştirilmiştir. (Fotoğraf 101) Konferansa Yahudi delegeler katılmamış, görüşmeler Arap-İngiliz heyetleri arasında gerçekleştirilmiştir. Cephe, bu gelişmeyi duyururken Yahudileri dışlayan bir dil kullanmaktadır. "... Siyonizm teşkilatının ileri sürdüğü tezler, memleket içinde terörist şebekelerinin ve teşkilatlarının çıkardıkları vakalar, gerek Arap halkı, gerekse Büyük Britanya'yı çok kaygılandırmaktadır."⁶¹⁹ Konferansta İngiltere'nin ileri sürdüğü çözüm önerisine⁶²⁰ Arapların da benzer bir yaklaşım ortaya koydukları belirtilmektedir.

⁶¹⁸ Türkkaya Ataöv, 2. *Dünya Savaşı*, İleri Yayınları, İstanbul, 2008, s. 158-162.

⁶¹⁹ Cephe, Seri: III, Sayı: 18, Kahire, 1946, s. 5.

⁶²⁰ İngiliz çözüm önerisi, iç işlerinde serbest birer Yahudi ve Arap bölgeleri kurulmasına ve merkezi hükümetin Kudüs'te yer almasına dayanmaktadır.

Fotoğraf 101: Londra’da Filistin Konferansı, Kaynak: Cephe, Seri: III, Sayı: 18, Kahire, 1946, s. 5.

Londra Konferansı devam ederken İngiltere Filistin’deki sivil İngiliz ailelerini tahliyeleye başlayacaktır.⁶²¹ Sonrasında ise konferanstan bir sonuç alamayacak ve konuyu Birleşmiş Milletlere götürmeye karar verecektir. Cephe, bu kararlar İngiltere’nin maksadını şöyle izah etmektedir: “Esasen, şimdi tek amacı, tahammül edilemez bir yük haline gelen Filistin mandaterliğinden kurtulabilmektir.”⁶²² İngiltere, kendisi için içinden çıkılmaz bir hal alan Filistin sorununu böylece ABD’ye havale etmiştir.

Cephe, 1947 Nisan ayında yayınlanan 7. sayıda okurlarına derginin Kahire’deki yayın hayatının sona erdiğini ve bu tarihten sonra Londra’da yayınlanmaya devam edeceğini duyuruyor. Ancak bu sayı Türkiye’de dağıtılan son dergidir. Bu tarihten itibaren Cephe Türkiye’de dağıtılmamıştır.

⁶²¹ Cephe, Seri: IV, Sayı: 4, Kahire, 1947, s. 3.

⁶²² Cephe, Seri: IV, Sayı: 5, Kahire, 1947, s. 2.

SONUÇ

Cephe Dergisi, İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz basılı propagandasının Türk halkına ulaşmasında en kapsamlı araç olarak değerlendirilebilir. Derginin yayınlanmasındaki öncelikli amaç İngiltere'nin savaşa ilişkin tezlerini Türk halkına ulaştırmaktır. Derginin yayınlanması, savaşın çok öncesinden beri Türkiye'de her alanda hâkimiyeti bulunan görünür Alman propagandasının karşılıksız bırakılmaması için gerekli görülmüştür.

Derginin yayın hayatına başladığı 1943 yılı başı, Müttefik galibiyetlerinin ve Türkiye'ye karşı savaşa katılması yönündeki baskıların arttığı dönemdir. Bu açıdan İngiltere ve Müttefikler, okur-yazar Türk halkına ve özellikle de yönetici elit zümreye yönelik propaganda çalışmasını Cephe üzerinden de yapma gereği duymuşlardır. Tüm kesimlere hitap etmesi bağlamında rakibi *Signal* gibi Cephe de çok çeşitli bir içeriğe sahiptir. Bu açıdan içerik sıralaması güncel olaylardan başlamakta, müttefiklerin ilerlemeleri ve başarılarıyla devam etmekte, spor, sanat, eğitim, kültür ve moda haberleriyle son bulmaktadır.

Araştırma sırasında dergi üç ana kısımda incelendi: Savaşın dönüm noktası olan 1943 dönemi, Müttefik zaferinin ufukta görüldüğü 1945 ve son olarak Müttefik galibiyetlerinin ve üstünlüğünün anlatıldığı 1946 ve 1947 dönemidir. Bu üç ana başlık altında derginin içeriğinden çıkarılabilecek mesajlar belli başlıklar altında toplandı. Bu noktada bazı propaganda içeriklerinin tekrar ederek her üç dönemde de yer aldığı görüldü. Bu durum okuyucu açısından da bir *dejavu*⁶²³ etkisi yaratmış olabilir. Ancak araştırmanın analiz derinliğini detaylandırmak ve çeşitlendirmek adına böyle bir yöntem kasten oluşturuldu. Maksat değişen şartlara göre derginin dilindeki değişimin tespitiydi. Bilindiği üzere 1943, savaşın en kritik yılı 1942'nin son döneminden hemen sonrasına denk gelmekteydi ve henüz Nazi tehdidi, ne Müttefikler için, ne de Türkiye için geçmişti. Öyle ki bundan sonraki dönemde artan baskılar sebebiyle Türk hükümeti Türkçe yayın yapan ve dışarda basılarak Türkiye'ye getirilen yabancı yayınlara yasak koymuştu. Fakat 1945'in başından itibaren gerek Türkiye, gerekse Müttefikler açısından en azından Nazi tehdidi çoktan ortadan kalkmıştı. Ancak söz konusu dönemle birlikte gerek savaşın seyri, gerekse

---

⁶²³ Dejavu; “bir yeri daha önce görmüş olma veya bir olayı daha önce yaşamış olma duygusu”dur. Kaynak: <http://www.tdk.gov.tr/>, (19 Mayıs 2015)

dünya siyasi tarihine paralel olarak dergide yeni bir düşmanın ilanı göze çarpmaktaydı. Bu düşman savaşın belirsizliğinde ötelenen, siyasal-ekonomik yapısıyla liberal Batıdan farklılaşan “SSCB” idi. Savaşın kazanılmasını takip eden bölümlerde de (1945 ve 1946-1947) SSCB’nin yeni düşman olarak tanımlanmasına yer verildiği tespit edildi. SSCB savaş sonrasında kurulacak olan adil sistemin önünde bir engel olarak resmedilmiştir. Ayrıca SSCB’nin Türk Boğazları ve doğu illerinde hak taleplerine karşı Türkiye’nin desteklendiği belirtilerek Sovyetlerin yayılma alanlarının sınırları çizilmiştir.

SSCB’nin ötekileştirilmesi dergiye öylesine hâkimdi ki Rusların Stalingrad’daki savaşın kaderini değiştiren savunmasıyla Kuzey Afrika’daki Müttefiklerin El-Alameyn galibiyeti dergi tarafından bir tutuldu. Rusların İngiltere ile birlikte Ortadoğu ve Kafkaslarda yaklaşan Nazi tehlikesine karşı İran’ı ortaklaşa işgal etmeleri ve Suriye ve Irak’taki Nazi yanlısı yönetim değişimlerine müdahale etmeleri oyunun bu bölgede Müttefik lehine gelişmesini sağlaması anlamında Rusların kilit rolünü göstermekte yeterlidir. Kuzey Afrika üzerinden Mısır ve Ortadoğu kaybedilse savaş Ortadoğu’da bitecek, İngilizler Britanya Adalarına çekileceklerdi. Ancak Rusya kaybedilirse Avrupa’nın doğuya bakan cephesinin ardı Çin’e kadar açık olacak, Türkiye kendiliğinden düşecek, Mısır ve Ortadoğu’ya hâkim olmak Naziler için çok daha kolay olacaktı.

Buna ek olarak her üç dönemin incelenmesi sonucunda bölümler arası benzerliklere, farklılıklara ve varlığını sürdüren içeriğin dilinde üslup açısından değişimlere rastlandı. Örneğin Müttefik galibiyetinin kesinleştiği 1945 yılında Nazi yenilgisiyle ve Nazi figürleriyle dalga geçen karikatürlere rastlanmıştır. Bu manada 1943 yılının Mihvere yönelik kısmen daha seviyeli dilinin yanında, galibiyetin kesinleştiği dönemde Mihver ile alayı konu alan içeriklere yer verilmesi propagandanın kendi başına, arkasında bir kuvvet olmadan pek bir anlam ifade etmediğinin göstergesiydi. Aynı durum Stalingrad hezimetine kadarki dönemde Naziler için de geçerliydi. Almanya’nın cephelerde güçlü olduğu dönemde propagandası da ses getiriyordu.

Müttefik galibiyetinin kesinleştiği dönemde içeriğe dâhil olan bir diğer propaganda tekniği ise düşmanı şeytanileştirmeydi. Bu yöntem her iki dönemde de

(1945 ve 1946-1947) Almanlara ve Japonlara karşı dergide uygulandı. Sadece Nazi yönetimini değil, Alman ulusunu da insandan aşağı gören betimlemeler savaşın Nazi teslimiyle sonuçlanması sonrasında esir kamplarından dehşet fotoğraflarıyla içerikte desteklendi. Bu yöntem, kayıtsız şartsız teslimin gereği idi ve düşman devletin ideolojik olarak varlığını sürdürmesinin yaratacağı geleceğe yönelik potansiyel tehlikenin okura yansıtılmasıydı. Alman galibiyetinin hemen ardından hedef gösterilen Japonya için de benzer yöntem dergi tarafından uygulandı. Ardından Japonların atom bombasının dehşetiyle teslim olmasının yaratacağı olumsuz algıyı kırmak için Japonya'nın eğitimiyle, kültürüyle, devlet yapısıyla, iktisadi sistemiyle insanlık için tehlike olan bir devlet olduğu propagandası tekrar içerikte işlendi. Atom bombasının yarattığı dehşet ve yıkımın suçu bu ulusun üzerine atılması için okurdaki Japon algısının şeytanla eşdeğer olması gerekliydi. Bu bağlamda Müttefik galibiyetleri, insanlıktan aşağı bu ideolojileri ve devletleri (Almanya, Japonya) medenileştirmek, Batılı değerlere yaklaştırmak amacıyla gerçekleştirildiği dergi tarafından ifade edilmiştir. Tüm bu eylemlerin hukuk adına yapıldığı imajı da savaş suçlularının yargılandığı mahkemeler, verilen cezalar, hakkaniyeti kanıtlamak adına gerçekleşen beraatlar paylaşılarak yapılmıştır. Bilinçaltına verilen mesaj şuydu: Müttefik zaferini hukuk takip eder, ancak bu sapkınlığa sahip Mihver ülkelerinin galibiyetinin sonuçlarını varın siz düşünün.

Ayrıca içeriğe farklı dönemlerde devamlı yansıyan konu ise Türkiye'ydi. Bu açıdan temel prensip Türkiye'nin İngiltere ve Batılı Müttefiklerle dostluğunun ön plana çıkarılması ve Türkiye'nin modern, demokrat ve Batılı bir ülke olduğunun altının çizilmesi idi. Bu noktada Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti yanlı tarih yazımı kapsamında ayrıştırılmış ve Cumhuriyet ideolojisinin söylemine paralel bir dil geliştirilmiştir. Ayrıca Cumhuriyetin Türkiye'yi yeniden inşa ettiği düşüncesi dergi tarafından benimsendiği görülmektedir. Zaten İngiliz propaganda mekanizması Türkiye'de varlığını sürdürmek için sempatik olmayı ihmal etmemeliydi. Ayrıca Türkiye ile İngiltere arasında gerçekleşen temaslar, Müttefik cephelerine Türk askeri yetkililerince yapılan ziyaretler, İngiltere'den Türkiye'ye gönderilen savaş malzemesi haberleri dergide geniş yer tuttuğu gözlemlendi.

Farklı dönemlerin içeriğine benzer bir üslupla yansıyan bir diğer konu da BM'nin yüceltilmesiydi. BM, savaşın ardından kurulacak barış düzeninin garantörü

olarak tanımlanmış ve Atlantik Beyannamesinden itibaren BM'nin rolü devamlı olarak işlenmiştir.

Değişen şartlara rağmen (teslimiyet ve barış anlaşmaları imzalanması), Mihverin şeytanileştirilmesi ve bu bağlamda galibiyetlerin meşrulaştırılması, SSCB'nin düşman olarak devamlı okura yansıtılması, Türkiye'nin Batılı, modern bir ülke olarak sürekli ele alınması propaganda da tekrar ilkesinin dergiye yansımasydı. İstenen bir sonucu elde etmek için ortaya atılan tezlerin belirli veya belirsiz aralıklarla tekrarı hafızada kalıcı olmanın önkoşuludur.

Topyekûn savaşın bir diğer unsuru olan kadın da dergide yer almıştır. Kadının tek yönlü tasvir edilmemiştir. Moda bölümlerinde ve ilgili diğer kısımlarda kadınlara ilişkin güncel hayatı yansıtan içeriklere yer verilmiştir. İngiliz kadını ve Müttefik ülkelerin kadınları ülkenin savunması için görevden kaçmayan, özgür ve çalışkan resmedilirken, Mihverin kadınları köle, ruhsuz ve acımasız olarak tasvir edilmiştir.

Bunun yanında savaş sırasında müttefiklerin her açıdan üstünlüğünü gösteren haberlere yer verilmiştir. İngiltere'nin sömürgeleriyle arasında olan yakın ekonomik ve siyasi bağın savaşa olan katkısı işlenmiştir. Böylece Mihverin sömürgeci yanı öne çıkarılırken, Müttefikler barış yanlısı, özgürleştirici olarak tanımlandı. Savaşın kazanılmasında halkların cephede gösterdiği gayret yerine, Müttefik ülkelerin bilimsel ilerlemeleri ön plana çıkarılmıştır.

Son olarak savaşın bitmesiyle İngiliz propagandasının kültürü, ticareti ön plana çıkaran yaklaşımının dergiye yansıdığı görülmüştür. İngiliz dilinin öğretilmesine, kültürünün tanıtılmasına, ticaret imkânlarının aktarılmasına yönelik haberlere dergide ağırlıklı olarak yer verilmiştir.

Sonuç olarak Cephe Dergisi, aslında savaşın Müttefiklerce kazanılacağından anlaşıldığı andan itibaren İngiltere'nin bölgedeki statükosunu ve Türkiye'deki pozisyonunu sağlamlaştırmak, Ortadoğu ile İngiltere'nin muhtemel rakibi SSCB arasında tampon olan ülkenin kamuoyunu ve siyasetini İngiltere'nin yanına çekmek amacıyla yayınlanmıştır. Bu açıdan her ne kadar "Truman Doktrini" ile bölgedeki Batı bayraktarlığı ABD'nin eline geçse de İngiltere ABD'nin bölgedeki kılavuz kaptanıdır. Ancak ne gariptir ki Cephe'nin son sayısı Nisan 1947'de Türkiye'de dağıtılmıştır. "Truman Doktrini" ise aynı yılın Mart ayında ilan edilmiş, Mayıs

1947’de de Amerikan Kongresi tarafından kabul edilmiştir. Zaten İngiltere o dönemde ABD’ye artık Türkiye’ye sürdürdüğü yardımlara devam edemeyeceğini ve bu işi ABD’nin sürdürmesi gerektiğini bildirmişti.⁶²⁴ Böylece artık Mısır’da basılıp Türkiye’de dağıtılması gereken bir İngiliz dergisine gerek kalmamıştır. ABD’nin öncelik almasıyla şartlar değişmiş, Batılı Müttefiklerin propagandası yeni kitle iletişim araçlarının işe koşulmasıyla yayılmaya devam etmiştir.

---

⁶²⁴ Barış Ertem, “Türkiye ve ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 21, Haziran 2009, ss. 377-397, s. 387-391.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2005) ‘‘Kültür Endüstrisini Yeniden Dnmek’’, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve ev. : E. Mutlu, tpya, İstanbul, 240-249
- Akarcalı, S. (2003) *2. Dünya Savaşı’nda İletişim ve Propaganda*, İmaj Yayıncılık, Ankara
- Arı, T. (2006) *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul
- Aristotle (2007) *On Rhetoric*, İngilizce’ye ev. : G. A. Kennedy, Oxford University Press, New York
- Armağan, A. (1999) ‘‘Siyasal Bir İletişim Türü Olarak Propaganda’’ *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, 1999, 417-426
- Armaoğlu, F. (2012) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Kitabevi, İstanbul
- Armaoğlu, F. (1958) ‘‘İkinci Dünya Harbinde Türkiye’’, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13 Sayı: 2 DOI: 10.1501/SBFder_0000000365 Yayın Tarihi: 139-179
- Artan, E. . (2007) ‘‘Fotoğrafın Sanatsal Değerinin tesinde Kullanım Alanları zerine Bir Tartışma: Bilgi mi, Propaganda mı?’’, *Cogito*, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 52, 88-100
- Atabay, M. (2005) *II. Dünya Savaşı Sırasındaki Türkiye’de Milliyetçilik Akımları*, Kaynak Yayınları, İstanbul
- Ataöv, T. (2008) *2. Dünya Savaşı*, İleri Yayınları, İstanbul
- Atiker, E. (1998) *Modernizm ve Kitle Toplumu*, Vadi Yayınları, Ankara
- Avar, S. (2003) ‘‘Birinci Dünya Savaşı’nda İngiliz Propaganda Beyannamelerinde İttihat ve Terakki Partisi aleyhtarlığı Ve Alman Dmanlığı’’, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2003, ss. 93-110
- Avar, S. (2004) *Birinci Dünya Savaşı’nda İngiliz Propagandası*, Kim Yayınları, Ankara, 2004
- Aydemir, . S. (2013) *İkinci Adam*, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul

Aydın, İ. S. ve Pehlivan, A. (2010) “Türkçe Öğretmeni Adaylarının “Öğretmen” ve “Öğrenci” Kavramlarına İlişkin Kullandıkları Metaforlar”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/3 Summer, ss. 818-842

Aydın, M. (2011) “İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye 1939-1945”, Baskın Oran (Ed) *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul

Ayhan, A. (2007) *Propaganda Nedir?*, Literatürk, İstanbul

Ayhan, A. (2012) “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2012/1, 41-55

Aziz, A. (2014) *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınları, Ankara

Balcı, A. (2013) *Türkiye Dış Politikası*, Etkileşim Yayınları, İstanbul

Balkanlı, R. (1962) *Mukayeseli Basın ve Propaganda*, Ankara

Baudrillard, J. (2013) “Yokoluş Sanatı”, *Fotoğraf Neyi Anlatır*, Der. : C. Aydemir, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2013,99-103

Bazin, A. (2013) “Fotoğraf Görüntüsünün Varlıkbilimi”, *Fotoğraf Neyi Anlatır*, Der. : C. Aydemir, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 35-42

Becker, H. (1949) “The Nature and Consequences of Black Propaganda”, *American Sociological Review*, Vol. 14, No. 2, pp. 221-235

Bektaş, A. (2002) *Siyasal Propaganda*, Bağlam Yayınları, Ankara

Bernays, E. L. (1928) *Propaganda*, Horace Liveright, New York

Biletska, Y., Şahin, C., ve Şükür, İ. (2014) “Kolektif Hafıza ve Milli Kimlik Bağlamında Türkiye’de Resmi Tarih Yazıcılığı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 94-116

Bilsel, C. (1947) “The Turkish Straits in the Light of Recent Turkish-Soviet Russian Correspondence”, *The American Journal of International Law*, Vol.: 41, Nu.: 4, 1947, pp. 727-747

Brande, W.T. (Ed.), (1843) *A Dictionary of Science, Literature and Art*, Harper&Brothers, New York

Brown, J.A.C. (2012) *Beyin Yıkama*, Çev. : B. Tanç, Boğaziçi Yayınları, İstanbul

Buchanan, W. ve Cantril, H.(2010) “Ulusların Stereotipleri”, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Çev., Ed.: Ü. Oskay, İstanbul, Der Yayınları, Yayın No:94, 305-327

Cephe, Seri: I, Sayı: 1, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 2, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 3, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 4, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 5, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 6, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 7, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 8, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 9, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 10, Kahire, 1943

Cephe, Seri: I, Sayı: 11, Kahire, 1943

Cephe, Seri: II, Sayı: 1, Kahire, 1945

Cephe, Seri: II, Sayı: 2, Kahire, 1945

Cephe, Seri: II, Sayı: 3, Kahire, 1945

Cephe, Seri: II, Sayı: 4, Kahire, 1945

Cephe, Seri: II, Sayı: 5, Kahire, 1945

Cephe, Seri: II, Sayı: 6, Kahire, 1945

Cephe, Seri: II, Sayı: 7, Kahire, 1945

Cephe, Seri: II, Sayı: 8, Kahire, 1945

Cephe, Seri: II, Sayı: 9, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 10, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 11, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 12, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 13, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 14, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 15, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 16, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 17, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 18, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 19, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 20, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 21, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 22, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 23, Kahire, 1945
Cephe, Seri: II, Sayı: 24, Kahire, 1945
Cephe, Seri: III, Sayı: 1, Kahire, 1946
Cephe, Seri: III, Sayı: 2, Kahire, 1946
Cephe, Seri: III, Sayı: 3, Kahire, 1946
Cephe, Seri: III, Sayı: 4, Kahire, 1946
Cephe, Seri: III, Sayı: 5, Kahire, 1946
Cephe, Seri: III, Sayı: 6, Kahire, 1946
Cephe, Seri: III, Sayı: 7, Kahire, 1946
Cephe, Seri: III, Sayı: 8, Kahire, 1946
Cephe, Seri: III, Sayı: 9, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 11, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 12, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 13, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 14, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 15, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 16, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 17, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 18, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 19, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 20, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 21, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 22, Kahire, 1946

Cephe, Seri: III, Sayı: 23, Kahire, 1946

Cephe, Seri: IV, Sayı: 1, Kahire, 1947

Cephe, Seri: IV, Sayı: 2, Kahire, 1947

Cephe, Seri: IV, Sayı: 3, Kahire, 1947

Cephe, Seri: IV, Sayı: 4, Kahire, 1947

Cephe, Seri: IV, Sayı: 5, Kahire, 1947

Cephe, Seri: IV, Sayı: 6, Kahire, 1947

Cephe, Seri: IV, Sayı: 7, Kahire, 1947

Chaffe, S. H. ve Berger, C. R. (2005) “İletişim Bilimci Ne Yapar”, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 42-74

Chomsky, N. (2003) “Propaganda ve Kamusal Aklın Kontrolü”, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı*, Ed.: Robert W. McChesney, Ellen Meiksins Wood ve John Bellamy Foster,; Çev. : N. S. Çingir, E. Baltacı, Ö. Yalçın, Epos Yayınları, Ankara, 209-222

- Chomsky, N. (2013) *Medya Denetimi*, Çev.: E. Baki, Everest Yayınlar, İstanbul
- Chomsky, N. ve Barsamian, D. (2014) *Propaganda ve Toplumsal Zihin*, Çev. : Z. Atam, İthaki Yayınları, İstanbul
- Chomsky, N. (2014) “‘Ana-akım Medyayı Ana-akım Medya Yapan Nedir?’”, Çev. : T. Doğan, <http://bgst.org/dusunce-gundem/ana-akim-medyayi-ana-akim-medyaya-yapan-nedir-z-medya-enstitusunde-yapilan-konusma>, (20 Kasım 2014)
- Clark, T. (2011) *Sanat ve Propaganda*, Çev.: E. Hoşsucu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Clausewitz, C. V. (2007) *On war*, Translated by Michael Howard and Peter Paret, Abridged with an Introduction and Notes by Betarice Heuser, Oxford University Press, New York
- Connerton, P. (1999) *Toplumlar Nasıl Anımsar?* Çev. : A. Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Conserva, H. T. (2003) *Propaganda Techniques*, 1st Books
- Cull, N. J., Culbert, D. ve Welch, D. (2003) *Propaganda And Mass Perusasion*, ABC CLIO, California
- Curtis, M. (1998) “‘Introduction’”, Walter Lippmann, *Public Opinion*, Transaction Publishers, New Jersey
- Deringil, S. (1982) “‘The Preservation of Turkey's Neutrality during the Second World War: 1940’”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 18, No. 1, pp. 30-52
- Deringil, S. (2012) *Denge Oyunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Dinçkol, B. (2006) “‘Yönetilenlerin “Öz” Yönetimi – Kamuoyu’”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:5 Sayı:10 Güz 2006/2 s.49-66
- Disinformation* (Tarih Belirtilmemiş)
<http://www.assassinationscience.com/disinformation.html>. (12 Aralık 2014).
- Doğaner, Y. (2012) “‘İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Nazi Propagandası (Emniyet Genel Müdürlüğü Raporlarına Göre)’”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2012 Güz (17), 65-81

- Domenach, J. M. (1995) *Politika ve Propaganda*, Çev.: T. Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul
- Doob, L. W. (1968) “Goebbels’in Propaganda İlkeleri”, Çev. :Ü. Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23 Sayı: 3, ss. 337-366
- Dora, S. (2003) *Büyüyen Fotoğraf Küçülen Sosyoloji*, Babil Yayınları, İstanbul
- Dupont, E. P. (1968) *Gizli Belgeler: Almanya Dışişleri Bakanlığı Arşivinden Almanya’nın Türkiye Politikası*, Çev. : M. Sencer, May Yayınları, İstanbul
- Dünyayı Değiştiren Yıl: 1945 Belgeseli
- Edelstein, A. (1997) *Total Propaganda*, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey
- Ellul, J. (1973) *Propaganda: The Formation of Man’a Attitudes*, Vintage Books, New York
- Ellul, J. (2003) *Teknoloji Toplumu*, Çev. : M. Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2010) *Öteki Kuram*, Pozitif Matbaacılık, Ankara
- Ertem, B. (2009) “Türkiye ve ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 21, Haziran 2009, ss. 377-397
- Ertürk, S. (2004) *İkinci Dünya Savaşında Yer altında Savaş*, Berikan, Ankara
- Fellows, E. W. (1959) “Propaganda: History of A word”, *American Speech*, Vol. 34, No. 3 (Oct., 1959), pp. 182-189
- Finch, L. (2002) “Psikolojik Propaganda: Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Fikirlerin Fikirlerle Savaşı”, Çev. : R. Gün, *Avrasya Dosyası: İstihbarat Özel*, Yaz 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 80-99
- Forester, J. (2005) “Habermas’ın İletişim Toplumu Kuramı”, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 285-287
- Freud, S. (2012) *Kitle Psikolojisi*, Çev. : K. Şipal, Cem Yayınevi
- Freund, G. (2008) *Fotoğraf ve Toplum*, Çev. : Ş. Demirkol, Sel Yayıncılık, İstanbul

Fromkin, D. (1993) *Barışa Son Veren Barış*, Çev. : M. Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul

Geçikli, F. (1999) “Geçmişten Günümüze Propaganda Kavramı”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, Sayı: 9, Yıl:1999, ss. 265-276

Glasneck, J. (Tarih Belirtilmemiş) *Türkiye’de Faşist Alman Propagandası*, Çev.: O. Gelen, Onur Yayınları, Ankara

Giddens, A. (2008) *Sosyoloji*, Çev. : H. Özel, a. Sönmez, Z. Mercan, İ. Yılmaz, E. Rızvanoğlu, M. A. Sarı, Ş. P. Güzel, M. Özcan, Kırmızı Yayınları, İstanbul

Gerbner, G. (2005) “Kitle İletişim Araçları ve İletişim Kuramı”, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 75-100

Gönlübol, M. (1978) *Uluslararası Politika*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Yayın No.: 420, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara

Grant, M (1999) “Towards a Central Office of Information: Continuity and Change in British Government Information Policy, 1939-51”, *Journal of Contemporary History*, Vol. 34, No. 1, pp. 49-67

Griffin, R. “Staging the Nation’s Rebirth: The Politics and Aesthetics of Performance in the Context of Fascist Studies”,
<http://www.libraryofsocialscience.com/ideologies/docs/staging-the-nations-rebirth/index.html>, (15 Mart 2015)

Gürel, N. (2011) “Kişilik Psikolojisi, Önyargının Psikolojisi Ve Kamuoyu: Gordon Allport Ve Walter Lippmann’ın Görüşleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, 2(2) DOI: 10.1501/sbeder_00000000036, 101-134

Hall, S. (2005) “Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Post Yapısalcı Tartışmalar”, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 359-384

Hart, L. (2000) *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cilt I, Çev. : K. Bağrıaçık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Hart, L. (2000) *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cilt II, Çev. : K. Bağrıaçık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Hart, M. H.(1993) *The 100 A Ranking Of The Most Influential Persons In History*, Carol Publishing Group, New York

Hartley, E. L., Hartley, R. E. ve Hart, C., (2010) ‘‘Tutumlar ve Kanaatler’’, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Çev. ve Ed.: Ü. Oskay, İstanbul, Der Yayınları, Yayın No: 94, 3-55

Herman, E. S. (2003) ‘‘Propaganda Modeline Dönüş’’, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı*, Ed.: Robert W. McChesney, Ellen Meiksins Wood ve John Bellamy Foster,; Çev. : N. S. Çingir, E. Baltacı, Ö. Yalçın, Epos Yayınları, Ankara, 223-229

Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2012) Noam Chomsky, *Rızanın İmalatı*, Bgst Yayınları, İstanbul

Heywood, A. (2011) *Küresel Siyaset*, Çev. : N. Uslu, H. Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2011

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54233c14021c99.11450879. (24 Eylül 2014).

<http://www.tdk.gov.tr/dejavu>, (19 Mayıs 2015)

<http://www.nationalarchives.gov.uk/theartofwar/inf3.htm> .(21 Ekim 2014).

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Analoji>. (30 Aralık 2014).

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028. (1 Ocak 2015).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54a98d22b5bb04.97900378. (20 Kasım 2014).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54ac688152a7c0.41418267. (1 Ocak 2015).

http://en.wikipedia.org/wiki/Propaganda_techniques. (1 Ocak 2015).

<http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/tarihce>. (25 Ocak 2015).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5500a9cf4c0e71.47702451. (11 Mart 2015).

<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/293947/Irgun-Zvai-Leumi>. (29 Mart 2015).

http://www.usemb-ankara.org.tr/About_America_Government/federal.htm. (7 Nisan 2015).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mefk%C3%BBre&uid=35174&guid=TDK.GTS.55258acf3421c5.98065942, (8 Nisan 2015)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AKS%C3%9CLAMEL. (13 Nisan 2015).

<http://www.alliancefr.org/en/who-are-we>. (22 Nisan 2015).

<https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan>. (24 Kasım 2014).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Adana_Görüşmesi. (28 Aralık 2014).

Hugessen, S. H. K. (1949) *Diplomat In Peace And War*, John Murray, London

İnglis, F. (2005) ‘‘Frankfurt Okulu’’, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 221-226

İnceoğlu, M. (1985) *Güdüleme Yöntemleri*, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları, Ankara

Jacobsen, H. A. (1989) *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, Çev. : İ. Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara

Jeanneney, *Medya Tarihi*, 1998. [Aktaran: Kuruoğlu, H. (2006) *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Nobel Yayınları, Ankara.]

Jowett, G. S. ve O'Donnell, V. (2012) *Propaganda and Persuasion*, Sage Publications, California

Kapani, M. (2012) *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara

Kayabalı İ. ve Arslanoğlu, C. (1987) *Propagandanın Sosyo-Psikolojik Temelleri*, Filiz Matbaası, Ankara

Kissinger, H. (2012) *Diplomasi*, Çev.: İ. H. Kurt, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Kipöz, Ş. (1995) “Propagandanın Tanımı”, *Düşünceler*, Özel Sayı I, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, Yıl: 9, 1995, ss.1-16

Klapper, J. T. (2010) “Değişik Haberleşme Araçlarının Karşılaştırmalı Etkileri”, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Çev. ve Ed.: Ü. Oskay, İstanbul, Der Yayınları, Yayın No:94, 189-210

Koç, M. (2006) “Sosyal Güvenlik ve Beveridge Raporu”, *Mali Çözüm*, Yıl: 2006, Sayı: 76, 90-100

Koçak, C. (2012) *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul

Koçak, C. (2012) *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul

Koçak, C. (1995) “Milli Şef Döneminde Yönetim ve Basın Hayatı”, *Kebikeç*, Sayı: 2, 1995, ss. 149- 160

Köseoğlu, Y. ve Al, H. (2013) “Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 3, Yıl/Year, 103-125

Kuruoğlu, H.(2006) *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Nobel Yayınları, Ankara

Labin, S. (1972) *Komünist Propaganda Taktikleri*, Altınok Matbaası, Ankara

Lang, K. (2005) “İletişim Araştırmaları: Kökenleri ve Gelişmesi”, *Kitle İletişim Kuramları*, Der. ve Çev. : E. Mutlu, Ütopya, İstanbul, 27-41

Lasswell, H. D. (1927) “The Theory Of Political Propaganda”, *The American Political Science Review*, Vol. 21, No. 3 (Aug., 1927), pp. 627-631

Le Bon, G. (1997) *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, İstanbul

Le Bon, G. (2002) *The Crowd A Study os Popular Mind*, Dover Publications, New York

Leighton, A. H. ve Opler, M. E. (2010), ‘‘Japonya’ya Karşı Psikolojik Savaşta Psikiyatri ve Uygulamalı Antropoloji’’, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, Çev., Ed.: Ü. Oskay, İstanbul, Der Yayınları, Yayın No:94, 281-303

Lerner, D. (1951), ‘‘Effective Propaganda: Conditions and Evaluation’’, *Propaganda in War and Crisis*, Ed.: Daniel Lerner, Gregory W. Stewart, New York, 344-354

Lind, W.S. ve diğerleri. (1989, Ekim) ‘‘The Changing Face of War: Into the Fourth Generation.’’ *Marine Corps Gazette*, 22-26

Lippmann, W. (1998) *Public Opinion*, Transaction Publishers, New Jersey

Ludendorff, (Tarih Belirtilmemiş), *Harp Hatıralarım*. [Ertürk, S. (2004) *İkinci Dünya Savaşında Yer altında Savaş*, Berikan, Ankara.]

Manning, M. J. (2004) *Historical Dictionary of American Propaganda*, Greenwood Press, Connecticut

Marshall, G. (2005) *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. : O. Akınbay ve D. Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara

Mayer, S. L. (Ed.), (1979) *Signal Years of Retreat 1943-1944*, The Hamlyn Publishing Group Limited, London

Mc Carthy, J. (2001) ‘‘I. Dünya Savaşı’nda İngiliz Propagandası ve Bryce Raporu’’, *Osmanlıdan Günümüze Ermeni Sorunu*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 21-39

McChesney, R. W. (2003) ‘‘Küresel İletişimin Politik Ekonomisi’’, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı*, Ed.: Robert W. McChesney, Ellen Meiksins Wood ve John Bellamy Foster,: Çev. : N. S. Çınga, E. Baltacı, Ö. Yalçın, Epos Yayınları, Ankara, 7-38

Megret, M. (1972) *Psikolojik Savaş*, Çev.: S. Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul

Metinsoy, M. (2007) *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye*, Homer Kitabevi, İstanbul

- Meyer, T. (2014) *Medya Demokrasisi*, Çev. : A. Fethi, Köprü Kitapları, İstanbul
- Okay, V. (1957) *Modern Propaganda*, Okay Yayınevi, İstanbul
- Oral, M. (2013) ‘‘Fotoğraf ve Toplumsal Değişme’’, *Fotoğraf Neyi Anlatır*, Der. : C. Aydemir, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 81-96
- Oran, B. (Ed) (2011) *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul
- Oran, B. (1969) ‘‘İkinci Dünya Savaşında Türkiye’de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar’’, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 3, 1969, ss. 227-275
- Oskay, Ü. (1995) ‘‘Giriş’’ Jean- Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, Çev. : T. Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul
- Oskay, Ü.(1997) *İletişimin ABC’si*, İstanbul, Der Yayınları, Yayın No: 213
- Ökten, A. İ. (2010) ‘‘Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Fotoğraf-2’’, <http://www.arsivfotoritim.com/yazi/ali-ihsan-okten-bir-siyasal-propaganda-araci-olarak-fotograf-2/> (19 Kasım 2014)
- Önder, Z. (2010) *II. Dünya Savaşı’nda Türkiye*, Çev.: L. Uslu, Bilgi Yayınevi, İstanbul
- Özdoğan, G. G. (2006) *Turan’dan Bozkurt’a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Özdoğan, G. G. (2004) ‘‘II. Dünya Savaşı Yıllarındaki Türk-Alman İlişkilerinde İç ve Dış Politika Aracı Olarak Pan-Türkizm’’ *Türk Dış Politikasının Analizi*, Ed.: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, ss. 130-147
- Özsoy, O. (1998) *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, Alfa, İstanbul
- Özdoğan, C. (1995) ‘‘Siyasal Sistemlerde Propaganda’’, *Düşünceler*, Yıl: 9, Özel Sayı I, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, 97-116
- Özkök, E. (1981) ‘‘Propaganda ve İletişim’’, *İletişim*, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu, Yayın No: 2, 1981/1, 135-162

- Özkök, E. (1985) *Kitlelerin Çözülüşü*, Tan Kitap, Ankara
- Özyüksel, M. (2007) *Feodalite ve Osmanlı Toplumu*, Derin Yayınları, İstanbul
- Parker, R.A.C. (2009) *II. Dünya Savaşı*, Dost Kitabevi, Ankara
- Parsa, A.F. (2014) “Göstergenin Gücü / Gücün Göstergesi: İmge Reklam Bildirilerinde Göstergebilimsel Yaklaşımla Durağan İmgeleri Çözümlemek”, http://akademik.maltepe.edu.tr/~osmanurper/rek.img.anlz/4ALEV_F_PARSA.pdf, (20 Aralık 2014)
- Postman, N. (2014) *Televizyon: Öldüren Eğlence*, Çev. : O. Akınbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Pratkanis, A. ve Aronson, E. (2008) *Propaganda Çağı*, Çev. : N. Haliloğlu, Paradigma, İstanbul
- Ramonet, I. (2003 Eylül) “Devlet Yalanları”, Çev. : O. Kunal, <http://www.kozmopolit.com/Druck/eylul03/iramonettr.html> (20 Kasım 2014)
- Sadak, N. (1947) “Boğazlar Meselesi Siyaset Sahnesinde Ön Safa Geçiyor Mu?” *Cephe*, Seri: IV, Sayı: 2, Kahire
- Sanders, m. l. (1975) “Wellington House And British Propaganda During The First World War”, *The Historical Journal*, Vol. 18, No. 1 (Mar., 1975) pp. 119-146
- Sander, O. (2013) *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e*, İmge Kitapevi, Ankara
- Sander, O. (2013) *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara
- Sarıman, S. (Tarih Belirtilmemiş) “I. Dünya Savaşı'nda Türk Cephelelerinde Psikolojik Harp”, <http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=292353>, (23 Nisan 2015)
- Seydi, S. (2006) *1939-1945 Zor Yıllar*, Asil Yayın, İstanbul, 2006
- Sosyal Medyanın Arap Baharındaki Rolü* (Tarih Belirtilmemiş) <http://www.dw.de/sosyal-medyan%C4%B1n-arap-bahar%C4%B1ndaki-rol%C3%BC/a-15175703>. (2 Aralık 2014).
- Sönmezoğlu, F. (2012) *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, İstanbul

- Sontag, S. (2008) *Fotoğraf Üzerine*, Çev. :O. Akınbay, Agora Kitaplığı, İstanbul
- Spier, H. (1951), “Psychological Warfare Reconsidered”, *Propaganda in War and Crisis*, Ed. : Daniel Lerner, Gregory W. Stewart, New York, 463-492
- Swingewood, A. (1996) *Kitle Kültürü Efsanesi*, Çev. :A. Kansu, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- Tamkin, N. (2009) *Britain, Turkey and The Soviet Union 1940-45*, Palgrave Macmillan, New York
- Tamur, E. D. (2012) “II. Dünya Savaşı: SOE (Special Operations Executive) ’in İzmir Merkezli Çalışmaları, Toplumsal Tarih, 223, Temmuz 2012, 66-70
- Tarihin Sırları: Hitlerin Peşinde Belgeseli
- Tarhan, N. (2007) *Psikolojik Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Taylor, P. M. (1981) “If War Should Come’: Preparing the Fifth Arm for Total War 1935-1939”, *Journal of Contemporary History*, Vol. 16, No. 1, The Second World War: Part 1, pp. 27-51
- Taylor, P. M. (2003) *Munitions of The Mind*, Manchester University Press, Manchester
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (1973) *Türkiye Dış Politikasında 50. Yıl İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)*, Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2013) *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si*, I. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul
- Tekinalp, Ş. ve Uzun, R. (2013) *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*, Beta, İstanbul
- Tirman, J. (2007) *Dünyayı Sömüren Amerika*, Çev. : F. Doruker Altın Kitaplar, İstanbul
- Tzu, S. (2013) *Savaş Sanatı*, Çev. : T. Ayteş, Sis Yayıncılık, İstanbul

- Ulusoy, O. (2008) *Uluslararası Ceza Mahkemesi, İnsan Hakları Gündemi* Derneği, Etki Matbaacılık, İzmir
- Varlık, A. B. (2013) ‘‘Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım’’, *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (2): 114 – 129
- Vural, M. K. (2008) ‘2II. Dünya Savaşı Türkiye’inde Bir Muhalefet Örneği Olarak ‘‘Tan’’ Gazetesi’’, *ÇTTAD*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), s.s.381-395
- Yaykın, M. (2010) *Fotoğraf İdeolojisi*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul
- Yaylagül, L. (2013) *Kitle İletişim Kuramları*, Dipnot Yayınları, Ankara
- Yıldız, S. (2006) ‘‘Made in Germany’ İmgesi’’ *Bellek, Mekan, İmge*, Multilingual, İstanbul, ss. 112-130
- Qualter, T. H. (1980) ‘‘Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi’’, Çev. : Ü. Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35 Sayı: 1 DOI: 10.1501/SBFder_0000001406, Yayın Tarihi: 1980, 255-307
- Weale, H. (2012) ‘‘Father of the Welfare State’’, *LSE Connect*, Winter 2012, 21-22
- Weisband, E. (1974) *2. Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış Politikası*, Çev. : M. A. Kayabal, Milliyet Yayınları
- Willcox, D. R. (2005) *Propaganda, The Press and Conflict*, Taylor & Francis e-Library

ÖZET

II. Dünya Savaşı, belirli bir zaman diliminde milyonlarca insanın ölümüne sebep olduğu için en son küresel felakettir. Türkiye, I. Dünya Savaşı'ndan farklı olarak, bu savaşta yer almamıştır. Türkiye, savaş dışı olmasına rağmen, savaşın zihinsel cephesi olan propagandanın çarpışma alanına dönmüştür. Müttefik ve mihver ülkeleri savaş sırasında Türkiye'de aşırı bir şekilde propaganda faaliyetleri yürütmüşlerdir. Her iki taraf da Türk insanını ve özellikle Türk elit bürokrasisini Türkiye'nin tarafsızlığını bozması için etkilemeye çalışmıştır.

Bu noktada “Cephe Dergisi” Türkiye'deki yoğun Alman propagandasına karşı İngiliz basılı propagandasının bir aracıydı. Bu çalışmada Türkiye'deki İngiliz propagandası Cephe bağlamında analiz edilmeye çalışıldı. Bu durumda propaganda kavramının farklı boyutları birinci bölümde incelendi. Sonrasında propagandanın savaşta ve uluslararası ilişkilerdeki kullanımı, II. Dünya Savaşı'nın seyri, savaş sırasındaki Türk dış politikası ve Türkiye'deki Alman ve İngiliz propagandası ikinci kısımda içeriğe dâhil edildi. Son olarak Cephe Dergisi önceki bölümlerdeki teorik ve tarihsel bilgilerin yardımıyla üçüncü bölümde analiz edildi.

Farklı propaganda temalarına sahip olması sebebiyle Cephe'nin çok işlevli bir propaganda aracı olduğu sonucuna varıldı. Bu sebeple İngiliz propaganda mekanizması kendi tezlerini farklı boyutlardan anlatmak için bu dergiyi kullanmıştır.

ARSİV Kayıt Bilgileri:

Tezin Adı : II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde İngiliz Propaganda Aracı Olarak Cephe Dergisi

Tezin Yazarı : İsmail ŞÜKÜR

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Sanem YAMAK ATEŞ

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 18.06.2015

Tezin Alanı : Uluslararası İlişkiler

Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler : Cephe Dergisi, İkinci Dünya Savaşı, Propaganda, Türkiye

ABSTRACT

The Second World War was the last global disaster as it caused millions of people's death in a limited time. Turkey, unlike the First World War, was not a combatant in this war. Although she was out of the war, she became a battlefield of propaganda which was the mental sphere of the warfare. Allies and axis used propaganda in an extreme way in Turkey during the war. Both sides tried to influence Turkish people and especially elite bureaucracy in order to break her neutrality.

At this point “Cephe Magazine” was a printed British propaganda instrument against the intense German propaganda in Turkey. In this study it was tried to analyze the British propaganda in Turkey in the context of Cephe Magazine. In this respect the concept of propaganda was examined in different dimensions at the first chapter. Then the usage of propaganda in war and international relations, the course of the Second World War, Turkish foreign policy during the war and lastly German and British propaganda in Turkey were included in the second chapter. Finally Cephe Magazine was analyzed in the third chapter with the help of the theoretical and historical information in the previous parts.

It was concluded from the study that Cephe was a multifunctional propaganda instrument as it has various propaganda themes. For this reason British propaganda mechanism used it in order to argue for British thesis from different aspects during the war.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Thesis Title : Cephe Magazine As An English Propaganda Instrument In Turkey During The Second World War
Thesis Author : İsmail ŞÜKÜR
Thesis Advisor : Asst. Assoc. Dr. Sanem YAMAK ATEŞ
Type of the thesis : Master Thesis
Date : 18.06.2015
Thesis Area : Department of International Relations
Thesis Location : KBÜSBE-KARABÜK
Keywords : Cephe Magazine, Propaganda, Second World War, Turkey

ÖZGEÇMİŞ

İsmail ŞÜKÜR, 24.02.1985 tarihinde Görele’de doğdu. Görele Halil Gürel Anadolu Lisesini bitirdikten sonra 2003 yılında girdiği Anadolu Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği programından 2008 yılında mezun oldu. Vatani görevini Anıtkabir Komutanlığı emrinde Tercüman/Rehber olarak yaptı ve görevindeki başarılarından dolayı “Üstün Hizmet Belgesi” ile ödüllendirildi. 2009 yılında Milli Eğitim Bakanlığına İngilizce Öğretmeni olarak atandı. 2010 yılında Betül Şükür ile evlendi. 2012 yılında Karabük Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. Halen çalıştığı kurumda müdür yardımcılığı görevini de sürdüren İsmail ŞÜKÜR’ün temel ilgi alanları siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve siyasi tarihtir.